

GÁRDONYI GÉZA
SZUNYOGHY MIATYÁNKJA

Regény

- Nálam nélkül nincs kenyere a királynak se! - mondotta a gazdatiszt.

- Nálam nélkül meg neked se! - vágta rá a pap. Nem az én kezemből száll-e a vetésedre az áldás, az Ég áldása?

- S ha én nem őrlöm meg? - nevetett a gőzmolnár.

- Hát a pecsenyét ki adja a kenyeretekhez? - durrant rájuk a fővadász.

- De megehetitek-e, ha betegek vagytok? - mosolygott az orvos.

A gazdatiszt ebédlőjében vetélkedtek így, vacsora után. A kastély urát, a főherceget várták azokban a napokban, s készültek a fogadására.

Egy fiatal rendőrtiszt is ült az asztalnál, polgári ruhában. A fővárosból küldték oda, hogy a levegő minden tekintetben tiszta legyen, mikorra a főherceg odaérkezik. Hát az a rendőrtiszt is megszólalt:

- Ezt a kérdést végig lehet vinni a főhercegtől az utcaseprőig: nem találunk olyan embert, aki azt mondaná, hogy az ő foglalkozása...

- Nohát rendőr azért nem lennék, - csóválta a fejét a gazdatiszt.

- Mért?

- Mért? Hát azért. Csupa nyugalanság az élete.

A rendőrtiszt mosolygott:

- Itt a fővadász úr: tessék megkérdezni tőle, mint vélekedik a nyugalanságról? Én is vadász vagyok: rókadász, farkasvadász. És bármennyire megértem is a fővadász úr foglalkozásának a szépségeit, nem cserélnék vele. És senkivel. Mert akárki mit mond, hogy az ő mestersége milyen fontos, hasznos, érdekes, a rendőré valamennyiénél fontosabb! hasznosabb! érdekesebb!

- Hohó! hörkent rá mind a társaság.

- Hát jó: engedek belőle. A fontosságot, hasznosságot nem tartom feljebb, de azt csak megengedik...

- Azt se engedjük!

S nevettek.

- Bizonyítani tudom: érdekesebb minden más foglalkozásnál! Bizonyítani tudom! Mert én a rendőri munkámban az is vagyok olykor ami a kasznár úr, az is ami a főmolnár úr, az is ami a főtisztelendő úr, orvos úr, minden úr! Minden foglalkozású vagyok. Vagyok, ha kell: úr. Vagyok ha kell: paraszt. Báró, kocsis, iparos, napszámos, egészséges, beteg. Minden vagyok, minden. Ahogy az ügyek fordulnak. Mindenki-másnak a mestersége munka. Az enyém, játék. Igaz hogy néha vasra, vérre. Néha csak nevetségre. De játék és játék! Mint a színészé. A különbség csak az, hogy amíg én játszom, velem is játszik a sors: bicskával, ököllel, revolverrel. Néha azonban csak falnakugrasztással. Sohse tudom mit hoz a holnap? - de mindig érdeklődéssel várom. Mink ezerszer annyit élünk, mint más emberfia, mert mivelünk sokszor egy héten több történik, mint más szerszámú emberrel teljes életében. Egy héten!...

A pap fölemelte a szemöldökét:

- Hát például a múlt héten? Mi történt a múlt héten? Ha már minden héten több történik, mint mivelünk.

A rendőrtiszt az állát simogatta:

- A múlt héten? Mi is történt a múlt héten?... Családi szaporodás... Nem érdekes... Lent jártam az Adrián... Elfogtam egy szökevényt. Mindennapos ügy. Ámbár talán önöknek éppen az ilyen érdekes. Mert kissé komikus... Már hogy én voltam komikus benne. No restelem is elmondani: nincs mit dicsekednem vele. De elmondom, a főtisztelendő úr kedvéért mondom el, mivelhogy egy miatyánk is foglalkoztatott. Rendőrileg persze. No elmondom. Csak valahogy az ujságba, ne kerüljön, - azt mégis röstelleném.

*

Hát a múlt hét...

Tudják az urak, hogy utcai zavargások voltak Pesten, hitvány kis politikai lázongások. Mégishát nehéz napok nekünk.

Vasárnap este is be kellett mennem a hivatalomba.

Igen kelletlenül mentem be pedig: a gólyát vártuk otthon, az első gólyát. Kilenc hónapos házas vagyok.

De a kötelesség mindennek eléje való.

Megbízta az oktogontéri posztost, hogy telefonáljon valamelyik kávéházból, amit majd a cselédem mond neki.

Hát úgy is történt.

Ülünk négyen a lámpások előtt a hivatalszobában. Unatkozunk, ujságot olvasunk. Hallgatjuk a telefon-értesítéseket: *A Rákóczi útján kis csoport. Szétoszlattuk... Az Opera előtt csendes... A Városligetben a Tirol-i nőnél még sokadoznak...*

Kilenckor végre nekem is telefonál a rendőr:

- A naccságától izenik...

- No, mit!?

- Hogy fiu lett. Szép, egészséges.

Ugrottam örömben.

- Fiam van! Ifjabb Imrefi Dezső megérkezett!

A társaim gratulálnak.

- Pezsgőt! - kurjantom a szolgának. - Hozz hamar egy nagy palack Törleyt! Négy poharat! Lódulj!

Az unalomnak persze egyszerre vége. A pezsgő durran és gyöngyözik.

- Hát éljen ifjabbik Imrefi Dezső, és az idősebbik is. És éljen az asszonyka is, aki ennek az örömmnek a világra hozásán legtöbbet fáradott.

A boldogságom mintha átragadt volna a társaimra is: vidáman beszélgettünk.

Egyszercsak megint csirinkel a telefon:

- Imrefi úr?

- Én vagyok itt.
- Jelentem alásan: a naccságától megint izentek.
- Mit?
- Másik fiu is lett.

Erre már nem ugrottam, inkább elhőköltem.

- Mi az? Mi az? - kérdik a társaim.
- Másik fiam is érkezett.

Nevetnek:

- Mégegy pezsgőt kell fizetned!
- Hát... ha Isten is úgy akarja...

És szólok a szolgának:

- Mégegy üveg pezsgőt!

A társaim nevetnek, figuráznak:

- Hát a neve? Az most már *legifjabb* Imrefi Dezső lesz!

Velük nevettem. De mégis bizony vakartam a fületem. Az első vendég költségeit csak elrakogattuk szépen előre, de kettőről nem is álmodtunk. Mármost hogyan lesz? Elég lesz-e kettőnek az apró-ruha? A bölcső? Duplán kell-e fizetnem a bábát? A keresztelést bizonyosan. Éshát talán szoptatós dajkát is kell fogadnom?

Iszogatjuk közben a második üveg pezsgőt is. S egyszercsak megint csirinkel a telefon. Szólt az minden öt percben. De hogy én megszeppenve pillantok oda, a társaim kacagnak:

- Oda ne menj!

És fetrengenek a széken, nevettükben.

- Harmadik Imrefi Dezső! *Legeslegifjabb*...

Akkor lép be a kapitányunk. Látja a két pezsgős palackot, pokoli kacagást. A telefon csirinkel. Látja, hogy senki se lép a telefonhoz, hát ő maga fogja el a telefonszót. Csak azután kérdi:

- Mi történt?

Elmondják nagynevetve, hogy nem merek a telefonhoz ülni.

A kapitány is mosolyogja:

- No, - azt mondja, - hát jőjjön át a szobámba.

Odabent aztán elővett valami három levelet és egy fényképet.

- Hát hogy az ikrek költsége fedezve legyen: ihol ez a fénykép, s ihol a takarékpénztárnak is a jelentése. Ez a fiatalember önnek dolgozott. Negyvenhétezer koronát bizott rá az igazgató, hogy vigye el a pénztárosnak. Ő azonban lépcsőt tévesztett és nem is talált többé vissza. Huszonkét éves legényke, hát nem is munka az elfogása. Azt is tudjuk már, hogy Fiuméba váltott jegyet. Telegrafáltam, hogy tartóztassák le, de útközben kiszállt valahol. Nem baj: Fiuméba igyekszik, s ott bizonyosan az amerikai hajóra, - a jámbor. Átöltözik, nyiratozik is majd, a bajuszát megtoldja, vagy leberetváltatja, stb. Önnek ez éppen kapóra érkezik.

- Köszönöm hálásan.

Megnéztem a fényképet: vézna termetű, keskeny arcú, fiatalember. Magas duplagallér a nyakán és kirakati gonddal kötött selyem nyakkendő. A haja oldalt van elválasztva. Kenőcsölt ritka haj. A szeme rajzában semmi különös. Afféle közönséges pomádé-ifjú, amilyen tucat-számra illatozik minden délben a főváros Andrassy-útján.

De nini, van itt egy jegyzet is a fénykép alatt:

Különös ismertetőjele: kis szemölcs a jobb szeme alatt, mint a felülről csorba lencse.

Boldogan száguldottam haza.

A feleségem előmutatta az ikreit. Gyönyörű két gyerek! Azazhát dehogy gyönyörű: vörös mint a főtt rák mind a kettő. Csak nekünk gyönyörű, nekünk igen gyönyörű.

Én is előmutattam a megbízásomat:

- Pottyanthatsz lelkem akár mégegy fiut, ha éppen kedved van rá: gondol ránk az Isten. Legalább is kétezer korona amit ez a megbízás gyümölcsöz.

Persze alig aludtam valamit. Még a villamosok se indultak, mikor már fölkeltem, s neki-fogtam az öltözködésnek. *Fölülről csorba lencse.* Divatos utazó-ruhát vettem magamra, és zsebkendőt, fehérneműt dobtam a táskámba. A szakáلامat, bajuszomat kissé elváltoztattam, még a jeggyűrűmet is zsebredugtam. A táskámba tettem egy bokor jó erős kézbilincset is. *Fölülről csorba lencse.*

Este 9-kor már Fiumében voltam.

Benéztem a rendőrségre: fogtak-e el valakit tegnap óta?

Nem.

Szólok az utcán egy sihedernek:

- Gyere csak pajtás: egy fiatal rokonomat keresem. Valamelyik kocsmában vagy kávéházban ül. Mutass meg rendre minden efféle helyet.

Járunk-kelünk. *Fölülről csorba lencse.* Közben megtudom, hogy a Frankónia holnap délután indul: nyugodtan vacsorázhatunk.

- No most már elmehetsz fiam.

Az Európába ültem be. Ott is a sarokból szemlélődtem, mint a pók a hálója sarkán.

Egy fiatal emberen meg is állt egyszer a szemem.

Nézzük csak a fényképet.

S a zsebembe nyulok.

Tyhű kutya teremtette! hol a tárcám?

Elvesztettem!

Hol? Hogyan? A kocsiban maradt? vagy az étkezőben? vagy kiesett valahol? Tán délután, a kupéban? Mert bizony elnyomott az álom valahol Zágráb körül. Kuttya teremtette! Még szerencse, hogy a pénzem nem abba tettem, a szökevénynek a fényképe meg a fejemben van: *Fölülről csorba lencse.* Csak a névjegyeim...

Tapogatok: egy névjegyem maradt a külső zsebemben. Elég lesz tán az útra az is.

Fáradt voltam. Nagyot aludtam a Kvarneróban, egy kis hotelben, a *Leone d'oro* mellett.

Másnap: csepeg az eső. Fiume tele van esernyővel. Tessék ilyen időben meglátni a fölülről csorba lencsét.

Először is a póstára sietek: telegrafálok más igazolványért. Haza is firkantok egy sort, mint szoktam: képes kártyán.

A póstán sokan tolongnak. Ott is szemlélődök. Szűröstarisznyás kivándorlók. Azok is képes kártyákat irkálnak. Falon, ládán, egymás hátán, - az utolsó bucsusztót, haza.

A szemem megakad egy bőrkabátos úrfélén a nép fiai között. Katonás nyakú ösztövé ember, - jó harmincas. A lábán szürkészöld kamásli, - a nadrágja szövetével egyező. A karján kampósbot. A fején tűzoktollas vadászkalap.

A rekesz-ablaktól egy levelező-kártyával fordul el.

Ismerősnek tetszett. Hol láttam én ezt a vasból vert rövid bajuszt? ezt a falon is átlátó kemény szemet. Álmatlanságtól zavaros, mégis erős. Hol láttam ezt a levegőn cserzett arcot? Lehet, hogy utaztam vele. Vagy csak utcán láttam? Ha nem volna olyan fakó, talán megismerném. De ez a mezei ember legalább is két éjjel dorbézolt. Hiába: még ma is ezeké a világ.

Az egyik rekesznél goromba szó hallatszott:

- Nyalja rá maga! Nekem ez nem kötelességem!

A mezei úr körülnézett, mint aki keres valakit. Rám is nézett, de idegenül. Egyszer csak egyenesen hozzám jön.

- Magyar az úr?

- Magyar vagyok.

- Egykis szivességre kérném: hogy megírna egy sort erre a kártyára. Nekem az ujjam fáj.

Akkor megismertem.

Hát csakugyan nem beszédes ismerősöm. Látásból maradt az eszemben. Márciusban Kolozsvárott töltöttem egy napot. Ott találkoztam vele.

A Nújork szállóban vacsoráztam, és azért emlékszem rá, mert szembeötlően kedves asszonyka volt vele. Egy patyolatképű fehér madár, - csinosan, gondosan öltözött finomka teremtes. Nem is asszonynak látszott, hanem inkább leánynak.

Fal mellett ültek a szomszéd asztalnál. Az ember nem nézett senkire. Az asszony azonban szemérmes érdeklődéssel szemlélődött körül. Ételt az ember választott, az asszonyt csak éppen megkérdezte:

- Angol ürücomb, jó lesz?

- Amint akarod, - felelte halk alázatosan az asszony.

- Vagy kappant eszel inkább? Kappant otthon is ehetünk. Tehát angol ürü.

- De csak egyet, - mondta az asszony, - nekem elég egy szeletke.

Valami kedves panaszos zengésű hangja volt. A tekintete nyílt és bizalmas. A haja színét nem láttam, mert a kalapja széle azon az oldalon hajlott a fülére. A keze kicsi volt és pátyolt. A mozdulataiból látszott, hogy klostromban nevelték, vagy hogy magányos gyermek volt: féltették még a hópehelytől is.

Micsoda szerencsés némelyik ember! - gondoltam. Ez a fehér árnyék hogy kerülhetett össze ezzel az úri ruhában járó csikóssal?

Mert nem mondhattam egyébnek. Az a nyersség, amellyel beszélgetett azzal a csupafigyelem asszonnyal, szinte bántó volt.

Reggel egy erős férfi-szóra ébredtem föl:

- Margit! Megkereszteljelek?

Megismertem a hangot. A szomszéd szobától csak egy zárt ajtó választott el. A vidéki hotelekben nem párnázzák az ajtókat.

Aztán a nő hangocskáját hallottam:

- Engedj még aludnom, Danikám. Szépet álmodok...

- Isten uccse rád öntöm! Mind rád öntöm ezt a kancsó vizet!

- Jaaaj!

- Csak fel! fel! Annál nehezebb, mentül lassabb.

- Jaaaj! Oáh... Oáh...

- Fel-fel! És talpig hideg vízben!... Itt a spongya. Ne: itt a spanyolfal.

Az asszonyka nyigott-nyögött, didergett. De hiába: a víz locsogott. Szinte szerettem volna csengetni, hogy vigyenek be neki meleg vizet.

Közben a férfi is öltözködött. Hallottam ahogy becsengette a cipőket. Az ajtót úgy nyitogatták, te éreztem, hogy rázkódik meg mindannyiszor az a gyöngye teremés a spanyolfal mögött.

S még ő aggódott az emberért:

- Melegebb inget vennéd föl Danikám, meghűlsz... Jó-jó... Sietni fogok... Nesze itt az ingomb...

Mikor beadtam a portásnak a kulcsomat, odapillantottam a nevem mellé írt névre:

Szunyoghy Dániel.

Hümmentettem. Ez ugyan inkább *Bivalydy* lehetne.

Mindez egy pillanat alatt feltárult az emlékezetemben. De hogy megvénült ez az ember! S micsoda színehagyott ábrázat! Mért íratja a levelét énvelem?

Rápillantottam a jobb kezére. Nem látszott rajta semmi seb. Görcs bántja az ujját?

A postai íróasztalnál várnunk kellett kissé. Aztán, hogy hely üresedett, megmártottam a tollat, s kérdőn néztem reá.

Diktált:

- Cim: *Tekintetes Szunyoghy Dániel úrnak.*

Egy körülb. százezer koronás üzletben sziveskedjék tizedikén Bpestre fáradni. A Hungáriába szálllok. Bizonyosra várom.

Tisztelettel:

Filippi Cappi, terménykereskedő.

A toll megállt a kezemben. Mi a manó? Hát maga-magának írat?

Ha a kétezer koronás ügy nem foglalkoztatott volna, bizonyára Szunyoghyra fordul a figyelmem. Ez valami nem rendes művelet! Lehet, tréfa is, de lehet bűnügy is. Nincs időm most arra, hogy érdeklődjek iránta: két nyulat egyszerre nem kergethetek.

Leirtam a diktálást készségesen.

A levél egy szatmármegyei községbe címeződött.

Az ember megköszönte a szivességemet, s a levelesládát kereste. Sokan álltak ott, hát kiment. Az ablakon át láttam, hogyan áll meg a külső levélszekrény előtt. Áll és bámul rá. A kártya a kezében.

Egyszer csak megmozdul összetépi a levelét, apróra, s elveti.

No ez gyanús! Ha nem kötne le annak a kétezer koronának a megszerzése... De szólok egy fiúmei rendőrnek, hogy kísérik figyelemmel.

Mikorra azonban kiléptem, nem láttam sehol.

Node most már ideje, hogy elnézzek megint a rendőrségre.

A kapitányt is ott találom. Elmondom neki, hogy egy sikkasztót nyomozok: Klein Árpád, fölülről csorba lencse.

Csak annyit tud róla, hogy Budapestről telegrammban értesítették. De nézzünk szét a kivándorló tanyán, s délben az ebédlő helyeken.

- Köszönöm, majd csak magam. Elég ha a hajóra elkísér valaki, s bemutat a kapitánynak: lehet, hogy Triesztben száll be az én Árpádom, lehet, hogy csak Nápolyban.

A rendőrkapitány kézséggel jön velem. A hajó kapitánya nincs még ott, de azért a hajót megnézhetjük. Megnézzük. Bemutat futólag egy tisztnek, egy fiatal, kabócafejú németnek. Még csak a matrózok, pincérek, fűtők lézengenek a hajón.

A tisztől hallom, hogy csak este indulnak, nem délután két órakor, ahogy szoktak.

Annál jobb: gyerünk vissza a városba.

Szaladgálok, szemlélődök ebédutánig mindenfelé: *Fölülről csorba lencse*.

Nincs.

Délután visszatérek a hajóra. Állok a hidnál a táskámmal. Sorra szemlélem a beszálló utasokat. Már amennyire essős időben az esernyők alatt, felgyűrt gallérok között, fejre vont kámszák alatt érkező arcokon szemlélődni lehet. Bizony a legtöbb utasnak csak épp az orrát látom.

- De nini, itt jön Dániel úr is... A bőrkabátban, a horgas bottal, - egy szivaros doboz és egy lapos nagy zöld skatulya a hóna alatt.

Nem néz senkire, csak beballag a hidon.

Hová utazik ez az ember?

Azonban nincs időm rá, hogy vele is foglalkozzak. Az útasok egyre csoportosabban szállanak be. Hol az én fölülről csorba lencsém?

Nincs és nincs!

Már a fejem is szédül, mikorra az utolsó utasok szállingóznak. No szerencse, hogy megint itt a fiúmei rendőrkapitány:

- Kérem mutasson be a hajó kapitányának és igazoljon, míg meg nem kapom az igazolványaimat.

A hajó kapitánya éppen ott állt a hid mellett, - Napoleonosan összefont karral. Egy-két szóval elintéztük az ügyet.

- Már értesültem, - mondta nyájasan.

S visszaadta a névjegyemet. Csak épp, hogy rátekintett a nevemre, - visszaadta.

Ha én akkor azt kérdelem: mért adja vissza a névjegyemet? hiszen önnek ezzel is kell igazolnia, hogy a szokásos engedményekben részesített, hát akkor még aznap a markomban van a *földről csorba lencse*! Oh, én magyar királyi tulok! Csak ennyit kérdeztem volna:

- Mért adja vissza kapitány úr a névjegyemet?

Ha ez a kérdés megtörténik, még aznap vigan robogok haza az ikreimhez és kapitányomhoz és kétezer koronámhoz! De meg volt írva az ördög nevető könyvében, hogy a hátamon hordozzam akit keresek.

- Még egy másik gyanús figura is van itt, - mondtam halkán a rendőrkapitánynak. Vélhetőleg ez is ködöt óhajt. Kérem maradjon itt velem az utolsó utas beszállásáig: ha nem jön a csorba lencse, akkor csakugyan utaznom kell, hogy bent keressem meg. Bizonyára beszökött már az esernyők alatt. Akkor aztán a bőrkabátost is melléje foglalom.

Már csak három utas szállt be: két úriasszony, mind a kettő elegáns kámzsás felöltőben és egy pápaszemes zsidó, aki két nehéz koffert cipelt. Be kellett mennem magamnak is. A hajóhidat felvonták.

No utaznom kell Triesztig, talán Nápolyig is. Ménkü azt a kétezer koronát!... nem hull az olyan könnyen az ikreim bölcséjébe!

A hajó bőgött, indult. Az utasok kavargtak. Sokan a korlátnál álltak és zsebkendőket lobogtattak: ki ismerősnek, ki csak a magyar földnek, - a fiúmei lámpásoknak, amelyek mintha élő szemek volnának az essős őszi est homályában.

Valahol - bizonyosan a harmadik osztályon, egy harmonika zengett: allegróban fújt egy régi indulót:

*Már siess hazádba vissza vert seregem:
nekem ez a muszka klima nem, nem egem...*

Én persze nem lengettem a zsebkendőmet. Csak szemlélődtem: ácsorgókon, ülőkön, minden osztályon. Fázlódtam és szemlélődtem. A csorba lencse csak nem ötlik elő. Sehol nincs csorba lencse!

Ahogy vacsora felé a második osztályú ebédlőbe lépek, Dániel úrra bukkanok. Ül az asztalnál, s gonddal jegyez valamit egy sárga bőrtáblás zsebkönyvbe. Hm, hát már tud írni! Már nem a bőrkabát van rajta, csak a zöldes lódenruha. Elteszi a könyvet. Ujságot vesz fel. Hat is van előtte. Olvassa.

Nem volt időm rá, hogy foglalkozzak vele; jártam-keltem a termekben, szobákban. Az első osztályon is megfordultam. A kapitány megengedte. A hajó minden zugában megfordulhattam, csak épp az asztalom és az ágyam volt a második osztályon.

No nem vetődik elő a földről csorba lencse.

Visszatértem a nagy ebédlőbe és magam is megvacsoráztam. Éhes voltam, fáradt voltam: alig hogy valamit ettem, nyugvóra tértem.

Nagy várakozással lestem aztán reggel a trieszti révet és hajóhidat. A mi hajónk nem kötött be, csak megállt az öbölben, s egy kishajó hozta az új utasokat.

Az első már nem esett: tisztán láttam, milyen arcú emberek szállnak be a hajóra.

Egy sihedernél nagy nyálabb ujság volt.

- *Estet!* - kiáltották neki a magyar utasok.

S mohón kapdosták.

Szunyoghyt is láttam, hogy vett egyet, még ott a hidnál beleforgatott. Lökdösték, félre-nyomták, de ő nem pillantott fel az ujságból.

Én is vettem. De persze én bele se tekintettem: a beszállongó utasokon járt a szemem.

Az én szökevényem nem volt köztük.

A hajó indul. Mindenki kint van a fődélen.

Ilyenkor legjobb azokat nézni, akik nincsenek kint. A dohányzó teremben Szunyoghy egymagában ül. Kurtaszárú lapos vadászpipa a szájában. Valamit számolgat egy papirosra. Az arca fakó. A két szemöldöke között mély ránc. Az *Est* előtt hever, már elolvasta.

Megint visszatérek a fődélre. A felhők között itt-ott napfény szüremkedik át. A tenger fodros. Az utasok a korlátnál.

Az első nap:

- Micsoda érdekes a tenger!

Három nap múlva:

- Csak már a tengert ne látnám!

Én csak szemlélődtem: *Földről csorba lencse*. Ez se az, az se az. Ez öreg, ez fiatalabb, ez sánta, ez hátulról sem az...

S közben elolvastam az *Estet* is. Klein Árpádról is volt benne cikk. Le volt írva, hogy sima beszédű ravasz kópé: maga csinálta a kereskedelmi érettségijét is, amelylyel bejutott a bankba. A bankban beszimult az igazgató mellé. Hm, ha ravasz, akkor velem is ravaszkodni fog. Dehiszen ismerjük mink a rókák természetrajzát!

Kerestem azután Szunyoghy nevét is az ujságban, de nem találtam benne. Pedighát igen mohón vette az ujságot. Vajjon mit keresett benne? Hol a felesége? Meghalt? Vagy elváltak? Mért megy ez az ember Amerikába? Ha szökve megyen, mért küldött volna levelet magának? Ha nem szökve megyen, mért öltözött a tengerre bőrkabátba? S főképpen mért tagadta el az írását?

Megfordultam és megint lementem. Már az étkezőben ült. Egy tányér hideg szelet volt előtt és egy kis palack vörös bor. De mondhatatlan bús arccal eddegélt. Még a füle is szinte megkonyult.

Az asztalhoz ültem s bólintottam neki!

Rámnézett. De csak mint a hasonfekvő kutya a feje fölé szállt verébre.

Egy perc múlva meg is szólított:

- Bocsánatot kérek, honnan ismerem önt?

- Nem tudom, - feleltem egykedvűen.

S az arcára pillantottam, mintha csodálnám, hogy megszólított.

- Valahol mintha találkoztunk volna.

- Lehet. Én nem ismerem önt.

Egy percre még gondolkodva szemléltem. A szeme már nem volt olyan zavaros mint az előbbi napon. Vajon csakugyan nem emlékszik-e, hogy a postán találkoztunk? Vagy ő próbálja, hogy én emlékszek-e?

Vártam hogy megered a szava. A nyomott lelkiismeret beszélgetést keres. Még magában is beszél, ha nincs kivel.

Valóban meg is szólalt:

- Ön is Amerikába? ha nincs terhére a kérdésem.

- Oda váltottam jegyet, - feleltem unatkozóan.

- Hát ha oda váltott jegyet, akkor odamegyen.

- Lehet.

- Lehet?

Horgon volt. Most már beszélni fog, ameddig én akarom.

- Lehet, - vontam rá vállat magam elé révedezve.

Éreztem hogy csodálkozva néz: bolond ez az ember? vagy milliomos?

- Tehát, - mondotta, - utazás kiszállás jogával Messzinába, Palermóba, Nápolyba, Gibraltárba.

- S még egy.

A fejét rázta:

- Ez a hajó nem áll meg Patraszban.

Több állomás nincs.

- Vagyigen.

- Hol? Micsoda állomás?

A terem-zugba fordítottam a szememet, és drámai árnyékkal feleltem:

- A tenger fenéke.

- Hm! - mormogta. - Az nem egészséges hely.

- Vagyigen. És ami a fő: a legcsöndesebb és legnyugalmasabb állomás.

Éreztem hogy a szeme karikára áll.

- Ön most azon gondolkodik, - fordultam hozzá nyugodtan, - az az egyetlen gondolata, hogy nyakon ragad, segítségért kiált, megfogat. A kapitánynak megmondja, hogy micsoda szándékkal szálltam a hajóra. Mit ér el vele? Becsuknak egy kabinba. Dehát egyszercsak kieresztenek?

Fejét rázintott:

- Eszem ágában se volt. Először is az ügy nem olyan sürgős. Ha önt jobban érdekelné a tenger fenéke, mint ez a sör, akkor máris odament volna és nem ide. Másodszor én már jártam ott, ahova ön indult. Én már megjöttem onnan, ahova ön most megyen.

- A tenger fenekéről?!

- A tenger fenekéről? Mit érdekli önt a tenger fenéke? Azt ön csak állomás-névnek mondta. De épp így nevezhető az a hely Pisztolycsőnek is, - *Pisztolycső egy perc!* - vagy Morfiumnak, *Morfium 30 perc!* - vagy Veronálnak, - *Veronál 40 perc!* - vagy Faliszögnek vagy Negyedik emeletnek. Én azt mind ismerem.

Akkor már én bámultam el őrajta.

- Gratulálok, - bólintottam bús húmorral, - amint látom: az ön szövete tartós. Dehát Amerika jobb életállomás?

Egy gyászruhás hölgynek a megjelenése zavart ki bennünket a beszélgetésünkből. A közepünkbe telepedett le egy öt éves leánykával. Mintha eleven illusztrációja volna abban a gyászruhában a megkezdett vallomásoknak. De a leánygyermek ugyancsak karatyolt. Pokolba kívántam anyjostól!

- Csejesznyét! - nyafogott, - csejesznyét...

- Nincs az most lelkecském, - csillapította az anyja.

- De van!

- Októberben cseresnye? Hol az eszecskéd? Csitt no!

- De van! Láttam.

- Hol?

- A hajmadik osztályon.

- Nem az volt.

- De az.

- Nem az, no.

- Az. Egy néninek a kalapján.

Az anyja nevetett és ránk nézett. Nem volt valami szép asszony, - harminc éves, vöröses szőke, kissé tatár képű. De a nevetésben megszépült. Fehér foga volt és gödröcske az arcán.

A leányka is ránk nézett. Leugrott a székről és Szunyoghyhoz futott.

- Gáboj báci, - örvendezett, - Gáboj báci...

S rátette a kezecskéjét Szunyoghynak a térdére.

Az anyja ijedten szökkent fel.

- Bözsi! Micsoda illetlenség!

S elvonta a leánykát.

- Bocsánat, - mentegetődzött mosolyogva, - de igen hasonlít ön a gyermek nagybátyjához...

- Hagyja rá nagyságos asszonyom, - udvariaskodott Szunyoghy, - ha öröm neki, hogy a nagybátyját látja, szívesen vállalom.

S megsimogatta a leányka arcát.

- Köszönöm, - hálálkodott az asszony, - de ez igen kellemetlen kis ördög. Gyere, edd meg a csokoládédát.

- Csejesznyét!...

Lehetetlen volt tőlük tovább diskurálnunk. Nodehát várhatunk: Szunyoghy nem szökhetik el.

Megfizettem a sörömet s otthagytam őket.

Ujra végigjártam az osztályokat. A harmadik osztályú utasok között egy iparosné féle asszony csakugyan cseresnyés szalmakalapban parádézott. A kalapja fakó volt már, de a celluloid gyümölcsök rajta virító pirosak.

Visszatértem a hajófedélre.

Vajjon csakugyan azért szólított-e meg Szunyoghy, hogy nyugtalan? Vagy azért, hogy ismerősnek rémlettem neki? Vagy csak a falusi urak szokásából, akik mindenkivel beszélgetésbe bocsátkoznak?

Egyszer hogy oldalt pillantok, látom, hogy ő is fent van. Megint felvette a bőrkabátot, s távolról kémlel. Majdnem hogy nevetésre fakadtam.

Feszítsük a húrt tovább.

A korlátra könyököltem és olyan gyász-arccal bámultam le a vizre, hogy ha valami temetkező vállalat tulajdonosa meglát, azonnal szerződöttet a hollói közé diszgyászosnak.

Nem telt bele öt perc, már mellettem volt.

- Az asszonyka igen csinos, - kezdte, - és jó családból való.

Értettem. El akarja terelni a gondolataimat a tengerfenéktől. No nem lehet rossz ember. De azért valami nincs rendjén mögötte.

- S fiatal még, - folytatta. - Kéthete, hogy eltemette a férjét. Jó lenne, ha megismerkedne vele.

- Én? Nővel?

- Hm. Ha önnek talán nő keserítette meg az életét, akkor éppen jó. Ismeri a nép véleményét a kutyaharapásról: mivel jó gyógyítani. A gyógyszer kétséges lehet, de a logika nem. Igen kellemes művelt asszonyka. De illik is tán, hogy megnevezem magamat: *Mayer Adolf* vagyok. A foglalkozásom: bányászat.

Megütközve néztem reá: ez az ember csakugyan gyanus! De mért hogy zsidó nevet választ?

A meglepődésem oly nagy volt, hogy láttam: leolvassa az arcomról.

- Furcsálja, hogy engem Adolfnak és Mayernak hívnak. - mosolygott nyugodtan. Magam is furcsállom, igazán szólva. De a másik nevemet Fiumében hagytam. A név elvégre épp olyan valami, mint a kalap, vagy a kabát, vagy a nyakkendő. Akinek tetszik: viselje az apja kalapját, apja nyakkendőjét...

- Bocsánat, - feleltem nyugodt szinnel, - engem csak az lepett meg, hogy véletlenül nekem is Mayer Adolf a nevem. De nekem nem fölvelt nevem. Sőt inkább letenni szerettem volna, mert... a szülőim jámbor svábok voltak.

Elmosolyodott.

- Érdekes. Ha éppen bántja, más nevet fogok választani.

- Nem, csak tessék.

- Nincs szükségem erre a névre, csak épp ez ötlött eszembe. A fő az, hogy elhagytam Európát, tehát elhagyom az európai szokásokat is. Abban a pillanatban, amint hajóra léptem, megkezdődött az új élet.

- Remélem, olyaténképpen szakított a régivel, hogy nem aggódik a visszatérés lehetőségén?

Megértett. Elmosolyodott:

- Nem. Nem követtem el semmi rosszat. Legfeljebb azzal vádolhatnának, hogy házat gyújtottam fel.

- Házat? Az is szép emlék... Sokat ért?

- A ház? Nem sokat. Csak ami benne volt. Dehát...

S vállat vont:

- A magam háza volt.

Nyíltan és nyugodtan nézett a szemembe, mintha azt mondta volna, hogy kukorica-górét gyújtott fel a mezőn.

Dehát nem szabad kérdezni, hogy mennyire volt biztosítva a háza? - a menekülők könnyen gyanút fognak.

- Ha megenged egy kérdést, - szoltam a korlátra könyökölve, - bányában is viselik az ilyen bőrkabátot? Én eddig csak gazdákon láttam. Magam is gazda vagyok.

- Nem, - felelte komolyan. - Minden bányának meleg a belseje. Rajtam csak azért van, mert ebben jöttem el. A többi ruhám amint mondtam elégett. Mindenem elégett. Mindenem!

S végigpillantott magán. Talán akkor látta csak, hogy bőrkabátban van és zöld lóden nadrágban.

- Eszerint ön így utazik, ahogy van?

- Csak egy tucat fehérneműt vettem Fiumében.

- És semmi egyéb?

- Semmi. Egy papiros skatulyában viszem mindenemet. Diogenes is bölcs volt.

Egy utas-társaság sétált el mellettünk. Szunyoghy mintha elfelejtette volna, hogy érdekes beszélgetésbe kezdünk, a társaság után sétált. De csakhamar megfordult. Föl és alá járt, s nagy elgondolkodás borongott az arcán.

Node nem bocsátom ki a körmöm közül! Ez az ember valamit nem rendjén cselekedett. Házat gyújtott. De ha csak házat gyújtott volna, nem menekülne. Talán ölt is. Ez az ember nem tiszta kezű!

Az ebédnél szándékosan nem ültem melléje: vélje, hogy az ismeretsége nem érdek.

Csak ebédután a dohányzóban találkoztunk ismét. Azt néztem: kártyázik-e? mert őt asztalnál is kártyáztak. Nem kártyázott. Csak ült egy fotőjben. Szivarozott. Előtte a hamutartó és egy zöldre lakkozott bőr szivartárca, amelynek a négy sarka meg volt már viselve.

Az asztalához telepedtem, - mivelhogy már ismerősök voltunk, - s vártam, hogy megszólaljon.

De nem szólt semmit, csak nézett maga elé, a hajón utazók szokott unalmával.

S így hallgattunk tán negyedórát is.

Akkor egy színész-arcú utas lépett a dohányzóba, fiatal, simahajú s vele egy madárlábú fiatal hölgy. Leültek a szomszéd asztalhoz és cigarettára gyújtottak.

- *It iz e grét andertéking*, - mondta a hölgy valami beszélgetés folytatásaképpen.

- *Jesz*, - felelte a férfi.

Mind a kettőnek az ujján új karikagyűrű csillogott.

Szunyoghy rájok-pillantott.

- Új házások, - dörmögte. Vajjon igaziak-e?

- Miért ne volnának igaziak? - kérdem meglepődve.

- Lehetnek igaziak is, - mondta nyugodtan.

A kezére pillantottam. A balkeze gyűrűs ujján vékony kör fehérlett. Gyűrűnek a nyoma. Hol a gyűrűje?

Ő is a kezemre pillantott.

- Ön nem házas, - mondotta. Az ilyesmivel nem is jó sietni. Ha nem jön magától, jobb ha egyáltalán nem is jön. Okosan gondolkodik, ha halogatja.

- Halogatom? Mögöttem van már, mögöttem; obsitosa vagyok a házasesletnek.

Igy indult meg a beszélgetésünk azzal a csendes unalommal, mikor hét ember csak azért beszélget, mert utazik.

- Özvegy? - kérdezte szórakozottan.

- Olyanfőle, - feleltem egykedvően.

- Olyanfőle?

- Olyanfőle. Özvegynek ugyanis azt mondják, aki a feleségét eltemette és gyászolja. Én eltemettem, de nem gyászolom.

- Tehát nem szerette.

- Főbe lőttem volna magamat, ha nem vehettem volna feleségül.

Unalommal pőffentett a szivarja füstjéből.

- Hm. Tehát ön is...

S elnyomta a szivarja tüzét. A csutkát a hamutartóba vetette.

“*Őn is*”... Lám-lám, - gondoltam, - a kis félénk, panaszos hangú madárka... Tehát nyomon vagyunk!

S éreztem hogy a kézperecek megmozdulnak bent a kabinomban, a táskámban.

- Minden nő kigyó-lélek, - legyintettem megvetően, - kigyó rózsabokorban. Csakhogy az egyik korábban vallja meg a természetét, másik később.

Nem néztem rá, mégis láttam, hogy rajtam a szeme s pillog.

Nyugodtan folytattam:

- Hát azért megengedem, hogy van köztük angyal is. Az enyém véletlenül kigyó volt.

- Hűtlen?

- Az.

- Félrelépett?
- Megcsalt.
- No és mit cselekedett vele?
- Megöltem.

Félvállról feleltem ezt s oly nyugodtan, mintha szunyogról mondtam volna, hogy a kezemre szállt, hát agyoncsaptam.

Éreztem, hogy elnyilik a szeme.

A belső zsebébe nyult: elővette a vadászipáját, s egy lapos kerek ezüst szelencét, amelynek a tetején stilizált akantusz-levél vésete csillogott. Mindezt gépiesen cselekedte: a szemét le nem vette rólam. De olyan nyugodt, szinte üvegszeme volt annak az embernek, mint a kártyásoknak, akik a kártyát már hátulról megismerik.

- Mennyit ült? - kérdezte olyan hangon, mintha azt kérdezte volna: mit reggelizett?
- Három hónapot, - feleltem egykedvűen.
- Csak?
- Az esküdszék fölmentett.

A fejét rázta:

- Önt bizonyára azért mentették föl, mert nem tiszta elmével cselekedett. A fantázia... A tigris a fantáziánk rejtekében ül, s onnan ront elő.

Ráztam a fejemet, ahogy ő.

- Én tiszta elmével cselekedtem. De odavettem a kérdést az esküdszéknek: hogy mért büntet a törvény minden más bünt, csak ezt az egyet nem... Aki az almámat vagy bicskámat, vagy pénzemet kanyarítja el, börtönbe vetik. Aki a legnagyobb kincsemet, a feleségemet kanyarítja el, azt a törvény semmivel nem bünteti. Nincs is rá paragrafus.

Nézett szinte mereven.

Én tovább-komédiáztam:

- És aki megcsal valakit csak tíz korona erejéig is, ha bizonyítani tudom, a törvény elé hurcoltathatom a csalót. A hamis esküt börtönnel büntetik. De ha a feleségem a csaló, a hamis esküvő, ha porbadöntötte a bűnével teljes életemet, arra nincs bíró! Még nevetnék is azt az embert, aki efféle panaszszal járulna a bíróság elé.

Nézett mereven. Bólintott:

- Igaz.

Benyomogatta az ujjával a dohányt a pipájába, és gyujtót gyujtott.

- Milyen nő volt?
- Szép. Ha nem is olyan szabású szépség, amilyennek Vénuszt festik, de szép. Kis gyöngé asszonyka, kedves panaszos hangú, fehér arcú, tejben mosdó. Bár a hideg vizet nem szerette...
- Különös, - mondotta a fejét rázva.

S a gyujtó a kezében égett el, nem tartotta a pipájára.

- Hogy hítták a feleségét?

- Margitnak.

- Különös.

A nézése maga elé merevült. Álmatagon ismételte:

- Különös.

- Miért volna különös? A Margit néven nincs semmi különös.

- És nem sajnálja?

- Nem.

A fejét rázta:

- Különös. És miképpen végzett vele?

- Revolverrel. Éppen nálam volt a revolverem.

- Tehát hirtelen felindulásban.

- Egyroppra. Mint ahogy a bika áttör a sövényen, mint ahogy a villám lecsap.

Ujra dörzsintett egy gyujtót, s biccentett.

- Érthető. A harag az úr rajtunk abban a pillanatban, amikor a bűnt fölfedezzük. Akkor a fantázia elborul. Az akaratot nem fékezik még értelmi gondolatok. Az ön története sokban egyez az enyémmel.

S a gyujtót nyugodtan rátartotta a pipájára.

- Hogyan, hát ön is?

De csak mintha azt kérdeztem volna: ön is aludtejet uzsonnázott?

Biccentett. A pipáját nézte és szívta, hogy a tűz belefogjon.

Én a lehető legnyugodtabb arccal ültem mellette, szinte unatkozón. Vártam, hogy megnyitja a zsilipet.

De hallgatott.

Megittam a kávémat. Fizettem. Gondoltam: van idő bőven. Ha piszkálom, visszahúzódik mint a csiga. De ha azt gondolja, hogy csak a sorsunk hasonlóságáért hallgatom, kirakodik, apránként kirakodik.

Visszatértem a hajófüdélre. Ez a fogás nekem megér másik kétezer koronát!

Álltam a korlátnál, mint aki csak magával foglalkozik.

Jól számítottam. Negyedóra múlva mellettem állt. A hajó korlátjára dőlve néztük a tengert, s a vízből olykor felficáncoló fekete delfíneket.

De csak a tenger halairól beszélgettünk, csak vagy félóráig. Nyugodtnak mutatkoztam, hogy enyhüljön a felőlem való aggodalma, s ne kísérjen szemmel. Nekem előbbrevaló most a felülről csorba lencse. Ő már a markomban van.

Otthagytam.

Az első osztályú utasok között szemlélődtem tovább: hol a felülről csorba lencse?

Találtam is vagy tíz lencsés arcú embert az útasok között, de azok egyike se viselte a lencséjét a jobb szeme alatt. Ám a lencsét könnyű elfesteni. Lemetszeni is könnyű. Szemölcs helye is beforr három-négy nap. A helyét be lehet ragasztani testszinű angol-hártyával. Homályban ülön nem látja meg a jó szem se.

S nézgelődtem a homályban ülőkön.

A kapitány maga is érdeklődött. Megengedte, hogy a kabinokba is benyissak, hátha gyanút fogott a szökevény, s bent-lapul?

- Egy másik gyanús útas is van a hajóján, - ujságoltam neki estefelé. *Mayer Adolf* néven utazik. Van-e ládája? S melyik szám a kabinja? Ha Nápolyba érünk, megszorítom az atyafit: igazolja, miféle szelek fordították Amerikának? Tudnunk kell akkor, melyik a ládája, melyik a kofferje?

A kapitány megbizta az egyik tisztjét, azt a kabóca-fejűt, akit már ismertem, hogy feleljen a kérdéseimre. A tiszt csakhamar jelentette, hogy Mayer Adolf néven nem utazik senki.

- Hm! Hát *Szunyoghy*-néven nézze meg.

S magam is betértem az irodába.

A tiszt elém tett egy csomó beírt papírost! az utasok névsorát. Gondosan végig-néztem. Megtaláltam a magam nevét is. De rengeteg sok név: olasz, szláv, magyar, angol, - babiloni névkavaradat. Nézem a végén! hány utas? 1834.

Egy belső levélen megint ott látom a nevemet. Visszaforítok: azonos nevű utazó volna? Nem, hiszen ott is oda van írva: *rendőrségi tisztviselő, Budapest*.

Micsoda hanyagság!

Fogtam a tollat, töröltem. Aztán az első beírásnak utána írtam: *Incognito: Mayer Adolf néven*.

Másik Mayer Adolf azonban csakugyan nincs bejegyezve az utasok közé, - kétszer is végig-néztem.

Megmutattam a tisztnek titkon az utasomat.

- Ez csakugyan afféle betörő pofa, - utálkozott összevont szemöldökkel, - mingyárt megmondom, ami be van róla jegyezve.

Negyedóra mulyán visszatért:

- Az az utas Braun János nevet diktált be. Amerikába váltott jegyet. A kabinja száma: 337. Ládája nincs, se kofferje. Csak egy zöld skatulya minden poggyásza.

No elég. Palermóban majd megtudjuk hova lett a panaszos hangú gyöngyvirág-feleség? Este a harmadik osztályú utasok között vacsoráztam. A nőket vizsgáltam már közöttük. Mert hátha női ruhát öltött a sikkasztóm? Megkérdeztem a kamarást, hogy valamennyi kabinnak ott-e az utasa az asztalnál?

- Csak egy asszony hiányzik. A gyermeke betegedett meg.

- Mennyi idős?

- Negyven éves lehet.

Följegyeztem a kabin számát. Megnézem holnap külön is.

S a vacsora után mingyárt átmentem a második osztályú dohányzóba.

Még nem volt ott senki. Csak negyedóra múlva kezdtek beszállingózni a dohányosok.

S jött Szunyoghy is.

Félszemmél láttam, hogy egyenesen felém.

- Nem láttam önt az asztalnál, - kezdte szinte örvendezve. Nem vacsorázott?

- Nem, - feleltem, - nincs étvágyam.

Leült szembe velem az asztalkához.

- Legalább ivott volna, - mondta jószívvel, - az ital is energiát szállít a testbe. Erősebbnek érzi magát, ha valamicskét iszik. A fantáziája is derültebb színeket ölt.

Elővette az ezüst szelencéjét: pipát tömött.

- A fantáziám? - csodálkoztam reá. Semmi bajom a fantáziámmal.

Elmosolyodott:

- Hát mivel volna mással baja? Az ész nem gondol a tengerfenékre, csak a fantázia.

- Az élet terhe...

- A fantázia terhe. Az élet terhét sok ember hordozza. Hordozza nyögve, hordozza fohászkodva, sirva. De milliók közt egy ha megroksad belé! A fantázia terhe azonban... Tessék olvasni az ujságokban a magukmegölőit: nem az életük terhe volt nehéz, hanem a fantáziájuk terhe. Dehát mi a fantázia? Füst. Arra fujom el, amerre akarom.

- Nem éppen füst.

- Hát mondjuk: mozigép. Mozigép, amely az agyunkban játszik.

A teremben egy német haragosan mordult a pincérre:

- Így teszi ide? Barom!

A pincér háttal állt felénk. Hosszúnyakú szőke fején hátulról is látszott, hogy elvörösödött. Hajlongott, mentegetődzött.

- Nem szeretem, - mondta csendesen Szunyoghy, - ha valaki rabszolgának látja a pincért. Azért a tiz-hús fillérért...

Megvetően pillantott a németre. Aztán tovább beszélt.

- Mondjuk: mozigép. Annak a képeit nem bírjuk el. Csak aki az esze lámpását kezelni tudja, az halványíttathatja el vele a rossz képsorozatokot.

Gondoltam: ez az ember nem nekem beszél most, hanem maga-magának. Persze az ő *képsorozata* nem éppen kellemes...

- Például...

Például az Isten engem nagyobb mozigéppel szerelt föl, mint a földieket szokta. Nekem már nyolc éves koromban megjelent a halál képe is: a *danse macabre*.

Apám kőműves volt és nyarankint csak szombaton járt haza. Akkor elkérdezte:

- Mi történt a héten?

Ahol három gyermek van, ott mindig történik valami. A legidősebb én voltam a testvéreim között: a szombat-estétől előre rettegtem.

Apám egyszer ötvenes bankót hozott haza. Anyám nyitva felejtí a szekrényfiókok benne. Megtalálom a szép képes papirost. Vélem, hogy anyám nekem tette félre. Olvasni nem tudtam még akkor. Hát megtalálom. Játsszok vele. Az ablakra ragasztom. Gombostűvel szépen körülvakargálom, hogy csak a kép lássék. S ki is vettem a képet.

Anyám belép.

Sikolt.

Megver.

Sir, jajgat.

- Agyonüt apád, agyonüt!

Kitámolygok a szobából és az udvarból s, hátra a kertek mögé. Ha már anyám megver, nagy a baj! Apám éppen azért kemény, mert anyám mindent megenged. Mit cselekedtem?

Megyek, mert apám mingyárt hazajön. Hát csak megyek. Nem tudom hova, de csak megyek. Megfordult a gondolatomban, hogy a szomszédban búvok el. Nagy Mihályéknál, a takácséknál. De onnan előhúznak. Keresztapámhoz ha megyek, onnan is hazavisznek. Nem: a faluba nem mehetek sehova. Hát csak megyek és megyek, hogy mentől távolabb legyek attól a helytől, ahol agyonütnek.

Vasárnap délutánján történt ez, október-végi időben. Az első esett. Apám a kocsmában ült. És én csak mentem ki a faluból, át a szántóföldeken a nagy, ragadós sárban, be az erdőbe, hajadonfőtt, szobai ruhában.

Azt nem is éreztem, hogy az első esik, csak azt hogy vizesedik a hajam, a vállam. A hajamról a nyakamba csorgott a víz. Pedig csak szitálva esett, hideg apró cseppekben. Dehát mi csekélység ez ahhoz képest, ami rámkövetkezik, ha apám markába kerülök! Agyonver, ahogy egyszer a kutyánkat agyonverte bottal.

A kutya megette a szőlőt: agyonverte. Vagy nyolcvan töke szőlőnk volt a kertben, de azon az őszön csak egynéhány fürt termett. Agyonverte szegény Fityirit.

Láttam hogyan verte agyon, láttam hogyan sikított Fityiri, hogyan rogyott el véres fejjel, hogyan fordította irgalmat esdő szemét apámra, s hogyan maradt ott elnyultan.

S attólfogva ahányszor apám levette a sifonér tetejéről a nevelési metódusát, mindig szegény Fityiri képe volt előttem, ahogy véres fejjel, kilógó nyelvvel hevert az udvaron. Sikoltottam, könyörögtem. De ő nem ismert pardont.

Egyszer nagysirtomban így fohászkodtam fel:

- Istenem, bár meghalnék.

Arra ő is visszatért a pitarból:

- Micsoda: te még boszúra gondolsz! Hogy nekem azzal is bajt okozz!...

S még-rettenetesebben elcsépelt.

Már estére homályzott az idő. Az első erősebben esett, rézsutosan, s mintha minden csepjét puskából lőnék lefelé. Nagy sár és tocsok-pocsok persze mind a világ, - az előbbi napon is így esett az első.

Az erdő lombtalan volt már. A fák néma fekete óriások, amint szétterjesztik a karjaikat, mintha ők is könyörögnének az Égnek, hogy ne üssön engem agyon az édesapám.

S a fák is áznak. Toces, toces...

Az erdei vizárokhoz érkeztem. Zuborogva ömlött benn a hegyek szennyes vize. S én álltam az árokparton, s néztem le a vízbe. Arra gondoltam: beleugrok. Ha beleugrok, mindennek vége.

De csak álltam.

Mintha fogott volna valaki: *ne tedd!*

Sötétedett. Az árkot is sötétség fátyolozta el, csak a zúgása-morgása hallatszott.

Álltam. Féledeztem. Oroszlán jön, s megesz. Széttép, megesz. Vagy boszorkány jön...

Irtózva fordultam hazafelé. De már sötét volt. A bokrok mögött dühös oroszlán, a fákon gonosz szemű boszorkány... Megálltam. Visszatértem az árokhoz, ahol fátlan, bokortalan volt az árok partja.

Nézegettem körös-körül. Hallgatództam. A fogam vacogott. Sötét van, sötét. Sirtam. Halál mindenfelé!

S mégsem ugrottam a vízbe.

Mi tartott vissza? Ma már tudom: az élet becsének az érzete. Ösztönös érzés. Minden élő teremtményben megvan. A pillangó, amelyik a faleveleket odaköti finom fonállal a fához, hogy ha majd jön az ősz, ne hulljon le a fiaival, hanem elviseljen minden esőt, minden havat, minden szelet a télen által, - az a pillangó nem tudja mit cselekszik, s amit cselekszik mirevaló? S mégis cselekszik. A Teremtő láthatatlan erős fonállal köti a mi lelkünket is az élet fájához.

Másnap egy orvvadász talált meg. - Csák Illés nevű. Hazavitt betegen, elcsigázottan. Anyám sirt rajtam, s ágyba fektetett. Apám se bántott. A bankót felvitte a zsidónak és beváltotta az állam pénztárában. A veszteség csak annyi volt, hogy apám hálából ingyen rakta meg a zsidónak az egyik rozoga kéményét.

Anyám nem volt rossz asszony. A rossz anya természeti ritkaság: ezer között egy-egy, s az sem a szegény renden. Csakhát persze a sok nehéz munka sok kedvetlenség, éshát a kedvetlenség kire jár, ha nem a gyermekre?

De mikor az iskolában ráfordult a tanító figyelme, és beszélt apámmal, hogy taníttasson, akkor én lettem egyszerre a család szemefénye. Apám, ha rámnézett, úgy nézett rám, mint valami édes dinnyére. Anyám gondosabban öltöztetett.

- Pap lesz, - dicsekedtek az ismerősöknek.

És tizenkét éves koromban Pestre vittek.

Már akkor magam is akartam, hogy pap legyek. Ugy ettem a könyvet, mint féreg a fát. Csak-hogy nekem nem ízlett a fa. De azért rágtam: pap leszek, tehát át kell rágnom magam a középiskola pudvás könyvein. S rágtam agyargó igyekezettel, fáradhatatlanul.

Node volt is látszatja. Apám csak az első évben költött reám. A második évben már száz forintnyi szorgalmi díjat kaptam a farágásért. Attól fogva magam tartottam fenn magamat.

Egy öreg őrmesternél laktam, - egy hetyhepetyke kis ősz embernél, aki benn-ragadt valahogy a katonaruhában. Hát nála laktam, a kamarájában, - amely persze szoba volt, ha diákok kaptak belé. Máskor talán tyúkól. Én legalább mindig tyúkszagot éreztem benne.

Tíz forintot fizettem a szobáért, asztalért, gondozásért, mindenért. Persze olyan is volt minden, amelyet tíz forinton adhattak. De az őrmester efféle régi szabású magyar ember volt, aki még nem üzletek helyének ismerte ezt a földi világot. Csak épp hogy valamivel több pénz forogjon a háznál. Máskülönben az volt a főfoglalkozása, hogy a bajuszát növelte, és viaszolta. Volt is már olyan hosszú, hogy mikor virzsíniára gyújtott, a feje árnyéka olyan volt, mintha egyszerre három virzsínia lógna a szájában.

Persze én úgy bámultam, ahogy csak falusi gyerek bámulhatja a katonát. Peckesen jártam, mint ő. A derekamat is úgy merevítettem, a nyakamat is úgy szegtem hátra.

- A fő a keménység! - mondogattam az ő szavával.

S ma is, hogy egyenes termetű vagyok, és vasakarátú, annak az embernek köszönhetem.

Arról nem is beszélek, hogy még a virzsíniát is megpróbáltam titkon egy délután. Persze aznap nem vacsoráztam.

A felesége engedelmességre dresszírozott kis fejkötős asszony volt, dolgos és tiszta kis vén-asszony. Falumbeli, - de már gyermekkorában elszármazott onnan. Csak igen kotyogó. A szó úgy dőlt belőle, hogy tán még altában is mozgott a nyelve. Csak akkor némult el, ha az őrmester az asztalra csapott.

- Csend!

Akkor aztán még a kanárija is megdermedt fenn a kalitkában.

Az ilyesmi azonban ritkán történt, csak ha valami kedvetlenség érte a kaszárnnyában az öreget.

A házban több olyan magunkfajta pakfonkanalú lakó is lakott. Az első emeleten azonban egy grófi család. Arra igen büszke voltam, hogy egyházban lakom velők. A második emeleten lakók közül csak fűszereseket említem, akiknek abban a házban volt a boltjuk is: *Kigyóssy Péter a fehér elefánthoz*.

Mindezekkel akkoriban nem volt ügyem-dolgom. A boltba maga az őrmesterné járt, s ha a boltosné ült bent a pénztárketrecben, melléje is telepedett. Foghyatatlanul sok volt a mondanivalójuk egymásnak.

A grófi családot is csak látásból ismertem. A gróf puffadt arcú, vörhenyes szakálú ember, inkább betegségből felkelt cseh trombitás figura, hogysen szalonba illő. A járása is nem annyira grófi, mint inkább zsákhordó-járás. Fiacskáját, leánykáját egy öreg német asszonyság sétáltatta meg mindennap. Cselédje csak egy volt, az is időses, németországi leány.

Az első években nem foglalkoztam velők. Csak épp az lepett meg az első látásukkor, nem láttam rajtok semmi grófit. Pláne a fiú olyan vásott volt, akár a suszterinasok. Ha az apja nem volt otthon, úgy ficánkolt a folyosón, hogy a házmester is rá-rászólt:

- Micsoda rendetlenség!

Csak a leányka székeségében láttam valami nem közönségeset, mint ahogy minden szépen öltözött leányka eleven szentképecske. De ezt csak később gondoltam így. Akkor áhítattal néztem mindig azt a kis szobai virágot, finom arcocskáját, vékony lábát és kezét. A haja színe még akkor nem volt sárgás, hanem inkább fehéres, mint az árvalányhaj. S nem ért a válláig. De azért igen illett az arca színéhez. Kis fehér lélek volt. Azt lehetett vélni, hogy az ereiben nem is vér folyik, hanem tej.

- Ez az egy mégis grófi közöttük, - gondoltam, - még a neve is olyan nagyúri: *Hedvig*.

Az anyjukat sose láttam. Vagy hogy ritkán járt ki a házból, s őrajta se volt semmi grófi, azért nem figyeltem rá. A háznak két utcára is nyílt kapuja: annyian jártak-keltek ott, hogy bizony nem nézegettem én senkit se figyelemmel.

Grófikat különben csak azért említem, mert később... Hej bizony: nagy a sors kavará-fája.

Hát mikor az ötödik osztályba járok, akkor kerülök megint szembe a halállal. Egy szeg miatt. Egy hitvány kis görbe szeg miatt.

Ugy emlékszem, mintha ma történt volna, ma volna a januáriusi nap, az a délután, mikor bent tanulgatok az őrmester szobájában. Engedték, hogy ott tanuljak, mert az én szobácskában nem volt kályha.

Az őrmester dohányt aprít. A felesége a konyhán a lámpást tölti és dúdolgat. A lengyel himnusz dúdolta. Néha mind a ketten is danoltak. Sőt néha én is danoltam velük. A lengyel himnusz mindig benne volt a műsorban. Valahol Krakóban tetszett meg az őrmesternek az a nótá s mindig érzelmes nyomatékkal fújta azt a sorát, hogy *Ponyatovszky nincsen a csatájában*.

Az őrmestert igazában nem is érdekelte semmi egyéb, csak a bajusza meg a csaták. A szobák is csataképekkel és katonaképekkel volt tele. Még az egyetlen szentképük is katonai hőst ábrázolt: A Szent György lovagot, amint nyakát szegi a sárkánynak. Az őrmesternek az esze főtengelye a háborukon és a harcokon forgott. Ha nagyritkán vendég ült nálunk, hamarosan a csatákra fordult a szó, de persze csak a boszniai csatákra éshát a maga vitézségére.

- Ha mindenki úgy megállta volna a helyét, mint én... De csak a magyar... Más mindenki gyáva ahol puska ropog, a teremtsit!... Pedighát ha igazi bátorság van valakiben, *a kkutyafáját!* még az ágyu is visszafelé sül el, ha valaki bátran toppanik eléje.

Senki se kételkedett a szavában, merthiszen a mellén ott csillogott a vitézségi érdemtallér.

A nótái is jobbára hadi nóták voltak. Egynehány meg is maradt a fejében. Efféle:

Öreg álgyuk morgadoznak. Apró puskák is ropognak. Fejem fölött kard megfordul. Piros vérem földre csordul.

Az említett napon tehát ott ülök a szobájokban, s tanulgatok, míg az öreg gyakorlott kézzel rozogatja a dohányvágót.

Egyszer csak belép az asszony:

- Adj négy krajcárt bélre. A fiókom kulcsa elveszett.

- Keresd, - feleli vállról az öreg.

- Már mindenütt kerestem. Bizonyosan a piacon rántottam ki a zsebkendőmmel. Fizethetek most új kulcsért hat krajcárt. Dehát addig is hogy nyulok be?

Az őrmester boszankodik.

- A kkutyafáját hát...

Jó ember volt, de minden csekélységre felfortyant. S különösen ha pénzt kér tőle a felesége. Náluk minden krajcár aranyként becsülődött. A hónap utolsó napján se volt szabad pénzért szólnia az asszonynak.

- Megállj, - mondja végre az öreg, - megpróbálom egy görbe szeggel.

S kiválaszt a szeges skatulyából vagy három hosszú szeget, szinte araszosat. Dugja a szén parázsába, a kályhaajtó lyukacsáján át.

Fogja a kalapácsot, kiveti a vasalóból a vasat, meggörbíti rajta mind a három szegnek a végét. Érdeklődéssel nézem. Ugyancsak elbámulok, mikor látom, hogy az egyik szeg megnyitja a zárat.

Mondanom se kell, hogy lakatos volt valamikor ifjúságában az öreg: onnan maradt benne a nyitó tudomány.

Bámultam.

- Látod, - fordul hozzám, - mit tudok én egy görbe szeggel? Más nem tudná. Mer nem a szegen a fortély, hanem, hogy hogyan nyomom fel a szeget a balkezem ujjával. Ezt nem tudják.

Valami negyedóra mulván belép a boltosné:

- Képzelve, - sápitózik nagyszemmel az őrmesternének, - a grófné kísért. Órákon át hallottam az éjjel, ahogy sétált, nyögött a padláson. Bizonyosan a virágait kereste.

A grófné karácsonkor halt meg,

Tudnivaló, hogy a ház a grófné háza volt, s nem bérháznak épült, hanem csak a grófi család lakta valamikor. A cselédek szobája akkor fenn volt a padláson. De mikor más lakók is költöztek oda, kellett nekik a padlás is. Tetőszoba csak egy maradt. A grófné azáleái és fehér rododenronjai várták ott telenkint a kémény langyában a virágzásukat. Maga a grófné is feljárt oda és öntözgette, tisztogatta a virágait.

A grófné halála után a gróf azt a tetőszobát is bérbeadta a boltosnak. Azokat a bolti élelmiszereket rakták oda, amelyeknek száraz hely való.

Hát ott jár a grófné!

Hosszan beszéli az asszony, hogyan ébredt föl, hogy rémüldözött, hogyan költötte föl az urát is. De abban a percben elszűnt a kísértetjárás. Mikor megint elkezdődött, az ura már aludt. Megint felkölti, megint csend van.

- Ütlek pofon, ha mégegyszer felköltesz! - boszankodott Kigyóssy Péter.

Hát harmadszor már nem merte felköltetni az urát.

S valóban az asszony betegszinű volt, s a szeme vörös az álmatlanságtól.

- Az őrmester úr katona...

Az őrmester a fejét rázta:

- Nem, ilyen dolgokba nem mártakozok. Életemben egyszer próbáltam, temetőben. A kísértet csak rámfujt: két hétig béna volt a jobbfelem. Még a dohányzacskóm is megzsugorodott azon a felemen. Nem, én többé soha...

Csodálkozva hallgatom.

A következő napokban mégbetegbb a boltosné. Minden éjjel hallja a kísértetet. A grófné jár fent: keresi az azaleáit és rododendronjait.

Hallom, hogy az inaskát elcsapták, mert nem akart felmenni a padlásra. A boltos maga kénytelen felmászkalni, ha elfogy valamije a boltban. A legényt nem küldheti, mert az leül odafönt és cigarettázik.

Egy este sok a leckém. Sokáig fenn-dumálgatok. A dunyhába burkolódzva ülök az asztalkámnál s raggatom a tudományt a fejembe.

Ahogy végre az órára nézek, látom, hogy tizenegy már elmúlt: ideje hogy lefeküdjek. Vetkezem s egyben imádkozom is, hogy azzal se vesztsek még időt. Mikor odaérek: *és ne vigy minket a kísértetbe*, megáll a kerekem. Nézem az órát: közel a mutató a tizenkettőhöz.

A teringésit annak a kísértetnek! Nem lehet az egyéb, hanem csak bagoly. Mint nálunk is egyszer gyermekkoromban. Nagy volt a padláslyuk: beült. Hajszolta egyszer nagy robajjal az egereket ott is. De az én apám bezzeg... Felment az istálló lámpással meg a bottal. Megsujtotta a baglyot. No itt is: bizonyosan nyitva hagyták a padlásablakot. Teasütemények, fahéj és másefféle van a padláson. Az egér rájár. Datolya is van ott. A boltosnak most éppen friss a datolyája. Az őrmesterné adott belőle délután két szemet. Soha életemben nem ettem azelőtt. El is tettem a magját. Hazaviszem majd husvétkor és elültetem.

De ha megszoríthatnám azt a kísértetet, ha agyon is ütném, mennyi datolyát kapnék én a boltostól, boltosnétól!

Mondanák:

- Ez hát derék gyerek!

Az őrmester is bámulna:

- Ember vagy fiam!

S talán lekasztaná a medáliát a melléről, s az én mellemre tűzné.

- Te jobban megérdemled!

De nem fogadom el a medáliát.

- Semmi ez, - felelem majd, - otthon én a kigyót kézzel kapom ki a patakból.

És talán az ujságba is belekerül: hogyan száll szembe egy fiú a kísértettel. A társaim elhozzák az ujságot az iskolába. A tanár urak is elolvassák...

Az órára nézek: negyedóra sincs éjfélig.

Bezörgessek-e boltosékhoz? - *Kérem a padláskulcsot*. Nem: már alszanak. Hogyan nem jutott eszembe előbb! De hiszen nekünk is ott a padlásrészünk. Mehetek én oda is: joggal. Vajjon hova tette néni a padláskulcsot? Felköltsem őket? Talán nem haragszanak meg, ha felköltöm őket.

Eszembe villan a görbe szeg, a három görbe szeg. Hova is tették? Sehova még: ott láttam délután mind a hármat a konyhaablakban. S ott van a kézilámpáska is, amelyikkel a pincébe jár az asszony, mikor szemet hoz fel.

Egy hang mintha vissza igyekezett volna tartani:

- Jobb ha alszol! Mi közöd neked azzal a kísértettel?

De hiába: a fantáziám meg volt abrakolva, mint a parádés ló, amelyik táncolva türelmetlenkedik, hogy ragadhassa a hintót. A fantáziám...

Öt perc múlva fenn voltam a padlásajtónál. A kezemben a lámpás, a hónom alatt egy hasáb fa. Azzal fogom megsujtani a baglyot.

Hallgatódzok.

Semmi nesz. Csak egy szű perceg halkán valahol az ajtófélfában.

Tartom a lámpást a lakathoz. Próbálom az egyik szeggel.

Fordul?

No meg egykicsit megnyomjuk.

Fordul!

Fordul!!

Mingyárt az első szeg nyitja a lakatot!

No gyöngyen kezdődik!

Vonom a lámpást a köpönyegem alá. Vonom az ajtót lassan, hogy ne nyikorogjon. Lépek be óvatos macskalábon.

A következő pillanatban robban-dobban valami, s két erős kar kap meg. Lámpás világít az arcomba.

- Hát te vagy gazember?

A boltos volt a kiáltó, s egy rendőr, aki megragadott. Ugy megragadott, hogy a csontjaim majd összeroppantak. A lélekzet elrekkent bennem: szólni se tudtam. A szemem majd kiesett a fejemből, a szívem a mellemből.

Legott megmotoznak, s találnak nálam még két görbe szeget, s két datolyamagvat.

- Bünjelek!

Beszélhetek én!...

Visznek egyenesen a rendőrségre, hogy azt se tudom ember vagyok-e vagy zsákmadzag? Ki se hallgatnak: zárnak egy meszelt falu szobába.

Sírok éjtreggelig. Micsoda ördögségnek vagyok én áldozata! Nincs az a szappan a világon, amelylyel ki tudjak mosakodni ebből a rémséges ganajból!

Csak reggel felé szunnyadok el, akkor is mindgyárt felcibálnak. Visznek valami írószobába:

- Ki vagy? Mi vagy? Mit cselekedtél?

Irnak fel mindent, amit mondok. Aztán két rendőr fog közre. Kisérnek az utcán azon öltözetlenül papucsban, ahogy vagyok, hajadonfőtt, télikabátban. Visznek őrmesterékhez. Ott is sok a kérdés, vallatás, fejem zúrzavara, szívem szakadozása. Kálváriás Krisztusom, csak már vége volna!

Mikor ismét kilépek, ott mind a ház az udvaron. Bámulnak jeges szemmel.

- Még ilyet! - szörnyülködik nagy lehelettel egy asszony.

- Ilyen fiatal! - képedezik a másik, - és máris...

Még a két grófi gyermek is megjelenik a nézők között. Még a gróf is áthajol fenn az első emelet vaskorlátján.

És én csak állok a szégyenkövön, szégyenpokolban, míg a rendőr beleplajbászol a könyvecs-kéjébe mindenféle komoly képű ostobaságot:

Kik ösmernek? Kikhez járok? Kikkel beszélek a házban leggyakrabban? Mennyi pénz kerül a kezembe? Mikor, mit vettem, mennyiért?

Az őrmester felelget nagykeletlenül, rosszgyomorral, csodálkozón. Csak ahányszor a rendőrré néz, akkor megvető a nézése. A rendőrt meg a fináncot csak alulról fölfutó pillantással szokta ő megnézni.

A rendőr nyálazgatja a plajbászt és ír.

Mindez az ajtó előtt az udvaron, a felvont szemöldökű bámulók között.

Ma is előttem a kis tizenegyéves grófkisasszonyka képe, amint szemben áll velem, a lépcső alján a térdigérő bársonybundácskájában, fehér szegfü-arcocskájával, bársonysapkás szőshajával, amint ő is elkerekült szemmel bámul az arcomra.

Az ő nézése égetett legfájdalmasabban. Nem tudom: mért éppen az övé?

Visznek az iskolámba.

Mindenki rámtekint az utcán. Még a fiakerosok is a bakról. Inasgyerek-félék kísérnek is.

- Mit csinált ez a gyerek? - hallom a hátam mögött.

Mi lesz ebből teremtető Istenem! Micsoda gyalázat! Node majd a tanárok: a tanárok mind okos emberek, kimentenek ebből a fertőből.

A rendőr befordul velem az iskola-épületbe. Éppen a tizórai szünetre értünk oda. A diákok mind a folyosón. Képedezés, szemek elnyílása, susogások.

S a tanárok fagyos csodálkozása...

- Lehetetlen! - hüledezik az egyik, a poétika tanárom.

- Micsoda elvetemültség! - hortyant rám kifordult szemmel a matematikusom.

- Mi ez? Mi ez? - hököl el az igazgató.

Nagy tárgyalások következnek. A rendőr kimegy, csak egy rendőrtiszt marad bent és őrmesterék meg a boltos. Kihallgatják őket a két datolyamag eredetére nézve.

- Én adtam, - mondja az őrmesterné.

- Megjegyezte a magot? - kérdezi a rendőrtiszt.

Az ártatlanságomra nem volt bizonyítékom, csak az, hogy nem találtak a ládában semmi lopott portékát, pedig hát minden holmimat átforgatták.

- Más nem lehetett, - csikorog a boltos.

- Hazudik, - sirtam, - hazudik! Soha nem nyultam semmijéhez.

- Micsoda? Még te mered mondani, hogy hazudok?

Az igazgató is vörös a haragtól.

- Gazember! - ordít rám. - Valld meg az igazat

A fejemet emelgetem, mint fához kötött Szent Sebestyén.

- Vallasz-e?

S pofon csap, hogy az agyam megrendül belé.

- Vallasz-e?

S megint.

Az orrom vére csurog. A fülem zúg.

- Istenem, Istenem...

A kémiai-tanár fölkel és az arcomba köp.

Az arcom vér és nyál és kin.

- Engedelmet kérek, - szólalt meg az őrmesterem, - de ez a gyerek az előbbeni éccakákon nem férhetett a padláskulcshoz.

- Se a szegekhez, - toldja az őrmesterné is.

Az igazgató hitetlenül néz rájuk:

- Még mentegetik!

- Dehogya is, - feleli az őrmester, - csak ami igazság, igazság. A padláskulcs a szobánkba lóg. Reggel ő oda sohse lép be, mert mihamár kel, lódul az iskolába. Ha este nála szokott vóna lenni a padlás kulcsa, délelőtt nem tanálta vóna helyin az asszony. Mán pedig...

- Hát a szeg?

- Azokat én magam csináltam tennap.

S így kezd valahogy javamra világosodni az ügy. De én csak állok elgyötörten, szinte holtan ott kötöttük: csak épp hogy a szemem él valamennyire.

Node végre elküldenek.

Napestig sirok, fuldoklok a sirásban otthon és éjjel is. A gyalázatamon sirok, különösen hogy az arcomba köptek. Csiszér tanár köpött az arcomba, pedig engem nem is tanít. Doktor ő, mert orvos volt és most a kémiát tanítja. Oh lelketlen, hóhérszívű gonosz! De lehetetlen, hogy elítéljenek azok után, amiket őrmesterék mondtak.

Reggel már nyolckor ott állok az igazgató ajtaja előtt.

Jön. Zord arccal szólít be.

- A tanári tanács, - mondja megvetőn, - a bűnösségedet nem látja ugyan teljesen bizonyított-nak, de mert az ártatlanságodra sincs bizonyíték, az iskola jó hírnevére való tekintetből ki kell maradnod. A szorgalmi díjat nem kapod tovább. A tanév végén azonban vizsgázhatsz, külön a magántanulókkal.

Fába csak egyszer csap a mennykő, énbelém most már mindennap. Holnap elseje, s őrmes-teréknek nem fizethetek. Haza menjek? Hogy álljak apám elé? Hogy álljak anyám elé? Hogy kerülje ember szeme elé a faluban? Ki hiszi el rólam, hogy becsületes vagyok, ha a tanáraink nem ítélték becsületesnek? Miért van ez, miért?

Panaszolom az ügyet őrmesteréknek. És sirok megint keservesen. Hallgatnak, bámulnak maguk elé. Bizonyára nekik is kellemetlen, hogy a tízforintos kis havi jövedelmük megszűnt, s éppen február elsején, mikor házbért is kell fizetniök.

- Én elhiszem, hogy ártatlan vagy, - szólal meg végre az asszony.

Mintha angyal szólalna meg végre a sok ördögi hang után.

- Csak az furcsa, - dörmög az őrmester, - hogy mennyit beszéltünk a kisértetről, te Dani csak hallgattál, és hallgattál.

- Hát mit beszéljek? - rivadtam fel, - ilyen számárságról...

- Micsoda? - döbben rám az őrmester.

- Az! Szamárság! - duplázom az elkeseredettség dühével, - kisértetről beszélni szamárság!

- Ejnye a teremtésit! - robban fel az öreg, - engem mer-e szamarazni, ilyen tacsó? Az én vén vitéz fejemet szamarazza-e egy ilyen ürgefiók!

És felkap egy székot.

- Az én vitézi medáliámat szamarazza egy ilyen csutak! egy ilyen senki, semmi! Ki innen a kkutyafáját...

- De, bácsi...

- Czoki! a kkutyafáját az apádnak!

- De hiszen...

- Ki innen! Mars! az apád...

Beszélhetek, mentegetődzhetek: kiver a házból. Még az asszony is rikácsol:

- Micsoda orcátlanság!... vakmerőség!... Most már magam is elhiszem, hogy te voltál a tolvaj!

Kiszórják a könyveimet, ruháimat, mindenemet az udvarra.

Otthagytok mindent. Eltántorgok a zivatar elől. Valami átok van ezen a napon! Micsoda gonosz hatalmak forgatnak a körmük között?! Mi következik még rám? Belepusztulok ebbe a sok szerencsétlenségbe!

Már esteledik. Az utcák havasak. Bódorgok, már félórája bódorgok. De mért reszketek? Hideg van, azért reszketek. Különös, hogy nem éreztem eddig a fázást. De most már érzem, hogy fázok. És így fogok fázni, ki tudja meddig. Mindenkinek van hajléka a világon, csak nekem nincsen. Pénzem: egy krajcár se.

Valamelyik tanulótársam adhatna szállást. De melyik? Valami nagy barátság nem kötött egyikhez se. Nem csavartam velők, nem jártam a lapdázó telkekre velők, se csónakázásra. Ellenben: ha valamelyik társam hallgatással felelt a tanár kérdésére, vagy ostobaságot mondott, a professzor velem korrigáltatta. Eminens tanulónak nincsen cimborája.

Dehát azért van aki szíves arccal beszél velem, hiszen segítettem én nem egynek írásban, számolásban. Nem mondhatom, hogy nincsen barátom. Ki volna mégis a legjobb? Juhász Oszkár, az a legjobb. De annak miniszteri tanácsos az apja. Méltóságos úr, fiakeren jár és cylinder fényeskedik a fején, azokhoz nem mehetek. Ha mehetnék, se bocsátanának be: hiszen nem vagyok becsületes fiú.

Az utcán gesztenyét sütnek. A téli szellő ide-oda kínálgatja az illatát. Micsoda boldog ember az a kopottruhás gesztenyesütő! Melegszik is, ehetik is. Vacka is van valahol. Neki csak a keze piszkos, nekem a becsületem!

A hidegtől gyötörve ödöngök tovább. Milyen jó bunda van azon az úron! Nekem olyan úri bundám nem lesz soha, mert én már úr nem lehetek soha.

A járókelők között egy tanárom... A görögnyelvi.

A szívem eldobban. Hátha megszólít? Ő is bizonyára elítélt. De hátha mást gondolt azóta? Hátha rávilágosodott, hogy igazságtalan volt, és most megáll, megszólít? Ha én tanár volnék, megszólítanám a növendékemet, minden szomorú növendékemet.

Jön.

Köszönök neki oly hévvel és alázattal, mintha istennek köszönnék.

Rámpillant, szórakozott arccal biccent. Továbbhalad.

A gázlángokat már meggyújtották. A járókelő nép csupa ismeretlen. Egyik-másik vidám. Volna úgy ahogy én!... Könnyű annak, akinek van hajléka és van kenyere. De én úgy nem tudom, hol hállok, mint aki éjjel akasztófáról esik le és életre ocsudik, s első gondolata: *hova?*

Én bizony azt felelném magamnak:

- Vissza az akasztófára.

Nekem nincs többé helyem ezen a világon! De bárcsak meg is lehetne halni, úgy, olyan könnyen, ahogyan köhintünk. Köhintenék és meghalnék.

A Duna ha nem volna befagyva, beleugranék. Bele, habozás nélkül. Ha pisztolyom volna, vagy puskám...

S közben csak mentem, ballagdáltam, nem is néztem: hova és merre. Megint a professzoraimra gondoltam. Csupa csalódhatatlan értelmű zsenik voltak ők nekem: hogyan hogy nem ismerték meg az én ártatlanságomat? Csiszér marha! Szembeköpött: sohse bocsátom meg neki. Marha! Bárcsak sülyedne el az a ház ott a Soroksári-utcán, ott a dohánygyárral szemben, az a kocsmai ház, amelyikben lakik. Az órást se bánom, aki szintén ott lakik, s a boltban az a csunya kövér asszony. Csiszér marha! Hiába doktor, azért mégiscsak marha. De csak egy is volna a tanáraink között, aki az igazságomat megértené...

Gondolatban sorra jártam őket: nem, egy se hiszi el, hogy tiszta vagyok!

Nagy csoportosulás az utcán. Mi történik itt? A Népszínház... Jegyváltásra tolongó emberek. Mennyien vannak, akik ma este gyönyörködni fognak. A markukban pénz van. Mindenkinek van pénze, csak nekem nincs. Mindenki szerencsés, csak én vagyok szerencsétlen, - csak én bolygok, mint a mesék átkozottja.

Megfordulok, hogy ne lássam őket, s visszatérek a Kerepesi-uton a Duna felé. A Vigadó előtt Juhász Oszkár jön velem szemben. A finom vörhenyes prémű télikabátja van rajta. A fején is olyan prémű sapka. A kezében csillogó vasú drága korcsolya. A lábán vastagtalpú fűzős cipő. Bizonyosan a Ligetben járt.

Örömláng lobbanik bennem: ez oly jó fiú! Barátságban vele se vagyok, mert ő igen úri fiú. Az arca is olyan finom bőrű, mint a nagyúri kisasszonyoké és v-nek ejti az r-et. De egyszer megmutatta a latin gyakorlatát, hogy van-e benne hiba? és én megmondtam három hibáját is. A negyediket csak azért nem, hogy az én gyakorlatom mégis jobb maradjon, de az volt a legkisebb hiba. Oszkár talán mégis megéreztte bennem, hogy ártatlanul vádolnak.

Jön.

Már csak tíz lépés, már csak öt lépés. Rámütközik a szeme. Az arcán kedvetlenség rándul át.

- Szervusz, - lehelem, hogy magam is alig hallom.

S nézek rá, mint a bibliai Lázár a gazdagnak az arcára. Kezet nyújtani dehogy mernék.

S valóban ő se nyújt kezet. Elfordítja a fejét, és elsiet mellettem szótlanul.

A mellem elszorul.

Állok.

Nézek utána.

Talán megfordul: visszatér?

Nem: siet. Mintha attól tartana, hogy hozzácsatlakozok.

Kóvályogtam. A hideg szinte a pilláimra fagyasztotta a könnyeket.

Egy helyen éktelen danolás. Egy percre eltéríti a nyomoruságomról a gondolataimat. Afféle napszámoskocsmá. Az üvegajtón át gőzbe burkolt ember-alakok. Csupa rongy és szenny minden ember. Csupa durvaság s butaság minden szavuk. De mégis boldogok: hiszen melegben ülnek, isznak, esznek, danolnak.

Hova menjek?

Itt-ott még világoskodott egy-egy kirakat. Megálltam: néztem, hogy szabaduljak a szerencsétlenségem gondolatterhétől. A Kecskeméti-utcán a cukrászbolt kirakata előtt is megálltam. Mennyi szép édesség! Bent is illatos sütemény-halmok! És én arra vagyok ítélve, hogy éhenhaljak!

A könny kicsordult ismét a szememből.

Tovább ödögtem.

Hova menjek?

Csak torony volna itt valahol: fölmennek rá és leugranék. De hiszen van itt ház, négyemeletes. A kapuja meg nyitva van.

S befordultam az udvarára. Fölnéztem.

Álltam és fölszemlélődtem.

Bágyadt világítású folyosó, lámpafénnyel átszűrt kárpitok. Egy cselédleány vasalót lóbál az egyik ajtóban. Nagy karajokat rajzol vele a homályban.

Ajtó nyílik a földszinten, s valaki végigkopog a kapu alatt. Hallom, hogy a kapu nyikorog. Odatekintek: zárják.

Megijedek, futok:

- Bácsi! Bácsi! eresszen ki!

Mikor aztán künn voltam megint, nem értettem: miért mondtam, hogy eresszen ki? Föl kellett volna mennem a lépcsőn, s leugranom a negyedikről.

Ki szólott az én nyelvemmel? Ki mozgatta kifelé a lábamat?

Mentem, bódorogtam.

Este tiz tájban meleg pára érintette meg a lábamszárát. Valami alsókonyhának a melege volt az. Megálltam. Bús szemmel kandikáltam le a kisablakon. Fehérsapkás szakácsok. Vigan serénykednek egy nagy tűzhely körül. S fehér-kötényes szakácsasszonyok. Csupa étel és étel és jószagú melegség. Két fiú is ott sürgölődik a szakácsok között. Micsoda boldog fiúk!

Ott álldogáltam éjfélig.

De akkor már nem a halálra gondoltam. Az elmém más kerekeken forgott: jelentkezni fogok holnap a szakácsnál. Kellene-e inas? Talán kell más szakácsnak? És ő szólni fog annak a másik szakácsnak, hiszen négy osztályt végeztem már, - a szakácsmesterségre csak elég...

Nem aprózom tovább: csak azt akarom elmondani, hogy nem keresi gödörig magavesztét, akiben életerő buzog. Csak épp hogy ötletképpen vetődik föl a halál gondolata is az elméjében. De az energiája mégiscsak felocsudik végre a csüggedtségből és bontakozást keres. *Élni akarok!* - kiáltja egy rejtelmes erő bennünk, - *élni akarok!*

Önt érdekli az is, hogy mi lett másnap?

Hát éjfélig ott álltam, éjfél után meg egy pékműhely előtt. Reggel nyolckor bementem a főpostára és ott aludtam ülve a várakozó padon csaknem délig.

Délfelé elmentem a szakácshoz, és vártam sokáig, míg végre hozzábocsátottak. Kértem, hogy fogadjon inasának. A szakács francia volt, szólt egy másiknak. Az meg német volt: szólt a harmadik szakácsnak. Az már aztán megértette.

- Mi kell fiam?

- Inas szeretnék lenni itten.

S elmondom neki sirásban fulladozva, hogy hogy jártam, és hogy nekem nem hisznek.

A szakács gyanakvón nézett rám. A fejét csóválta, állát vakarásza.

- Hát, - mondta végre, - az ügyed olyan, hogy tudakozódnom kell. De igazképű fiú vagy, hát lehet, hogy ártatlanul szenvedsz. Velem is megtörtént, hogy inaskoromban lopást fogtak rám: megpofoztak, kirugtak. Oda se neki!

S beszélt a német szakácscsal, a német szakács a franciával. Aztán a gazda vagy direktor vagy mi is megszemlélt, s megengedte végre, hogy egy havi próbára bejárjak. De meg kell rá szereznem a szülői engedelmet, éshát menjek el őrmesterékhez a ruháimért. A lakásom fenn lesz a manszárd-szobában a többi kukta között.

Hát lódulok szinte boldogan. Úr már nem leszek, de a szakácsság se kutya. Szakács nem halhat éhen!

Csak őrmesterék ajtajában szorul el megint a mellem. Hátha megint rámrobban az a nyárs-bajuszú haragos őrmester? Nem picke-játék az olyan ember dühe, akinek mestersége az emberölés.

Kopogtatok.

Nyitom az ajtót nagy félszszel, hogy lélekzeni se merek. Ha hozzám-röpül egy szék...

Hát az őrmester vígan kiált:

- Dani fiam! No csakhogy megjöttél! Hol a fenébe koncsorogtál eddig?

Csaknem a nyakamba borul.

Az asszony is akkor fordul ki a kamarából:

- Jaj lelkem Danikám... No csakhogy megvagy!

Azt se tudtam, melyik lábamra álljak.

Hát mingyárt-melegibe megujságozják, hogy most már kivilágosodott az ártatlanságom: a kísértet csakúgy jelentkezett, mint azelőtt, és ugyancsak megdézsmálta az éjjel a friss malagaszőlőt.

- Tudtam én, hogy nem te vagy a tolvaj! - örvendezett az őrmester.

Közben az asszony ételt hord be. Bennem csak akkor mozdul meg az éhség. Sem éjjel nem éheztem, se reggel. Még délben se, mikor a sok ételszagban vártam a szakácsot.

Nohát még azon az éjen elfogták a kísértetet. Egy Vrana nevű szolga volt. A szomszéd ház padlásáról járt oda a huncut. Kibontotta a falat egy szágó-darás láda mögött, s a ládát mindég ügyesen helyrevonta.

Az volt a zörgés, amit hallottak.

A szolgáról aztán később beszéltek, hogy a rendőrségen már ismerték is. Megjegyzett betörő volt. Lopott cselédkönyvvvel szokott beszegődni ide-oda inasnak, udvarosnak, csaposnak.

A boltos mingyárt reggel elvitt az őrmesterrel együtt az iskolám igazgatójához, és tisztáztak. Maga az igazgató vezetett be, a nyakamat átölelve az osztályomba. S épületes beszédet kerekített az ártatlanul szenvedőkről.

- De az igazság napja végre elősugárzik a felhőkből, - fejezte be, - s virágokká változtatja a töviskoszorút...

A társaim mind kezet szorítottak velem. Ki cukrot adott, ki tollat, ki ceruzát. Juhász Oszkár egy szép új Robinzon-könyvet ajándékozott, az akkor új Sebők-fordításút. A boltos egy tizkoronás arannyal ajándékozott meg még ott az iskola folyosóján. De az az arany se ragyogott úgy, ahogy én ragyogtam.

Valami különös szép törvény az Istennek földi rendjében, hogy minden szerencsétlenségünkből valami jó fakad. Minden keserűségünkből valami édesség. Minden könnycseppünkből, valami boldogság. Minden szenvedés gyöngyöt terem. Néha mingyárt is. Néha napok mulván, vagy évek mulván, vagy talán csak a másvilágon, - de gyöngyöt terem minden szenvedés.

Hát nekem még aznap előgurult a szenvedésem gyöngye: ahogy délben hazaérkezek szinte üdvözült arccal, a házbeliek is elfognak az udvaron. Simogatnak, kedves szavakat mondanak. Az őrmester ott áll és pipál mellettem, és büszkén magyarázza, hogy az iskolában hogyan rendbeigazította az ügyemet.

- Hiába bizonyították rá, hogy tolvaj. Én rábizonyítottam, hogy becsületes!

Akkor lép haza a gróf is. Látja a csoportosulást. Megáll:

- Mi az megint?

- Hát jelentem alásan méltóságos uram, - haptákol az őrmester, - rábizonyosodott erre a fiúra hogy becsületes ember.

A gróf meglepődik:

- Micsoda? Rábizonyosodott, hogy becsületes? Ez valóban ritkán történik Budapesten.

Kérdezi, milyen tanuló voltam eddig?

Mondom, hogy eminens.

Néz rám, mint valami csodára.

- No, - azt mondja, - hát délután három órakor gyere fel hozzám.

Megyek. Nagy szárnyas ajtók bent, fehérek. Sohse láttam még fehérre festett szárnyas ajtót. Grófék még az ebédlőben ülnek. Valamennyien fekete ruhában a gyászukért. Kellemes süteményszagok. A gróf már ezüstös tajtékipipából bodorgatja a füstöt. A fején oly ritka a haj, mint lanton a húr.

- No nézzétek, - mondja, - hát ez az emberke az, akire rábizonyosodott hogy becsületes.

És barátságosan mosolygott reám. Nagy füstöt pöffentett.

- Hát nézd... hogy is hinak?

- Daninak...

- Hát nézd, Dani: a fiam első osztályba jár a kegyesekhez. A félévi bizonyítványa csupa rondaság: szekunda és szekunda. Ma is be volt zárva, - azért is ebédünk ilyen későn. Pedig hát mindig tanul. Esze is van rá. A mi családunk címere nem jászol. Ha az emberi butaságról írnak valaha történetet, a mi családunkról abban nem lesz szó. Hát nem értem. Ki is venném az iskolából, de mai világban csak jogvégzettséggel lehet valami a gróf is.

A fiú gyanakodva szemlélt, a grófkisasszonyka meleg bámulással.

A koros német asszonyság is ott ült, akit a házbeliek csak bárónő néven ismertek. Kis, vékony-orrú asszony volt, apró feketeszemű, és igen fehér arcú a pudertől. A haja is fehér. Nem tudom miért, de mindig azokat a bóbitás fehér papagályokat juttatta eszembe, amelyek jövődömondó cédulákat húznak az utcákon. Valami rokona volt az elhunyt grófnénak, s magára vállalta, hogy a két gyermeket a szárnya alá veszi. Magyarul idegenesen beszélt.

A gróf ősei se fújták különben Árpád táborában a kürtöt. Az apja legalább még fatermörderes német volt, mint egy festményen láttam, s bizonyára tubákolt is, - legfeljebb ha káromkodni tudott magyarul. De az én grófom már magyarul nevelte a gyermekeit, s Rákóczinak, és Kossuthnak a képével díszítette az ebédlőjét. Igaz, hogy ott pompázott köztük Mária Terézia is.

Csak az volt kár, hogy már mikor én megismerkedtem a gróffal, több volt az aranya a címerén, mint a zsebében. A pesti házon mindenféle bélyeges papirosok fellegettek. A birtoka meg csak éppen hogy lógott valami egy rozszant kastély körül.

Miből éltek? nem tudom. Talán ők maguk se tudták néha. A két gyermekre azonban úgy vigyáztak, mintha királyi trónus várna rájuk.

Hát Hedvig meg is érdemelt volna egy szép arany trónust. De Rafael... Csakhamar ráismertem én. Nem hogy mindig tanult volna, mint ahogy az apja mondta, hanem éppenséggel nem tanult. Csak maga elé tette a könyvet. A könyv alatt azonban más nyomtatvány volt: ponyvahistória vagy detektívregény, Buffaló Bill kalandjai s más effélék. Mingyárt az első nap megtaláltam a könyve alatt.

Persze én aztán tanulásra szorítottam.

Amíg bajlakodtam vele, Hedvig is ott ült mindig a szobában a bárónéval, s olykor a francia kisasszonnyal is. A szoba másik sarkában himeztek, festettek, vagy ha borult volt az idő, passziánszot játszottak.

Csak a vén fehér papagály szólalt meg olykor, ha a fiú ásítozott:

- Raffi! megmondjuk...

Erre a fiú megintcsak nekifanyalodott a munkának.

A *megmondjuk* ugyanis az apára és egy vedlett lovaglóostorra vonatkozott. A gróf a lovaglóostorral rettegte maga körül a világot. Ami Jupiternek a villám volt, az volt a grófnak lovaglóostor. Még a legyeket is azzal csapkodta maga körül.

Dehát szegény Rafi nem bírta még a könyvet. Nem volt még az elméje hámba törve, - hogy falusiasan fejezzem ki magamat.

Bezzeg engem az én jó falusi tanítóm még otthon hámba tört.

- Egy-bab, - mondta, - ha fehér, ha tarka: akár érted, akár nem, meg kell tanulnod. Így rendeli a nagyméltóságú miniszter úr.

Hát megtanultam, mintha japáni nyelven való szavakat tanulnék, - szót szóra, míg csak a lapnak az aljára nem értem.

Az iskolakönyveink akkoriban még nem tudom micsoda tanbutaság fáján termettek. Ha a Paradicsomban is afféle gyümölcssei voltak volna a mindentudás fájának, az első emberpár bizonyára ehetetlennek ítélte volna mingyárt az első harapás után. Az én időmben még nem tudták a tankönyvíró pedagógusok és didaktikusok, hogy a gyermekkel gyermeknyelven való beszélniök. A mi tankönyveink elmekinző szerszámok voltak. Német mondatok magyar szavakból, s leginkább rossz magyar szavakból. A pesti magyar nyelvnek, - annak a német-zsidó-magyar habaréknak a szavaiból, mondataiból. Érett ember elméjének is emészthetetlen gombócok. Ámbár talán ma is így van "a nagyméltóságú miniszter úr jóváhagyásával".

Hát többnyire ott hajtottuk a dara-malmot az álmos könyvtár-szobában. Mondatonkint mondogattam a leckét Rafi előtt, s a gyerek ásítgató arccal ismételte.

Az igazat megvallva: nekem se a leckén járt az eszem. A leánykán járt, mindig azon leánykán.

Valami csoda volt nekem az a finomka kis teremtés. Mintha más hús és vér volna, mint amilyenek a lányok szoktak lenni. Mint ahogy más a lilium a mályvák között. Hej, dehogy lilium: a lilium közönséges virág, - ő fehér szegfű volt, még annak is egyetlen! Ma már persze tudom, hogy a szőke gyermek mind fehér bőrű különösen, ha pesti, s különösen ha szobalevegőében nő fel. Nem igen járt ő ki. Iskolába sohse járt. Csak éppen akkor volt ki a házból, ha sétára vitték, vagy olykor színházba, hangversenyre. A világot csak az utcai ablakból ismerte - már amennyire titkon ki-kinézegethetett.

S talán nem is volt szép leány. A báróné legalább nem egyszer mondta:

- Csak az orrod volna egy kicsit rövidebb, Hedvig!

Mindig szíven szurt ez a megjegyzése! Hiszen szép, rendes az orra Hedvignek, finomka kis tündérorr, nem olyan mopszli-kutya orr, mint az apjáé, meg Rafaelé. Hedvig éppen így szép. Éshát a szeme, az a nyílt, tiszta kék szeme, amelynek nézésén látszik, hogy még nincs az életének más multja, csak a mennyország...

Ha ott ért az uzsonna órája, cselédleány lépett be, és nagy ezüst tálcán hozta a kávé és csokoládét. (Más ezüst nem is igen volt már a háznál, csak az uzsonna-szervisz.) Az asztal tulsó végére terítőt vetett, s gondosan elrakta a négy-öt kínai csészét. Szótlanul jött és szótlanul ment ki. A többi munkát aztán Hedvig végezte el. Ő merítette a csészékbe a tejet, ő öntötte a kávé, ő cukrozott. S hogy tetszett neki az a munka! Milyen mosolyogva, milyen hajlékony kezecskével tette-vette, végezte!

S negyedórát pihentünk.

Az a negyedóra kedves beszélgetéssel telt el. Többnyire Rafael beszélt. Elmondta, micsoda pajkosságot követnek el az iskolában. Hogy egy tanulócskának a prém-sipkáját elcserélték a másiknak a prém-sipkájával, - mind a kettő haza ment benne, pedig nem egyforma volt a két sipka bősege. Máskor meg egy molyette mókusfarkat vitt valaki az iskolába, s hozzávarrták egy fiúnak a kabátjához, belől. Egy másik folyékony ragasztót vett, s kihúzták a ragasztó dugóját, úgy tették vissza a zsebébe. És más efféle ostoba csintalanságokat beszélt el. De érdekesen és apróra tudta elmondani. Hunyorgott hozzá és az orra tövén ráncocskát jelent meg. Mikor meg odajutott az elbeszélésben, hogy hogyan lepődött meg a megréft fiú? - utánozta a hüledezést, szinte színésziiesen.

Hedvig ezeken a semmiségeken mindig kacagott. S oly édesen tudott kacagni: a fejét elhajította és szinte elolvadt a kacagásban.

A báróné is mosolygott, de mindig rosszalta a csinyeket.

- Te soha se tégy ilyet, - mondta, - neked nem szabad megfélelkezned rangodról.

S akkor Hedvig is elkomolyodott.

De volt úgy, hogy Hedvig csevegett el valamit. Bármilyen csekélység történt a házban, azt ő hosszan és érdekesen tudta elmondani. Ő is hunyorgott, de neki nem ráncolódott meg az orra. Csak mosolygott. Ő különben is mindig mosolygott. Az ő lelkén nem ült felhő soha. Ragyogó napsugár volt ő: még a kövek is szinte életre keltek, ha rájuk nézett.

Hedvig is akkoriban kapott rá a regényekre. Persze csak a neki-valókra. S elmondta mindig nekünk is, amit elolvasott. De csak a vidám részeket.

- A többi szomorú.

Ezzel a szóval csapta el, ha szomorú részek is voltak az olvasmányban. S az arca egy percre elkomolyodott, mint a nap, mikor felleg vonul el előtte. Aztán megint elmosolyodott, ragyogott.

Én akkoriban még nem olvastam regényeket, annyira elfoglalt a tanulás. Azonban ha Hedvig mondott el akármi történetet, hallgattam álmélkodva.

Mikor aztán a nyár következett, s Rafaelnek az osztályvizsgája, a következő napon már utaztunk a kastélyba. Vittek magukkal engem is minden nyáron. Nem a kedvességemért persze, hanem mert a fiú, akárhogy is, szekunda nélkül sohse végzett.

Palatetős vén kastély volt az az övük ott a falu dombján. Valamikor kőfal is kerítette a szép hatholdas belsőséget, de mikor én odakerültem, már csak egy fal állott, az északi. A kövekből istállót építettek, s a kerítés hiányait szöges dróttal pótolták.

A kastély tiz-szobás, terebélyes, tornácos épület volt, de minden ablaka rozoga és minden padlója megvetemült vagy korhadt. Nem ősi kastélyuk volt, csak szerzemény, - a gróf öregapjának a szerzeménye.

- Ugy szép a kastély, ha régi, - mondogatta a gróf. Az új kastélynak, nincsen lelke. Az csak kő, meg malter, meg mész. Az ókastély csupa legenda.

Ilyen mondásokkal szépítette a gróf a kastélyát, mivelhogy kőművesekre nem igen költhetett. A kert is elvadult volt: virágágyak helyett csak fű zöldült a tornác előtt. Hátrább meg négy-méteresre magasult vén puszpángok, mégmagasabb tuják, hársfák, paulovniák és fenyőfák álltak, s alattok gyér fű és sápadt madárhúr tengődött. A grófnak nem volt kertésze. Csak oldalt egy kis teniszpálya vallotta, hogy a kastélynak a lakója nem paraszt.

De nem is igen járt ott olyan vendég, aki tudta, hogy kastélyok előtt milyen virágágyak szoktak pompázni. Legfeljebb ha Biró Dolfi tudta, a regále-bérlő fia, aki néha megjelent az apja váltóival a kastélyban, - vagyishogy nem az apja váltóival, hanem a gróf váltóival. (Az eltépett szeleteket láttam egyszer a grófnak a papirkosarában.)

Azt a húszéves fiatal embert már abban nevelte az apja, - Hoffmann Mór regálé-bérlő, - hogy idővel ő építteti majd újra a kastélyt, - persze magának.

Mert ők csak afféle kocsmaházból bővített cserepes házban laktak, a falu közepén. A háznak az egyik vége akkor is kocsmaként volt, másik vége bolt. Más cserepes ház csak kettő állt még a faluban: a papé meg a tanítóé. Kis porfészek volt nyáron az a falu, de akácfa zöldült minden ház előtt, és a patakocskák partján nyárfák, fűzfák, jegenyék. Mindenütt csendesség, csak olykor egy-egy kolomp szava, vagy rongyszédő zsidónak a sípja, drótoskiáltás, kutyaugatás.

Ez az Adolf...

Kellemetlen figura volt úgy első látásra; korán-szakálas szőke ficsúr, nyugtalan kék szemű, mintha elől-hátul mindig veszedelem fenyegetné. De divatkép szerint öltözködött, sőt még azon is túl: nyáron is fekete cylinderben járt és bőrkezttyüsen. A haján, mikor a pesti házban megjelent, látszott, hogy aznap a borbély így szólt magában:

- Ez hát munka volt.

Azt mondták, két évet töltött Párizsban. Boltoslegény volt ott. De hazatért, mivelhogy az apja megszedelődzködött, és a bolti kereskedelmet már mind a ketten megvetették. Dolfinak most más lépcsőkön visz tovább az útja. Hogyisne, hiszen három nyelven beszél: németül, franciául úgy mint magyarul, - vagyis segédigékkel.

Nodehát nem lehetett balul nézni arra az Adolfra, annyira nyájas volt és kedveskedő. Engem is mindig úgy üdvözölt, hogy a cylinderével szinte kört irt a levegőben, s ha kezet nyújtottam neki, oly mohón temette a kezemet két nagy kövér tenyerébe, mintha mindig egy százkoronást simogatna ki a kezemből.

- Hogy van nevelő úr, hogy?

És ebből a kérdésből kifolyóan szinte ontotta a kérdéseket. Kérdést kérdésre, mintha valami miniatűr mitrajóz volna a nyelve alatt kérdőjeleknek a sortüzére berendezve. Neki csak kérdő mondatai voltak.

S akármit válaszoltunk, oly gyönyörűséggel ceccegett, mintha tudjazisten mennyire boldogítaná, amit válaszoltunk.

Hát ő háromszor-négyszer megfordult ott nyarankint.

Hedvig már gyermekkorától ismerte, és kezet is nyújtott neki, ha ottjárt. De a mulatságainkba sohse hívta meg.

Sokkal szimpatikusabb volt nekünk egy Janovics nevű tanítócska, - csak afféle tanítóbojttárka a kántor mellett. A második nyaralásunkban került az hozzánk. Rafael ugyanis gyűlölte a zongorát, és Bétóvent: belenyult titkon a húrokba és jól meghúzott egyet-kettőt. Persze Bétóven elhallgatott.

Stimmolót kellett volna hozatni a városból, de a stimmoló éppen nyáron utazgat a tanyai zongorák vidékén. Néha a gróf is halogatta az ügyet, pedighát Hedvig kedvéért mindent megtett. Végre én gondoltam rá, hogy a kántorok értik talán az efféle mesterséget is? Így kerültünk ismeretségbe Janovicssal.

A kis Janovics mindent értett, még tenniszezni is tudott. Hát aznaptól gyakorta áthivattuk tenniszre. Merthiszen vendég nem járt hozzánk. Grófék se jártak sehova, s nem is igen volt volna kihez.

Ma is előttem annak a Janovicsnak kis görhes macskafigurája. (Vagy hogy a szabó szabta bőre azt az egyetlen kék kamgarn nyári ruháját?) Víg és mégis keserűszájú okosdi legényke, - olyan vadalmába kóstitolt arc. De ügyesen zongorázott, hegedült, fuvolázott, s minden készséggel vállalkozott tenniszre is.

Sokáig gyanakodtam rá, hogy boldogtalan szerelmes, azért az a keserű vonás az arcán. De egyszer aztán hogy meglátogattam, ő maga tárta fel az élete búját-baját.

- Három esztendeje, hogy ideszakadtam és nem bírok innen elszabadulni. Pedig jó az oklevelem, kántornak se vagyok utolsó.

- Dehát mért kívánczik el innen? hiszen ennél kedvesebb falut képzelni se lehet?

A fejét rázta:

- Mit ér a falu, ha mindig sós a leves. Én nem szenvedhetem a sóslevest. A kántorné igen sós. Mindent elsóz, mindent...

Nevettem rajta.

Nekem kedves volt az a fiú. Lehet tán azért, hogy irántam is olyan tisztelettel viselkedett, mintha én is gróf volnék. Vagy azért, hogy éppolyan nyomottja volt a sorsnak, mint jómagam.

De csak délutánonként beszélgettem vele.

A délelőttök erős munkába teltek nálunk. Mink Rafaellal tanultunk. Hedvig németből, franciából fordított. A báróné már korán a cselédekkel rendelkezett. Csak két nőcseléd volt a háznál: a pesti szakácsasszony meg a falusi mindenes leány. De annak a lánynak kellett takarítania a szobákat is, s az bizony soha életébe nem látott portörő-rongyot, rézfényező kenőcsöt, fehér subickot és másefféle úri dolgokat.

Egy inaska is volt a háznál; tizenhárom éves parasztfiú. A gróf hozta legelőről. Livrét varratott neki és cipőt huzatott vele. A gróf szobáját, ruháit, pipáit, az a fiú takarította, s hamar beletanult. A báróné mindennap órákig dresszirozta:

- Ha vendég jön, ide állsz az ajtóhoz. Így. Kérem a névjegyét. Ne vigyorgj. Ne nézz olyan bután!... Ha a faluba megyünk, vagy ha a kontesz maga megy misére vagy bárhova, öt lépésnyire jársz mögötte, mindig öt lépésnyire. Ne nézz olyan bután!

Hogyne nézett volna bután szegény gyerek, mikor újra kellett tanulnia járni, ülni, mosdani, fésülni, állni, ajtót nyitni, ajtót csukni, beszélni, és hallgatni.

A báróné minden lecke után meg volt vele elégedve. De sokat boszankodott is rá.

Egyszer pipázáson kapta. A folyosó végén pipázott Marci, kurtaszáru makrából, reggel, miközben a grófnak a vadászkamaslijáról tisztogatta a sárfoltokat.

- Hozd ide azt a pipát! - sziszegett rá a báróné.

S vitte a konyhába.

- Ide dobod a tűzbe! Grófi inasnak nem szabad pipáznia. Meg ne lássam többé!

Másnap csak azért kelt korábban, hogy meglepje a fiút: pipázik-e?

Marci nem pipázott, s a báróné nyugodtan tért vissza a szobájába.

- Ügyes fiú, - mondta reggelinél a grófnak. - Felvisszük Pestre. Megtanítom én mindenre, és hét koronáért lesz inasunk.

Dél felé meglepődéssel látja a báróné, hogy Marci kihajlik a tornácablakon, s hosszut sercent a foga közül.

- Mi volt ez! - robban rá elszörnyülködve. - Hát nincs zsebkendő? Hiszen tegnap adtam.

- Megvan méltóságos asszonyom.

- Hát nem tudsz te abba köpni?

Marci olyan bután nézett, mintha fotográfus előtt állana.

- Inasnak egyáltalán nem illik köpnie, - prédikált tovább a báróné. - Mi lelte az arcodat?

A fiu balarcán ugyanis diónyi daganat gömbölyödött.

- Szólj hát!
- Semmi.
- Mi az a daganat?
- Nem daganat.

A sok vállatásra előkerült a daganat. A báróné betámolyog az ebédlőbe.

- Elájulok... elájulok! Hedvig hamar az odkolont!

Délig a gróf a kertben sétált, vagy ha essős volt az idő, a könyvtár-szobában ült és a családi levéltárt olvasta. Bizonyosan a rokonságot kereste, hogy kitől lehetne pénzt facsarnia.

Délben meg kellett előtte jelennünk Rafaellel, s jelentenünk, hogy a munkát elvégeztük.

Volt úgy hogy Rafael nem tanulta meg az aznapra kiszabott leckét, s könyörgött délben, hogy ne jelentsem az apjának. Egyszer meg is tettem, hogy elhallgattam a bűnét, másnap persze mégúgy se tanult. Ásítózott, legyeket fogott, kinézegetett az ablakon. Délben aztán megint könyörgött!

- Csak most az egyszer ne!...

- Hiszen jót cselekszek magával Rafi. Tudhatja, hogy ha kudarcot vallunk a javítóvizsgán, méltóságos édesatyja erősebb kezű házitanítót vesz maga mellé: jó markos legényt...

S megjelentettem a grófnak:

- Rafael gróffi ma szórakozott volt.

Nem egyszer történt ez. A gróf arca olyankor vérbe borult. Én meghajoltam és távoztam. Az ajtón át még kihallottam a vihar első dörgését:

- Családunk szégyene, te!

Negyedóra mulva a család szégyene vörös arccal és könnyes szemmel kullogott végig a folyosón. A hátát vakarta olykor, vagy hogy alább is, és szinte csikorgatta rám a fogát.

Aznap nem volt szabad az asztalhoz ülnie, csak másnap, ha jelentettem:

- Rafael gróffi elvégezte a mai munkáját.

A gróf helyeslően bólintott. A bárónő szeretettel tekintett Rafaelre. Hedvig is.

Akkor aztán délután szabadok voltunk. Kószálhattunk az erdőn, a faluban, a patak mentén, vagy tenniszezhattunk otthon, ha Hedvig szólott délben, hogy az idő alkalmas reá.

Felejthetetlen kedves délutánok voltak azok, mikor Janovics megjelent az izenetünkre fényes könyökű kék kamgarn ruhájában és állát köszörülő magas gallérjában. Hedvig mindig vele állt a hálós szögén, velem meg Rafael. S lapdázunk alkonyatig.

Milyen eleven volt Hedvig! Fehér ruhájában olykor mintha, nem is érintené a lába a földet, hanem a levegőben röppenne ide-oda, hogy a lapdáját visszaüsse. A haja néha kibomlott, s ő csak egyet csavart rajta, egy mozdulattal feltűzte, s játszott tovább.

A falusi levegő hatása már a második héten meglátszott rajta: az arca valami olyan különös finom piros színt öltött, amilyen az őszi barack színe. A mozgása is élénkebb volt. Még a haja is fényesebb, mint a kukorica selyme augusztusban.

Mikorra mink fölkelünk, őt már mindig az udvaron találtuk, pirosan, ragyogón. Boldog volt ha kilopakodhatott a baromfi-udvarra és etethette az apróságokat. Megnézte a fejést. Kenyeret vitt a kisborjunak, a csikónak, a kiscsirkének.

A báróné elszörnyülködve látta olykor, amint ott állt felcsiptetett szoknyával a szárnyas apróság között. A hóna alatt szakajtókosár. És szórta nekik az ocsut.

- Pire gyönyörűm, pire pityikém!...

- Hedvig! - szólt reá olyan hangon, mintha azt mondta volna: te elsülyedt teremtés!

S néha hozzátoldta:

- Micsoda hollandi magaviselet!

Sehoggyse értettem, mi az a *hollandi magaviselet*! De Hedvig értette. Elröstelkedett, befutott, s megmosta a kezét kölnivízben.

Hát még ha a konyhára beosonhatott és kendőt köthetett a fejére, hátul csomósan, menyecs-késen, kék kötényt eléje, - s dagaszthatott, gyurhatott, habot verhetett!

Csak mosolyogta, ha a cselédek is szörnyülködtek rajta.

Csupa élet volt, csupa egészség. Börtönnek érezte a szalont. Inkább szerette volna a paraszti életet. A nótáikat is danolta, ha odabent nem hallották, vagy ha maga volt odabent:

*Mondtad rózsám, hogy elveszel, ha elszántol ha elvetel,
Elszántottál, elvetettél, mégis engem el nem vettél.*

*Most tőtöttem be a huszonegy évet,
Besorozott katonának a német.
Itt köll hagyni apám, anyám, szeretőm,
Isten tudja hun lesz az én temetőm.*

Ma is előttem a képe, amint édes fejeringatásával fujja azt az utolsó sort: *Isten tudja, hol lesz az én temetőm.*

Ruhában is a szimplát szerette, a lenvirágszinűt és a fehérét. Ékszer csak akkor vett magára, ha parancsolták. Zongorához csak akkor ült, ha a báróné szólította, hogy négykézre játszanak.

Aztán másféle rendetlenségeket is követett el: szóba állt mindenkivel, aki a kastély udvarára bevetődött. Ha asszony volt s kisdéd is volt nála, elvette tőle, ajnározta, meg is csókolta:

- Te kis gyönyörű!

A báróné majd hanyatt esett.

Egyszer még egy vén koldus vetődött oda, csupa por és pizok. Hedvig azzal is szóba állt:

- Jaj öreg bátyám, fáradt maga ugy-e? Honnan jön? Van-e valakije?

És másefféle haszontalan beszélgetésbe bocsátkozott vele. Sajnálgatta. Bort adott neki egy pohárral a gróf legjobb borából.

No azért volt mit hallgatnia:

- Micsoda hollandi magaviselet! - korholta a báróné, - hát te éppen nem válogatod meg az embereket! Semmi vér sincs benned apa őseiből!

Bizony - gondoltam, nem is veletek rokon ő, hanem a galambokkal.

Semmiképpen nem hasonlított rájuk.

Végignéztam egyszer a gróf szobájában a Flórián-ösök arckép-gyűjteményét. Kezdetben mind feketehajú, fekete bajszú, szakálú ember. Afféle kucséber-típusú olaszok. Merev és hideg-szemű arcok, - mint a régi arcképek szoktak lenni. Valamennyinek a feje fölött ott a cimer: a kardot fogó kéz, láncos láb és kelő nap s a cimerige: *Spiro, spero*.

Később évek múlván tudtam meg, hogy cimerül inkább egy csomó kártya illet volna fölējök. Mind kártyás volt: a gróf is, később Rafael is.

Az arcképek egyetlen érdekessége az volt, hogy valamennyi Flórián mellett szőke feleség fehérkedett. Nem szőke tündérek, csak afféle szeplősképű német nők, tiszták, csendesek. És férfilábúak, mint a német tündérek ma is. Csak a grófnak a fatermörderes öregapjánál változik el a fekete haj. Az már vörhenyeges gesztenyeszínű ember, csak a felnyomott orr egyezik az ősökéivel. A gróf apja még világosabb veres. A gróf már szőke ember. Rafael azonban megint fekete.

Takarítottak ott, mikor Rafael megmutatta az ősei képcsarnokát, és Hedvig ügyelt a takarító-asszonyra, hogy a képekről a port tiszta ruhával gyöngéden veregesse le.

- Magát csak megtalálom itt Rafi, - mondtam a fiúnak, - de a konteszt nem. Alig van vonása, amelyik egyezne ezekkel az arcokkal. Egyik képpel se egyező.

Hedvig elmosolyodott:

- De van egy, amelyikkel egyezek. Az az én szobámban van. Apa nekem adta. Megmutassam? S elröppent a maga szobájába.

Rafael a markába nevetett.

- Mit nevet Rafi?

- Hogy azt mondja: *Apa nekem adta*. Büntetésül nyomták rá, tavaly.

- Büntetésül?

- Hát. Ha valamiben hibáz, előtte kell ülnie. Pestre is magával kell hoznia.

S az orrát ráncolva nevetett. Az ablakhoz lépett, kihajolt rajta.

Hedvig jött.

Egy kékbőrtokos könyvforma valamit hozott, akkorát mint az ujságok széle-hossza szokott lenni. Nyitja a kapsát: mutatja. Bájos hollandi nő, huszonöt-huszonhat éves. A fején az az aranygombos gyönyörű patyolat, amelyet a hollandi paraszt nők ma is viselnek. Az orra is finom metszetű, nem olyan hosszukás, mint Hedvigé. Az ajka is duzzadtabb. De a szeme csodálatosan egy a Hedvigével: épp olyan nyílt, épp olyan kék, épp olyan angyali. Még az a néhány szeplőcske is az orra körül egyezik a Hedvig egynehány szeplőcskéjével.

Szép kép volt volna, csak igen erősen árnyékolta a festő a félarcát és a homlokát. Mintha napon festette volna.

- A hetedik ősanyám, - mondta szemérmesen Hedvig.

S a falra mutatott:

- Ott a férje is.

Az is épp olyan méretű olajfestmény volt, mint a hollandi asszonyé, csak hogy a falon függött. Annak az arca vonásai is a különféle változatú vastagorrú kucsébervonások.

- Ez már hasonlít, - mondtam, - a szeme csodálatosan hasonlít. Mintha a maga lelke nézne ebből a szemből is.

Rafael a markába kuncogott az ablaknál, és gonoszul görbítette a szemét Hedvigre.

Nem értettem.

Hedvig komolyan pillantott Ráfaelre, aztán nyugodtan énreám.

- Ez az ősanyám, nem arisztokrata származás: egy hollandi kocsmárosnak a leánya. Utazása közben ismerkedett meg vele az az őünk. Igen ellenezte is a család a házasságot. A szülei kitagadták. De azért boldogon éltek. Ugye hogy kedves arc?

S ezt már elgyönyörödve mondta.

- Ugye hogy kedves arc?

- Mint a magáé, - feleltem halkán, alig leheletnyi hangon.

S a szóban nem volt volna semmi. Ha nyugodt szóval mondom, udvarias elmosolyodással, hát semmi. De a hangomban volt valami rezgés, valami meleg érzés. Magam se tudom hogyan történt: előtört a lelkem valami ismeretlen mélységből valami ismeretlen melegség, - remegett a hangom.

Hedvig elpirult és a szemembe nézett. Mintakkor látna először. Nem is a szemembe nézett, hanem a szememen át a lelkembe.

Különös volt az összebámulásunk. Mintha két meleg sugár találkozott volna a nézésünkben. Édes zsibbadás nehezített el, valami soha nem érzett érzés. Valami új, valami kellemes, különös, csodálatos érzés. Mint mikor az erdő csendjében szellő kél és emelkedik valahonnan, valami rejtelmes fuvalom, s minden falevél megmozdul: az erdő egy percre csupa remegés.

Hedvig mélyen behunyta a szemét, s nem nézett rám, mikor megint felnyitotta. Becsukta a tokot, visszavitte a szobájába.

Mi volt ez? - tűnődtem órákig aznap este. S magamnak se mertem rá válaszolni.

Már Pesten megügyittem, hogy a szeme többet áll rajtam, mint kellene. De nem mertem többnek érteni szimpla érdeklődésnél. Jó szív, angyali szív, - gondoltam, - engem is a szeretetébe foglal, - mint a kutyáját, kanári madárkáját. Rossz emberrel ő sohase találkozott a világon, csak úgy él, egész valójában oly fehéren és ártatlanul, mint az alabastromból faragott másfélaraszos pásztorleány-nippjök a pálma-cserép mellett, pálmalevél árnyékában.

És most az a különös édes-komoly meleg tekintet!...

De nem, nem szabad többé a szemébe néznem! Ha az a tekintet megismétlődik...

S nem szabad megismétlődnie.

S másnap szinte remegve léptem a tornácra a reggelihez.

A gróf már ott ült. Rafael és a báróné is.

Hedvig is jött aztán. Kissé halvány volt.

Szokásom szerint fölkeléssel és néma bólintással köszöntöttem. Ő is úgy fogadta. Leült. Nem nézett reám.

- Hedvig rosszul aludt, - mondta báróné, - egér jár a szobájában.

Ez a mondás nem volt valami nagy ujság. A gróf nem tűrte a házban a macskát, inkább egérfogó csappantyúkat rakatott minden szobájába. A csappantyúk jól működtek, de azért egér mégis találkozott. Be-betévedt a mezőről.

Mégis csodálatos volt, hogy éppen a báróné hálósobájában jelentkezett az egér. Annak a szobának meg volt újítva a padlója. A szalont, ebédlőt meg azt az egy szobát abban az évben padlózták újra. Valami terpentines barna festékkel vonták be. A terpentintől fut minden állat. Azokba a szobákba soha nem ment be az egér.

Hedvig napokig kerülte a tekintetemet. Később aztán épp oly nyugodtan néztünk egymásra, ahogy azelőtt. De ha volt olyan perc, hogy magunkra maradtunk, éppenséggel nem néztünk egymásra. Nem szóltunk.

De hogy megértettük egymást abban a némaságban!

- Nem lehetek a tied, - mondta a leány hallgatása.

- Gondolni se merek reád, - mondta az én hallgatásom.

Akkor nyáron történt, Rafaelnak a születése napján, hogy mutogatta délután az ajándék-aranyát. Az apjától kapta. Ujveretű arany volt. A báróné szemüveggel nézte. Aztán Hedvig szemlélte meg:

- Olyan éles a verete, - mondta, - hogy szinte beleragad a tenyerembe.

S belenyomta. Aztán a tenyerét lefelé fordította, hogy meddig tartja a pénzt? S nekem nyujtotta, a tenyerét lefelé fordítva.

A keze belesimult a kezembe, s én azt hittem elájulok, valami olyan boldog-bűvös zsibbadás nehezült reám a keze érintésétől.

A pénzt visszaadtam Rafaelnak s Hedvigre pillantottam. Az arca piros volt, a szeme nedves. Percekig nem szólt ő se.

S attólfogva valami nehéz édes nyomás volt rajtam. A hangja olyan volt nekem, mint a zene. Ha a szobámban ültem s ő haladt át a folyosón, a szívem dobogása is ellassult, míg boldogan füleltem a cipője kopogására. Ha mellettem suhant el és megérintett a szoknyája, szinte belekábultam.

Ha ő könyvet tett le, utána én vettem fel, csak azért, mert a kezében volt az a könyv. Ha kitekintett az ablakon, én is kitekintettem, hogy lássam, amit ő lát. Ha fűszálat szakított le, s eldobta, megnéztem, hova esett, s fölvettem titkon: eltettem. Érdeklődéssel néztem a lába nyomait, az árnyékát, s ha nem nézett rám, őt magát: az arca, keze minden kis részét, haja szálainak finom hajlását, a mozdulatait.

Csodálatos volt nekem minden és gyönyörűsége.

Egy reggel, hogy a templomból hazatértünk, én hoztam a két hölgynek az imádságoskönyvét, s hogy ő a tornácon megállt, nem tettem le a két könyvet az asztalra, hanem mintha szórakozottságból történne, bevitettem magammal a szobámba. Előforgattam a szentképeket a Hedvig könyvében és csókoltam őket, mint ahogy ő csókolta a templomba. Csókoltam a könyvet is kívül-belül, csókoltam és ráborultam.

Az álmatlanságaimról nem is beszélek, az álmaimról annál is kevesebbet. Elég annyi, hogy mikor visszatérünk Pestre, a tanulmányaimat alig birtam miatta folytatni. Elégségesen vergődtem. Az érettségim csaknem elbuktam.

Dehát külsőleg nem történt semmi. Gondolatnak is lehetetlen volt, hogy bármi is történjen.

Mikor a harmadik vagy negyedik nyarat töltöttük ott a kastélyban, egyszer ebédnél Rafael nem akart káposztát enni. Utálta a káposztát, mint a latin szintakszist. De aznap volt először az asztalon új káposzta, és a gróf nagyjóízűen különböztette a káposztát a latin szintakszistól.

- Micsoda finnyásság! - fakadt ki Rafira. - Még ebben se vagy méltó az őseidre!

A gróf mindig az őseivel foglalkozott. Nem is volt más foglalkozása, csak az ősök. No meg nyáron a nyúl vadászat. Valami nagykülönösségű embereknek tudta az őseit, s az érdemeiket éppoly hagyatéknak tekintette, mint a vagyonukat. De ha az ősi érdemeket éppúgy eladhatta volna, mint az ezüst kanálait, bizonyára megvált volna azoktól is. Így hát mégiscsak maradt valamije.

Én már ismertem és untam a családnak a teljes históriáját le egész első Flóriánig a legdicsőbbig, aki még Olaszországból származott fel Németországba, s ott nemességet és házat szerzett, Gingenben volt háza. A vallási háború alatt a smalkaldeni csata után ott oszlottak szét a protestánsok, s bizony kellemetlenkedtek. Flóriánnak a házába is berontottak. A köz-katonák a pénzét keresték, a tiszték a leányát. Egyiket se találták. Hát kihajtották Flóriánt a házból s hajtották többedmagával hegyen-völgyön által. November végén járt már akkor az idő, - havazott. A protestánsok egyenkint huzgálták le róla a ruhát a hidegben. Utoljára már semmi se volt rajta, csak a térdig érő köntöse, az is feslett. Ugy vitték hóban mezitláb és hajadonfővel, lóhoz kötötte.

- Mondd meg, hova bujtattad a leányodat! - faggatta az egyik tiszt. - Ha a leányt kiadod, elbocsátalak.

- Nem tudom, hol a leányom, - felelte Flórián.

Pedighát tudta: ő maga rejtette el házában egy kőlap alá valamely üregbe, két fiucska gyermekével együtt. S még fölējök hengerített egy lugzó kádat is.

Mikor aztán megálltak, a tiszt azt az egy köntöst is lehuzta róla, és ráterítette lovára pokrócnak.

- Érted nem olyan kár, - mondta, - mint azért a lóért, ha megkehesedik.

Voltak ott rabok vagy harmincan. De este hogy összeterelték őket, csak Flórián volt közöttük meztelen.

- Bár meghalnánk, - sóhajtott a egyik rab, - hogysen még tovább szenvedjünk.

- *Spiro, spero*, - felelte kék ajkkal az ő.

(*Mig lélekzek, remélek. Rövidebben: Élek, remélek.*)

Pedig már akkor keze-lába el volt fagyva.

Ez a mondása annyira megerősítette a rabtársakat, hogy éjjel, mikor a katonák már részegek voltak, megrohanták őket, és a saját fegyvereikkel ontották ki a vért.

A jeles ő s már akkor úgy meg volt fagyva, mint a miskolci béka, de az érdemeiért grófságra emelte a császár - V. Károly császár - a fiait. A cimerük képe egy kéz meg egy láb meg egy hegyek mögül fölkelő nap. A kézben kard van, a lábon bilincs. S alatta az a mondás: *Spiro, spero*. A pecsétnyomójukon csak *Sp*.

- Lásd, - dorgálja tovább a gróf, - a tanítód közönséges származás, de sok tekintetben különb, mint te vagy.

Ez a dicséret nem tudom hogyan, de akkor szíven bökött. Talán hogy Hedvig jelenlétében történt. *A közönséges származás.*

- Mindenkinek egy a származása, - feleltem mosolyogva, mintha tréfaszót mondanék. - Mindenkinek azonos számú ősök állnak a háta mögött.

A grófnak rámfagyott a szeme:

- Micsoda badar beszéd ez!

- Bocsánat, - mentegetődztem még mindig mosolyogva, - Ádám nekem is ősöm.

- A fenébe emlegetik azt a gorillát! - csattant fel a gróf. - Nekem bizony nem ősöm!

Elvörösödtem. Már akkor a bajuszom pelyhedzett. Az érettségi a zsebemben volt.

- Nem a gorillát értem, méltóságos uram, - mentegetődztem alázatos szemmel, - Isten lelkét értem, amely az első embert megélemítette.

- Engem ne tanítson! - durrant rám a gróf. - A fiam tanítására fogadtam én magát, nem az enyimére! No nézd a tacsó! Micsoda szemtelenség!

Mindenki elképedt. Olyan csend támadt a szobában, amilyen villámcsapás után szokott következni.

Ónos-zsibbadtam vártam, hogy egy enyhébb szóval megigazítja a kifakadást, de vörösdühös maradt, s a csend az asztalnál kinos terhű.

Fölkeltem.

Meghajoltam.

Kimentem.

A fejem szinte zúgott. Kezem, lábam reszketett a haragtól. Ilyen megalázás! Hedvig előtt!...

Beültem a szobámba és ott gondolkodtam. Mit vétettem? Miért kellett nekem azt a megalázást, meggyalázást elszenvednem ott az asztalnál? S hogy nézett rám az a kölyök is: milyen kárövendőn, fennen, megvetően: Még a Marci inas is, ahogy ott tartotta a tálat livrében és fehér keztyűben, csak úgy vállról lefelé pillantott reám.

Nem, ezt nem viselem el!

Ültem, sültem a szégyenem piszkában.

Végre is fölkeltem: kinyitottam a ládámat. Pakolok, aztán megkérem majd Janovicsot, hogy szerezzen valami talyigást, aki elviszi a ládámat az állomásra.

A folyosón jöttek-mentek. Reméltem, hogy egyszer csak belép a gróf és megengesztel.

Nem jött.

Gondoltam: tán Rafaelt küldi majd értem.

Rafael se jött.

Gondoltam: Marcit küldi majd értem, s a család előtt engesztel meg.

Nem jött Marci se.

Hát csak pakoltam: könyvet, fehérneműt, ruháimat, mindent szépen elpakolgattam.

Közben azon is töprengtem, hogy a történetek után elbucsuzzak-e a gróftól?

Nem, nem lépek többet eléje. Énrám ne rőfögjön! Akármilyen gróf is, testileg csakúgy ember, mint más. Lelkileg meg én is vagyok olyan gróf, mint ő, mint akármelyik. Isten nem teremtett grófokat. A grófokat a királyok teremtették. S nem ritkán olyan királyok, akik maguk az *ember* névre se voltak méltók. Oda harsoghatnám ezeket neki, de félhavi díjam nála van...

A folyosón kutyanifogást hallok.

Ismertem azt a nyifogást: ahányszor a gróf vadászásra indult, a vizslája mintha megbolondult volna, úgy futkosott, szökdécselt az ajtó előtt.

Tehát vadászni megy. Hallom is a nehéz lépéseket, amint elhalad az ajtóm előtt.

Nem nyit be: jó, - nem látjuk többé egymást.

Leülök és papirost veszek elő:

Méltóságos Uram:

Tisztelettel értesitem, hogy a történetek után befejezett a szolgálatom.

Ez a szó *szolgálatom*, - nem tetszett. Udvariassági kifejezés, de ő nem annak érti.

Gondolkodok más szón.

A folyosón Rafaelnek a trappolását hallom.

Közeledik.

Benyit.

Elképedve néz a ládámra és szét a szobában.

- Elmegy?

Megvetően pillantom végig.

- El. Maga tán azt vélte, hogy nem?

Rafael bámul, aztán szótlánul kifordul. Hallom, ahogy a lépései az ebédlő felé trappognak el.

Tehát megújságolja, hogy elmegyek. Tessék.

Tovább írom a levelét:

Ha nekem nincsenek is őseim, sem olyanok, akiknek lehúzták a köntösét, sem olyanok, akik másoknak a köntösét húzták le...

A tollam megállt. Nem, ez nem jó lesz. Ördög vigye azt a fázó zsivány őset, - mi közöm vele?

Töröltem a mondatot. Gondolkodtam, mit irjak helyette?

Az óra ötöt ver. Most terítenek uzsonnára a kertben. Hivnak-e? Hát persze hogy hivnak.

Nem megyek, ha hivnak se. Befejezem a leveletem, s utána elbúcsúszok a bárónétól és Hedvigtől. Oh,... Hedvig... A bárónénak kezét csókolok, Hedvignek... Nem, Hedvignek nem csókolhatok kezét. Nem *comme il faut*, - mint a báróné szokta mondani. Rafaeltől csak hideg kézszorítással válok el, vagy ha nem kel föl, csak biccentek neki.

Tehát hivnak, mingyárt hivnak. Hallom is már a folyosón a cipőkopogást.

Ki jön értem? hiszen ez nem a cseléd. Ez a halk járás...

A szívem dobogása is ellassul.

Ő jön-e értem? Nem, hozzám nem jön ő, nem jöhet. Nem volna *comme il faut*. Csak erre jár.
Jön.

Hallom, hogy elszűnik a cipőcskéjének a kopogása. Az ajtóm előtt...

Mért áll itt?

Halk kopogás az ajtón.

- Tessék, lehelem szinte lélekzet nélkül.

Az ajtó lassan nyílik. Hedvig bedugja a fejét. Az arca csodálkozó, ijedt, halavány.

A ládámra pillant, aztán reám, kérdezőn.

Fölkeltem persze a szokott tisztelettel, s én is néztem: vártam, hogy megszólal.

- Uzsonnára, - rebegte, - jőjjön.

Már akkor tizenhat éves volt, szépségének szinte nézhetetlen pompájában. Vajszinü ruha volt aznap rajta, s a hajában fehér csokor.

Tisztelettel bókoltam:

- Köszönöm: ma nem...

Megint nézett.

- Elmegy?

- El.

Nézett csodálkozóan, és szomorún. De oly szomorún, oly esdeklőn... Mintha várná, hogy megsajnálom és azt mondom: Jó, hát nem megyek el.

De én nem szóltam, csak néztem rá és én is szomorú szemmel. A szívem úgy elnehezült, olyanokat lökkent, mintha kialvó mécsként lobogna benne az élet.

Belépett.

- Ne menjen el.

Mégbeljebb lépett.

- Ne menjen el!

És a szeme könnybe lábadt.

- Ne menjen el!

Nekem a lábam is remegett.

- Dehát maradhatok-e azok után... Végre is lehetetlen...

Hozzám lebbent. Összetette a két kezét:

- Ne menjen el! Dani...

S egyszercsak ég és föld egybeomlik: a nyakamba borul és szorít magához, mintha össze akarná forrasztani a szívét a szívemmel:

- *Ne menj el!*...

....

Attól fogva örökös félelem és rettegés volt az életünk.

De mit untassam önt két éretlen fiatalnak a fantáziálásával. A titkos-édes pillantások elmondásával, amelyek csak nekünk voltak sokat-jelentők. A remegések elmondásával, ha az ajtó előtt járt vagy ha mellettem suhant el. A boldogság elmondásával, ha a keze loppal megszorította a kezemet, vagy ha nagyritkán magunkra maradhattunk és csókot válthattunk, - az ilyen történetek oly egyformák, a világ teremtése óta oly egyformák, mint a fülemile-nóta.

Elég annyi, hogy csak a jó Isten tudott az érzelmeinkről, meg valami láthatatlan jó angyal, aki fogta az ajtókilincset, hogy valaki ránk ne toppanjon, ha tíz napban egyszer találtunk egy percet, amelyben az arca a szívemre simulhatott.

Dehát olyankor is mit gondolhattam?

- Ez az édes meleg kéz nem lesz az enyém soha. Ez a kedves arc nem lesz soha az én hajlékomban az én életem angyalának az arca.

S az ő szivedobogása is effélékben fájonghatott.

Egy augusztusvégi estén a grófot vártuk vacsorára. Már reggel kiment a vizslájával s egy béresfiúval. Ebédre csak egy szelet kenyeret vitt és szalonnát. Tudtuk, hogy a nyulak és foglyok csak nevetik, ha meglátják. Jobban csak orvosi rendeletre járkált ő nyarankint a levegőn, dehát azért a kimenetele mégis csak *vadászat* volt, s este olyankor fáradtan és éhesen érkezett haza.

Egy gyöngytyúkot küldött aznap estefelé az öreg Hoffmann, s a báróné arravaló gondolatból, hogy a gróf éhes lesz: megfőzette a tyúkot vacsorára.

A szakácsasszony városi volt: gyöngytyúkot soha nem is látott. De csak már alkonyatkor mer-te megvallani, hogy a gyakorlatában gyöngytyúk még nem forgott. A báróné szakácskönyvet keresett és betért vele a konyhába.

Hedvig is szeretett volna bemenni, azonban a báróné akkor is visszaparancsolta francia szóval:

- Önnek nem itt a helye.

Hát csak visszaandalgott hozzánk.

Mink Rafaellal a kertben ültünk. Tennisz után pihentünk. Janovics már hazament. Hedvig is leült közénk a padra, és vártuk a grófot.

- Sétáljunk eléje, - mozdult fel Rafael. - A kereszt felé ment ki: arra kell hazatérnie. Bizonyosan a nádasba ment.

Afféle gazdasági ajtó volt hátul a kerten. Ott hordták ki s be a két tehén, három ló szalmáját, takarmányát. Kulcs nem zárta, csak egy átlófa reteszelte.

Kisétálunk. Át a szedres-kerten, át a legelőn. A nap már lenyugodott, s a telt hold a harmatpárás sík legelőn bontakozott, a távoli nyárfák közül.

Néhány cséplőmunkás haladt át a gyalogúton. Köszöntek a grófkisasszonynak, gróf ifiurnak. Talán nekem is. A falu harangja esti imádságra gingallózott.

Hedvig keresztet vetett. Én is levettem a kalapomat. Rafael a távolba fülelt.

- Lódobogás... Igaz, a póstásfiú.

Mikorra kiértünk a kereszthez a szekérútra, a póstásfiú is odaért.

Rafael eléje szökkent az út közepére.

- Szállj le Andris: hoci öt percre a csikódat. Megvárhatsz itt.

S felugrott a lóra.

- Eléje megyek apámnak a dombtetőig vagy a határig.

S megcsapkodta nagyvígán a lovat.

Mink csak álltunk a keresztnél, a négy hársfa alatt. A póstásfiú is.

- Hoztál valamit? - kérdezte Hedvig.

- Csak egy ujságot a méltóságos úrnak.

- Hát csak add ide. Eredj haza. A gróffi majd beviszi a csikót az istállóba.

A fiú legott verte a port futtában.

Magunkra maradtunk.

Hedvig körülnézett, aztán a nyakamba borult. Sokáig nem szólt semmit, csak álltunk egybe-ölelkezetten, boldogan.

Aztán megszólalt:

- Esküdj meg itt a keresztfánál, hogy soha nem szeretsz mást csak engem.

- Oh Hedvig...

- Esküdj meg.

- Dehát édes Hedvig...

- Esküdj meg.

- Kell erre eskü, Hedvig?

- És én is megesküszöm, hogy te leszel a férjem...

- Hedvig...

- Te leszel, te! Senki más, senki! Csak tanulj, tanulj!

- Hedvig!

- Ne kételkedj! Fáj nekem, ha kételkedel.

És oly erővonással ölelt, hogy szinte belémolvadt.

- Hedvigem, édes Hedvigem! - rebegtem, - nem magán fordul, hogy...

- Nem bánom. Te vagy a Halál!

- De a gróf...

- Tudod mi a cimerünk mondata: *Spiro, spero*. Csak tanulj, szerezz valami állást, ügyvédséget, képviselőséget. Lehetsz államtitkár, miniszter... Fiatal emberből minden lehet. A legnevesebb emberek is mind azon kezdték, hogy névtelen fiatalok voltak.

- De a gróf...

- Engedni fog.

- Soha.

- Engedni fog!

- És ha nem fog engedni?

- Ha nem fog engedni, itt a keresztfánál, Krisztus vérző lábánál esküszöm, hogy inkább meghalok! Itt ezen a szent helyen itt, a Krisztus szeme előtt igya a véremet a föld pora!...

Mit mondhattam erre mást:

- Velem Hedvig, csak velem, az én véremmel együtt!

- Inkább a sirba együtt...

- A másvilágra, egymást átölelve...

- Esküdj meg rá!

A kereszthez fordultunk és megesküdtünk, hogy vagy együtt élünk, vagy együtt halunk meg.

A szemünk könnyes volt, mikor megcsókoltuk egymást. És a kereszten függő mintha azért tárta volna szét a karját, hogy bennünket megöleljen.

Hedvig az útra tekintett,

- Jaj, - rebegte, - ha apa jön és kísérő nélkül lát... Térjünk vissza.

A karomba füzte a karját, és visszaindultunk a legelőn.

A hold fehéren bontakozott a távoli fák közül. A meleg levegőben muslicák táncoltak. A legelő kakkukfű-illatot lehelt. Hedvig hozzám simult.

- Spiro, spero, - andalgott álmodozva, - ameddig lélekzet van bennünk, reménykedjünk: az idő fordul, százféleképpen fordul. Csak tanulj, iparkodj, törekedj és bizzál bennem: oh én erős tudok lenni!...

Az epreskertben már a derekára füztem a karomat, ő meg a fejét a vállamra hajtotta. Így andalogtunk vissza, némán, boldogan.

Másodéves jogász voltam, mikor az önkéntesi évemet kellett leszolgálnom.

Abban az időben is nálok laktam. A boltos már akkor elköltözött a házból és a boltját vasáros bérelte ki. A száz forintos szorgalmi díj megszűnt az érettségi után, hát a gróf nekem engedte ide a padlásszobát. Fizetés helyett terítéket kaptam nálok Pesten is. Így járhattam csak a jogra, s ami pénzcseke kellett ruhára, könyvre, villamosra, szivarra, kávéházra, színházra, - másik két háznál való tanítással szerezgettem össze.

Hedviggel persze ovatosak voltunk. Pillantást is csak igen titkon válthattunk. De mikor a katonai szolgálat kiszólitott a városból, minden héten irt nekem. Szteno-írással irt. Én tanítottam meg rá. A naplóját is szteno-jegyekkel irta. Én persze sohasem válaszolhattam a leveleire, gyorsírási jegyekkel se. S mindig aggódtam, hogy a naplójában a titkunkról is ír, és valaki majd mégis elolvassa.

A sok szép levél között, amelyet a nyaraló kastélyból irt, volt olyan három, amelyik nagyot fordított a hajóm vitorláján.

Az egyikben azt irta, hogy a Hoffmann-család nemességet szerzett, s a gróf igen tüsszög rajta.

A másikon azt írta, hogy a fiatal Hoffmann-Biró megkeresztelkedett, és hogy az öreg Hoffmann háromszázezer koronát ajánlott fel a kormánynak a párti kasszába, ha báróságot kaphat. Írta továbbá, hogy Adolf valami ügy címén ott járt megint nálok, és hosszabban időzött volna mint szokott, de ő fölkelt és kiment a szalonból.

A harmadikon azt írta, hogy Hoffmannnak bizonyos a báróság. A levéllel megjelent az öreg a háznál és megkérdezte a grófot, hogy ha megérkezik a bárósítása, remélhetné-e a fia, hogy a gróf neki adja a leányát? A száz holdas birtokról, pesti házról és a kastélyról levennie a terminusokat, csak az volna a kötelessége, hogy a gróf irassa át a vagyonát a két gyermekére. A holtig való haszonélvezeti jogot tartsa fenn. Kamatot tovább ne fizessen. A gróf kéthavi időt kért Hoffmannról gondolkodásra. Hedvig reméli, hogy az apja csupán finomságból cselekedett így. Az ügyről nem szólt a családban semmit, de az öreg Hoffmann egy hét múlva iparkodott megnyerni a guvernant-bárónénak a jóindulatát is és elfecsegte a bizalmas ajánlatot. A báróné elájult az eltávozása után.

Ez a harmadik, levél szinte megbetegített. Hát ezért bizta Hoffmann a fiára a leveleket és megbeszéléseket, hogy meg-megfordulhasson a kastélyban s a pesti háznál lássák, ismerjék a rajtavaló bolton eleganciájával együtt?

Egy percre se hittem, hogy a gróf gondolkodik az ajánlaton. Mit szólnának az ősei? Nem, ő is inkább meztelenül áll a hóba, hogy sem a köpönyegét megváltaná.

Manőveren voltunk, mikor Hedvigtől ekspresz-levél jött a táborba:

Apa beleegyezett! Azzal a kikötéssel egyezett, bele, hogy a Hoffman-család minden tagja keresztelkedjék meg. Elfogadták!!!... Vasárnaptól Adolf járhat hozzánk! Fogadnom kell!! Szombaton keresztfa!!!...

Csupa felkiáltójele volt a levele. Csupa jajkiáltás! És nem volt a balsarkában a két kettős betű: *Sp. sp.*, - amely azelőtt mindig ott ragyogott a leveleiben.

Megértettem. Az apát annyi adósság nyomja, hogy kénytelen odavetni a leányát a sárkánynak. Hedvig találkozni akar velem. De hát hogyan? Hozzájok nem mehetek, mert arra a nyárra már másik fiatal-embert állított a gróf Rafael mellé.

Nem ismertem azt a fiatal-embert, csak annyit tudtam róla, hogy azon a tavaszon érettségizett. Hát gondoltam: hozzájok nem mehetek. Pedig mehettem volna. - Rafaelnek a meglátogatása címén. De hát akkor nem mertem. A terhelt lelkiismeret kerüli a napvilágot. Node hát nem is szükséges, hogy a kastélyban mutatkozzak: Hedvignek az értesítése ott lesz a keresztfa lámpáskája mögött. Vagy ő maga is.

Akit óriáskigyó fojtogat, az érezheti csak, amit én éreztem. Katona vagyok s plane manőveren: innen nem kérhetek két napi szabadságot. De Hedvig, Hedvig!...

S mondhatatlan dühöt és utálatot éreztem az iránt az apa iránt!... Mert hiszen ha elszegényedett, lépjen munkába mint más szegény grófok. Hány vállalat van, amelyik megfizeti a grófi címet. De hogy ő teljes életén henyélhessen!... Micsoda apa!...

Azon az éjszakán megszöktem a táborból.

A vonaton persze harmadik osztályon utaztam, éshát csak ültőmben szunyokálhattam valamelyest. De az a csekélyke alvás is irtózatossálmokkal volt tele. Azt álmodtam, hogy belép a regále-bárofi és megáll előttem: gunyosan mosolyog:

- Hova?

- Én oda! - rontok reá, - én oda, te meg a másvilágra!

S mellen ragadom, hogy kivetem az ajtón a vonatból. De meglöktek: felocsudtam.

Aztán meg azt álmodtam, hogy ott álltunk Hedviggel a keresztnél, s Hedvig a nyakamba borul:

- Meghalok Dani! Igérje meg Dani, hogy eljön a temetésemre?

- Nem esküdtem-e, hogy veled együtt?...

Szerda volt aznap. A mi falunk is vasuti állomás. Leszálltam ott a vonatról, hogy fehérneműt váltsak, megpihenjek.

Reggeli hét óra volt. A harangok misére zengtek. Esső permetezett. Anyám akkor lépett ki az ajtón, hogy a templomba menjen.

- Anyám!

- Dani!

Ma is előttem a képe, az a lágy-édes hangja, amellyen szólítani szokott. Különösen mióta apám meghalt. Épp az érettségim napján halt meg, tüdőbajban. Az utolsó kenet felvétele után érkezett a telegrammom, hogy szerencsésen végeztem.

Anyámra nézett és boldogan suttopta:

- Danit az Isten adta neked.

A két öcsém már akkor inasságon volt: Dezső az apám mesterségén, Marci asztalos. Félóra nem telt belé, mind a kettő otthon termett, - Dezső meszesen, Marci enyvesen, de mind a kettő boldogan.

- Dani bátyám!...

Hogy örültek! Hogy ünnepeltek!

Csak anyám szeme vizsgálódott rajtam némi aggodalommal.

- Beteg vagy-e?

- Nem, csak fáradt vagyok. Tegnap a manőver, utána az utazás: alig állok a lábamon.

És kábultan ültem az örvendezők között. Minden gondolatsor ezzel a szóval végződött az elmémbe! *Megölöm!*

De hogyan?

Bemenjek hozzájuk pisztolylyal? Orgyilkosság.

Lovagias eljárásba kényszerítsem pofonnal? Adolf csak olyan valami kellemetlenségnek tekinti, mintha árokba esett volna. Vagy ha a grófra való tekintetből fel is veszi a keztyűt, míg a segédek tárgyalnak, elfognak addig katonáék, hiszen szökevény vagyok.

Két nagy kést vigyek be, amerikaiasan, s az egyik kést eléje vessem?

- Ebből a szobából csak egyikünk mehet ki!

De ha nincs otthon? Ha más okból nem férhetek hozzá? Ha megfognak, s törvénybe hurcolnak?

Iszen ha pénzem volna...

Ültem a családi hajlék, a szerető szemek között, de csak mintha álmomban ülnék közöttük.

Délután lefeküdtem, és azt mondtam, hogy ne költsenek föl másnap reggelig.

Az volt a szándékom, hogy másnap délben vonatra ülök, vegyesvonatra, és este érek a Hedvig falujába. Beosonok Janovics tanítóhoz, s ott várom meg az éjfélt. Teázunk, beszélgetünk addig.

Hát aludtam is délután, de este tizkor föléreztem. A puha ágy szokatlan volt.

Próbáltam tovább aludni, nem birtam. Hedvig! Hedvig!... Bizonyára ő se tud aludni: sir és reám gondol.

De mért hí magához? Hiszen tudja, hogy én nem segíthetek rajta. Azért hí, hogy elbucsuzzon, hogy még egyszer lásson, mielőtt a koporsójába szállna?

Hát akkor haljunk meg együtt, ahogyan fogadtuk.

És elém rajzolódt a két holttest a keresztfa előtt. A temetés. Vajjon egysirba temetnek-e bennünket? Bizonyára egysirba.

A kakas kukorikolt az udvaron, s a szomszéd kakasa felelt rá. Micsoda rejtelmes örkiáltás a kakasok kukorikolása! Miért kukorikolnak virradat előtt?

Fölkeltem.

Megnéztem a vasuti járatrendet: éjféltán megy át a vonat a falunkon. Jobb lenne, ha éjjel utaznék, reggelre érnék oda. Reggel betérek Janovicshoz: Hedvig tán templomba megy: találkozok vele az oratoriumban.

Csendesen felöltöztem.

Anyámat sem költöttem fel. Csak cédulát tettem az asztalra, amelyben néhány szóval elbucsúztam tőlük.

S bezártam az ajtót, a kulcsot betettem az ablaktáblán. Kibandukoltam az állomásra.

A vonaton két ember hevert már a fülkében, egy parasztféle meg egy molnárféle. Mind a kettő horkolt. Semmi se álmosítóbb a horkolásnál. Én is elaludtam megint.

Világos volt már, mikor fölébredtem, szép napsugaras, sárgafényű reggel. A fák még zöldlombosak, a réteken sarjuboglyák. Egy mezőn cséplőgép és gabonakazlak. Élet mindenfelé.

A teljes pihenség könnyűségével léptem ki a vonatból.

- Ihol a jegyem.

Átléptem a kis vasuti állomás folyosóján.

A szemem az udvar kútján állt meg. Egy leánygyermek húzta ott a vizet.

- Huzz nekem is kisleány.

Ledobtam a kabátomat, galléromat. Huh, beh jó friss víz!

S megelevenültem, mint a harmatos lombon ébredett madár.

A vonat még állt. Amint mondom, vegyes vonat volt, tiz percet is szokott ott-állani.

Néhány felszálló utas sietett el mellettem, át az udvaron, de én rájuk se néztem, csak törülköztem a zsebkendőmbe.

Egyszercsak az egyik utas megtoppan, és rámszól vidáman:

- Nini, Dani, maga-e?

Felnézek. Az Adolf legény. Ragyogó uj cylinderben, s *à la Boulanger*-szakálasan.

Mosolyog és nyújtja barátságosan két nagy sárgakeztyüs kezét.

Oly váratlanul történt, annyira meglepett, hogy mikorra gondolatom fordulhatott volna, a kezem már benne volt a kezében. Megrázta barátságosan, melegen.

- Sietek, - mosolygott kedveskedően - estére visszatérek.

- Szerencsés utat, - rebegetem gépiesen. S mire felocsudtam, már ellábolt. Felugrott a vonatra és onnan is lengette felém a cilinderét.

No ez furcsa volt. Azért jövök, hogy megöljem, s ahelyett hogy megölném, kezét szorítok vele, még szerencsés utat is kívánok neki. Nem értettem magamat.

Mármost mehettem volna a kastélyba is, hiszen Adolftól bizonyosan megtudják este, hogy itt vagyok. De ha belépek oda, hátha Hedvig nagy szíve-lobbanatában a nyakamba röppen?

A keblemen elájul? Az apja haragra gyúl és kérdőre von bennünket? Hiszen rögtön puskát kap az az ember és lelő.

Ballagtam Janovicshoz.

A szobácskájában találtam, - szétszórt ruharészek, könyvek, inggallérok, kalapok között. Egy savanyúvizes ferslógba rakodott.

Örvendező arccal néz rám, hogy a szobájába lépek.

- Isten hozta! Micsoda váratlan látogatás!

- És ilyen korán reggel, ugye? Dehát csak nem utazásra készül talán?

- Nagyon is arra!

- Hova?

- Azt még magam se tudom.

- Nem tudja?

- Nem. Vagy Gömörbe vagy az Alföldre. Majd kint a vasuti állomáson... Még addig gondolkodok. Képzelve, micsoda szerencse!... Végre hát a jó Isten is megsokalta a sós levest!... Dehát tessék: üljön le, gyujtsa rá.

És lenyalábolta az egyetlen székéről az ingeit.

- Képzelve, - örvendezett tovább, - mehetek! Mehetek Gömörbe, mehetek az Alföldre. Rám szakadt a szerencse!... Ihol-e: nézze ezt a két levelet. Három esztendeje folyamodok már mindenfelé. Most egyszerre, egynapon két helyre kapok meghívást!

S mutatja a két levelet. Beszéli örvendezve, hogy az egyik hely Gömörben van, ott nincs principális. Másik az Alföldön, ott van principális, de az utcák kövezettek.

- Jó fizetés, jó lakás, pocakos emberek!

Nem igen figyeltem az áradozásaira. Csak mikor aztán ő kérdezett:

- Dehát voltaképpen micsoda ügynek köszönhetem azt a szerencsét, hogy meglátogatott? Tenisz? Nem mehetek többé: délben már *fty*!...

- Nem a kastélyból jövök, - feleltem. - Csak erre hozott a vonat, hát leszálltam: ide tértem be, hogy pihenjek. Dehát azért csak pakolásson. Mi ujság a kastélyban?

Felvonta a vállát és tovább pakolgatott:

- Azt beszélük, hogy... Nem tudom igaz-e vagy se... Cselédpletyka...

- Mi az?

- Hát hogy Hoffmannék báróságot vesznek, aztán az Adolf csemete beházasodik a grófi családba. Nem hiszem. Annyi bizonyos, hogy a kontesz beteg. Tegnap is láttam a misén, - akárcsak a temetőből jött volna ki egy lány a misére a föld alól. De hogyan intézzem el most már azt a gömöri választást? Oda mégse megyek abba a rongy faluba, ahol még csak templom sincsen. Egy szoba, az is földes. Nem, oda nem megyek. De hátha bepörölnék? Még csak az kellene!

És aggodalommal vakarta a fejét.

- Biz, azok bepörölhetik, - hagytam rá szórakozottan!

- Bepörölhetnek?

- Hát bizony...

- Csak nem ette meg a kefe?

- Kárt okozott nekik. Merthiszen ha több folyamodó közül választották meg önt, akkor a többinek a folyamodványát visszaküldték.

- Phű ffene!

És elfütötte a meleg.

Én már akkor két évi jogot végeztem. Mikor még csak egy év volt mögöttem, akkor is kért már tőlem jogi ügyben tájékoztatást. Valami végrendelet ügyében.

- Dehát minek folyamodott egyszerre két helyre is?

- Folyamodtam én hat helyre is néha egypostával. Sohase választottak meg eddig sehol.

- Bizonyítványok nem kellettek?

- Másolatokat küldtem. Van énnekem hiteles másolatom hat is az oklevelemről. A terem-buráját, még megpörölnék! Kártérítést kavarítanak a fejemre!

S káromkodott.

Egy gondolat villant át az agyamon, olyan nagy gondolat, hogy ha állton ér, beletándorodok.

- Ha csak az a baja, - mondtam színlelt nyugodtan, - ha csak az a baja, megmenthetem magát.

- Megment? Hogyan?

- Hát úgy, hogy én megyek el oda Gömörbe maga helyett.

- Helyettem?

- Maga helyett. Ráérek. Szeretem a tréfákat.

- Helyettem?

- Maga helyett. Hiszen magát nem ismeri ott a kutya se.

- Nem, nem ismernek.

- Nohát én megmentem magát a pörtől. Októberig nincs dolgom. Elmegyek maga helyett, jelentkezek, beállítok az iskolába. Nekem csak mulatság lesz, magának mentség.

- Dehiszen maga nem tud tanítani?

- Hogyne tudnék. Emlékszek én rá, hogyan tanítottak engem a falusi iskolában.

És szinte reszkettem az izgalomtól.

Mert már készen volt a fejemben egy nagy cselekedet: megszöktetem Hedviget, s élünk a kis gömöri faluban, sohse találhatnak reánk. Hedvig kijön éjjel és azt fogja mondani:

- Haljunk meg!

Én pedig azt mondom rá!

- Élünk! Élünk Hedvigem, élünk!

És szinte láttam már, hogyan sietünk az éj sötétségében Hedviggel a vasuti állomásra, hogyan kapunk fel a vonatra, harmadik osztályra, - mert önála bizonyosan nincs egy fillér se.

Nálam van száz korona is: a téli kabátra gyűjtögetett pénzecském.

Janovics gondolkodott, vakarta az állát, vakarta a fejét:

- De ha kitudódik... - aggodalmaskodott a szemét meregetve.

- Hogy tudódna ki?

- De ha mégis...

- Lehetetlen!

- De ha valahogy mégis... mégis ráakadnak, hogy két Janovics nevű tanító...

- Hátha harminc Janovics is van? Maga azt hiszi, hogy csak egy tarka Janovics futkos a világon? S ha éppen ez az aggodalma, hát megmagyarosítja a nevét, mihelyt ötven krajcárja lesz. Megmagyarosítja Jenőfire, vagy Jánosfira.

- Az már rég szándékom. De hátha...

Vállat vontam:

- Hát ha éppen annyira aggódik, hagyjuk az ügyet. Az első évi fizetése rámegy a pörre. Az ügyvéd drága doktor. Én csak tréfából, mulatságból, szivességből javasoltam, s tettem volna. Hiszen csak annyicska az ügy, hogy odamegyek: mingyárt le is szidom az iskolaszéket, hogy micsoda istállóba választottak meg engem! S otthagynom őket. Mi van ezen törvénybe ütköző? Még ha kitudódott volna is, valamikor, mindenki nevette volna. Éshát a miliomodrésnyi lehetőség: hogy kitudódik, hát magának akkor se származhatott volna baja belőle: azt mondta volna, hogy elloptam a bizonyítványainak a másolatát.

Ugrott mint a csikó.

- Remek ember! Igen köszönöm! Ön remek ember! Küldjön egy fényképet nekem majd: rámába foglalom!

S a markomba nyomta nagy örömmel az iratokat. Megölelt.

- Remek ember!

- Semmi.

- De az uti költség.

- Az is semmi: katona vagyok.

- Remek ember! De aztán értesítsen ám... Holtomig nevetem majd ezt a tréfát.

*

Szunyoghy a fali órára nézett. Tizenegy óra elmúlt már. Csak magunk ültünk ott a dohányzóteremben.

- Nagyon is soká elbeszélgettünk, - mondotta ásítva. - Feküdjünk most már mink is le. Holnap aztán majd elmondom, hogy miért nem öltem meg Adolfot, s hogy én is hogyan maradtam életben?

- De csak nem gondolja tán, hogy én holnapig várok rá! Hát mégis egy-két mondatban elmondhatja.

Ismét ásított, legyintett.

- Egy mondatban is elmondhatom: Éjfélkor az apja várt Hedvig helyett. A lovaglókorbácskal...

Fölkelt és kezét nyújtott:

- Viszontlátásig. Holnap... Hiszen Amerikáig van időnk. És ha ön meghallgatja, amiket elmondok, nem gondol többé a tenger fenekére.

Gondolkodva feküdtem le. Ez az ember nem hazudik. A hazudó ember pillogva beszél, olykor szakadozottnak, töredezettnak, s az arca idegei mozognak. Ez nem hazudik, ennek minden mozdulata nyugodt, minden szava igaz. A mondatai készen vannak a fejében: nem előttem költi: - ez nem hazudik. Csak igen hosszúra ereszti a fonálát. Mezei emberek így szokták. Vajjon nem az a Hedvig volt-e Margit néven a felesége? Hogy rezgett a hangja, valahányszor a *Hedvig*-nevet kiejtette. Valahogy mégis az övé lett? Pénzt is szerzett Hedvig? Csak nem a Hoffmann pénzét talán?

No el fogja kotyogni holnap. Holnap megtudom. Ha én megmondtam neki, hogy a feleségemet megöltem, meg fogja mondani ő is.

*

Másnap reggel a fedélen találtam már, mikor előbujtam az odumból. A tengeren araszos hullámkákat fodorgatott a szellő. A nap felhőtlen égen fényeskedett. Az idő mégis hűvös volt.

Szunyoghy szinte örömmel nyújtotta a kezét. Mintha az ő érdeme volna, hogy nem ugrottam éjjel a tengerbe.

- Kissé hosszán elbeszélgettünk az este, - kezdette, - dehát hajón, vonaton nem drága az idő.

Köszönt az özvegynek, aki akkor jött fel a kisleányával. Mind a ketten pirosak voltak még a mosdóviztől. Az asszony szeme még álomtalanságtól ferde.

- Gáboj báci, - örvendezett a leányka.

S hozzánk futott: átölelte Szunyoghynak a térdét.

- Erzsi! De Erzsi! - ijedezett az anyja.

- Tessék engedni, - jóságoskodott Szunyoghy, s megsimogatta a leánykát.

- Hogy aludtak az éjjel?

- Oh, sehogyan, - mosolygott a keztyűjét gombolva az asszony. - Ez a kis gonosz csak mellettem tud aludni és a hajóágyak olyan keskenyek...

Hálásan pillantott Szunyoghya, és elvonta a gyermekét:

- Bocsánat...

S elsétáltak.

- Én is nehezen aludtam el, - mondtam. - Az ön története sokáig foglalkoztatott.

- Hja, a fantázia, - felelte mosolyogva. - A fantázia este legfogékonyabb, legcsapongóbb. Reggel az értelem az úr, este a fantázia. A színházak órája azért esti. A hangversenyek is csak este hatásosak. A szerelmesek órái se délelőttiék. A kísértetek éjjel járnak. A boszorkányok is, ördögök is csak éjjel láthatók. Éjfélkor. Az éjfél a fantázia dele. Reggel nyolc órákor senkise olyan szerelmes, mint este nyolc órákor. Reggel a színházi kulisszák otromba mázolványok. Miért nem öltem én meg Adolfot, mikor kiszálltam ott a vasuti állomáson? Mert reggel volt: a fantáziámnak nem volt rajtam ereje.

Értettem: a fantáziáját okolja, hogy végzett az asszonnyal. Hiszen ha a bíróság is elfogadná kényszerítő oknak a fantáziát!...

Szunyoghy az asszony után nézett. Az asszony fátyolát hosszan lebegtette a szél, és a szoknyáját a lábához nyomta: a termete formái szoborvonalakban rajzolódtak elő.

Nézte, migcsak az asszony be nem fordult a fedél enyhébe.

- Szeretem a szelet, - mondta aztán, - mióta annyi időt töltöttem a bányában, mindig szeretem.

- A bányában?

- A bányában.

- Dehát kérem: nem tudtam aludni. Olyan röviden elcsapta ön a története végét...

Vállat vont:

- Hiszen a többi már nem érdekes, legalább önnek nem érdekes. Csak azt akartam önnek elmondani, hogy szerelmi kétségbeesésben se szabad a fejünket a falhoz csapnunk. Az életünk dolga nem az, hogy leányokat és asszonyokat mulattassunk ezen a földtekén. Nem paradicsommadár az ember, se nem tenyészállat. Mindenkinek ki van jelölve a munkája, akár biborban született, akár rongyban. Ha Rómeó munkára van nevelve, ha gazda, vagy tisztviselő, vagy politikán buzgó elméjű fiatal-ember, akkor ő is erre gondol. Nem hal meg a kedvese mellett. Csak megsiratja szép keservesen. Mert ő nem célja az életnek, a szerelem nem főmunkája: a házasság nem végállomás. A nő csak társunk az életünkre. A szerelem csak a fajfentartó ösztönünk muzsikája. A házasság csak szerződés a születendő gyermekek sorsának a biztosítására. Haszontalan fráter volt az a Rómeó!

- És Júlia?

Vállat vont:

- Júlia? A nő a fantáziájával gondolkodik.

(Megint fantázia!)

- Dehát az ön Júliája, Margitkája vagy Hedvigje? Ezzel hagyott ön engem nyugtalanságban.

Szunyoghy arca elborult:

- Hedvig, szegény jó Hedvig... Ő nem is nő volt, hanem valami Földre tévedt angyal. Véletlenül női testet öltött.

A hangja elernyed. Percekig nem tudott szólni, csak nézett maga elé, nedves szemmel.

Azonban egyszerre, mintha valami belső rándulásra történne, hideggé és nyugodttá vált az arca.

- Gyerünk, - mondta, - nézzük meg a harmadik osztályú utasokat. A szegény embereket, akiknek csak a reménységük gazdag. Ezek is minő álmokkal ereszkedtek útnak! Ha látni lehetne a fantáziájukat, mint valami kitárt kincses-szekrényt... Pedighát mi vár rájuk odaát is? Iga.

Megállt közöttük, s egy ötéves fiúcskának megsimogatta az arcát.

- Milyen szép gyermek, - mondta elgondolkodva. - A szeme még csupa boldogság. Aztán majd csupa gond, ha felnőtt.

S a szeme elvizesedett.

- A gyermek boldog. Csak a gyermek tud boldog lenni.

Efféléket beszélt, s én boszankodtam reá. De csak úgy magamban persze. Mindig ügyeltem, hogy meg ne érezze rajtam a rendőrszagot.

Szerencsére a kapitány is elszólított tőle:

- Volna egy-két percnyi ideje?

- Szolgálatára, kapitány úr.

- Ha szives lenne, hogy lejönné velem az irodába. Egy telegrammot hoztak még Triesztben a hajó postájával: nem bírjuk kisütni, kinek szól? A cím a francia *M.* szóval kezdődik.

- Akkor francia.

- De a név *Refi*. A névsorban nincs *Refi* nevű utasunk. Kétszer is megnéztem. A telegramm szövege vélhetőleg magyar. Most hogy önt megpillantottam, arra gondoltam, hogy talán önnek szól? Tudja, hogy a telegramm-szövegek mindig eltorzulnak.

A telegramm valóban nekem szólt. A fiumei kapitány küldte

Zágrábból jelentik, hogy a
szökevényed ott hált meg
egy kurta-hotelben. A hajón
kell lennie.

Mintha a bomba csapott volna le mellettem. Ha a fiumei kapitány azt mondja, hogy a *hajón kell lennie*, akkor a hajón is van. Már ő bizonyosan megkutatott Fiumében és Abbáziában minden rókalyukat: ismerem mekkora a sulya minden mondásának.

Oly izgatottan futkostam, mint a jó vizsla, mikor bizonyosnak érzi, hogy a tájon vad rejtőzik.

Lementem még a fűtőházba is: ott is szétnéztem. Nem maradt ott nézetlen a szemet lapátoló munkáscsapat se. Mindenkit megnéztem, aki csak eleven.

De a vad csak nincs és nincs. Sehol nincsen!

Hova lehetett?!

Csak ebédután a dohányzóban foglalkozhattam megint Szunyogyval.

- Hát Hedviggel mi történt?

Szunyogy szivesen beszélt tovább:

*

- Gondolhatja, - micsoda éjszaka volt az, mikor helyette azt a böszült embert találom ott a keresztnél. Ott bujt meg a sötétben, s rábugrott, mint a tigris.

Annyira meglepődtem, hogy a védekezésre alig volt mozdulatom. Csak mikor már harmadszor csapott volna rám, akkor kaptam el a lovagló-ostorát.

- Elég! - ordítottam reá. - Két ütést talán megérdemeltem, de...

Küzdött velem. Én erősebb voltam. Megragadtam, megcsavartam a karját: letepertem.

- Fizetett szolga! - hörögte, mint a vadállat.

- Nem, - lihegtem rajta-térdelve, - engem nem ön fizetett, hanem a munkám! Azt a munkát másutt is megfizették volna.

- Szolga!...

- Nem, csak munkás. A munkás különb a herénél.

- Gazember!...

- Gazember, aki eladja a leányát!

Ezen nyájas beszélgetés közben a mellén térdeltem, és csak akkor tárgultam el róla, mikor már sértő szavak helyett csak fújt, mint a torkon szúrt disznó.

Ott hagytam.

A mellemben egy oceán háborgott! ki árulhatott el?!

Ki árulhatott el?

Bizonyosan az a helyettes nevelő: a napló a gróf kezébe került és elolvastatta vele.

Vagy Rafael lopta el a naplót? Ő mutatta meg, ő olvastatta el? Ő árulta el Hedviget, csak azért, hogy lássák: ki a családnak a szégyene?

Valahogy megtudta a gróf, annyi bizonyos. Vallatta is szegény Hedviget, ha már megtudta. Mit cselekedett az a fenevad azzal a szegény leánynyal?

Megverte mint a kutyát? Talán a hajánál fogva huzgálta? Rugdalta? Nem, azt talán mégse tette. A báróné se engedte volna.

Megölte? Nem, meg nem ölte, merthiszen csak arra akadhatott reá, hogy a leánya engem szeret, engem vár.

Mindezek a kérdések gyilokként hasogatták a szívemet.

Mi lesz most már annak a szegény Hedvignek az élete? Odalöki mint egy megvásárolt juhot! Az ára a fő, nem a sorsa.

Nem, ezt nem birom el! Visszatérek a kereszthez és ott halok meg: felvágom az ereimet és csendesen elvérzek. Láthatja holnap ő is, Hedvigem is: mennyire szerettem.

Efféle lelki kinlódással ültem a küzdelem után a szobában, a tanítónak az elhagyott szobájában. Csak gyászgondolatok, csak, gyászgondolatok: meghalok! meghalok!

Egyszer aztán kakas-kukorikolást hallok. Arról eszembe jut a mi kakasunk. A mi kakasunkról anyám, testvéreim. Hogyan tudják meg a halálomat? A pap fogja nekik elvinni az ujságot. Anyám elájul. Fellocsolják. Akkor aztán siet ki a vasutra, és rohan az én véres testemre, amelyen rajta lesz még az út pora.

- Danit az Isten adta neked, - volt az apám utolsó szava.

S hogy ez jutott eszembe, egyszerre óriásivá nőtt előttem az anyám iránt való kötelezettségem érzése. Nem: anyámnak minden könnycseppjéért megver az Isten a másvilágon is.

De Hedvig! Hedvig!... Hogy birja meg az én szívem azt a szörnyűséget, hogy őt az oltár elé vonszolják! hogy ott ezt kell mondania: *Szeretem*. Hogy az nap estén Adolf a karjaiba öleli! És Hedvig...

A kakas megint kukorikolt. Virradt.

Kitántorogtam a házból a vasuti állomásra. A vonat elé vetem magamat, a vonat elé! Egy pillanatnyi kin, aztán nem fáj többé se gondolat, se sors, se test, se lélek.

S ahogy ott járok és várom a vonatot, a halálom vonatát, egy hosszukás ládát pillantok meg. Valami vasrúdszállítmány valami birtokosnak. Géptengely vagy mi. A ládán fekete kátrányfestékkel: két másfélaraszos vastag betű: *SP*.

Az a két betű szinte megrázott. Talán mégsincs veszve minden? Talán Hedvig is erre a két betűre gondol, mindig erre a két betűre?

Dehát hogyan? Hogyan fordulhatna jóra a mi sorsunk? Történhetnek-e még csodák a Földön?

A két betűnek mégis volt annyi haszna, hogy eltérített a magam-vesztése gondolatától. De olyan érzés sajgott azért a mellemben, mintha egy láthatatlan kéz véres foszlányokra tépte volna bennem a szívemet. Csak lézengtem, mintha fenjáró halott volnék, akinek a lába valahogy életben maradt.

Spiro, spero, - rebesgettem fájdalmas ajkkal, reménytelenül, - spiro, spero.

S ahogy ott kábuldozok a szemem szivárgó könnyeit törölgetve, egyszer a belső zsebembe nyulok. Ugy emlékeztem rá, hogy kell ott lennie még egy zsebkendőnek. Odanyulok: zsebkendő nincs, de valami papirosra tapintok. Micsoda papiros? Janovicsnak a papirosa.

Nyitom az írást, hogy másfelé tereljem a gyötrelmes gondolatokat. Olvasom, de csak a betűket látom. Csak két sor, ez a sor ötlik a szemembe: *az állást lehetőleg hamar el kell foglalnia*.

Várhattok jó emberek!

S fogtam a papirost, hogy elszakítom, s eldobom. De mégse szakítottam el: hiszen írnom kell oda, abba a faluba. Irok majd Janovics nevében, hogy nem mehetek.

Akkor csapják fel a jegyváltó ablakocskát.

Hova is váltsak jegyet? Vissza a táborba. Vissza. Azt fogom mondani, hogy kificamodott a lábam egy árokban, és ott hevertem eddig. Az arcomon és testemen kéklő foltok és szintelenségem a bizonyítványaim, hogy nem hazudok.

Visszatértem. Sántítást színleltem. El is fogadták katonáék a mentségemet.

Csak még valami három nap volt hátra a katonai szolgálatból. De mit szenvedtem én lelkemben azokon a napokon!

Mi történt Hedviggel? - minden percben ez a kérdés kinzott. Nem beszéltem senkivel, nem érdekelt semmi. Olyan voltam, mint a hasadt hegedű, amelyre hiába raknak húrokat.

S abban a fásult állapotban arra gondoltam, hogy nem térek vissza többé az egyetemre se: elmegyek abba a gömöri faluba, s beleveszetem az életemet.

Ez a gondolkodás ugyanaz volt, mint gyermekkoromban egy törött szárnyu sasomé. A sast egy pajtasomtól cseréltem kalamárisért. Vad volt és haragos. Csak egy helyet kedvelt az udvarban: a kutyaólat. Behuzodott oda és ott gunnyasztott naphosszat. Evésre is csak úgy bujt elő, ha az ól elé dobáltuk neki a hust.

Nohát az én kutyaólam ott lesz Gömörben. Anyámat se viszem magammal: van neki háza, kertje, tehene, megél szegényesen, ahogy mindig élt. Nem: csak magam huzódok oda.

S hogy éppen a *Janovics* név miatt se vonjanak kérdőre, meghozatom azt az egynéhány pedagógia könyvet: megolvasom. Mi az nekem eminens tanulóknak? Néhány estére való unalom. S akkor megvan a magam neve szerint való tanítói oklevelem. Jelentem az iskolaszéknek, hogy megmagyarosítottam e nevemet *Szurnyoghya*, - az igazi nevemre. Sohse keresi énrajtam azt az egy évi Janovicsságot senkise. S ha éppen valaki mégis okoskodna, zaklatna a dokumentumért, hát otthagynom őket.

Egy napot gondolkodtam még rá, aztán vonatra ültem.

Nohát csakugyan Istentől eldugott kis bogártanya volt az: harminc ház ha volt benne, az is úgy szanaszét a völgyben, hegyoldalban, mintha részeg ember mérte volna ki, hogy melyiknek hol legyen a helye.

De nekem éppen olyan kellett.

- Hol lakik a pap?

- A pap?

- A pap.

- A pap a szomszédfaluba lakik: odajárunk mink misére, létánára.

- Hát a jegyző?

- Jegyző se lakik itt. Semmiféle úr nem lakik itten.

- Hát ki itt a főember ebben a faluban?

- Biró uram: Varga Illés gazduram.

No persze, - gondolhattam volna.

Jelentkezek a birónál. Örömmel fogad. Mingyárt meg is tudom, hogy félesztendeje nincs tanítójuk. Én voltam az egyetlen pályázó, vagyishogy Janovics. De ki az ördög is jönne ide: kétszáz forintra, tizenöt véka párbérre és öt hold köves földre?

Egy kis nádfödeles ház a falu közepén, patakocska mellett, az az iskola. Látszik rajta, hogy nem iskolának épült, csak mikor Eötvös báró elrendelte, hogy minden községben legyen iskola, akkor választották ki azt a házat és ráfestették az oldalára, hogy ISKOLA A szobája ma is földes. Az iskola a másik földes szoba. Középütt konyha.

No ez éppen nekem való kutyaól.

- Hát a butor, tanító uram? - kérdezi a biró.

- Butor? No persze.

Vasárnap volt aznap, éshát hétfőn a vásár. Rimaszombatban. A biró adott addig szállást.

Mind ennek örültem, már amennyire az én halálba dermedt szívem örülni tudott. Dehát mégis örültem, hogy a szomorúságomat a helyzetem fonáksága valamennyire feledteti.

Bementem a falusiakkal hétfőn Rimaszombatba, a vásárra. Vettem ott közönséges paraszti butorokat: ágyat, asztalt, széket, fazekat. Tálat is viznek, mosdásra. Korsót is. Harminc koronába se került a teljes berendezkedés.

Aztán még valamit vettem: a szememet megfogta a piacon egynehány furcsa kis csirke. Olyanok voltak, mint a fürjek.

- Micsoda csirkék ezek?

- Gyöngycsirkék, tésiffuram.

Eszembe jut a gyöngytyúk, hogy aznap mikor Hedviggel a keresztnél megesküdünk, gyöngytyúkot hoztak a házba. Micsoda boldog nap volt!...

Vettem két gyöngycsirkét is.

Amint ott nézgelődök aztán a tiszta szép városkába, a szemem megáll egy bolti kirakaton, egynehány helyi képes kártyán. Akkoriban kezdődött ez a kedves találmány.

Egyet gondolok: belépek. Választok a kártyákból.

S mingyárt ott meg is írom: *Hedvig grófkisasszonynak. Tisztelettel való megemlékezés a távolból.* S írom alája a *Janovics* nevét, s a dátumot. Másik sarkába igen apró betűvel *Sp.*

Örültem a gondolatnak, hogy a kezébe jut. A postát a cseléd veszi el, vagy Rafael, vagy éppen ő. Akárki veszi a kezébe, semmi gyanusát nem látnak abban, hogy Janovics ír: a levelem az ő édes kezébe jut.

Meg fogja ismerni az írásomat, noha elváltoztattam. Az *Sp.* azonban megsúgja neki, hogy én irtam. Ha válaszolni fog ide Janovicsnak, - bizonyos, hogy meg fogja kérdezni: hol vagyok? Vagypedig a levélben másik levél lesz az én címemre.

Ez hétfőn történt.

Mondanom se kell, hogy ujságot nem olvastam, mióta Hedvigtől elszakadtam. De ha valaki a kezembe nyomta volna az ujságot, hogy olvassam el, akkor is félredobtam volna. Éreztem, hogyha Hedvig eljegyzését vagy esküvőjét olvasom az ujságban, még se kell magamat ölnöm: a szívem megszakad.

Ültem a kutyaólamban, gunnyasztottam. Senkit a faluban nem ismertem, csak a bírót meg a szolgáját, aki a kocsit hajtotta, meg egy asszonyt, aki reggelenként befordult egy negyedőrára, hogy takarítson.

Hát szerdán mégis előbujok: megyek az egyetlen boltocskába: papírost és levélborítékot veszek ottan.

Nekiültem: irtam Janovicsnak: micsoda könyveket kell megszereznem, hogy a tanítóságra való képesítem is meglegyen? hogy aztán a magam igazi nevén tanítóskodhassak tovább.

Ahogy ott percegetem estefelé a tollat, hallom, hogy kocsi áll meg a ház előtt. Jön be valaki. De nem akartam félbeszakítani az elkezdett mondatot: gondoltam, betalál, aki jön.

Kopogtatnak.

- Lehet.

Az ajtó megnyílik, s a küszöbön Hedvig áll.

*

Szunyoghy halkuló szóval, szinte susogva mondta már az utóbbi szavakat, s maga elé bámult.

Csak vártam, hogy tovább mondja. De ő elfelejtette, hogy ott vagyok, elfelejtette, hogy beszélt, csak bámult a semmibe nedves szemmel.

Valami olasz felkel a társaságból és a gyújtónkhoz nyul:

- Permetta?

Szunyoghy arra ocsudik fel. A pipáját nézi. Elaludt.

- Ezek az olaszok, - mondja rekedt szóval, - minden hajón az olasz beszéd járja.

S a pipájának a hamuját veregeti a szivartartóba. Hallgat vagy öt percet, aztán az olaszokról beszél, hogy kőszázb nép a zsidónál; hogy ő még akármerre utazott, mindenütt hallott olasz szót.

Nekem meg már a térdem is reszketett belé, hogy az asszonyról beszéljen tovább, az asszonyról, akitől fut, akár élten maradt az asszony, akár holtan.

Szunyoghy azonban, mint aki más fiókot húz elő s más tárgyakat talál benne, csak az olaszokról tudott már beszélni.

- Az olasz lélek, - mondta elgondolkodva, - az emberiség haladásában ma is a finomító. Mint a reneszánsz századában. A művészeti érzésük elsőrendű. A franciák süllyednek. Tizenhatodik Lajos fejével az ő fejük is leesett. A híres udvariasságukat értem, az elmésségük francia pezs-gőjét, amely az irodalmukat is nagy szárnyra emelte. Hova parasztosodtak! Művészeik ma... ideálok nélkül, mint az egyenkint elalvó oltári gyertyák.

Nem mertem félbeszakítani, nehogy gyanut keltsen az érdeklődésem. Hova tette Hedviget? vagyishát Margitot? Merthiszen most már világos, hogy az a szökött leány más nevet vett fel. Hova tette?

De nem is birtam soká: hogy szivarra gyújtott és így szünet szakadt az olaszok dicsérésébe, megszólaltam:

- Mindez igen érdekes. Azonban bocsásson meg: az *embert* jobban érdekli az *ember*, hogysen a nemzetek, - akármiféle nemzet is. A nemzetelvet nem érzem, az embert érzem, akármi történt is vele.

Vállat vont. Szomorúan mosolygott.

- Ön bizonyára szereti a meséket. Dehát mi érdekeset mondhatnék tovább? Az a világtól elmaradt kis falu, ahol ma is faggyugyertyával világítanak mint ezelőtt száz évvel, s maguk tilolta kenderből varrják az inget, mint ezelőtt ezer évvel, önnek vagy ismert világa, s akkor nem érdekli, vagy ismeretlen világa s akkor meg unalommal nézi, mint a pestiek. Nekem azonban igen érdekes volt az a falucska, és éppenséggel nem gyötrelmes az ottvaló élet.

Látszott rajta, hogy Hedvigről nem beszél szívesen. Nekem azonban mesterségem a vallatás ha egyik oldalon nem találom a szálat, keresem a másik oldalon, de a gombolyagot nem bocsátom ki a kezemből, a gombolyagot le kell motólálnom.

- Bocsásson meg, - mosolyogtam - de engem az ilyen pszichológiai érdekességek mindig izgattak. Nem követek el talán illetlenséget, ha rejtvénynek tekintem, amit ön igen érdekesen elmondott, és fenhangon gondolkodok a megfejtésén. Kérem, ne mondjon rá se igent, se nemet, ha önnek kellemetlen, hogy foglalkozom ezzel a kérdéssel: - nem akarok terhére lenni.

- Csak tessék, - felelte nyájasan. - Nem értem ugyan, hogy megoldani mit óhajt.

- Az ön élete regényét, hogy ahol félbehagyta, hogyan folytatódott? Önt is szórakoztatja talán, hogy hogyan gondolom el?

Nézett rám és mosolyogva rázta fejét:

- Semmi romantikus nem történt ott mivelünk. Inkább... inkább szomorú...

És az arca elborult.

- Éppen ezt gondoltam én is, - kaptam a szavába. - Az előzményekből ki lehet találni a következőket. Csak kétféle elágazása lehetett a történetének. Az egyik az, hogy az apa nyomon követte a leányát és rátalált. Ha egyébképpen nem: rendőri körözőlevél útján.

Szunyoghy a fejét rázta:

- Nem talált rá.

- Nem talált rá, tehát csak a másik következhetett: a hölgy ottmaradt. De nem véglegesen. Nem bírta a földes szobát. Nem bírta a fekete kenyeret, a ruhátlanságot, a hideget. Nem bírta a cselédtelenséget, pénztelenséget, a dolgozást. Csakhamar kedvetlenségek következtek: szemrehányások, vádak, talán gyűlöletes szemvillanások, duzzogások, kifakadások. A tündér levedlett köznapi nővé: elcsúnyult, elsavanyodott, elslamposodott... Bocsánat...

Bámulva láttam, hogy Szunyoghy szeme könnybe borul.

A fejét ingatta:

- Dehogy is, dehogy is. Mondtam önnek, hogy nem földi lélek volt ő. Mindig éreztem rajta az angyalszárnyakat. Igaz, hogy szegények voltunk, de csak a más szemének voltunk mink szegények. Ahol a házasok szeretik egymást, nincs szegénység. Hányszor vacsoráztunk mink rántott leveskét, vagy sült krumplit vajacskával, vagy tejfeles tehénturót, főtt tojást, mézes diót, sülttököt, - és elégedettek voltunk. Ruhát ő maga varrt a legolcsóbb bolti portékából. Meg nekem is ő varrta meg a nyári ruhámat.

Dehogy is éltünk mink nyomorúságban. Már az első nap, mikor hallották, hogy a *feleségem* is megérkezett, a jó nép mindenféle apróságot hozott vagy küldött: babot, krumplit, csirkét, tojást, kölest, vajat, tejet, túrót, kinek mije volt. Igen derültünk rajta, hogy bádogkanállal kell ennünk és hogy csak egy a tányérunk. Ha háromfélénk volt ennivaló, háromszor kellett mosogatnunk közben. Én is mosogattam. De egy hét múlva már teás csészenk is volt.

Hedvignek csaknem a lábát csókolták azok a falusi asszonyok, annyira szerették. Hogy tudott ő mindenkinek kedveset mondani, beteget vigasztalni, gyermeket simogatni, meg is csókolni, katonafiúnak levelét olvasni, választ is írni reá. Az ő gondolata volt, hogy minden házat látogassak meg, akármilyen szegény ház is:

- Eljöttem, hogy ismerjenek mivelhogy új tanító vagyok, meg, hogy én is ismerjem magukat!

Dehogy is voltunk mink szegények! A Rótsildok közt nincs olyan gazdag, mint mink voltunk.

Ami a ruhátlanságot illeti, hát igaz, hogy nem járt divatosan, de nem is akart. Tanítóné volt. Örült, hogy más úri nő nem lakik a faluban, hacsak a boltosnét nem számítom. Dehát a boltosnék se járnak látogatóba, Hedvig se járt a boltban egyszer se. Aztán a cselédtelenség... Hiszen a falu minden asszonya, leánya, cselédünk volt: boldog volt, aki szolgálhatott nekünk. Hedvig mindenféle kézimunkára tanította a kislányokat, s mikor azt látták, hogy a kézimunkácskákat meg is veszik a városban, határtalan hálával környékezték a feleségemet. A falusi nép a jószóért is hálás, hát még ha azt látja, hogy az iskolai tanítás még a pénzecskéjüket is gyarapítja.

Mink nem hivatalos robotultunk. Valami szent gyönyörűséget éreztünk abban, hogy azt a kis falut műveltük. Magam is vasárnap délutánokon csakúgy magam ötletéből összehívtam a falu öregeit, s alkalmas időben az udvaron, télen az iskolában tanítottam őket. Beszéltem nekik mindenféléről, amit még nem tudtak: A föld forgásától kezdve az aradi akasztófáig, mindent, mindent amiről gondoltam, hogy okosítja őket. Vagy beszéltem arról, amit maguk kérdeztek, hogy tudni szeretnének róla.

Azt is megtettem, hogy ha valamelyik rendetlenséget követett el: részeg volt vagy gyűlölködő vagy goromba a feleségével, vagy éppen az anyja iránt, - behívtam és a lelkére beszéltem. Hogy hallgattak! Hogy megbecsültek! Csak persze a kocsma... Mikor az állam a javai közé sorolja a pálinkafőzést... Ördöggel harcolni bajos vállalkozás!

Dehát mindezt csak azért mondom el, hogy az árnyékát is említsem a mi falusi életünknek. Hálalistennek csekély árnyék volt, múltó felhőcské.

És aztánhát amint mondom: szegénység miatt éppenséggel nem sóhajtoztunk. A harmadik évben már pénzünk is volt. Említettem önnek a két gyöngycsirkét. Tyúk lett az egyikből, kakas a másikkól. A harmadik évre már százával nyikogott a gyöngycsirkém, gyöngytyúkom, a ház körül, a kertben, temetőben, végig a faluban. Kárt nem okoztak, mert a gyöngytyúk nem kapar. Se el nem vették belőlük soha egy se, merthiszen másnak gyöngytyúkjá nem volt a faluban, s a *tanítóék tyájkaira* mindenki szíves szemmel nézett. Csak csúnyán nyikogtak, mint a kenetlen talyiga. De hogy futottak össze, mikor Hedvig fogta az ocsus kosarat és kilépett az ajtón:

- Pire, pire pityikéim! Pire gyönyörűim!

Hogy nyargaltak elő a falu minden kertjéből, rétről, temetőből, még a legtávolabb bogarászók is, amelyek Hedvignek a szavát nem is hallhatták, csak a társaik futásáról látták, hogy hívják őket.

Kapkodva vették meg jó áron a mi tyúkjainkat a rimaszombati piacon. Még Pestre is szállították a tyukászok.

A negyedik évben már kocsink, lovunk is volt. Tehenünk is persze. Micsoda írósvajas kenyeret ettünk mink! Micsoda tejfeles leveseket! Vajjon eszik-e Rótsild birsalmás tejfeles bablevest? Vajjon eszik-e a királyunk tejfeles lángost? Vajjon a német császár tudja-e mi fán terem augusztusban a sült kukorica? Vajjon talál-e ön valaha a Ritz étlapján *órját* tormával? vagy *pásztorpecsenyét*? Mink voltunk volna szegények?

Aztánhát nem gazdagság-e maga a szeretet is? Ádám és Éva nem szerethette egymást úgy mint mink ketten. Soha de soha egy kedvetlen szó miköztünk. Soha egy árnyékocská nem esett mi közénk... Hedvig a világ legboldogabb asszonya volt...

Volt...

*

Mélyet sóhajtott. A szemét megtörölte a zsebkendőjével. Percek multak, mikor ismét megszólalt:

- Csak egyet talált el ön, hogy ottmaradt. Ottmaradt. Most is ott van szegény... abban a kis temetőben.

Elhallgatott. S én is hallgattam. Tehát rossz nyomon járok: nem Hedvig az, aki miatt Amerikába váltott jegyet.

Szunyoghy arca egyszerre megrándult, s a szomorúsága lágy vonásait kemény, szinte zord kifejezés váltotta fel.

- Nézzünk fel a fedélre, - mondotta nyugodtan.

Fölmentünk. Ő a harmadik osztályú utasok közé, én ide-oda. Már a matrózok között is szemlélődtem. Megkérdeztem a kapitányt: szegődött-e új matrózt, mikor indultunk?

Mosolyogta:

- Ön azt véli, hogy a mi hajóinkra csak úgy akárki beléphet matróznak?

Hát csak fürkésztem, szimatoltam. S közben Szunyoghyra is gondoltam.

A története nem éppen érdekesség nélkül való, de nem ezt vártam én. Csak előjön tán majd a másik asszonyka is, éshát majd annak a története végén is a *volt*.

Az a *volt* érdekel csak engem az élete történetében.

*

Este a vacsora után valóban meg is eredt megint a beszélgető kedve.

- A halál mindig szörnyű árnyék. Életbefejezésnek látszik, beleomlásnak a fekete semmibe. Idegennek a halála is kedvetlenítő, mert a magam végződésének is példázóképe, megmutatója. Ma már ugyan tudom, hogy a születés nem keletkezés, csak megérkezés. Érkezés erre a földi állomásra. A meghalás pedig csak távozás, visszatérés. De akkor még csak testi szemmel ismertem a világot.

Gondolhatja, hogy soha meg nem fordult akkor a mi elménkben az a lehetőség, hogy valamelyikünk fiatalon kerül a koporsóba. Ha megbetegedett is valamelyikünk, az csak múltó betegség volt: egy kis köhögés, torokfájás, egy kis nátha, - mi az a fiatal testnek?

Én se gondoltam semmi komoly bajra, mikor egy ősszel Hedviget beteg színben látom.

- Nem tudom, - mondja, - mi árthatott nekem: hideg borzongat, meg forróság is van rajtam.

Valóban a homloka olyan tüzes volt, hogy szinte égette a kezemet.

- Feküdj le Hedvigem. Iszol este egy pohár forralt bort.

- Dehogyan fekszem.

S másnap délután is forróság volt rajta. A szemén valami különös beteges fényesség. De azért fennjárt, főzött, varrt, beszélgetett, etette a tyúkjait:

- Pire pityikéim! Pire gyönyöröm!

De nem olyan édes-vígan mondotta mint máskor. A mozgása se volt olyan eleven.

Csak vártam, hogy javul az állapota.

Egy délután ki kellett mennem a mezőre. Feles krumplim volt ott, azt feleztük el. Rábiztam a felesemre, hogy csak hozza haza. Tudtam, hogy el nem venne egy szem krumplit az enyémből. De épp Hedvigért is türelmetlen voltam: dehogy is álldogálok ott, míg a krumplit kocsira rakják.

Gondolkodom, hogy hívassak-e orvost? Mégis az a nagy forróság... De már egy kis pörsenés is van az ajka mellett, talán az már javulásnak a jele?

Sötétedett, mikor beérkeztem a faluba. Itt-ott lámpást is gyújtottak már. A föld nyirkos volt, a levegő hideges. A hold fél tányérral világol a keleti égen.

Ahogy a házukhoz érkezek, egy sötét-köpönyeges embert látok a ház előtt a padocsán. Sárgásan fakó arc. A szeme csak tallérnyi két fekete folt. Se szakála, se bajusza. Ül fáradt formán a falnak hanyatolva. A hold az ölébe süt, a kezére. Rózsa van a kezében és szórakozottan tépi egyenkint a szirmait.

De annyira el van merülve a gondolataiban, hogy fel se tekint, csak tépegeti a rózsát.

S abban a percben valami rettenetes rémlés rázott meg: mintha a Halál volna az a köpönyeges ember, s a feleségem élete az a rózsza.

- Kicsoda maga!? - ripakodok rá olyan irtózáttal, hogy magam is megijedek a hangomtól.

Az ember fölretten.

Jámbor sváb volt, beretvált képű vén ember. Csirkekereskedő. *Tikász*, - ahogy Dunántúl mondják. Rám várt ottan. S nem is rózsát tépett ott, hanem vereshagymát, a vereshagymának a külső veresét.

No én olyan ijedt voltam, hogy a fogam is vacogott.

- Menjen a fenébe! Nincs eladó semmi!

Belépek a házba.

A lámpás az asztalon ég. Hedvig ruhástól hever az ágyán. A fiacskám az asztalnál a cseléddel játszik csendesen: rakogatja a tarka babszemeket.

Hedvig fölemeli a fejét:

- Ledöltem kissé. Nem tudom... oly gyenge vagyok... és a fejem... mintha parázs égne benne.

- Bemegyek a városba: hozok orvost.

- Ne, ne hozz. Kis meghülés. Köhögök. Nézz meg a boltban: van-e citrom? Marcsa lelkem, rakj aztán tüzet: azt a kis vacsorát megtudod te melegíteni magad is.

Azon éjjel meghalt.

Gondolhatja: micsoda teherpróba volt az én lelkemnek, mikor azt a kedves teremtetést eltemettem. A lelkemet temettem el, a lelkemet! Ha a fiacskám nincs, bizonyára ott fekszem én is mellette. Sokkal rendezetlenebb volt még akkor az életről és világról való tudomásom, hogys meg birtam volna küzdeni a halál értelmével. De a fiam: három éves gyönyörű fiacskám... Dombos homlokú kis Murilló-amorett. A szeme az anyjáié. Hogy nemegyszer azt gondoltam: az anyja néz reám. Kivált ha betakartam az arca felét, hogy csak a szemét lássam. Örjítő hasonlatosság!

Micsoda tél következett ránk, teremtető Istenem! Még nappal csak megvoltam, de este, este... Mikor már csupa árnyék a világ és csupa csendesség. A szobában a lámpás ég s a fiam ott játszik az ólomkatonáival a széken térdelve. S mikor megunja, hozzám fordul:

- Megjön ma anyókám?

Hányszor, de hányszor fakadt ki belőle ez a gyilkos kérdés:

- Mikor jön meg anyókám?

Vagy valami miatt sirt:

- Anyámhoz akarok menni!

Egy téli estén szél fujt, s rázta az egyik ablakomat.

A gyermek fülelt:

- Anyákám... ott az ablakon...

Hát van-e olyan hóhérja a világnak, aki úgy tudná kinozni az elítéltet, ahogy az apai szívet egy ártatlan gyermekecske.

A szobám falán ott függött a hollandi ősanya képe. Hedvig elhozta. Pedig csak egy kézi kofferrel jött hozzám, csak épp egy kis fehérneműt hozhatott, de az ősanyját elhozta.

- A móríngom! - mondta szomorún mosolyogva.

- A te édes lelked a móríngod, - feleltem vigasztalón, - Isten adott neked móríngot az égből, különbet mint akármilyen királykisasszonyé.

Kivettük később a képet a tokból és rámába foglaltattuk.

Az én Danikám aztán ahányszor odanézett, mindig az anyját kérdezte:

- Mikor jön már?

Vége is levettem a képet, - visszarejtettem a tokjába.

Mikor négy éves volt... Difteritisz dult a faluban... Egy napon ő is... Az ölemben vittem be Rimaszombatba. Térden kértem az orvost, hogy szedje össze minden tudományát. És az ágyacskája előtt is letérdeltem és az ágy szélére borultam, úgy könyörögtem az Istennek, ahogy süllyedő hajóban se könyörögnek az emberek.

- Csak ezt ne! Csak már ezt ne!

Volt-e önnek valaha gyermeke? Hallotta-e ön valaha gyermeki ajkról ezt a szót: *fáj*. Mikor ott piheg már a halál karjában és a torkocskájára mutat, s azt nyögi: *fáj*. És ön ott áll az ágyacskájánál és nem tud rajta segíteni.

Miből van az ember szíve, hogy olyankor meg nem szakad?

No és aztán... a karomban vittem vissza is, haza, - holtan.

Az anyja mellé temettük.

És én ott maradtam a sir mellett: vártam, hogy kiszakad a lélek belőlem is. Lehetetlennek éreztem, hogy lesz még egyszer hajnal, lesz még egyszer nap is.

Ott ültem a sir mellett. De ott ült három emberem is: a bíró meg két másik. Ott ültek éjt-reggelig subában, ott ültek a sir mellett a földön. Március volt az idő. Hallgattak. Reggelfelé egyszer csak azt érzem, hogy rajtam is suba van, parasztsuba. Mikor terítették rám? Nem tudtam,

Világossal aztán hazavezettek. Akkor elaludtam. Mélyen és sokáig aludtam. Mind nappal mind éjt egyhuzomban. De mikor fölébredtem, megintcsak a három subás embert láttam magam mellett.

Nem tudom: valami szót ejtettem tán, hogy úgy őriztek, vagy csak maguk érzéséből? Mert hiszen tudták, hogy a szemem fénye nem olyan kincsem nekem, mint az a gyermek.

Tehát ott ültek, hallgattak.

Reggel az asszony egy fazék tejet hozott be és puha kenyeret. Megittam a tejet mind. A kenyeret is megettem. És csodálkozva néztem körül:

- Hát még élek?

Az iskolában néhány gyermek zajgott.

- Küldje haza őket, bíró uram! Maga pedig Máté, fogjon be a kocsimba. A városba megyünk: sírkövet hozunk.

- Minek a tanító uram? - mondja a harmadik ember. - A mesterné ténsasszony sirja-kövére rá lehet vésetni a Danika nevét is.

- Igaz: jobb is. Hát akkor a kőfaragót hozzuk ki.

Nem szóltak ellene.

Összeszedtem ami pénzem volt: szegény Hedvig krajcárokból rakott össze valami száz koronát és a hollandi ősanjának a tokjában tartogatta, a zsebkendői alatt. A fiamnak a tanulópénze lett volna az, ha majd a gimnáziumba kerül. Mikor felültem a kocsira, kezet nyújtottam az embereimnek:

- Köszönöm, hogy virrasztottak velem, sohse felejttem el a jóságukat. Maga bíró uram jőjjön be velem a városba.

S mentünk.

A kőfaragó tiz koronáért vállalkozott a kis munkára. Megadtam neki előre.

- Nem leszek otthon, mikor végez.

A kocsi ott állt a kőfaragó háza előtt. Várt ránk.

- Jőjjön csak bíró uram, járjunk kissé.

A templom előtt megálltam. A kezemet nyújtottam neki:

- Kedves bíró uram, maga a legbecsületesebb ember azok között akiket én ebben az életben ismertem. Magára bízom a feleségem és fiam sirját. Én többé haza nem megyek. Nem akarom, hogy a szemem keresse a fiamat. Nem akarom, hogy a fülem a szavára hallgatódjon. Nem akarom látni azt az udvart, amelyben szaladgált; azt a széket, amelyen ülni szokott; azt az ágyacskát, amelyben hált; azokat a ruhácskákat, amelyeket viselt; azt a tányérkát, amelyből enni szokott. Nem birom. Értse meg: nem birom! Hát én többé abba a faluba nem teszem a lábamat. De azt is tudom, hogy ezzel kárt okozok a falunak. Merthiszen míg maguk új tanítót kapnak, abba idő telik. Hát kárpótlásul otthagynom mindenemet, amim ott van. Egyebet nem tehetek. Isten áldja meg magát minden áldásával.

Megszorítottam a kezét, megcsókoltam az arcát, otthagytam. Befordultam a templomba.

Az öreg egy szót nem birt szólni elkeseredettségében. De tudtam, hogy végre is fölocsudik s utánam kocog. Azért mentem be a templomba.

Én ott se meg nem álltam, se térdet nem hajtottam, csak átmentem rajta, mint valami átjárón, - ki a sekrestye-ajtón.

Mikorra az én biróm belépett, már akkor én az oldalsó utcán haladtam kifelé a városból. S mentem, mentem. Föl se néztem, hogy merre megyek. Menni fogok rogyásig, mint a veszett kutya.

És ez így volt jól. Más helyek, más fák, más arcok, más beszédek: talán nem is igaz, hogy Hedvig a feleségem volt, Dani a fiam volt. Nem igaz: álmodtam. Valahonnan jövök, de nem tudom honnan. Csak a szemem vizes. Valahova megyek, de nem tudom hova. Jó, hogy ilyesmiket is elgondolhat a keserves ember.

Csak az est szörnyű és az éj, mikor a fantázia kihozza a sirból a gyermeket és az anyját, s akármerre fordulok, őket látom, hallom.

- Danim, - hallom a Hedvig édes hangját.

- Apákám, - hallom a fiam csipogását.

Ha behunyam a szememet, akkor is látom őket. Ha bedugom a fülemet, akkor is hallom, amit mondanak:

- Itt fáj apákám, a tojkom...

Sehol le nem ültem: mentem éjhosszat. Csorgó szemmel. Gyalog. És csak azt áhítottam, hogy kivilágosodjon, megint nappal legyen. Hogy azt gondolhassam: álmodtam.

Virradt. Világosodott. Vasuti töltést találtam. A sinek közt haladtam tovább az állomásig. Nem gondoltam vele: micsoda állomás. Csak a jegytáblát néztem a pénztár mellett: hova váltsak jegyet. A szemem a Selmecebánya nevet fogta meg: oda váltottam jegyet, harmadik osztályút.

Mit akarok én Selmecebányán?

Semmit. Csakhogy mentül messzebb legyek attól a temetőtől. Majd ott leszálok. Betérek egy vendéglőbe; alszok. Aztán megyek tovább. Amerre a szél fuj.

Hát lássa, nemcsak a vadlúd ösztönében van meg, hogy helyet változtasson, ha valahol rászomorodik az élet.

Úzött vad olykor az ember is.

Dehát mitől kell menekülnünk? - hiszen a fájdalmunkat magunkkal hordozzuk.

A fantáziánktól kell menekülnünk.

Dehát ugy-e azt is magunkkal hordozzuk?

Magunkkal. Mint valami hosszú és nehéz fekete pókhálót. Az szakadozik le rólunk, mentül tovább, mentül messzebbre megyünk a fájdalmunk helyétől. Minden új látvány, minden új hang egy-egy tüskebokor, amelyben egy-egy foszlánya elmarad a fekete pókhálónak. Napról-napra könnyebbedik a terhe, fakul a feketesége. Végre csak annyi marad, amennyi a szívünkre már annyira rátekeredett, hogy letéphetetlen. Mert az már belenőtt.

*

Az elbeszélésnek ilyen semmibe ágozódása nem tetszett nekem sehogyan se. Vajjon megszimantotta-e bennem a detektívet? Vagy hogy beleúnt az elbeszélésbe? - tűnődtem ismét lefekvéskor.

A történetében nem kételkedhettem, mert hiszen a hangja rezgése, el-ellágyulása, meg-megakadása, - nincs az a színész a világon, aki annyira művésze volna a hangjának. Nem, ez az ember, aki mindig a fantáziáról beszél, sokkal kisebb fantáziájú, hogysen ilyen történeteket előhőmpölygessen.

De reggel már Szicília ege alatt fog füstölni a hajónk s én még nem tudok semmit. Se Szunyoghyról, se a másiktól. A fiumei kapitány tévedett: bizonyosan más hajóra szállt az a sikkasztó.

S fölléptem reggel az irodába.

- Megtudnák-e mondani, hogy az Adria-társaságnak melyik hajója indul a mienk után?

Kikeresték: a *Rákóczi*.

- Lehetne-e vele telegrammot váltanunk?

- Egyenesen nem, mert a Rákóczinak nincs *markonija*. De lehet telegrafálnunk *Bariba*: ott a Rákóczi betér.

Hát megeresztettünk egy markonigrammot *Bariba*:

Kérjük, nézze meg az ottani rendőrség a Rákóczi hajón: 22 éves, szem alatt, fölülről csorba lencse... Letartóztatandó. Értesítés Palermóba, a Frankonia címére.

Csak azután tértem vissza a hajófödélre.

Szunyoghy a harmadik osztályú utasok között ült. Tanította őket angolul.

- *Áj em et jur kommenc*. No ki tudja elmondani?

- *Áj ám...*

- *Áj em...*

Egy szálas alföldi ember a fejét csóválta:

- Isten akárhova tegye: cigányul van ez!

Szándékosan nem csatlakoztam hozzá: hadd lássa, hogy nem vagyok hozzávarrva.

A nap szinte melegen süttött a déli égbolt ultramarinszin kék selyméből. Fehér felhőcsipkék a keleti éghatár alján. S előttünk óriáslott már az Etna terebélyes havasfejű hegye.

A tenger csendes volt. A szicíliai partok csodálatára kiült a hajó népe mind.

- Nézd, - mondta egy horvát vagy rác fiatal ember a társának, - azoknak a bárkáknak az árnyéka milyen kék!

Bizonyára festő volt. Magam is megbámultam egy percre azt a kék árnyékot. Itt hát ugyan nem mondhatja senki, hogy minden árnyék fekete!

De engem most csak egy árnyék érdekel: a Szunyoghyé. Most már látom, hogy úgy vagyok, mint aki fürjvadászatra indul, s fürj helyett vaddisznót talál.

A harmadik osztályú utasok között valaki kéziharmonikát zendített meg. Bizonyára megunták az angol nyelvet s könnyíteni akartak a fejükön. Mikor úgy egy óra múlva visszatértem, a harmonika még mindig szólt. Valami német vagy cseh mesterlegény szokott játszani rajta, egy zsokéssapkás pupos fiú, elől-hátul pupos: a nyakán virító piros nyakkendő és szétálló hegyü piszkos inggallér. Polkát játszott, s gyerekek táncoltak körülötte. Sokan nézték és mosolyogták őket.

Egyszer csak Szunyoghyt is ott látom a gyászoló leánykával s az özvegygyel.

- Táncolj te is Erzsike.

A kisleány kétszer se mondatja magának, fölcsapja a szoknyácskája szélét, és táncolgat, mint a gyermekek szoktak: taktus nélkül.

Tünődve néztem: a maga kedvére táncoltatja-e a gyermekeket? Tegnap mondta, hogy akinek bánata van: fordítsa el tőle legalább a szemét.

S délfelé, hogy magányosan állt és bámult a tenger messzeségébe, megint azt a nagy szomorúságot láttam az arcán.

A tenger aznap mozgékony volt, s délben már másfélméteres hullámok hömpölyögtek. A hajó ingott. Az ebédet egyenkint hagyták el az utasok, - sápadtan, kedvetlenül. Magam is aggódva éreztem már, hogy kábulok. A Balatonon se járok szívesen, nemhogy ekkora tengeren.

Egyszer csak azt látom, hogy ketten vagyunk az ebédlőben Szunyoghyval.

Ő olyan étvágygallyal evett, mintha húshagyó keddeje volna. Utána kávért rendelt s konyakot melléje, s hogy hozzák át a dohányzóba.

- Igyék kávért Mayer barátom, - szólt át hozzám, - töltsön bele egy pohárka konyakot vagy rumot: mingyárt elmúlik a kábultsága.

- Hát nekem is, - szóltam a pincér után, aki már az ajtónál sietett.

- Senki se birja úgy a tengert, ahogyan a magyar, - büszkélkedett Szunyoghy. - Vigyázza meg, hogy a magyar utasok nem áldoznak Neptunnak soha. Hátha még rá is gyújtunk.

Szívesen követtem a dohányzóterembe: Szunyoghy vallani fog.

A teremben már vagy nyolcan üldögéltek, de senki se beszélgetett. Oly komolyan cigarettáztak az utasok, mintha valami gyász istentisztelet volna a cigarettázás. Egy nő is köztük meg egy fiatal jezsuita, aki aranyozott szélű könyvecskét olvasott nagy elmélyedéssel. Két zsidó-féle csendesen kártyázott.

- No számár! - kiáltott az egyik.

S felugrott és a zsebkendőjével törölgette a kávért a kabátjáról, miközben dühösen forgott a szeme a pincérre.

- Nem tud vigyázni! Ebatta számara!

Megint a szőke pincér. S látom, hogy a nyaka vörös a szégyentől.

Szunyoghy a fejét csóválja.

Néz.

Fölkel.

Én azonban barátságosan visszavonom:

- Ne avatkozzunk bele. Vannak ügyetlen pincérek...

Ha akkor vissza nem tartom, a csorba lencse kérdése talán ebben a percben megoldódik. De nem is gondoltam abban az órában a csorba lencsére. Csak ő érdekelt. S nehogy gyanut fogjon az érdeklődésemért, a történetének az elmondott részét kérdeztem:

- Nem mondta el kedves uram, hogy a hatósággal hogyan intézte el a *papiros-kérdéseket*?

- Nem említettem? Dehogynem; hiszen említettem, hogy egy esztendőn megszereztem a tanítói oklevelet. Könnyen sikerült. Érettségi bizonyítvány, két évi jogvégzettség, - vélték, hogy bolond vagyok. Semmi egyéb tárgynak a megtanulását nem rendelték, csak a Bárány Ignác-féle könyvet. Két heti olvasgatás, és benne volt az a pedagógiai szurokgombóc-rakás is a hasamban.

A Janovics névvel se követtem el kihágást. Azt mingyárt az első nap elintéztam. A bírónak ugyanis a megérkezésemkor így mutatkoztam be:

- Az új tanító vagyok.

- Isten éltesse, - felelte az ember. - Igen örültünk, hogy pályáznani tetszett. Mert bizony okleveles tanító sohse pályázkodott még ide. Csak mind olyan, aki fogadkozott, hogy egy év folytával megszerzi az oklevelet. Esztendő teltével aztán jobb kenyérre ment.

Na gondoltam, akkor nem szükség viselnem a Janovics kalapját.

- Hát, - mondtam, - most is úgy áll a sor bíró uram. Mert maga is úgy van most, mint Mátyás király, mikor azt hitte, hogy a cinkotai pap áll előtte. Én nem Janovics vagyok, hanem csak barátja Janovicsnak. Ő egy nappal hamarabb kapott másik jobb helyre választást, hát ide meg én jöttem helyette. Az én nevem Szunyoghy.

A bíró persze elfogadott, csak a papnak is kell jelentenem a vállalkozásomat, a szomszéd faluban. Az is elfogadott.

- És arra nem gondolt, hogy a jogot is elvégezze, aztán valahol ügyvédi irodát nyisson, vagy hivatalt vállaljon? Mégiscsak úribb élet.

- Gondoltam rá. Mondtam is a feleségemnek. Ő nem akarta. A városba se eresztett szívesen. Az apjától tartott, hogy ráncsap.

- És a házasság?

- Az már fogasabb kérdés volt. De azt is ügyesen megcsináltam én. Mikor már ránc-érett a dokumentum kérdése, egy napon azzal állítottam be a papomhoz, hogy gyónni akarok. Csodálkozott, hogy éppen öneki, - merthiszen igen összebarátkoztunk. Mondtam talán, hogy a falum népe minden vasárnap átjárt misére. Én is velök persze. Illett, kellett. Mise után a pap mindig ott-tartott. Afféle parlagi pap volt: igen csodálkozott az én tudásaimon. Érdekelte persze minden, mert hiszen ölte az unalom, mint a könyvtelen embereket általában. Deresfejú volt már akkoriban.

Hát gyónok. Furcsálja, de kötelessége. Bezzeg meg volt lepődve, mikor a gyónásban azt mondtam el neki, hogy a házasságom... nem pap adott össze bennünket, hanem maga a jó Isten.

Boszankodott, vakaródzott.

A titkunkat azonban most már nem vetheti a szememre, mert már gyónástitok. Mégcsak a püspök elé se viheti az én megkérdésem nélkül, - nem szabad tudni róla, mihelyt kilép a gyóntatószékből.

- Az árgyélusát, - fakadt ki elképedve, - hát ez így nem maradhat. Mennyi idős az asszonyka.

- Huszonegy éves.

- Szülői engedelem kell, szülői beleegyezés.

- Éppen ez az, amit én nem tudok megszerezni.

- Muszáj.

- A *nem-lehet* nagyobb úr a *muszájnál*. Ha az apa megtudja, hogy a leánya hol van: puska-csövön hozza ránc az apai áldást.

- Az lehetetlen.

- Mondjuk, hogy nem. De akkor is elveszi tőlem és eladja, ahogyan akarta.

- Dehát ez erkölcstelenség! Hogy követhettek el ilyet! Mint a cigányok! Ronda erkölcstelenség!

- Hát az az erkölcs, hogy pénzen eladott nő legyen? Az a házasság erkölcsösebb állapot, mint amilyenben most van? Az egyháznak ez nem ronda erkölcstelenség?

Szíttá a fogát, vakarta a fejét, gondolkozott.

- Hát legalább a keresztlevél megvan-e?

- Nincs, és nem is lehet meg. Mondjuk, hogy külföldön született... Eszkimó-országban vagy Patagoniában.

- Fölösleges aggodalom. Majd én megszerzem azt a keresztlevelet. Megszerzem én azt úgy, hogy senki se tud róla.

Hát ahol pap is, jegyző is jóemberünk, ott mindent lehet.

Oh szegény kedves jó Hedvigem!... De mégis boldog volt, hogy törvényesítettük a házasságunkat.

Csendes titok maradt persze. Még az is, hogy grófi leány. Soha meg nem tudta senki a faluban.

A sirja kövén sincs a neve mellett a *gróf* szó.

*

Szunyoghy elbeszélése aznap töredezett volt és hiányos. Bizonyára a hajó ingása okozta. De én kábultságomban is lestem minden szavát. Mint mikor a macska ott ül meredt szemmel az egérlyuk előtt.

*

- Hát lássa: - beszélt tovább, - minden más ember befejezte volna ott az életét annál a kettős sírnál. De a halálosan megsebzett állat is tovább vánszorog, vonszolja a testét. Talán hogy vizet találjon, és abban gyógyitkozzék.

Énbennem is erőlködött az élet maradék-szikrája, hogy homályba ne múljon. Mintha valaki az mondta volna:

- Nem te gyújtottad meg a gyertyádat, nem neked szabad eloltanod!

Kiszálltam Selmecebányán, és ott kóboroltam azokon a görbe utcákon, görbe utcáknak nyirkos kövein. Az erőtlen márciusi napfény nem szárította még akkor fel a nedvességet.

Kóboroltam. Némelyik bolt kirakatánál megálltam. Néztam, annélkül, hogy nézném, - csak-hogy elfelejtsem magamat. Egyetlen kirakat volt, amelyre emlékszem: *Rathgeb* boltjáé. Csillogó aranykövek. Sohse láttam olyan nagy és szép köveket. Hol terem az olyan? Kik veszik meg? Kinek kell efféle portéka is?

De már olyan bágyadt voltam, alig álltam a lábamon. Az est hideg volt, a kövezet deres. Egy ablaknak nem volt leeresztve a kárpitja. Hálósapkás őszhajú urat láttam ingujjra vetkezetten, amint a karosszékében hever barna cserépkályha mellett, és hosszúszerű meggyfaszipkából szivarozik álmosan.

Arra gondoltam, hogy meghálok valahol. Meghálok, aztán tovább vánszorgok. Vánszorgok, migcsak valahol el nem nyel a föld.

A *Szőlő*-fogadóba nyitottam be. Szobát kértem. De meg se néztem a szobát, betértem az étkezőbe. Nem voltam éhes, csak mert megszoktam, hogy lefekvés előtt vacsora a rend.

Már akkor este volt. Valami négyen-öten ültek a borszagú szobában az egyik fehér asztalnál és kacagtak.

- Kolosszál! - röhögött egy vastagnyakú szőke fiatal ember.

S a homloka erei is duzzadtak a nevetéstől.

- Nem igaz-e, te! - fuldokolta a másik.

Bányatisztek voltak.

- Mit egyek? Hozzon valami levest.

A gyomrom alélt volt. Gondoltam a leves orvosság is. Három napja nem ettem, nem ittam, csak azt a kis tejet a temetés után.

Ahogy várok a levesre, az egyik bányatiszt megfordul és megbámul, - ahogy kisvárosban bámulják az idegent. Rá se nézek, csak mikor fölkel és elém áll.

Juhász Oszkár volt, az iskolás pajtásom. Mióta nem láttam, kissé meghízott, de azért azonnal ráismertem.

- Hogy kerülsz ide? Beteg vagy?

- Nem vagyok beteg. Csak olyasmik történtek velem, ami után csoda, hogy még élek. Kérlek: ne kérdezz semmit, de semmit egy szóval se. Inkább te beszélj: hogy és mint élsz itt? Látom, bányatiszt vagy.

Elmondja, hogy került oda, és hogyan élnek. De én csak ólomfejjel hallgattam. Csak az esett jól, hogy valaki beszél, éshogy az a valaki barátom nekem: része valamiképpen a lelkemnek, - egészséges, élettel teljes része.

- Hát, - azt mondja a végén, - azt csak megkérdezhetem tőled, hogy mi vagy?

- Semmi. Két évi jogot végeztem, aztán nagy kanyarodás történt az életem pályáján. De nehogy azt gondold, hogy Illaván ültem.

- Hát, - mondja rá megélenkülő szemmel, - ha két évi jogvégzettség van mögötted, itt nagy ajtón léphetsz be. A bányászati akadémiát rövidesen elvégzed, a jogot is mögéd hajítod: egyszerre nagybankóban kapod a havi fizetésedet.

- Nincs bennem élet, Oszkár, nincsen. Se élet, se kedv az életre.

- Vagyis gyomorbajos vagy.

- Sohse volt bajom a gyomrommal.

- Hát akkor egyél, igyál, s rendjén vagy egyszerre. Látod, ha én azt érzem, hogy izetlen az élet, mingyárt tudom, hogy ez más szóval nincs a kazánban szén, nincs a testben energia. Hát szál-lítsunk bele: megeszek egy jó tányér paprikás levest. A paprika étvágyra izgatja a gyomrot. Eszek utána disznópecsenyét, foghagymásat. Az még inkább fokozza az étvágyat. Eszek utána túrós csúszát, iszok egy-két pohárnyi vörös bort: úgy megérkezik az életre való kedvem, hogy akár birkózásra is vállalkozok. De a ruhád igen szegényes. Szegény vagy? Iszákos lettél talán?

- Nem iszok mást csak vizet.

- Hát micsoda kabát van rajtad? Szívesen segítelek, ha...

- Köszönöm Oszkár: rajtam már az Isten se segíthet.

Elkomolyodva pillogott. S némi hallgatás után halk szóval kérdezett:

- Bünt követtél el?

- Én nem: az anyám, hogy nem fojtott bele a fürösztő vízbe.

Akkor tették elém a levest.

- Vess bele paprikát, - biztatott jóságosan.

Vetek egy jó késhegynyit.

- Rendelj vörös bort, disznópecsenyét, fizetem.

- Köszönöm Oszkár, majd máskor.

S rendelek vörösbort, disznópecsenyét. Nem a borért és a pecsenyéért, hanem mert a lelkem úgy össze volt törve, hogy minden szónak engedelmeskedtem.

Oszkár ül és néz. Én csak eszegetek egyre növekvő étvágygyal. Csakugyan olyan vagyok, mint az újra-abroncsolt kerék: szinte vidáman beszélgetek utána Oszkárral.

- Bort, még bort, - mondom a legénynek, - sokat, egy litert.

Vacsora után elfogadom az ajánlatát, hogy reggel, lemegyek vele a bányába.

És este hogy lefeküdtem, a szavára gondoltam: *energia*.

Csakugyan minden az energián fordul. Kiben mennyi az erő, annyival több a győzelme. Ha nekem is volna ős cimerem, ígéjének ezt az egy szót választanám: *Energia*.

Reggel Oszkár költött fel: - Gyere hát!

Már nem is tudtam miről van szó. Öltözködtem, mentem vele engedelmesen, mint a kantáron vezetett vak ló.

Csak akkor kezdett valamennyire érdekelni az ügy, mikor megláttam azt a sápadt munkástábot, amint a földbe szállása előtt imádkozik. Mintha földszinéről sirba visszatérő halottak volnának.

Micsoda más világ, amelyről soha nem is álmodtam! Ezernyi ember mélyen a föld fekete beleiben. Tompa csákányduhogások. Mintha elkárhozott lelkek volnának, s azon dolgoznának, hogy utat vágnak a börtönükből.

- Nézd azt a fiút, - intett Oszkár. - Érettségije van. De az apja bányász volt, ő sem akar más lenni.

Egy derékig meztelen fiatal ember csákányolta a követ nagy nekihuzakodásokkal a lámpás gyér világosságánál. A teste olyan volt, mintha belakkozták volna. Szétvetett lába körül csillogott az odadarabolt aranykő-halom.

- Hát ezt a mesterséget is lehet szeretni?

- De mennyire! - felelte Oszkár. - Hiszen csak gondold el, hogy aki itt fejti a követ, az minden ütése után olyanforma érzéssel néz, mint a kártyás, amelyik a kapott kártyákat gusztálja. Itt nincs unalom: egyetlen gondolat foglalkoztatja az agyat reggeltől estig: a találás gondolata. Amint ide belép az a bányász, a felső világ eltűnik az elméjéből. Magamagát is elfelejti. Egyetlen érzése, gondolata, izgalma: az *arany*! Próbáltam én is: kellemes izgalom. S képzelheted, micsoda öröm az, mikor egyszercsak egy csákányütésre előragyog a kincs: a kőbe kövült csillogó napsugár: az arany.

Valóban a sok különös munkás mind mély magafelejtődésével dolgozott. Ránk se néztek, csak a kőre, a kőre, mely mögött érezték, hogy ott rejtekezik valahol a megkövült napsugár. Ezek valóban nem gondolnak a felső világra, a felső világ nyomorúságaira, szomorúságaira.

- Mondd csak Oszkár pajtás: megtehetnéd-e nekem azt a szivességet, hogy bevételnél a munkások közé?

- A munkások közé?

- A munkások közé. Csakis a munkások közé.

- Megtenni, megtehetem... Dehát csak nem ettél gombát?

Egy óra múlva nekem is csákány volt a kezemben, s egyetlen gondolatom: mi következik a csákányütésre?

Csaknem fél évig dolgoztam a bányában. Én voltam az első mindennap, aki csákányt fogott, és én voltam az utolsó, aki letette. Milyen jól aludtam mindig utána!

Egy-egy szerencsés leletből a munkás is kap részt. A hatodik hónap végén két ezer és egy-néhány száz koronát kaptam egyszerre. A fél évi keresetemből is alig költöttem el valamit. Volt pénzem.

Akkor végre Oszkárnak a nógatására kiléptem a közönséges bányászok közül, és elvégeztem a bányászati akadémiát.

Azután már még testesebb lelet-jutalmakat várhattam: ha bányatiszt jelöl meg helyeket, ahol a kő színe, keménysége sejteti a nagyobb aranytartalmat, a jutalom még nagyobb: vagyont szerezhet vele a szerencsés.

A *szerencsés*. A szerencse minden. A bányásznak ez a fő igéje. Ahogy a színész nem beszélhet úgy öt percig, hogy a *szerep* szó benne ne legyen a beszédében, a bányász meg a *szerencse* szó nélkül nem tud gondolkozni. A szerencse minden álma, minden lélekzete, minden szerelme. S a bányászbabona szerint annak fordul leginkább a szerencse arca, aki odafenn a föld színén szerencsétlen.

Másfél év multán egy délelőtt olyan eret fedeztem fel, aminőt Rákóczi óta nem találtak. A minisztert telegrammban értesítették róla. Harmincezer koronán fölül való leletdíjat pengetett elém a pénztáros.

Nohát akkor azt mondtam: szép mesterség a bányászat, de a napvilágot mégiscsak jobban szeretem: birtokot bérek: gazdálkodok.

S tágult a mellem, mint a börtönből kiszabadult rabé, mikor teste-lelke fürdik az égi nap sugaraiban. Összehívtam a tiszt-társaimat: búcsuvacsorát rendeltem.

Soha többé nem térek én vissza a bányába!

Megírtam haza is: micsoda szerencse ért. Megajánlottam az öcsémnek, hogy ha a maguk gazdája óhajtának lenni, szívesen segítem őket. Megírom majd, hol bérek földet, s onnan küldöm majd a pénzt, amennyi asztalosnak műhely-nyitásra, kőművesnek állványok megszerzésére szükséges. Boldog köszönettel fogadták.

Az ujságok apróhirdetéseai között mindig van eladó birtokról szó. Kis birtok: kis család. Nagy birtok: nagy család. Dehát nem szállok én olyan könnyen minden lépveszőre: csak bérek a birtokot, míg meg nem ismerem. A pénzem különben se elég arra, hogy birtokot vegyek.

Debrecen közelében találtam egy kedvemre valót, háromszáz holdas birtok volt, özvegy-asszonyé. Szinte könyörgött, hogy vegyem meg. A földek fele ugyan szikes, de a másik fele jó. A fölszerelést is olcsón nekem engedi: minden van, ekétől szelelőrostáig, szép ökrök, szép lovak, - csak ne kelljen gazdálkodnia.

Tudakozódtam a faluban, a környéken is van-e valami titkos gyöngéje is a birtoknak? Nem drága-e a munkaerő? Mekkora az adó? Milyenek az utak? Be szokott-e látogatni tavaszonkint a Tisza árja? Stb. stb. Számoltam és számoltattam értő emberekkel: tizezer korona évi jövedelem lehet, ha szorgalmasan dolgozok, sőt később több is.

No holnap megkötjük a szerződést: a harmincezer koronámat közjegyző előtt fizetem oda az asszonynak.

Igen örültem. Régi óhajtasom volt, hogy földművelő legyek. Legemberibb, legegészségesebb foglalkozás. Földművelő ember nincs az ideggyógyító szanatóriumokban, hacsak más nem rontotta meg az idegeit, - börze vagy kártya vagy ördögszerzette házasság.

A szép kis urilakás is tetszett: parkettes szobák, nagy ablakok, üveges veranda, fürdőház, virágos kert, - butorral együtt hagyta rám az asszony a lakást, mert ő a fiához költözik, Istenem, ha Hedvig élne, meg Danikám!...

Még aznap irtam a birónak, hogy azt a hollandi női képet küldje meg nekem, ha megvan még. Ha pedig eladta, írja meg: kinek adta el: visszavásárlom tőle illő ráfizetéssel, vagy adok helyette szebb, nagyobb képet.

A levelembé beletettem három koronát levélbélyegekből. Megírtam azt is, hogy jól begöngyölgessék a képet és a boltossal tettesse valami ládikába vagy nagy skatulyába: küldjék azonnal Debrecenbe, a Bika-szállóba.

Másnap délbe kellett volna mennem a közjegyzőhöz. S még egynéhány napot ott akartam tölteni, hogy bejárok a gazdasági intézetbe: tanácsot kérek a profeszoroktól, hogy és miképpen gazdálkodjak? Mi könyveket vegyek? Apró bevásárlásokra is kellett idő. Már is vettem egy zöld lóden ruhát és egy angol szabású gazdasági csizmát. Abban is maradtam.

Október közepén történt ez. Még szép napos idők jártak, de esténkint már hűvöskés volt a levegő. S aznap este csaknem fagyott is már.

Mondom a portásnak, hogy fűtessen be este kilenckor a szobámba. Bányász-ember nem szereti a hideget.

Még a régi Bikában történt ez.

Megyek hátra az ebédlőbe, s vacsorázok ott valami halfélét. Az ebédlőben tíz ember ha ült. Ahogy a villámat leteszem, ki lép be az ajtón: az én Janovics barátom! A régi keserű figura, csak éppen a bajusza vastagabb.

Szétnéz azzal a világszűrő keserű szemével...

Ugy megörültem neki, csaknem a nyakába borultam.

- Pezsgőt! - szólok vigan a pincérnek, - pezsgőt egy nagy palackkal.

Az asztalomhoz ül, vacsorát rendel. Sok kérdés és felelet következik, érdeklődik az iránt is, hogy elmentem-e abba a faluba?

- El, de csak ahogy mondtam, mulatságból, mingyárt ott is hagytam őket.

- Hát grófékkal mi történt! Férjhez ment-e vajjon a kontesz ahhoz a regále-gavallérhoz?

- Nem tudok róla.

- Kár érte. Igen kedves leány volt. Szépnek nem volt éppen szép, de igen kedves volt: semmi büszkeség benne.

- Beszéljünk másról, Janovics barátom: hát hol lakik? hogy éli világát?

Az orra úgy elfancsalodott, hogy ráillett volna reklámképnek a leghatásosabb budai vizre.

- No, - mondok, - tán megint sós levesre vitte a balsors?

Sóhajtott, a fejét csóválta:

- Sós levesnél is rosszabb az anyós... Elfogadtam, hogy eladja a házat s annak az árával adja férjhez a leányát. Persze, hogy így hajléktalan maradt volna, a mi földünk alá költözött. S nem is egymaga. Mert nénye is van a feleségemnek. Egy nőt vettem feleségül s három ül a nyakamon. Mind a hárman ellenem lélekzenek. Olykor még vacsorát se kapok.

- Hagyja ott őket, Janovics barátom.

- Hagyjam ott? Hogyan? Hova menjek? Akárhova megyek, megtudják, utánam-kerekednek. Mint ahogy a bölgönyök el nem maradnak a futó lótól se.

- Hát váljon el, hiszen arravaló a váló-törvény.

- Mondtam a papnak. Nem lehet. Aki egyszer az ujjára vonta a házasság szent gyűrűjét... - De, - mondom a papnak, - nekem nem az ujjamon van a gyűrű, hanem az orromban, mint a medvének, és az anyósom kezében a póráz.

- Dobja ki! - biztatott a pap.

- Iszen csak tudnám.

Megegyeztünk, hogy a pap beszél velök.

Este aztán mikor hazatértem, olyan volt mind a három asszony, mint a mesebeli táltos, amelyik zsarátnokot abrakolt: még az orruk likán is szikrázott a düh.

- Hát te pletykázol mireánk! Szégyenbe keversz!

Legyintett.

- Hiszen csak gyermekem ne volna, elmennék vissza a gróf falujába. Inkább enném a sós levest holtomig.

Vígasztaltam s kocintgattunk.

- Sohse ittam még pezsgőt, - mosolygott szomorún Janovics.

Erre másik üveggel is rendeltem.

Aztán egy fiatal úr lépett a terembe, beretvakarcolásoktól vöröslő arcú, tekintetes termetű fiatalember. Köszönt Janovicsnak.

- Gazdasági tanársegéd, - mondta halkán Janovics.

Kaptam rajta, hogy megismerkedjek vele: odaültettük az asztalunkhoz. Ő visontait rendelt, dehát persze pezsgős poharat tetettünk eléje is. A visontai vöröset mindazonáltal nem engedte el:

- Vegyítsük vele a pezsgőt.

S beszélgettünk a szándékomról, hogy földet bérlek.

No nem javalta.

- Értetlenül fogni gazdálkodásba...

S a fejét csóválta.

- De nekem kedvem van rá. Nekem nem üzlet a gazdálkodás, csak inkább gyönyörűségem.

S nyeltem a tanácsait.

Közben persze a bort is. Hol a vörös fogyott el, hol a pezsgő: ki-ki kellett egészíttetnünk.

Éjfél felé igen ragyogónak láttam már a mezei gazdálkodást. A Magyar-banda is szépen muzsikált. Elővettem a tárcámat és kihalásztam az ezresek közül egy húszkoronást: rávettem a cigánynak a tányérjára.

De akkor aztán mingyárt arra is gondoltam, hogy vigyázatlanság volt az ezres bankóimat így előmutatnom. A teremben idegenek is vannak: lehet köztük zsebmetsző is. No énrajtam nem fog ki a zsebmetsző: kimentem a teremből, és a folyosó egy zugában összegyűrtem kicsire az ezreseimet, bedugtam a csizmám szárába. Még le is huztam félig, hogy jobban lemenjen a pénz.

Ahogy ezt elvégzem, cipőkopogást hallok: a portás siet el mellettem valami levéllel az ebédlő felé:

- Befűtetett-e a szobámba?

Csak azért kérdeztem, hogy mondjak valamit: ne találgassa, mért időzök a folyosón.

- Igenis nagyságos úr, kilenc órákor.

- Rakassa meg a kályhát mégegyszer.

S ahogy indulok visszafelé, megtántorodok. Sohse ittam bort részegségig, de az a szokatlan keveretű bor a fejembe szállt.

No nem maradok soká.

Debizony éjfél már jól elmúlt, mikorra följutottam a szobámba.

Régi divatú szoba volt. Még kandallós. A kandallóban úgy égett a tűz, hogy akár követ olvaszthattam volna benne. De az ablak tárva nyitva volt. Az előbbi fűtés bizonyára füsttel töltötte meg a szobát: a szolgálka ablakot nyitott s úgy felejtette.

Bezártam az ablakot s kinyitottam a kandalló rostélyát, hogy a parázs lehe jobban be-terjengjen.

A fejemben a gazdasági tanár okosításai kavargtak. Csupa kincset érő tanács! Kár lenne, ha csak egyet is elfelejtenék belőle. S hogy a tanácsokat szorongatom az agyamban, a zene részei is velők kavarognak: zümmög a hegedű, brummog a bőgő, cenceg a cimbalom.

- Szegény Janovics, hálaistennek jó estéje volt egyszer életében. De a gazdasági tanácsok...

Föl-alá járnék, de nekiütődök a széknak. Közben boszankodva tapasztalom, hogy a bal csizmám szorít. Fáj a lábam. Micsoda hanyag iparosok!

De vajjon azért a huszonöt koronáért mindenkor gyötörtetem-e a bal-lábamat!?

Szokatlan harag fogott el, s egyre növekvő gyűlölet az iparosok és a csizma iránt. Mikorra nagynehezen kihúztam a balcsizmából a lábamat, - *a fenne egye meg!* - belevágtam a csizmát a kandallóba csakúgy szikrázott.

Nyugtalanul aludtam. A gazdasági tanácsok... Legjobb lett volna lefekvés helyett nekiülnöm az írásnak és leírni mindent, hogy el ne felejtsem. Mert ha találkozunk is megint, mond megint jó tanácsokat, de ezeket nem mondja el mind, vagy nem olyan apróra.

A fejem azonban nehéz volt: nem keltem föl, csak tartogattam a mondásokat: ezt se szabad elfelednem, ezt se szabad elfelednem...

Másnap olyan fejjel ébredtem föl, mintha a fejem akkorára nőtt volna, mint a lipótvárosi bazilika kupolája, s mintha egy százmázsás repedt harang lógna a koponyámban agyvelő helyett.

Az első gondolatom mégis a pénzem volt. Nézem a tárcámat: majd kiesik a kezemből. Üres!

Üres!!!...

Csak bámulok mint a fűszeres kirakat porcelánszemü parafa-embere.

Üres!...

Lassacskán ráeszmérek, hogy nini: hiszen magam tettem el a pénzemet. Hova is tettem?

A csizmámba.

Fölveszem a csizmát, rázom: nincs benne.

Keresem a másik csizmámat...

Hát hol manóba az a másik csizma! Nem jártam én félcsizmában soha. A szobámba se jöttem föl meztláb.

S akkor nyílik megint az emlékezetemnek egy másik ajtaja: Igaz, tűzbe dobtam... Tűz-be dobtam!!!

Hát nem tudom, hogy akit fölakasztanak, aztán valahogy életre dörzsölnek, milyen érzéssel néz maga elé. De a magaérzése olyanféle lehet, mint akkor az enyém volt. Csak percek elmúltával birtam elmozdulni.

Nézem a kandallót: hamu, fehér hamu. Keresgélek a földön: hátha mégis kiesett a pénz?

Keresgélek a zsebeimben: hátha mégis kivettem a pénzt a csizmámból és odarejtettem el?

Egynehány húszkoronás, egy csomó aprópénz, százas is vagy kettő, de ezres egy se, egy se!...

Megnéztem újra meg újra minden zsebemet, a megmaradt csizmát, a kályha körületét, vánkossal alját, kalapom bélését. Bizonyosnak tudtam már, hogy nem vettem ki a csizmámból a pénzt, és hogy elégett a pénz, mégis kerestem. Kerestem lüktető szívvel, ijedt bámuldozásokkal. Soha életemben meggondolatlanul nem cselekedtem én semmit.

Az apai vessző erre az egyre megtanított. Hát hogy lehet, hogy most...

Semmi, semmi!...

Nohát itt nincs más hátra, csak szöveget keresnem a falban, meg a madzagot.

Ez a gondolat a szoba elhagyására készítetett.

Lementem az utcára: kódorogtam. Mégis az utcán emberek közt vagyok: nem keresek szöveget és madzagot.

És megintcsak az történt velem, ami gyermekkoromban, s ami tanulókoromban történt, hogy ugyanis mentem és mentem cél nélkül, megállás nélkül, hogy kijussak valahogy abból a fekete örvényből, amelynek közepén hívó kézzel lebeg a Halál.

Esett-e? Nap sütt-e? Szél fujt-e? Vagy csendes volt az idő? - nem tudom. Csak mentem.

A városból rég kijutottam már, mikor egy magányosan sétáló papot látok valami akácfás akol közelében. A pap vén volt és gyulladákos vörösszemű. Megállt és nézett rám. Gépiesen nyultam a kalapomhoz, hogy köszönjek neki. Akkor tudtam meg, hogy kalap nincs is a fejemen.

Estefelé hogy széttekintek, egy szélesutcájú faluban vagyok.

- Micsoda falu ez?

Elfelejtettem már mi nevet mondtak. Fáradt voltam: alig álltam a lábamon.

Betértem a kocsmába. Vacsorát kértem. Már nem emlékszem mit adtak, csak arra emlékszem, hogy utána elaludtam. Ott a széken.

A kocsmáros felköltött:

- Igen finom vendégszobával szolgálhatok kérem.

Átmentem a finom vendégszobába, s azon ruhástól a dívánra dőltem: tovább-aludtam reggelig.

Reggel megint a pénzemet kerestem, s bámulva néztem a gyöngyöző táblájú ablakra, s a falra, amelyen egy könyomatos ócska kép szüretet ábrázolt. Micsoda szobában vagyok én?

Akkor eszméltem rá, hogy nem Debrecenben vagyok.

De pihent voltam, s pláne, hogy jó hideg vízben meg is mosdottam, minden kábultságom elmúlt.

S akkor, hogy tiszta elmével fontolgattam újra végig, hogy mi történt velem? - mégszörnyűbbnek láttam a veszteségemet.

Hát mért éltem én vakondok-életet esztendőkön által? Mért zsugorgattam még a fizetés-pénzemet is, mint aki az apját akarja tatár rabságból kiváltani. Társaságba is alig jártam. S éltem vizen, hogy mindig józanul gondolkodhassak!?

S micsoda butaság amit cselekedtem! Mint valami részeg fuvaros!

A falu végén leültem egy mérföldmutató kőre. Utáltam magamat. Nem birtam másra gondolni, csak arra, hogy pisztolyt vegyek-e vagy mérget? Vagy legjobb, ha fölmetszem késsel a verőeremet és csöndben elvérzek?

S tapogattam a mellényem zsebére: megvan-e a késem? Jó szélesvasú késem volt, szollingeni.

A táj csendes volt körülöttem. A nap szinte melegen sugárzott. Az akácfák már sárgultak. Mindenfelé tar föld: nincs már munka a mezőn.

Az úton egy pityer ugrált alig tiz lépésnyire tőlem, és fürgén keresgélt a hulladék szemétkben. Az ő gondja csak a táplálék. Hálni meg hálhat minden faágon. Ha jóllakott, felszáll és vigan kiált:

- *Titirii!*

.....

A lucerna-tarlón három tehén legelt, két tarka és egy fehér. Mi gondolata lehet a tehénnek? A jó harapás a füben és semmi egyéb.

.....

Egy kutyácska fut az úton felém, kis fehér, hegyes fülű, - a farkát felkunkorítja. Hogy engem meglát, letér az útról, és a mezőn fut tovább a falu felé. Mért fut? A gazdáját keresi? Mi gondolat lehet a fejében, hogy futvást halad és nem nyugodt járást mint az ember?

.....

Egy hangyácska a lábam előtt igyekszik valahova a fehér kövek között. Az nem tart tőlem. Micsoda magasságok neki az öklömnyi kövek! Hova megy? Mért megy? Mi gondolat mozgatja?

.....

Egy veréb az út porába száll le, s utána négy vagy öt. Ez a verébtársaság ott szedeget, cseveg, és szedeget. Nekik is megvan a maguk külön élete.

.....

Az úton egy téglával megrakott kocsi jön. Rozoga kocsi. Egyetlen ló vonja, sovány vén pej. A csipeje kiáll, a háta beesett, a halántéka horpadt a vénségtől. Mellette az ember ballag az ostorral.

- No Sári, no!

És Sári vén lábán feszülnek az izmok és inak. Sárinak megvan a maga külön gondja, szenvedése. Ő nem gondol a pityerre, a verébbel, a hangyával, kutyával. Velem se. És a hangya se gondol a lóval. És a kutya se gondol egyikkel se. Mindenkinek megvan a maga külön élete, külön gondjai.

Millióféle állat él a Földön, mindenik a maga gondjaiban, a másikkal nem törődve. A maga életét éli. Miért él a hangya? Miért él a veréb? a ló? a kutya? Ki tudhatja? Csak annyi bizonyos, hogy egyik sem a halálra gondol, hanem hogy éljen. A nagy mindenségben csak én gondolok-e a halálra?

Mért nem gondolok én is arra, hogy éljek?

A harmincezer korona?

Hátha az a harminc ezres bele se került volna a zsebembe? Hiszen akkor nyugodt fejjel járnék most is a bányákban.

Ültem a mérföld-kövön, és könyököltem a két térdemen.

A selmeci vendéglős jutott valahogy eszembe: Bába István. Kövér víg barna ember, bajusza vékony és lógó mint a kinaiaké. Negyven éves volt, mikor megházasodott. Fiatal nőt vett feleségül, egy finántisztnek a leányát. Álmos vérű, dologtalan asszony lett abból, s hanyag. A vendéglőre lassankint adósságok rakodtak. Egy másik vendéglős jobb bort mért, jobb ételt főzött: oda pártoltak át a vendégek. Egy augusztusi napon megperdült a végrehajtó dobja a vendéglő udvarán.

Sokan nézték.

Akik nem vevő szándékkal mentek oda, azok is megálltak a ház előtt, és sajnálkozva nézték Bábát. A felesége az előttevaló napon hagyta el. Egy hadnagyhoz csatlakozott. A szolgálai is elhagyták. Ő maga ott állt fakó képpel, hajadonfőtt a háza előtt, s bámulta a földet. Senki se szólt hozzá, csak nézték őt is, mint a siralomházi rabot szokták.

Egyszer csak egy nagy fakerék jelenik meg az úton. A kerék oldalán láda, a láda alatt egy kisebb kerék. Egy papucsos ember tolja a furcsa alkotmányt. Jóképű, szinte kövér, piros arcú ember. S kiált a sokaságnak:

- Köszörűüü! Késeket, ollót, bicskát köszörültesse! Köszörű! Köszörű!

S megáll várakozón, nyugodtan. Leölti a nyakából a szíjat. Lebocsátja a terhét. Néz ő is, hogy mi az a csoportosulás?

Bába István megmozdul, odaballag a köszörűshöz.

- Hé barátom!

- Tessék.

- Mennyiért adná el ezt a szerszámot?

- Ezt a köszörűt?

- Ezt a köszörűt.

- Így mindenestül?

- Így mindenestül.

- Hát... harminc koronán. A kövekkel együtt odaadom harminc koronán.

Bába belenyul a zsebébe. Elővesz három tizkoronást: odaolvassa a köszörűsnek a markába. S mingyárt a nyakába ölti a szíjat: tolja tovább az alkotmányt. Vigan rikolt!

- *Késeket, ollót, bicskát!...*

Igen nevették.

S Bába István már aznap köszörült Selmecen. Vig maradt és egészséges. Ma is ott köszörül.

Szétnéztem.

Fölkeltem.

Egy koldus ballagott az úton, nehéz hátú, fehér szakálú, fehér hajú, - mezitláb. Két vászon-tarisznya a vállán, hosszú bot a kezében.

Hát még ez is azt tudja, hogy *jobb élni?*

- Hé barátom: mennyire van ide Debrecen?

Estére megint a Bikában voltam. A szállásomon.

Reggel kopogtatnak.

- Ki az?

- A postás kéremalásan.

Postás? Ki az ördög ir nekem ide? Csak nem Janovics? Kedvetlenül gondoltam reá.

A postás hóna alatt egy négyszögletes lapos öt-kilós ládácska van. S a nevem a ládán.

A bíró küldte meg a képet.

Csak álltam, néztem a ládát. Sokáig nem mertem kibontani.

Csak jártam föl s alá a szobában. Rá-ránéztem a ládikára.

Végre mégis megálltam. A kandalló piszkavasa alkalmas tán a láda fölbontására. Vagy tán kézzel is? Szinte remegett a kezem. Ráterítettem a képre a zsebkendőmet, hogy csak a szemét lássam. S hogy előtűnt a szeme, azt hittem leroskadok.

- Oh édes elköltözöttem! milyen okosan, milyen könnyen tudtál te szegény lenni!

S eszembe jutott az a *Sp, sp.* Míg élek, remélek! Hiszen utolsó fillérem fogytán beállhatok én megint a bányába. Ha tisztnek nem kellek, beállhatok csákányos munkásnak. Egészséges ember nem veszhet el éhen!

Csak azután olvastam el a bíró levelét nagy görbe-görbe betűk, se pont, se vessző, mégis tisztaértelmű írás.

...Már nem én vugyok a bíró...

...a kép nem adódott el, nem köllött senkinek, mert nem szentkép...

...hát csak nálam maradt, gondoltam majd akad gazdája...

...nem kérek érte semmit, legfeljebb ha van valami heverő szentképe tanító uramnak.

Pestre utaztam. Hónapos szobába szálltam. Alkalmazást kerestem.

Állami bányába áttalottam már visszatérni. Gondoltam: jobb ha olyan bányában vállalom munkát, ahol nem fizetésre dolgozok, hanem részesedésre. Alkalmazást is könnyebben kapok, a keresetem is több lesz.

És tudakozódtam. Apróhirdetések útján is ajánlkoztam.

De azokban a napokban mégis valami dér ült a lelkemen.

Mért is élek én? - tűnődtem a szobácskámban. Minek élek? - tűnődtem a kávéház ablakában is, ahol délutánonként magányosan üldögéltem. Mért élek? Mért éljek? - gondolkodtam esténként, éjszakánként.

Ez a *mért éljek?*-kérdés a leggyilkosabb valamennyi hajtó ok között.

Mert a szerelmes ember kijózanodhatik. Beteg embernek visszatérhet a reménysége. A vagyonavesztett újra kezdheti a munkát. Az éhező elszegődhetik napszámosnak. A gyalázatba esett elkülönödhetik a világtól. A párját vagy gyermekét vesztett embernek a sebet maga az idő hegeszti be. Minden bűt ki lehet heverni, minden bajból ki lehet mászni, evickélni. De mikor ez az ördögi kérdés vetődik fel: *mért élek? minek élek?* - ez elől elfutni nem lehet. Ez ellen munkába bujni nem lehet. Ettől elkülönödni nem lehet. Erre nincsen balzsam a király patikájában se.

Ültem a kávéház ablakában és néztem az utcán jövő-menő sokaságot.

Mért jön? Mért megy? Mért siet?

Mért visel ez a nő fehér galambszárnyat a kalapján?

Mért piroslik annak az úrnak a gombja nyílásában piros szalag?

Mért siet az a gyermek a könyvcsomóval, az a leányka a kalapdobozzal?

Mért ül az a fiakeres napestig a bakon?

Mért ül az a boltos napestig a boltjában?

Mért száguldoznak a villamosok?

Miért mindez, miért?

S ha ujságot vettem is a kezembe: merő bolondság! Bolondság minden, ami történik, ami történt, ami történni fog.

Mert minden cselekedetet izgalom szül, s végső bontásában minden izgalom haszontalanság.

Az a galambtoll a hölgy kalapján haszontalanság.

Az a piros szalag hiúság, haszontalanság.

Az a gyerek, amit tanul, csak milliomodrésnyi zavaros csepp abból a tengerből, amit embernek tudnia kellene.

Az a leányka a kalapdobozban a kenyerét viszi, - dehiszen nem arra született, hogy kalapdobozzal szaladgáljon. Vagy érdemes azért a világra születni?

Érdemes azért élni, hogy a bakon üljön valaki, vagy üzleti asztalnál?

Minden foglalkozásban van valami ostoba hiábavalóság! Minden társadalmi tülekedés, minden tekintet, minden izgalom, amely abban az órában nagyfontosságú, a következő nap már kisebb, idő multával semmi. Ha valaki gyermekkorától kezdve felírná mindennap, hogy micsoda izgalmak forgatták az agya kerekeit? ötven éves korában azt mondaná rá:

- Micsoda haszontalanságok! s mennyire izgattak!

Szerencse hogy senki se jegyzi fel az izgalmaikat, és senki se gondolkodik a gondolkodásán. Kaparó tyúknép: csak arra gondol, amit kapar! Ma és holnap! Ki néz vissza végig az élete útján? Ki látja azt, hogy girbe-görbe az út?

Azokban a napokban egyszer a gróf háza felé jártam. Úgy állt még ahogy hagytam. Csak a Kigyóssy boltja helyén változott megint a bérlő: Barna Mór konyhaszerboltos ütött benne tanyát.

Vajjon él-e még az én öreg őrmesterem!

Egy szoptatós dajka vongált egy kékre festett gyermekkocsit a kapuban. Megkérdeztem tőle:

- Kié ez a ház lelke?

- Biró méltóságos úré.

- Biró? Biró Adolf?

- Az.

- Gróf? Nem lakik itt?

- Gróf? Nem.

- Hát őrmester?

- Őrmester? Nem lakik itt semmiféle katona.

A ház előtt automobil állt meg, s egy cilinderes úr lépett ki belőle. Elegáns barna raglán, színészesen beretvált arc. Összenéztünk.

- Dolfi, - mondom elképedten.

- Önnek még az, Dani, másnap már *István*. Hát hogy kerül ide? Micsoda álláson van? Jöjjön fel hozzám, ha ráér. Tudja talán, hogy ujságszerkesztő vagyok

Monoklit vett elő a zsebéből és a bal szemére dugta.

- Nem ismeri az ujságomat? Küldök belőle tiszteletpéldányt. Tudja talán, hogy udvari tanácsos vagyok?

Kétszáz kérdése után én is kérdeztem egyet: a grófot.

- Rég meghalt, - felelte. - Ez a ház mármost a mienk. Tavasszal renováljuk.

- És Rafi?

- Az talán még él. Híres hamis kártyás: csak az ujságokból tudom, hogy melyik országból tiltják ki. Tavaly Amerikában ült valamelyik börtönben. A báróné is meghalt. A konteszről nincs hír. Tudja talán, hogy megszökött?

- Megszökött?

- Meg és hiába nyomoztuk. Kár érte, igen fess leány volt, csak kissé gőgös. Látogasson meg, ha előbb nem, a nyáron, a kastélyban. Az is a mienk. Megépítettük. A régi rossz butorokat ellicitáltattuk. Angol és francia bútorok állnak benne. Nézze meg: most már igazán grófi kastély.

- Tehát a grófnak semmije se maradt.

- Semmije.

- Az ősei.

- Az ősei se. Ha kérte volna, elvihette volna. Apám ponyvát akart varratni belőlök. Kazaltakoró ponyvát.

Nevetett és a fejét rázta:

- Hiába: az én öregem még ósdi ember. Tudja mit csináltam én? Egy vándor festő járt arra: elmásítottam vele a képeket, különösen a kalaposokat. A cimert bekenettem fekete festékkel. A feje fölé minden figurának egy sárga karikát. Ki szent Péter lett, ki szent Pál. Meghirdettem az Alkotmányban: *Olasz templomból való szentképek. Ára egyenkint 100 korona.* Ugy elkapkodták a papok, mintha ingyen adtam volna. Tudja talán ki a keresztapám? Gróf Apponyi Albert. A bérmaapám meg gróf Andrássy Gyula. Támogatom hálából Apponyinak a politikáját.

.....

Október végén egy fiatal festővel ismerkedtem meg: odajárt vacsorára a Bokros-féle pincevendéglőbe, ahova én. Kispénzű ember volt. Ő is csak egyféle ételt vacsorázott, s annak is megnézte előbb mindig az árát az étlapon.

De érdekes ember volt: nemcsak Mezőkövesdet ismerte Magyarországból, s nemcsak a Zsülien iskolát Párizsból. Eleven eszű, kedves ember volt, s bizonyára igazi művész, csak még akkor a csillaga nem kelt föl: arcképek festésén tengődött. Ruhára se igen telt neki, csak nyakkendőt és gallért viselt módosat, és persze nagyra hagyta a haját. Sajnos, hogy a körmeit is.

Kérdem egyszer tőle, hogy lehetne-e igazítani egy régi női képen? A két szeme megvan hiven, csak az orrát kellene kissé elvékonyítani, kissé meghosszabbítani, meg az ajkát megvékonyítani, - megjelölném, hogy mennyire.

- Két ecsetvonás, - feleli, - barátságból megcsinálom. Tiszták-e a színek?

- Tiszták. Az egyik szemét ugyan árnyék fűdi; de a másik szeme árnyéktalan. Gyönyörű kék szem! szinte él.

- Hát jó: csak tessék elhozni azt a képet! öt perc és megváltozik: meghosszabbul az orra, megvékonyul az ajaka.

- Talán még a fején is el lehetne festeni azt a fehér hollandi fejdísz? Vöröses szőke haja volt, nem sűrű. De csak mint a kukorica veresbe játszó selyme.

- Megcsinálhatjuk azt is, - bólint készségesen, - majd én megkeverem a színt, és ön megmondja: mennyi vöröset tegyünk bele? mennyi sárgát? Megcsinálom ingyen.

Fölírja egy pincércédulára a lakása címét. Elteszem boldogan.

S el is vittem volna hozzá másnap a képet, de reggel levelet kaptam egy erdélyi úrtól, hogy nézzem meg a bányáját: lehetne-e vele valamit kezdeni? A bánya száz éve munkálatlan. A munkaerő olcsó oláh nép. De menjek mielőbb, mert ő Nizzába készül.

Míngyárt vonatra is ültem, bizony csak személy-vonatra, - takarékoskodtam. Nem vittem magammal egyebet, csak egy kis kézitáskát: egy rend fehérneműt, gallérokat.

Az útitársaimra nem ügyeltem. Az a kérdés foglalkoztatott, vajjon értő ember-e az az erdélyi úr? vagy hogy csak parasztszemmel nézi a bányáját? Ha jó az a bánya, miképpen bizonyítsam laikusnak? Követ vágjak-e belőle a szeme előtt? Vagy ne gondoljak míngyárt vele, hanem csak furassak helyenkint? Dehát vannak-e modern fűrói? Hátha századok óta hever a bánya, s az erdélyi úr azt várja, hogy rögekben forduljon ki az arany, mint ahogy Kúper regényeiben olvasta?

S mi következik, ha szegény a bánya? ha nem egyezünk meg? ha ez a néhány koronám is elfogy? Érdemes-e az élet arra, hogy kézzel-lábbal dolgozzak a napi kenyérért? csak azért, hogy fõntartsam ezt a hetvenkét kiló élõhust?

Szolnokon egy fiatal kereskedõféle szállt be a kupénkba. Ismerõst talált.

- Szervusz, szervusz! *Wie geht's?*

- Házasodok, barátom, házasodok! Völegény vagyok.

- Gratulálok. Talán a menyasszonyhoz?

- Oda. Nagyváradra. Nézd az arcképét. *Was sagst du dazu?*

Ránéztem. Huszonnégy éves tus-szín feketebajszú fiatal ember. Az arcán a bolti levegõ viaszrózsa színe, de virgonc mint a pisztráng. A kezén nagy aranygyûrûk. A gyomrán vastag arany óralánc. S a szeme boldogságtól csillogó.

Mért boldog? Házasság csak egy volt boldog a világon. A többi házasság csak utazás egy nagy csalódásba. Csalódás holtomiglan, holtodiglan. S egyáltalán minek házasodnak az emberek? Az élet kisebb-nagyobb kellemetlenségek láncolata, haszontalan izgalmak sorozata, melyeket idõnkint szenvedések, betegségek szakítanak meg. S mire jó, hogy gyermekek is születnek? Micsoda ostoba öröm! Mintha az a gyermek boldogabb életre születne. Annak az élete is csak haszontalan izgalmak litániája lesz, amelyet gyakorta félbeszakít a *Könyörülj Istenem!*

Hát érdemes élni?

Alkonyat után sok vörös csillagot látok egy mezõ négyszögében. Igaz: Mindenszentek napja van, halottak estéje. Minden gyertyácska lángja: egy szívnek a lángja. A földteke csupa fényfolt lehet a magasságbeliek szemének. Csak az én kettõs sírocskámon nincs láng. Dehát minek is? Ők ketten nem ott vannak a földben. A földben csak két csontomladék hever. Ők ketten valahol a magasságban várnak reám. S most Hedvig az, akit kérdezget Danikám:

- Mikor jön meg apa?

S Hedvig is bizonyára így felelget:

- Holnap, édes, holnap.

Megint kivilágított temető, megint. Vörös fénypára a temető fölött. Mért siratjátok az elköltözötteket? Bárhova jutnak a világmindenségben, nem lehet az életük olyan nyugtalan, mint amilyen itt lent volt.

Elfordítottam a szememet az ablaktól, s ültem kókadt fejjel, mint Jób a szemétdombján.

Mért élek?

Dehát olyan gyáva vagyok-e én, hogy nem merek eléje lépni a halálnak? A fogorvoshoz elmegyünk és sokkal nagyobb kint szenvedünk el egy-egy hibás fogunkkal, mint amilyen a halálba való átlépés.

- Még ma meglátod apádat, kékszemű fiacskám!

A vonat állt.

Fölkeltem.

Kiléptem.

Sötét kis állomás, csak egy lámpás az ajtó fölött, s egy kézi piros lámpás valakinél a sinek mellett.

- Mehet!

A vonat tovább indult.

Elhaladtam az állomásház mellett, - ismeretlen úton, ismeretlen fák közt, ismeretlen helyen. Az est hideges volt, de csak tán a fűtött vonat különbségét éreztem akkor. A hold féltányérral világított. Láthattam az út vonalát. Senki más nem szállt ki. Az idő esti tíz óra lehetett.

Ballagtam és gondolkodtam: hogyan végezzek magammal?

Pisztoly nem volt nálam, se kés. Beszállok a vendéglőbe és ott majd találok valami szerszámot...

S mentem bús ballagással a hallgató széles úton. Csinált út volt, és helyenkint fehéres tört kővel javított. Mellette lombtalan fiatal akácfa, balszélről járhatóra taposott gyalogút.

Tán egy órát is mentem, míg végre előcsillant valami ablakfény, és csakhamar több is.

Az út aztán kettéágazott, s én azon az ágon haladtam tovább, amelyik útnak a szélén mentem. Az útág már röges volt és keskeny. Vastagabb derekú fák szegélyezték. Egy helyen valami kis négyszögletes fehérség hevert a barna földön. Megrugtam, hogy micsoda?

De ez csak olyan gépies mozdulat volt, mint az akasztófa alatt álló rabnak a mozdulata, mikor felveszi a gombot, amely a kabátjáról leesett.

Valami bolti-szer lehetett: kávépótlék vagy másefféle, s két-három csomólék is egybe-kötöten. Elvesztette valaki. Nem foglalkoztam vele tovább.

A hold valamivel jobban világított már. Magasabb fák álltak az út mentén. Egy helyen két kökereszt és egy obeliszk fehérlett elő a homályból a holdfénytől itt-ott megvilágítottan, és sok apró fakereszt.

Megálltam: ez az én vendéglőm, ahova nekem szállanom kell!

De *hogyan*?

Fölvehettem volna az úton heverő portékát: az bizonyosan körül van kötve madzaggal. Mennyi madzag kell nekem? Csak mint a gallérom bősége, meg még valamekkora kicsi: három-négy arasznyi elég, - csak megbirjon.

Álltam, gondolkodtam.

Túlhan vagy száz lépésnyire két kis ablakszem vörös fénye. Ott még ébren vannak.

De minek menjek én vissza azért a madzagért? hiszen itt a temetőben is találok. Itt is vannak ma koszorúk: kifejtem egyikből a drótot, s körültakarom a zsebkendőmmel.

Álltam ott és gondolkodtam.

A halottak telkét csak licium kerítette, de itt-ott néhány lombtalan akácfa is állott a holdfényben. Néztam melyiknek az ágát érem el?

Az egyiknek karomnyi vastag ága nyújtódzkodott befelé. Az jó lesz.

Árok sötétlett az élőfa mellett, s egy kidöntött fa, amelyről már levágták az ágakat s az ághelyek fehér pontokként tarkázták. Hosszában hevert az ároknak. Leültem rá.

Leültem. S gondolkodtam.

Azaz voltaképp nem gondolkodtam én, - hiszen azokban a napokban s különösen azon a napon százszor is meggondoltam, megfontoltam az életet, s mindig az lett a summák summája, hogy az élet csak azoknak valami, akik nem tudják, hogy mi. Semmi se ér semmit! Csak a fantáziánk hazudja értéknek. Minek éljek?

De akkor, már hogy ott ültem az árokparton, nem is ezen gondolkodtam, egyáltalán semmin se gondolkodtam. Olyan volt a fejem, mint az álló malom, amelynek vize is volna, molnánya is volna, de csak áll. Mert nincs miért mozognia.

Valahol a temető mellett danoltak. Bizonyára abban a házikóban danoltak, amelyiknek az ablakocskájaiból odavirított az útra a gyertyavilág.

*Csöngölei hires határ.
Érted vagyok rózsám betyár.*

.....

Két férfihang, női hang is, gyermekhang is. És olykor egy szál hegedűnek a dünyűkölése. De a hegedű csak időnkint hangzott, bizonyára egy-egy ajtó-táramlásban.

Eleinte nem figyelmeztem rájuk, de ahogy ott gunnyasztottam a csendben, a halál partján, az a vad heje-hujázás megzavart. Nem ügyeltem rá, mégis zavart. Vigadoznak valahol, s éppen halottak estéjén, mikor a legordinárébb mulatóhelyeken is hallgatnak a húrok és a torkok.

*Akkor vóna szép az erdő,
ha jány vóna az kerülő:
körülkerülném az erdőt,
megcsókolnám az kerülőt.*

Mindig egy erőtlen és rozsdás férfihang kezdett az új strófába, vagy új nótába, s nyomban rá egy vastagabb paraszthang szólalt meg nagykedvvel s vitte tovább, s uralkodott a többi hangon, noha a női és a gyermeki hang fennebb szárnyalt, s beretvaként hasította az éj csendjét. De azért a vastag hang maradt a főhang, s a végén is az nyújtotta hosszabbra.

Rútul danoltak. A nő el is ferdítette olykor a hangot, de a többi barázdában haladt. No nagy kedvvel fújták. Háromszor is megismételték olykor a nóta második felét, és ha víg volt a nóta, kurjongattak, csakúgy mint a legpestibb jogászbálon.

Egy-egy nóta után szünet szakadt, és csöndesség ült ismét az éji tájakra.

Egy ember kocogott az úton a falu felől, szűrben, patkós csizmában, lomha ballagással. Hogy meglátott a holdfényben, megállott.

- Aggyisten, - mondta csendesen.

Látszott rajta, hogy felöltlik neki az én ottüldögélésem. Tudni akarja: beteg vagyok-e vagy részeg? vagy tévedt? vagy valakire váró betörő? - röviden: mi ügyem-dolgom ott éjjelben, homályban, magányosan, a falu végén az árokparton?

- Aggyisten, - bólintottam rá félvállról.

- Nem vóna egy szál masinája?

- Itt van, - feleltem. - El is teheti.

Az ember megköszönte. Elöttem maradt. Elővonta a pipáját. Kiverte a bagót a markába. Eltette a dohányzacskójába. Megkeverte a zacskójának a dohányával. Pipát tömött. Rágyújtott nyugalmasan. A gyújtó rövid világosságánál rám is szemlélődött a pipáján át.

A házban ismét megkezdte a nótát az erőtlen rozsdás hang

De szép egypár...

Mire a vastag paraszthang rányomta:

.....rúzs.

S egyszerre valamennyien teljes tüdővel folytatták:

*Kihajtott a zútra,
Szájj ki babám karom alúl,
szakajcs egyet rúla.*

Vígan rikkantott valaki a nóta után, s megismételték kétszer. A vastag paraszthang elnyújtotta a végét, s elszűnt a nótájok.

Akkor aztán én szóltam az embernek:

- Lakodalom van-e ottan?

- Dehogyan is, - felelt nyugodtan az ember, - sírásóék vígadnak.

Aztán hogy nem szóltam többet, elköszönt: továbbkocogott az állomás felé.

Hm, *sírásoék...*

Ez a mondás úgy hatott rám, mint mikor az üres garatba beleöntenek egy zsák gabonát. A kerekek megindulnak, kiskerék, nagykerék, fakerék, kőkerék, orsó, szita, kopozó, - minden azzal az egy zsák gabonával foglalkozik.

A sírásó mindenütt a legszegényebb ember: nyomorék, vagy földje-vesztett ember, vagy családtalan öreg, vagy egyéb kallottja az életnek. Többnyire a falu végén lakik, rossz házban, magányosan, vagy másodmagával. Se kutyája, se macskája. Élelme is alig van. Tűzifája holmi esedék-gally a temető fáiról. És lám megél, sőt vígad is. Ma bizonyosan kapott egynéhány hatost valakitől, azon illározik.

A danoló ember boldog ember. A sírásó ugyan bort iszik, bizonyára bort iszik, és azért danol. Dehát lehet danolni víz mellett is, víz nélkül is, bor nélkül is. A nők és a gyermekek danolnak legtöbbször. A fülemilék se isznak bort.

Dehát miért nem danolok én?

Az a sírásó rongyos ember, vályogkaliba a háza, kenyér vagy krumpli az ebédje, - a papiros-pénzt tán nem is ismeri, és ime: boldog. Nekem jó ruhám van, parkettes szobában lakom, száz étel közül választom ki az ebédemet, vacsorámat, papirospénzemet se olvasom meg mindig, s ime, én nem vagyok boldog.

A boldogság tehát nem tanultságból kél, se helyből, se pénzből, se rangból. Az élet első osztályú utasai között épp annyi a felhős arcú vagy derült arcú, mint a harmadik osztályú utasok között. Sőt hátul még több is a derültes. Merthiszen hátul akárhányszor danolva utaznak, elől soha. És a vonatok harmadik osztályú utasai között, - tessék megnézni a statisztikát, - kevesebb a magagyilkosa, mint az első osztályúak között.

Ültem az árokiparton, a halál telke szélén, fejemet a két tenyeremben nyugtatva.

Mért éli kedvvel az életét egyik ember? Miért gyűlöli az életét a másik?

Egészség kérdése?

Hány ember beteg és szereti mégis az életét! Kinlódó szemek a kórházban...

- Doktor úr, megmaradok-e?

Meg akar maradni: szereti az életet.

Ki szereti legjobban az életét?

A szerelmes, aki a szeretőjére néz. Az apa, aki a gyermekére nevet. Mindenki, aki szeret valakit, vagy több valakit. Aki ha nem is szeret senkit, csak a munkáját, az a szeretet is értékesnek érezteti vele az életét. Aki nem szeret senkit, a munkáját se, de szeret egy házat, egy szobát, egy kertet, egy madárkát, egy kutyát, macskát, vadászpuskát, - még annak is érték az élet.

Az a feslett cipőjű leányka, aki úgy siet a kalapdobozzal, a jövője képét szereti: azt az álmát, hogy valamikor boltja lesz, férje lesz, gyermeke lesz, sok pénze lesz.

Az a fiakeros szereti a foglalkozását. Merthiszen szerencsésének érzi, hogy a bakon ülhet: a lovával szép tizkoronásokat kereshet. Talán gyermeke van, akit taníttat. Talán anyja van, aki koldult, most pedig karosszékekben ül és négyszer kávézik napjában. Van valakije, akit szeret, akiért dolgozik, vagy akire ráhagyhatja a lovait.

Az a boltos, aki ott ül reggeltől estig a boltjában, - a pénzt szereti. Az ötven percentet szereti. Az apró csalásokat. Vagy az üzleti becsületességet. A családját, gyermekeit, unokáit. A gondolatát, hogyha ő kidől, majd azok ülnek a helyére és tovább szerzik az ötven percenteket, tovább csálnak, vagy tovább becsületeskednek.

És az a nyomorult sírásó: szerencsésnek érzi magát, hogy őt választották sírásónak, hogy az övé a gödrök ára, temető fűje, halottak napjának aprópénze; a kalyiba, talán malac is az udvaron, s másefféle apró javak, amelyeknek örülni tud. Mi egyéb kívánságai lehetnek olyan embernek, akinek a gondolkodása alig terjed túl a bablevesen, borocskán, új csizmán?!

Minden foglalkozás boldogít, ha szeretjük azt a foglalkozást: munkánkat, mesterségünket, művészetünket, - boldogít. Nem a foglalkozásunk boldogít, a foglalkozásunk szeretete boldogít. A szeretet boldogít.

A boldogságnak hát órája volna, valami olyanféle, mint a gáz-óra, gőz-óra, mindenféle dinamo-óra a boldogság órájának két mutatójára ez a két szó volna írva: *VAN* és *LESZ*. A *VAN* a kismutatón, a *LESZ* a nagymutatón. A nagymutatót a fantázia hajtja. A kismutatót a szeretet.

A szeretet magyarázza meg a művészi lelkeket is. Szeret valami művészetet: hangszer, ecsetet, író tollat. Mindig azon van a lelke, tehát mindig azt gyakorolja. Egyenkint fedezi föl a művészete titkait, s azok mind örömek: a művészete bányájának az aranyelelei. Ha jófejű a művész, csodált emberré válik a gyakorlatai következtében. Ha tökkolop, abban nyugszik meg, hogy majd a későbbi nemzedék... De azért ha szereti a művészetét, szereti az életét is.

Aki elveszti, amit szeretett, úgy érzi, mintha a szívét szakították volna ki a melléből. A szív az élet. Ahol nincs szív, ott nincs élet se. Ha nem marad szeretnivaló, ha nem tud beigazodni új szeretetekbe, az már csak fennjáró halott. Hervadt levél az élet fáján. Hamarosan lehull.

Dehiszen én még java erőmben vagyok! Én még szerethetek embert, foglalkozást, állapotot. A testvéreim is élnek még. Nem, nekem még nem szabad lehullanom!

Szél rezdült a temető bokrain át, halk és hideg. A hold magasan állt már és tisztábban világított. Sírásóék új nótába fogtak.

Fölkeltem.

Visszaandalogtam az állomásra.

A jegyem megvolt még. Jelentettem a pénztárnál, hogy kiszálltam, lemaradtam. Ráírták, hogy tovább utazhatok.

Erdélyben aztán megnéztem azt a félbehagyott bányát. Két napon át dolgoztam, fúrattam, vágattam a követ. A végén aztán vállat vontam:

- A bánya nem ér egy fakanalat.

A tulajdonos elbámult:

- Ön talán kevesli, amit ajánlottam?

- Nem keveslem.

- Fizethetek elvégre többet is. Ön maga ajánlotta, hogy ne fizessek, csak a bánya netto jövedelméből adjak tíz percentet. Hát mondjuk adok húsz percentet. S adok addig lakást, teljes étellemezést, szolgálatot. Adok előre, mondjuk havonként ötszáz koronát. De ne heverjen itt ez a bánya. A szívem fáj, ha ránézek.

- Hát kérem, ne fájjon a szíve. Ez a bánya olyan, mint a szőlőhegy szüret után. Igaz, hogy itt-ott csillog benne a kő, mint ahogy szüret után is elmarad itt-ott egy fürtöcske. De ami kő csillog, fel is kell hozni, meg is kell zúzni, ki is kell olvasztani. Gépek és kezek munkája pénzbe kerül. A bánya nem fizet annyit.

- Mondja meg nyiltan: kevesli, amit ajánlottam.

- Nem: csak azon naiv emberek közé tartozom, akik ha tükörbe néznek, azt kívánják, hogy ne lássanak benne mást, csak becsületes embert.

Visszatértem Pestre.

Mégis csak fel kell mennem a minisztériumba tudakozódnom, hogy lehetséges-e visszahelyezkednem?

No kedvetlen sor!

Halogattam is napokig. Nem tudom, hogyan, de belegyökeredzett a fejembe, hogy gazdának születtem én, nem bányásznak. A gazda élete bármily veszélyes is, de, - összeadás, kivonás végső summa mégis csak az, hogy az övé a föld javaiból a legjobb porció. Övé a levegő, a

napfény, egészség, élet békessége, családi tűzhely minden poézise, föld és ég minden szépsége, - a fűszáltól a virágig, a virágtól a csillagokig.

Másnap délelőtt a Kerepesi-úton vagy ma már: Rákóczi-útján találkoztam a festőmmel. Cilinder a fején és fekete lebernyeg a vállán. A kezében zöld papirosos csomólék, láthatóképpen cipő.

- Hát hova maradt ön el? - kalapol vígan. - Mindennap vártam a látogatását, a képpel együtt.

- Nem voltam Pesten: az este tértem haza. Sétál-e vagy siet?

- Sétálok. Azazhogy papucsot vettem, télit. Hideg a műhelyem, még nem fütetek.

- Hát jöjjön föl hozzám, nézze meg azt a képet: hátha mégse lehet rajta változtatnia?

Jött velem.

A kezébe veszi a képet. Nézi olyan szemmel, mintha a kép csak akkora volna, mint egy mákszem. Nézi messzetartva, közel tartva, sunyorogva, szemöldökét emelve. Megnyálazza az ujját, átvonja a kép alsó sarkán.

- Érdekes, - mormogja. - Hol vette?

- Ezt a képet? Nem vettem. Örököltém.

- Hát kérem, könnyű lenne ráfesteni...

- Csak ennyicskével hosszabítana az orrán és ennyicskével keskenyítene rajta.

- Lehet, lehet, - rebegte, mintha álmában beszélne.

S a szemét le nem vette a képről.

Én tovább soroltam a kívánságaimat:

- És itt az ajkat. A pirossága maradhat.

- Lehet.

- Ha, amint mondta: két ecsetvonás.

- Két ecsetvonás, - rebegte bágyadt viszhangként.

S fölemelte a balkezét: a körmére nézett, mintha sohase látta volna a körmeit.

- Két ecsetvonás...

S egyszerre mintha megröstellte volna a körmét, zsebredugta.

- Két ecsetvonás, - mondta szapora pillogással.

- És a hajáról is beszéltünk. Ez a haj világos szőke. Az én feleségemé kissé vörhenyeges szőke volt. Nem vörös, csak vörösbe hajló szőke. S tudja, ahogy rásimult az a puha szép szőke haja arra a tiszta szép fehér homlokára...

A képre bámult megint, mintha előbb meg se nézte volna.

- Hát kérem, - mondta valami érthetetlen komolysággal, - megcsinálhatom. De engem érdekel ez a változás: nem ezen a képen csinálom meg, hanem megfestem erről. Ha akarja, testet is festek hozzá. Szép nagy kép lesz. És nem pénzért, nem: dehogy fogadnék el egy fillért is. Festek egy szép, nagy új képet: ez meg ott-marad nálam. Hiszen Önnek úgyse kell már. Ócskaság. De én szeretem az efféle ócskaságot...

S rámtekintett.

A szemében valami különös csillogás volt. A szemepillája rezgett.

Fogja a képet és a mellette heverő ujságpapirost. Meglepődve látom, hogy a keze reszket. Alig bírta az ujságpapirosba begöngyölni a képemet, úgy reszketett.

- Várjunk csak, - mondom. - Nem értem...

- Hát hogy festek egy teljesen új képet, mellközépig vagy derékig. Ingyen. Vagy ha tetszik teljesen életnyi nagyságban. A szeme marad, az arca színe is. A haja vörhenyes szőke lesz, azt a színt az ön szeme előtt keverem meg. Milyen frizurát viselt? Megrajzoljuk előbb...

- Milyen frizurát?...

- Ha nem emlékszik, majd fölrajzolok egynehányat, vagy ötven félét is, százfélét is...

Szaporán beszélt, és akadozó lélekzettel, mint aki a negyedik emeletre futott föl, s ott ütközik valami ismerősébe. És mosolygott, oly erőltetve mosolygott, hogy az arca is rángatózott belé.

Fogta megint a képet. Az arca sápadt volt. Még a lába is remegett.

- Tehát ez a kép az enyém, - rebegte nyájasan.

- Nem, még nem egyeztünk meg.

- Dehogyan nem: megfestem életnyi nagyságban, olyan ruhában, aminőben járt a kedves neje. Azt fogja vélni, kilép a rámából. Rámát kérem olyan szép rámát adok... aranyrámát, vagy feketét...

A sápadtságát már akkor vörösség váltotta föl. A szemembe nem nézett, csak épp hogy odapillantott, mint a mesterinas, aki azt várja, hogy a gazdája megüti. Megint fölvette a képet. A hóna alá. A papucsot otthagya az asztalon, s kezet nyújtott:

- Tehát megegyeztünk: tessék velem jönni. Azonnal belefogok a munkába.

- Nem, most nem megyek: nincs rá időm.

- Hát addig is elviszem... Tanulmányozom...

- Nem, nem viszi el. Tegye le.

- Hiszen azért hívott föl. Vagy nem azért hívott föl?

- Nem, csak épp hogy megmutassam. Majd én magam viszem el, mikor jónak látom,

Tudtam már, hogy a kép nagybecsű. Nem egyszer olvastam az ujságokban, hogy vannak nagybecsű képek. Persze én nem vagyok értője a festőművészetnek.

- Gyerünk, - mosolyogtam, - én is sétálni óhajtok. Két napot bányában töltöttem, három napot egy vasuti kocsiban.

Másnap reggel elvittem a képet a Művészeti múzeumba: ki festette? mit ér?

Hát mit gondol: ki festette?

*

Már majdnem elaludtam. Szunyoghy oly unalmas volt azon az estén, mint az orosz regények. A kérdésére felrezzentem:

- Munkácsy, - feleltem készségesen.

Rámcsodálkozott. Aztán az órára tekintett.

- Tizenegy óra. Igen elbeszélgettünk. A képet Rembrandt festette. Mingyárt Pesten megvették volna, de én kivittem Párisba: negyvenötezer frankot kaptam érte. De csak feltételesen adtam el.

- Hogy *feltételesen*?

- Hát hogy akkora summáért bármikor visszavásárolhatom. Persze nyolc percent kamattal is toldva.

- Minek?

Vállat vont:

- Hátha előjön valahonnan az a gróffi.

- No és aztán?

- Birtokot béreltem. Meg is házasodtam. De az már nem érdekes.

S fölkelt. Zsebre tette a szivartárcáját, dohányszelencéjét, pipáját.

A *megházasodtam* szóra mintha új vért löveltek volna az ereimbe, egyszerre elmúlt az álmodásom. Tessék: most következett volna, ami engem érdekel, és éppen most hagyja abba. Hátha az éjjel meggondolja s holnap már nem mondja el?

Csak nem hajókázok vele Amerikáig?

De már nem tartóztathattam vissza.

- Igen érdekes - hálálkodtam a kezét megszorítva, - igen érdekes volt, amiket elbeszélte, és igen tanulságos. Köszönöm.

S hogy lefeküdtem, alig birtam elaludni: no gyanus, hogy kétszer is úgy kirakatba állította a becsületességét!

A hajó másnap Messzinába érkezett. Vagy ötvenen kiszálltak, többnyire göthösek, akik Taorminába igyekeztek. Vagy harmincan meg beszálltak, de azok már csak egyenkint érkezőn, és csupa olasz, alig két angol vagy német köztük.

Én sokáig csak ott ültem a hid közelében, a sétáló tornác zugában, hogy lássam, kik hagyják el a hajót? Csak dél felé siettem ki, hogy telegrafáljak a budapesti rendőrségnek:

Még ma megtudandó: Szunyoghy Dániel szatmármegyei birtokbérelőnek felesége él-e? Ha meghalt, rendes halállal halt-e meg? Választ még az éjjel Palermoba a Frankonia hajóra kérem, kapitány címére.

Majd kikeresik otthon a gazdák könyvében, hogy melyik birtokon gazdálkodott? Reggelre Szunyoghy barátom nem is álmodja, hogy Kolumbus nem neki fedezte fel Amerikát.

*

Mikor visszatértem a hajóra, Szunyoghy ott állt az özvegy mellett a hajókorlátnál. A leányka is tábori széken közöttük. Szunyoghy a karjával is korlátban tartotta, ahogy mögötte állt. És nézték a várost vagy a városból visszatérő utasokat.

Talán én voltam az utolsó visszatérő, - merthát egyuttal meg is ebédeltem egy osztériában. Egy korty etnai bort hajtottam fel, - az csak ott iható.

Láttam Szunyoghy arcán, hogy örül a visszatérésemnek.

No kiméletesen bánok vele, ha rabom lesz, szinte spanyol udvariassággal. Ki fogom fejezni hogy sajnálom, - mint ahogy a macska udvariaskodna a sajnálata kifejezésével a körmei közt izzadó egérnek.

A hajó megindult, elvált a parttól: haladt tovább nyugatnak, a füstje keletnek.

- Az asszonyka igen érdekes, - kezdte Szunyoghy, hogy hozzám csatlakozott. - A férje főispáni titkár volt, Zeley nevű, ha jól értettem. Azt kérdezte tőlem az asszonyka, hogy mi az a *delirium tremens*? Mert azt mondták az orvosok, hogy az vitte el. A bátyjához utazik Amerikába. Üveg-tetőlemez gyárt ott a bátyja. No bizonyos, hogy hamar meglátják az amerikai nőtlenekeket egy tetőlemezen át. Érdekes asszony...

- Bocsásson meg, - feleltem, - de én nem látok rajta semmi érdekességet. Nő, nő: amilyen legtöbb van a hosszuhajúak között.

- Lehet, - vonta meg a vállát elmosolyodva. - Lehet, hogy csak nekem látszik érdekesnek. A haja olyan mint szegény Hedvigemé volt. És a homloka is olyan fehér és tiszta. Mintha egykertből való virágok volnának.

- Ön nem gyűlöli a nőket?

- Nem.

- Én: igen haszontalan népségnek ismerem.

- Az csak múltó baj.

- Akkor önnek nem volt keserősége nő miatt, nem volt keserősége.

Csodálkozva nézett rám, - talán mert én is rászégeztem a szememet. Az arca színe fakóvá vált. A fejét szomorúan rázta

- A nő, nő, és a férfi, férfi...

- Tökéletlenek, rosszak. Semmit se tudnak úgy ahogy a férfi. Minden mondatuk ezzel a szóval kezdődik: *Én*. Ők ezt a szót mindig nagy betűvel érzik. Az élet terhét mink hordozzuk. Nekik csak mulatóhely ez a földi világ.

Elgondolkozva rázta a fejét:

- A nő, nő... Van bennök valami égi.

- Persze. A grófleány-feleség emléke minden szomorúságában is valami édességet hagyott az ön szívében: valahányszor eszébe jut, mindig érzi az édességet is. Mert nemcsak a halottra gondol, hanem az élőre is: hogy milyen volt, mikor élt. Hát ritkaság volt, mint kövek közt a *Kohinur*. Az én feleségem azonban békasó volt, aranyozott békasó, mint a többi. Az emlékében nem maradt semmi édesség. Méreg volt az életem poharában.

Az arcomat elfancsalítottam, mintha nagy fájdalmat éreznék, s ránéztem:

- Önnek bizonyára a második felesége is szerencséje volt: véletlenül kétszer talált *Kohinurra*.

A szempillája megrezdült. A fejét rázta:

- A második? Nem, a másodikkal nem voltam szerencsés.

S az arca elborult.

Hallgattam, hogy ő szólhasson. De nem szólt. Csak nézett maga elé.

Szivart vettem elő s rágyújtottam. Hogy ő is rágyujtsa. Dohányzó embernek könnyebben ered a szava.

Hát csakugyan rágyújtott ő is. Az arca szinte egy rándulásra rendbeigazodott. Mintha mindig volna tartalékban egy gondolata, amely a rossz gondolatoknak a nyakára hág.

- Hát bizony, - mondta szomorú hümmentéssel, - a gondolkodásunk két tengelyen fordul: egyik tengely az értelem, másik a fantázia. Az értelem tengelye reggel forog legjobban, a fantáziáé este. Aki ezt a két tengelyt nem tudja megkülönböztetni...

Abbahagyta.

- Nézzük meg, - mondta, - hogyan vacsoráznak a fedélköziek? Ma is tanítottam őket angol szavakra. Nehezen megy a fülükbe. De van már segítőm is: egy hentes. Az már járt Amerikában.

Nekem bizony nem volt rá kedvem, de azért engedtem a hívásnak. Megnéztem a hentesét, aki már járt Amerikában, vagyont is hozott haza, de elkártyázta. Inkább suszternak látszó vézna ember volt, - legfeljebb ha arról vélhettem volna hentesnek, hogy a kalapja szélén fénylett a zsír.

- No, nem nézték meg Messzinát? - kérdezte Szunyoghy.

- Jobb szeretném már Elisz-ájlandot ha látnám, - felelte a hentes. - Pedig az nem is város, nem is szép hely.

A felesége is mellette állt, - nagykendőbe burkolt beteg csecsemő a karján. Igen tisztelettel fogadták Szunyoghynak az ismeretségét.

Otthagytam őket.

A fedélen azonban arra gondoltam, hogy mégis jobb volna meghallgatnom: miket kérdez attól a hentestől Szunyoghy? Az efféle tudakolódásokból sokat érthet a rendőr.

S visszatértem. Ugy kerültem, hogy Szunyoghy ne lásson.

S füleltem.

- Van ott annyi, - mondta a hentes, - de annyi... hajjaj...

- Kaszinóféle?

- Nem, nem, Inkább betegeket segítő egyesületek, meg temetkezők. Hogy aki magyar hal meg, magyarul temessék abban az idegen világban.

- Hát könyvet, ujságokat nem olvasnak ott?

- Könyvet nem igen, de ujságot... Van ott annyi magyar ujság... Több mint az óhazában. Hajjaj...

- Járnak oda pesti ujságok is?

- Valamennyi. De csak a szalónokba.

Az asszony is megszólalt:

- Tetszik tán tudni, hogy szalonnak mondják odaát a kocsmát?

S a csecsemőjére tekintett. Aludt a kis béka.

Szunyoghy azonban csak a hentessel beszélt.

- Tehát vannak magyar könyvtárak is?

- Vannak, hajjaj...

- Megfordult valamelyikben?

- Nem én, egybe se. Nekem elég olvasmány a *Szabadság* naptárja. Összegyűjtöm, vasárnap esténként olvasom. De az öcsém borbély ott, csupa bankárt beretvál, - az nem jár szalonba, hanem könyvtárba. Már minden regényt elolvasott. Az ujságokat is ott olvassa.

- A hazaiakat is?

- Azokat is.

- Tehát oda minden hazai ujság jár.

- Minden, minden, még a Kakas Márton is.

A gyermek megsíramlott a hentesné kebelén.

- Oh lelkem, - sajnálgatta a hentesné, - oh lelkem...

De a gyermek csak visongott.

- Most jön a fogacskája, - mentegetődzött a hentesné. - Oh a lelkem...

Tehát a könyvtárak iránt érdeklődik, - gondolkodtam, - s hogy járnak-e oda hazai ujságok? Miért nem elégszik meg a vendéglői ujságokkal?

S egyszerre rávilágosodtam: a könyvtárakban meggyűjtik az ujságokat. Ő azokat az ujságokat fogja keresni, amelyek az indulásunk napján és az utána való napokon jelentek meg Budapesten.

No Szunyoghy barátom: hamarabb is megmondom én, mi az ujság otthon?

*

- Hát amint mondtam: birtokot béreltem, - beszélt tovább este, hogy a jó vacsora után megeredt ismét a beszélgető kedve.

Annyira mohón vettem magamat az új pályára, hogy meg se néztem előre a birtokot, csak kivettem öt évre.

Nem azért az özvegyasszonyét. Arra már babonás voltam, hogy valami balcsillagzat ragyog fölötte. Nem is kérdeztem azt. Egy Pesten lakó ezredesnek a birtokát vettem bérletbe. Megmutatta az előző bérlőjének a szerződését, meg a leveleit. A szerződés tíz évre szólt; holdankint tizenkilenc korona meg a föld évenként való javítására való kötelezettségek. A levelek mind haladékosan kéréses levelek,

- Láthatja belőlük, - mondta az ezredes, - hogy a bérlet jó. De iszákos volt a fráter meg kártyás. Az effélék Kánaánban se boldogulnak. Bizonyára tudja ön, hogy minden bérletben előre kell fizetnie a bérlőnek. Minden ősszel. Ha nem tud fizetni október 25-én, másnap már másnak a bérletébe bocsáthatom a birtokot.

Igen együgyű szerződés volt. Vállaltam minden pontjában. Le is tettem az asztalára mingyárt az első évi bért: nyolcezer koronát.

S még aznap megvettem egy könyves-boltban mindenféle gazdasági könyvet: szántástól cséplésig, baromtenyésztéstől selyemhernyó-tenyésztésig, mindent, mindent. Még haltenyésztésről szóló könyvet is vettem, noha sejtettem se volt róla, hogy van-e ott víz vagy nincsen? Dehát minden érdekel, ami gazdálkodás. Télen a kastélyomban elolvasgatom.

Nem tudom miért, de akkor kedves volt nekem az a gondolat, hogy magányos életet élek: a falusi csöndesség volt akkor a boldogság képe énnekem, az a szép csöndesség, amelyet este

csak néhány percre bont meg egy harangocska szava. Az a szép csöndesség, amelyben már hang a kályha mormolása, szélnek dúdolása. Tavaszi reggeleken milyen szép lesz a madarak dalát hallgatnom, kísétálnom még harmattal a szántóvető munkásokhoz. Májusban néztem a zöldülő vetést, júniusban a sárguló gabonát. Isten békéje a földön, a föld békéje a szívemben.

Lehet hogy a fővárosban töltött hetek kivántatták velem úgy a csendességet. A villamos kocsik csengése, dübörgése, pokolba való!

Még csak a Rembrandt-kép fényképét vártam meg. Még Párizsban vállalta egy fényképész, hogy azonos nagyságban, azonos színekben megcsinálja. Ha majd egyszer valami jó festő kaborol arrafelé, megfestetem vele arról Hedviget teljes életnyi nagyságban.

S a következő nap hajnalán már utra keltem.

Szatmármegyei falvacskák. Dimbes-dombos, kövecses, sárga föld. Vasúttól tíz kilométernyi út. A lakosság felében magyar, felében oláh. A házak mind nádtetősek. Sok jegenyefa és nyárfa a házak előtt, utak mellett.

- Hol itt a kastély?

- A kastély?

Kivilágosodik, hogy semmiféle kastély nincsen. Csak a szomszéd faluban van: Sarkady Bertók tekintetes úrnak a kastélya. Az én birtokom még két kilométernyi távolság a falutól.

A fuvarosom tudja: melyik az. Visz dombon föl, dombon le. Végre tanyát érünk. Az is mind nádtetős: istállók, cselédlakások, egy ormóttan nagy félszer, a tanyaudvar közepén otromba kútágas.

- Hát a bérlő úr hol lakott?

- Ottan szélről a. Abban lakott a bérlő tekintetes úr.

No, - gondoltam, mikor leszálltam, - a bérlő lakhatott benne, de az ezredes aligha. Apróablakú nádtetős ház volt az is.

Később tudtam meg, hogy az ezredes a birtokát nem is látta soha. Valami gazdag parasztembertől vette a feleségének az apja. A háznak is csak azért volt három szobája, mert a harmadik szobát hombárnak építették a házhoz valamikor még Bocskay idejében. Csak a kert a ház mögött, az volt úri: fenyőfák, tuják, levetetlenül is láthatóképp díszfák és díszbokrok álltak benne. De az is csak kétholdas, és a kerítése gledicsia. A bérlő már akkor el is hurcolkodott. Nem volt ott se butor, se cseléd, se széna, se szalma. Az istállók is üresen tátongtak.

A távolban délkeletre nyirfacsoport fehérlett s azontul egy kis kastélynak a barokfödele látszott. Az lehet a Sarkadynak nevezett Bertók úr kastélya. Északkeletre meg szőlőhegy vöröslött, s rajta olyanféle hajlék, mintha valami kerek toronynak a felső felét szelték volna le, a toronyablakokkal együtt, és vitték volna oda. Talán nyaralni szokott benne valaki.

A tanya fölött egy varju szállt el és károgott.

- Várjon csak, - mondtam a fuvarosomnak, - hátha vissza kell térnem.

Délután négy óra lehetett az idő. A nyugvóra ereszkedő nap vörösen lebegett a tar fák és a tar mezők fölött.

Hát sehol nincs itt egy élő lélek?

A távolban végre egy feketeszűrös, báránybőr-süveges ember jelent meg az egyik dombon. Csacsin ült és a falu felé igyekezett. Két csizmája szinte szünetlenül kalapált a csacsi hasán. De olykor hátra is billentett a botjával, hogy a szamarát némi igyekezetre nógassa.

- Kiáltson csak annak az embernek.

A csacsi dombon le, dombon föl nagy lassan hozzánk érkezett. Borostás állú, lógó bajszerű bús ember ült rajta, - lehetett hatvan éves. Hosszú furkós bot a kezében, kurta pipa a szájában. Előtte a csacsin zsákocska, mintha nyereg helyett vetette volna maga elé. Mint később mondta, egykis málénak valót örletett a malomban, s épp onnan jött.

Mondom neki, hogy én vagyok az új bérlő. Senki ismerősöm nincsen. Miféle úri ház van ide legközelebb?

Az ember hallgat figyelmesen. Lebocsátja a botja végét a földre, és rákönyököl. Gondolkodik.

- Hát, - azt mondja végre, - ide legközelebb a Bertók tekintetes úrnak a hajléka vána. Ahun a dombon túl, ahun az a nyíres fehérlik. Av vána, legközelebb.

Furcsa volt az a *vána*. Csakhamar ki is világosodott, hogy Bertók tekintetes úr beteges ember: nem jár hozzá senki. Ő se jár sehova, mivelhogy járni nem tud már tavasz óta.

- Hát a cselédség hol van, amelyik itt szolgált?

Az ember vállat vont:

- Szanaszéjjel: ki itthon, ki Emerókába.

- Hát a béresgazda?

- A béresgazda, aki a cselédség feje volt, az hol van?

Az ember úgy elbámult, mintha a római pápát kérdeztem volna tőle.

- A béresgazda?

- A béresgazda.

- Hászen kéremalásan, én voltam itt a béresgazda.

Nagynehezen megértettük egymást. Csakhamar meg is egyeztünk, hogy visszatér. Nehéz már a lába, de visszatér. Megengedem neki, hogy a csacsijáról kormányozza a gazdaságot. Cselédek is állít. Nekem meg valami asszonyt hoz, aki főzni tud, de legelőször is kitakarítja a három szobát. Holnap estére meglesz.

- Hát Illés barátom: melyik város van ide legközelebb?

Illés már akkor leszállt a csacsijáról, és a markában tartotta a süvegét.

- Nagybánya tekintetes uram.

- Nohát odamegyek most, hogy bútort hozzak. Ha holnap, ha holnapután, már ahogy végzek. Érti-e kend?

- Érténém...

- Vagy nincs ott bútoros bolt?

- Bizony nincs ott fia se.

- Hát hol talállok bútoros boltot?

- Bútoros boltot?

Vállat vont, mintha valami metafizikai kérdést intéztem volna hozzá.

- Talán Szatmáron.

Ilyen nehezen indult az én új mesterségem.

Node harmadnapra már volt valamelyes bútorom. Az ágyat, ágyneműt és mosdót magammal hoztam Szatmárról. A többit a vasút szállítja.

Mikorra visszaérkeztem, a szobák már be is voltak fűtve, meg is voltak súrolva. A budai rácfürdőben nincs külön gőz, mint amilyen ott volt abban a három szobában.

A konyha előtt ott ült Illés az ámbitus köfalán és pipázott. Egy vén, de azért fürge asszonyka mosolygott rám barátságosan, meg egy, tizenötéves pirosalma-képű leányka mögötte.

- No jó, hát már cselédet is állított. Megegyezett velök bér tekintetében?

Illés a fejét rázta:

- Nem.

- Hát majd megegyezünk.

- Kérem alásan, - nyájaskodik az asszony, - én a felesége vagyok Illésnek. Em meg a leányom.

- Hát csak ideiglenesen? Jó. Hát a volt-cselédek, béresek, itt vannak-e már?

- Nincsenek tekintetes uram, - mondja Illés.

- Hát nem beszélt velők?

- Beszéltem.

- Hát hol vannak?

- A faluban, tekintetes uram.

- Hát mikor jönnek?

- Mikor? Majd ha köllenek, tekintetes uram.

- Hát iszen köllenek, rögtön köllenek.

- Mire köllenek, tekintetes uram?

- Mire? Hát munkára.

- Munkára?

Csak nézett rám, én is néztem rá. Bolond ez az ember?

S lehet hogy ő is ezt gondolta. Mert hogy nagynehezen megértettük egymást, csakugyan nem volt volna értelme annak, hogy azonnal beköltöztessek minden cselédet. Hiszen se ló, se tehén, se mezei munka. A favágást maga Illés is elvégzi.

Nohát így is jó. Kastélynak nem kastély, de csendnek csend. Megleszek benne a télen. Vettem vadászpuskát is: olykor majd kijárok nyulászni. Vettem teafőzőt is: esténként teázok, olvasgatok. Mingyárt holnap bejárom Illéssel a birtokot, és megtanácskozunk: mit, hogyan, hol műveljünk?

Még aznap este történt: Ott ülök az egyetlen székemen a ferslőgből hevenyészett asztal mellett, s eszegetem a sajtot, amelyet angyali sugalathoz magammal hoztam Szatmárból.

Kopogtatnak az ajtómon.

- Lehet, - mondom boszankodva.

Mert azt gondoltam: Illésné kopogtat vagy a leánya. Csak nem fognak mindig kopogtatni, ahányszor belépnek?

A szavamra megnyílik az ajtó, és egy cigányasszony forma idős nő lebben be, - mint a denevér. Feketerojtos barna nagykendő takarja. A nyakát félénken összehúzza. Alázatos és mégis vizsgálódó szemmel néz reám.

- Bocsánat, - alázatoskodik, - bocsánat hogy háborgatom a tekintetes urat. De hallottam, hogy megtetszett érkezni... És hogy talán nem családós... Cselédsége sincs még... Én ajánlkoznám gazdasszonynak, szakácsasszonynak...

S piheg.

Látszik rajta, hogy sietett. Talán futott is hogy mielőbb ideérjen.

- Hát kicsoda maga?

- Özvegy vagyok, Donáthné. A faluban lakom. Illésnek akartam szólni, hogy ajánljon, de nem találtam már otthon.

S piheg.

- Tud főzni?

- Oh kérem, nekünk olyan házunk volt... De tetszik tudni, hogy özvegyiségre jutottam... Hét éve...

- Mi volt az ura?

- Lovászmester... grófoknál.

- Mondjuk: kocsis. Hát jó. Asszony csakugyan kell a házba, mert én csak így vagyok, ahogy vagyok. A baromfitenyésztést érti-e?

- Oh kérem: volt én nekem ludam, pulykám... Most is van.

- Mennyi fizetést óhajt havonként?

A vállát vonogatta:

- Ötven korona talán nem sok...

- Sok.

- Hát tessék megszabni, elfogadom. Mindent értek, amit úri házban érteni kell: tortát is tudok sütni. Inget, gallért úgy fehéríték, hogy Pesten se... nekem elég egy cselédke, egy mosogatólány, ha vendégség nem jár a házhoz.

Hát gondoltam, ha mindent ért, még szerencse is, hogy csak úgy magátul idepottyan. Az egyik szobámat odaengedhetem neki, vagy hogy valamelyik béreslakásban tanyázhathat.

- Szóljon csak Illésnek, hogy jöjjön be. Maga meg maradjon kint egy kicsit.

Illés belép. Kiveszi a pipát a szájából.

- Szerencsés jóestét kívánok, tekintetes uram.

- Ismeri ezt az asszonyt Illés?

- Ismerem, tekintetes uram.

- Gazdasszonynak ajánlkozik. Megbízhatok benne?

- Nem tudok róla semmi rosszat.

- Jó. Küldje be.

Illés kimegy, az asszony bejön.

- Hát Donáthné: harminc koronát fizetek az első hónapra. Aztán vagy többet vagy kevesebbet, vagy annyin maradunk, majd meglátjuk. De holnap reggel már itt kell lennie. Bútora van persze.

- Van. De... Én úgy gondoltam, hogy nem költözködnék ide.

- Nem költözködik ide?

- Nem szükséges talán. Magam házában lakom, bent a faluban... Reggel jönnek, este mindig hazatérnek...

S a hangja könyörgő volt. Nézése, mint aki verpadon várja a kegyelmet.

Furcsa.

- De hátha én korán kelek?

- Mikorra föl tetszik kelni, a reggeli készen lesz.

Már akkor közelebb állt a lámpához. Az arcán szemén nemcsak az idő vonalai, hanem egy szenvedéses élet hieroglif-jegyei is, - amiket csak Isten tud elolvasni.

Dehát a kívánsága különös. A falu legalább is két kilométernyi távolság. Néha sár van, néha szél fúj, viharok is járnak olykor. S különben se rend, hogy gazdasszony ne lakjék a házban.

- Bajos, bajos, - mondtam. - Magának talán van valakije...

- Senkim kérem, csak a leánykám, a Margitkám.

- Csak a leánykája? Hát hozza ide azt is.

Az asszony elnyílt szemmel nézett reám.

- A leányomat?

- A leányát, hát persze...

- Azt nem lehet.

- Nem lehet? Hát mi baja, hogy nem lehet?

- Semmi baja.

- Hát akkor miért nem lehet?

Felvonta a vállát, maga elé csodálkozott:

- Nem lehet.

- Mennyi idős a leányka?

- Huszonkét éves.

- Huszonkét éves? Hiszen akkor dolgozhat ő is itten. Szolgált már valahol?

- Oh dehogy.

- Vagy asszony már?

- Nem, nem asszony.

- Hát mit csinál? Csak otthon ül? Hát mért nem szolgál ő is?

Az asszony zavartan nézett maga elé s bütykös ujjával a kendőjén babrált. Nem felelt.

- No jó, - mondtam, - hát holnap reggel csak kezdje meg. A cselédkönyve itt van-e?

- Nincsen cselédkönyvem... De Illés ismer...

- Hát úgy is jó. Itt van negyven korona. Vegyen rajt egynehány konyhai edényt, mindenféle ételmet, néhány tányért is, evőeszközt is. Gondoskodják arról, hogy reggelre kávé legyen. Findsám sincsen. Ebédre csak háromféle ételt főzzön: levest, valami sültet, akármi főzeléket a sült mellé, és valami tésztát. A kalarábét nem szeretem, se a darás metéltet. Máségyebet mindent főzhet.

- Amint parancsolni tetszik.

- Jó tenne talán ugye, ha disznót vennénk? Nézzen majd azt is. Alkudja meg. Hozassa ide. Emberről is gondoskodják, aki feldolgozza.

Nohát az az asszony bevált. Mikorra felkeltem, készen volt a kávé. Mikorra a delet harangozták, készen volt az ebédem, este nyolcra a vacsorám. Jól sütt-főzött. Egyéb hibáját nem láttam, csak hogy hangosabban beszélt a cseléddel a kelletténél. Nem veszekedett, csak a hangja volt olyan siketek közé való.

A bútorok is aztán hogy megérkeztek, rendesen törölgette, tisztogatta. Látszott rajta, hogy a kezét sohasem tartogatta az ölében.

Csak azt nem értettem: mikor alszik? Este kilenckor még ott volt. Reggel akármily korán keltem, a konyhán találtam. Sohse láttam: mikor megy, mikor jön? - csak mivelhogy nem hált a házban, el kellett mennie. A cseléd Illéséknél hált. A kamara kulcsát az asszony mindig magával vitte.

De nem foglalkoztam vele: minden gondolatom a birtokon forgott. Megnéztem Illéssel minden dülőt, minden dombhajlatot, köves helyet, agyagos helyet, napos helyet, árnyékos helyet, vizárkokat, vizállásos völgyeket. Megtanácskoztam vele is, a könyveimmel is, hogy hova mit vessek, ültessenek? Megbeszéltük az állatvásárt is: miből, hol, hogyan, mennyit vegyünk? Józsefnapján majd beköltöznek a cselédek és megkezdjük a gazdálkodást.

A berendezkedésem is több gonddal járt, hogyszem véltem volna. Háromszor is el kellett mennem Szatmárra, egyszer Kolozsvárra is, meg mind a három szobát kellően bebútoroztam.

És csak azután látogattam meg a faluban a papot, jegyzőt, tanítót, hogy ismerjenek. Más úr nem lakott ottan. Ők is nem társaságomba való emberek. A pap idős, mogorva ember. Elvörösödött, mint valami gyerek, mikor beléptem. Világtól elmaradt savanyú uborka. Ujságot nem járatott. Semmiről se lehetett vele beszélni. A jegyző és tanító, mind a kettő sokgyerekű, sokdolgú ember. Azok se igen olvastak ujságot. Könyvet meg ki olvas szép hazánkban, ha nem muszáj? A látogatásomat csak a pap viszonzta. Negyedóráig hallgatott nálam, aztán csak ünnepeken láttam, ha elmentem misére a kis falusi templomba.

A szomszéd birtokos se volt hozzámvaló ember. Vízibetegséggel bajlódott már akkor, hogy odakerültem. A gazdaságát csak egy botos ispán gondozta. Bérelő volt ő is.

Hanem a háza, az már úrnak épült. Baroktetős kastélyocska, legfeljebb ötszobás, de az ablakok, ajtók nagyok, a szobák parkettesek. Csak épp hogy völgyben épült, mintha valami világaúnt ember építtette volna, hogy se ő ne lásson senkit, se őt ne lássák.

A szobái csupa régimódi bútorral voltak tele: fekete bőrdívány, löcslábú asztalok és székek, vedlett sublóton alabastrom-oszlopú óra, a falon fakó szentképek. Csak egy kép nem szentkép, amely az ónodi országgyűlést ábrázolta, amint Bercsényiék beretválják a tûróci követeket.

És valami nehéz dohos szag nehezítette a szobák levegőjét.

- Csak innen elsegítsen az Isten bennünket! - sopánkodott az asszony. Itt se orvos, se ember. Még az imádság se hallatszik innen a mennyországba.

A magányos élet tetszett nekem valami két hétig. De mikor csak nyolc óra a napvilág, nyolc órát meg lámpavilágnál szobában kell tölteni, - elvégre nyolc órát nem olvashatunk minden-nap. Illéssel se lehet mindennap órákig beszélgetnem, - nem érdekes. A szakácsasszonyt meg csak nem ültethetem le a szobámba?

Hát egyet gondoltam: bementem a téli hónapokra Kolozsvárra. Tetszett nekem az a tiszta, csendes város. Csupa úri ember, csupa magyar ember, csupa tanult ember. Nappal bejártam a gazdasági intézetbe az igazgató engedelmével. Még akkor csak *intézet* volt, nem *akadémia*. És hallgattam a tudós professzorokat. Szemlélődtem az istálókban. Jegyezgettem, cirkalmaz-gattam a tavasszal meginduló magam-gazdálkodását. Esténként meg beültem valamelyik kávéházba: ismerkedtem egyetemi tanárokkal és másefféle tudományosfejú emberekkel. Ugy elröppent a tél, mint egy éjjeli alvás.

Mikorra visszatértem, már serkedt a fű a dombok napos oldalán. A fűzfák ezüstgombokkal ékeskedtek. A bodza meg a sárga ribizke már bontotta is az első leveleit a ház mögött.

Két tehenet vettem Kolozsvárott meg egy pár angol disznót az egyik Bánffy grófnak a gazdaságából. A többi állatot és ekét, boronát, szekeret, - mit Szatmárban vásároltam össze. Röviden már József nap előtt szántottunk-vetettünk, örültünk a tavaszi napfénynek.

De aztán megint elzordult az idő. Hol havazott, hol esett.

Egy este szélvész dühöngött, bögedelmes esső is esett, - csak úgy ropogott az ablakom, ahogy a szél odaverte az esső-zuhatagot. Hogyan megy haza Donáthné? Van ugyan már lovam, szekere, de a lovaim napestig szántottak. S különben is: rászoktassam-e: hogy kocsin járjon haza esténként? Ördög bujjék a bocskorába, hát mért nem lakik a helyén!

Vacsora után kinéztem a konyhára. Donáthné éppen csizmahuzással foglalkozott. Az övé volt-e a csizma? vagy hogy kölcsön kérte? - nem tudom. Parasztesizma volt, patkós. A cipője ott hevert mellette. Tehát esténként csizmát húz.

- Ilyen időben is hazamegy-e?

- Muszáj, tekintetes úr.

- Muszáj? Beteg talán a leánya?

- Nem beteg, hálistennek.

- Hát micsoda, leány az, ha magától azt kívánja, hogy ilyen időben is hazajárjon? Hiszen meghálhat itt.

Szomoruan mosolygott:

- Köszönöm, haza kell mennem. Margit azt vélné, hogy az úton valami baj ért.

- Hát elküldöm a kishérest: megizeni, hogy itt hál.

A fejét rázta:

- Köszönöm: hazamegyek.

S fogta a nagykendőjét, magára burkolta, hátul megkötötte erősen. Egy kari-kosár is volt a ládán, - fölvette.

- Nem tetszik már parancsolni semmit?...

- Nem, csak menjen hát, ha muszáj.

Jóéjszakát susogott. S kilépett a fekete viharba, - lámpás nélkül.

Illésné is ott ült a konyhában: segített mosogatni a cselédkének.

Beszólítom Illésné a szobába:

- Mondja csak: bizalmasan kérdelem: mért jár haza az én szakácsasszonyom?

Mosolygott.

- Hát kérem: a lányának visz egy kis ételmaradékot.

- Dehát mért nem hozza ide a leányát?

Vállat vont:

- Nem tudom. Nem olyan lány az, tetszik tudni, hogy eljönne.

- Beteg, nyomorék?

- Dehogya is: szép, egészséges. Ámbátor...

- Nem szeret dolgozni talán?

- Bizony nem a. Le nem hajolna egy gombért, ha leesik.

- Hm. Csak ketten élnek ott?

- Bizony csak ketten,

- Férfi nincs a háznál?

- Nincs.

- Nem is jár hozzájuk?

- Ki járna itt kéremalásan?

Azon a héten el nem szűnt a szél. A víz már árkokat mosott a kociút kerékvágásaiban. Orrhegyig nem lehetett látni este a sötétségben.

No a kiskutyáját annak a leánynak: beszélek én vele! Mégiscsak pogányság, hogy az anyját ilyen időben hazajáratja. Elvégre, ha csak a kosár az oka, elküldjük neki, mikor rossz az idő.

S nem is szóltam Donáthnének; egy ebédután beindultam a faluba.

Csunya ragadós sár. A csizmám olykor cipónyi sárkoloncoktól nehéz. Nem győztem tisztogatni a botommal.

- Melyik a Donáthné háza?

- Az a kőfal-kerítéses.

Nézem: valamivel magasabb ház a többinél, de csakúgy nádtetős, apróablakú. Az udvart azonban vesszőpalánk helyett kis kőfal választja el az utcától.

Nyitnám a faajtót: vastaghangú kutya vakkant vagy hármat. Az ajtó zárt.

Zörgetek.

Néhány perc múlva nyílik az ajtó és egy tizenhét éves forma parasztleányka dugja ki az orrocskáját. Elnyílik a szeme. El is pirosodik.

- Itt lakik Donáthné?

- Itt.

- A lányával akarok beszélni. Itthon van?

- Itthon.

S a kötényébe takarja a kutyának a fejét.

- Kuss Líma! Kuss!

Vörhenyes nagy szetter kutya, gyanakodva néző, sárgaszemű.

Széttekintek az udvaron: virágágyak, földbe hajtott rózsák, leveletlen díszfák, lugas is hátul, - urias udvar.

A kisleány bezárta a kutyát az óljába s befutott.

- Kisasszony! - kiáltotta bent, mintha házégést ujságolna, - a tekintetes úr jött!

Csak percek mulván válaszol egy halk női hang.

- Vezesd az első szobába.

A leányka már nyitotta az első szobának az ajtaját.

- Tessék. Mingyárt jön a kisasszony is.

Ahogy betekintek a szobába, látom, hogy úri szoba: zongora, plüss-fotelek, nagytükör, szőnyegek.

- Nem mehetek be ilyen sáros csizmával. Én a Donáthné leányával akarok beszélni. Ki lakik itt?

- A kisasszony.

- Micsoda kisasszony!

- Margit kisasszony.

- A Donáthné leánya?

- Az.

- A szakácsasszonyom leánya? Ismersz te engem?

- Ismerem: tekintetes úr.

- Hát tudod kit keresek?

- Tudom.

- Hát megvárom itt az ajtó előtt. Sáros a csizmám. Győjjön ki.

A belső szoba ajtaja kissé kinyílt s egy női arcnak a fele fehérlett elő.

- Kérem, csak méltóztassék... Nem baj, ha sáros... Csak egy percnyi szíves várakozásra kérem.

Meglepett a hang, a kifejezések, a fehér arcból rámnéző széprajzú fekete szem; a kisasszony-forma leány.

- No jó, - mondtam a cselédkének, - hát hozz legalább valami seprűt vagy rongyot: töröld meg a csizmámat.

Beléptem. A szoba kellemesen meleg volt és violaillatú. Szétnéztem: bordósín plüss-székek, halvány rózsaszínnel virágosan. Rövidzongora, szinte új. Egy üvegszekrényben apró könyvek, néhány piroskötésű és zöldkötésű is. Az udvari ablak előtt kis női íróasztal s rajta néhány negyedrétebe hajtott papirosív. Írás is rajt. A zongorán Nogáll Jankának a divatujságja.

Csak néztem.

A falon Makartnak a *Diana vadászata* acélmetszetben. Az ajtó fölött életnyi nagyságú lófej-kép. A zongora fölött a *szisztinai Madonna* képe, olajnyomat. A sarokban fehér zománcú vaskályhán Kanova *Amor és Pszihéje* kétaraszos magasságú márványból.

Csak bámultam.

Egyik ablaknál varró-asztal, s rajta egy kosár színes pamut. A két ablak között földig érő tükör. Az egyik szék a tükör felé van fordulva. Ült valaki a tükör előtt. Tapintom a szék hátát: meleg.

A rézsút sütő nap könyvtárszekrényre világított. Nézem, mi könyvek? *Tóth Kálmán, Szabó Endre, Ábrányi Emil, Antológia Italiana, Siller, Verlen, Beránszé*. Csupa vers és vers, alig négy-öt pirostáblás, kéktáblás, zöldtáblás regény. A könyvek közül kiragyog az aranyozása egy *Heinének*, egy *Bájrónnak* és egy francia antológiának. Az álló könyvek fölött három fekvő könyv. Egyik szétlazult kötésben *Herczeg Ferencnek a Gyurkovics leányai*, másik *Ada Negrinek* a versei németül, harmadik szintén szétdőlt sárga könyv: *Baskircsef Mária* naplója franciául. Egy vékonyabb és mégócskább könyv is sárgállott az álló könyvek fölé bedugottan. Azt a könyvet is ismertem, de nem emlékeztem egyszerre, micsoda.

A zongorán néhány kóta hevert. Megnéztem a legfelsőt: *Sopen balladá*i.

Hedvig nem játszotta Sopent: nem szerette. Két szerenádját szerette csak, meg a ringatóját. Opusz: 57. Azok szépek is. Szívesebben játszott *Liszt*-nek a rapszodiáiból, meghát magyar nótákat játszott remekül.

- Sopennek nincs vére, - szokta mondani. - Minden dallama mintha haldokló hatyú éneke volna: szép, de csak a ringatódalát szeretem. - Azt a ringatót tanítóné korában is dúdolgatta szegény.

Még mindig vártam, hát tovább nézegettem. Zöldbőrös album hevert a kis politúros asztalon. Leültem: forgattam.

Az első kép erős homlokcsontú, negyvenéves angolé. Az arca beretvált. S mintha valami rossz szagot érzett volna, mikor fotografáltak. Mellette egy dermedt arcú csinos hölgy, krinolinban. Kerti széken ülnek.

A második kép a krinolinos hölgy vénebben, csodálkozón, de már krinolin nélkül. Mellette kacéran mosolygó kisasszony-leány. Csak nem az én szakácsasszonyom az az elegáns kis-asszony? A harmadik fénykép, - kissé elsárgult. Bizonyosan falon is függött, azért fakó. Lovagló leányt ábrázolt. A lónak csak a feje és háta látszott a képen, hogy a rajta ülő arca jobban kitessék. Tizenöt éves, nagyszemű leányka lovaglóruhában, cilinderkalaposan, keztyűsen. Mellette-mögötte az a beretvált képű angol, aki az első képen látható nagyobbban.

Mind a ketten oldalt tekintenek, a kép nézője felé! Tehát az az angol valami magas földszinti ablakba állította a fényképezést, hogy mikor arra lovagolnak, kapja üvegre őket.

- Valérka! - szól künn egy halk kis panaszos hang.

Ajtónyitást hallok künn. Föltekintek: várom, hogy valaki belép. Azonban nem lép be senki. Talán Valérka ment be a kisasszonyhoz.

Senki.

A tekintetem ekközben az íróasztalon áll meg. Vajjon micsoda írással foglalkozik Donáth-nénak a leánya?

Elámulva látom, hogy sztenó-írás. *Napló*. Hát nemcsak mink irtunk így Hedviggel. A szemem rátapad a könyvre:

Csütörtök: Esső csoronkál a háztetőről... Az asszonyok fejökre borítják a felső szoknyájukat. Nézem, mint futnak alá a vízgyöngyök az ablakomon. Gál Cilike ludakat hajt haza. Veri az esső...

Végre mégis kitisztul. Elővillan a nap. Csak az akácfáról csepeg még olykor... Ázott válllaccs-káját Cillike szárítja a napon.

Aznap péntek volt, s nem esett. Tehát a naplóíró másnap szokta beirogatni a napjai történetét. Nyugodt, hajszálnyi vékony írás. A szekrényben az a sárga nyűtt könyv, most már tudom mi: *Markovics-nak a Sztenografiai tankönyve*. Tehát abból tanulta.

Nem olvastam többet a naplójából, - azt a néhány sort is csak csodálkozásomban. Hedvig jutott az eszembe: szegényke!... Hogyan nem kérdeztem a naplóját Biró méltóságos úrtól! Micsoda emlékem volna! A fényképét se kérdeztem. Ezreket adnék pedig érte. No, elmegyek, még ezekben a napokban elmegyek abba a faluba és előkutatom a naplót is, fényképet is, - nyomról-nyomra, mint valami rendőr! De hogyan nem gondoltam eddig erre!

Visszaülök az album elé. S abban a percben hallom, hogy a tulsó szoba ajtaja nyílik.

Fölkelek.

A szobába egy fekete-ruhás, fekete bársonykabátkás kisasszony lebben be. A lovas leány...

Szimpla a ruha, de elegáns szabású. Az arca meglepően szép, telt fiatal arc, bár a termete közepesnél is kisebb, vékony. A nyaka is vékonyan emelkedik ki a férfias gallérból. A szeme nagy pillával árnyékolt fekete, nyugodt szem. A haja turbánosan fésült fekete haj.

Nem látszott többnek tizenhat évesnél.

- Bocsánat, hogy váraкоztattam, - bólint finomka mosolygással. - Méltóztassék.

És könnyű mozdulattal mutatott a székre, hogy üljek le. Ő maga állton maradt és aggodalmasan nézett reám.

A szépsége, kisasszony volta, a hangjának kellemes, kissé panaszos zengése, a lovaglóképpel való azonossága annyira meglepett, hogy idő kellett, míg megbirtam szólalni:

- Maga Donáthnénak a leánya?

- Az vagyok.

- Margit?

- Az a nevem.

S nézett rám váraкоzón. Maga is leült velem szemben az asztal túlján. Az ölébe bocsátotta a kezét. Nézett.

De én is néztem. Soha életemben olyan szép kezet nem láttam, olyan nagypillájú fekete szemet nem láttam, olyan gyöngye fehér arcszint nem láttam. Mint a fehér kaktuszvirág. Csak a füle volt valamicskével nagyobb, mint Karlovszky rajzolta volna. Függőt nem viselt.

- Maga lakik ebben a szobában?

- Én.

És elmosolyodott.

- És maga olvassa ezeket a könyveket?

- Én.

- És maga zongorázza Sopent?

- Én.

Mármost azt kellett volna tovább kérdezni: Maga járhatja az anyját csizmában? Magának az anyja a cselédem? Hát miért nem maga dolgozik az anyjáért?

De ezek a kérdések nem vetődtek akkor fel a lelkemben. Bámultam rá s bókoltam:

- Gratulálok.

Ő is bókolta és elmosolyodott.

Aznap vacsora után odarendeltem a kocsit a konyha elé.

- Donáthné, ezentúl minden este kocsin fog hazajárni. És megmondja a kocsisnak, hogy reggel mikor várja.

Két hét múlva azt mondtam:

- Donáthné, a fizetése ezentúl ötven korona lesz.

Két hónap múlva azt mondtam:

- Donáthné: a leányát feleségül veszem.

Hogyan történt ez ilyen hamarosan? Magam is csodálkoztam rajta. Ma már tudom, hogy színes ókulárét lopott az ördög a szememre.

De akkor nem eszmélkedtem rá.

Akkoriban ezt gondoltam: a magányos élet... magányos esték... Aztán hát mingyárt az első beszélgetésben megismertem annyira a leányt, hogy ha egy évig járogatok hozzá, akkor se tudhatok sokkal többet. Tizenöt éves koráig Pesten nőtt fel. Járt iskolába, járt a zeneakadémiába. Aztán az apja meghalt és ők falura vonultak, hogy olcsón élhessenek. Rokonai voltak az előbbi jegyzőnek: az ajánlotta nekik, hogy odatelepedjenek. Később aztán megtudtam, hogy nemcsak ez volt az ok, hanem hogy az apja, az angolos képű úr valami hibáskát követett el: a maga lovát vetette meg a grófjával, mintha idegen ló volna, s persze ő becsülte meg, hogy mennyit ér. A szégyen elől menekültek ők a vadonba. A két nő persze ártatlan volt az ügyben.

- A leányát elveszem, - mondtam Donáthnének, - de mert egyenes ember vagyok, megmondom nyíltan, hogy *csak őt* veszem el.

Az asszony nem értett ennyiből. Meg kellett magyaráznom, hogy Margitnak nincs szüksége többé anyai gondozásra. Költözzön el valamelyik rokonához, vagy ismerősei közé, aztán évenként egyszer-kétszer szívesen látom én is vendégemül, - három napra.

Kissé zordon voltam. Dehát a Janovics bújja is az eszemben maradt, meghát amint mondtam: hangos volt az asszony, mintha siket férje mellett élt volna az özvegységig.

Margitnak is megmondtam mingyárt a *boldogító igen* után, hogy csak *melléklet nélkül* vállalkozom a második házasságomra.

Kissé lógott az orruk, hogy el kell válniok. Dehát arra magyarázták, hogy a szakácsasszonyomat *anyám*-nak szólítani áttallom. Megbeszélték, hogy az anya Eperjesre vonul az asszonytestvéréhez. Az is özvegy, szeretik is egymást, azzal meglakhatik. Megnyugodtak benne, hogy a házukat eladják. A pénzt Donáthné megtarthatja. Mingyárt találkozott is egy boltos, aki kapott rajta, - éshát én is küldök neki havonként ötven koronát.

Örültem, hogy ez a kérdés kevés szóval oldódott meg. Nem is próbálják majd, hogy a tilalmamat megszegjék: Donáthnéval mindig katonás rövidséggel beszéltem. A véleménye felőlem bizonyára az, hogy velem alkudni nem lehet.

Margittal aztán boldogan éltünk. Nekem már csak azért is kedves volt ő, mert új volt, más-természetű volt, Hedviggel semmiben nem azonos, és mégis kellemes.

Hedvig vidám volt és eleven. Margit komolyka, méléző, csendes szavú.

Hedvig mindig örült valaminek. Ha véletlenül átszurták volna a tenyerét, a másik percben már örült volna, hogy gyógyul. Margit meg olyan volt, mintha mindig busulna valamin. Ha a világ legszebb rózsáját adtam volna neki, a másik percben már úgy nézett volna rá, mintha azt gondolná: mily kár érte, hogy el fog hervadni!

Hedvig szerette az éneket, reggeli madárdalt, leányok nótázását, s különösen, ha gyermek dalolt, igen szerette. Margit csak a zenét kedvelte, a zongorát, a pásztorfurulyát, a tücsök-cirpelést esténként.

Hedvig mellettem már nem olvasott, Margitnak nem győztem könyvet rendelni. Verseket olvasott persze tovább is, de a regényekre rákapott, s különösen Lotit kedvelte.

Hedvignek a kedves színe a kék volt, az égszínkék, lenvirágszínkék, vagy a szalmaszínsárga. A fehér is. Csak egy szoknyája volt egyszer, még Pesten, Tegethofszínkék, - lehet, hogy a báróné választotta neki. Margit a feketét és a sötét bordókat kedvelte, és csak bársonyt és selymet.

Hedvignek a galamb volt a kedves madara, meg a sárga rigó, de még a verébre is mosolyogva nézett. Margit csak a fülemlét kedvelte.

- Mennyi boldogság van, - mondta, - abban a pici szívben.

Hedvig örült, ha kísértálhatott velem a rétre, mezőre, hogy nézze velem a munkásokat. Ha leheveredtünk valahol, gyönyörködött a szállongó fecskékben, a méhekben, pillangókban. Örült a napfénynek, a virágnak, a nyájak látásának. Ha libapásztorka volt a közelben, magához szólította:

- Danolj valamit kedves.

Margit nem szeretett sétálni, csak délutánonként, ha kilovagolt, mikor már a nap lefelé ereszkedett. Nem szerette úgy a napot, mint Hedvig. Szinte félve vigyázott a kárpitokra, hogy a napfény valahogy be ne süssön. A baromfiak nem érdekelték. A konyhára is ritkán nézett ki. Ha nem este napnyugta után szeretett fönmaradni. Akkor is, ha a hold nem világolt. Hameg holdas volt az est, ki kellett ülnöm vele a kertbe. Holdfénynél még sétára is szívesen vállalkozott. Szép nyári estéken elsétáltunk a nyiresig. Éjfél is volt néha, mikorra nyugvóra tértünk.

Hedvig szemében benne volt a lelke minden sugarával: nyílt és kék szeme olyan volt, mint nyáron a Balaton. Margit szeme mint az éji tó, fekete erdőben, holdvilágnál.

Hedvig a hajnalt szerette, az ébredő napot, az első sugarakat, az életet. Amint a nap nyugodott, az én Hedvigem is ellankadt, elcsöndesedett, elálmosodott.

Margit meg reggel volt lankadt. Sehogysem akaródzott fölkelnie. Talán délig is elheverészett volna, ha nem szólítom.

- Ilyenkor legédesebb az álom, - vonakodott nyögdécselve, - engedj még aludnom.

- Nem, Margit! Bocsáss meg, de nem okosság: a reggeli friss levegő éltet és erősít.

- Csak öt percet...

- Mingyárt meglocsollak! A leghidegebb vízzel!

- Jaj, inkább fölkelek.

Irtózott a hideg víztől.

Én meg nem tágitottam. Én azért voltam mindig egészséges és erős, mert az öreg őrmester rászoktatott, hogy hideg vízben mosakodjak, még jegesben is, - sarkig, lavorból. Gyakran megfordult a gondolataimban, hogy Hedvig ma is élne, ha rászoktatom a hideg vízre. Rá kellett volna szoktatnom, hiszen nem irtózott tőle. De a báróné langyos vízben mosdatta, én meg nem bolygattam a szokásait. Hedvig erősebb volt Margitnál, de mennyivel erősebb! mégis egy tüdőgyulladás sírba vitte. Margitot egy hideg szélfuvás is sírba viszi, ha kényére hagyom. Az anyja rontotta el, mint ahogy minden anya oktanul neveli a gyermekét.

Imádott Margitom, - volt a kezdete az anyja leveleinek. S végezte: Csókollak ezerszer, homlokodtól lábadig.

Hét évig nem mozdult ki abból a falusi házból. Azért volt annyira fehér az arca, meg a keze: csupa gyöngeség mint a gyöngyvirág. Ha én véletlenül oda nem kerülök abba a faluba, talán már a következő évben köpi a pirosat.

- Ki az ágyból! vagy újra-keresztellek!

Én az ő kedvéért fönmaradoztam fáradtan, álmosan, keljen fel ő is reggel az én kedvemért.

Más megkülönböztetésünk nem is volt soha. De nem is lehetett, hiszen mindent megtettem a kedvéért. Hogy egyebet ne mondjak: telenkint egy-egy hetet töltöttünk Pesten, csak azért, hogy egynehány zongoraművészt meghallgasson, vagy hogy az operába elmenjünk.

Pedig engem untat a zongora. Ha csak látom is, hogy valaki zongoraszékre ül, már én a magam székéről szeretnék fölkelni. Lehet, hogy erre külön iskolázottság kell, s az én fülem nem járt semmiféle zeneiskolába. Egy-egy zongorahangversenyen mindig olyanfélét gondoltam, hogy bárcsak az anarkistáknak egyszer az jutna az eszükbe, hogy minden zongoragyárat felgyujtanának s a parazsukba meg belehánynák a világ minden klavirmajszterját! Az élet nyugalmanak a klavirok a megrontói! Boldog voltam ha a zongoranyúzó műsorának a hézagait hegedűművész töltötte be. Nem azért mintha a hegedűt jobban érteném, de az mégis nem olyan unalmas. Sőt van benne sok érdekes valami is: hogy egy piskótaforma lapos fadobozon van négy húr s, azon a művész csak le-fel huzgál egy pálcikát jobbra-balra hajlong és billeget, közben meg-megrázza a sörényét és különféle hangokat hallat a szerszámán. Hol vékonyat, hol vastagot, hol sokat egyremásra, hol csak egyet-egyet, de azt aztán kihúzza mintha valami selyemcérnát húzna ki a levegőből, Érdekel: hogyan keletkezik a semmiből egy finom hang? Hogyan nő meg előttem, (szinte látom, mintha remegő csillag volna), s hogyan enyészik el megint, hogy más hangnak engedje oda a helyét, vagy valami ide-oda cikázó

hangfurcsaságoknak. Valami zseniális bolond találhatta fel! De legalább érdekes hangokat hallok, nem úgy mint a zongorában. Ezért mentem szívesebben az operába is. Ott mindig gyönyörködtem azokban a részekben, amelyeket ének nélkül játszik a zenekar.

Kolozsvárra meg még többször ellátogattunk, ha valami hangversenyt jelentettek az ujságok. Ott már csak éppen hogy bekísértem az asszonykát: magam pedig beültem addig Nagy Gáborhoz, vagy a Nujorkba, mindenütt találtam kedves ismerőst, akivel elbeszélgettem.

Hát így éltünk Margittal.

A második év tavaszán meghalt a vízbajos szomszédunk, - Isten nyugosztalja!

Nekünk az nagy napunk volt, noha csak én ismertem. De nagy tünődések, reménykedések, aggodalmak foglalkoztattak bennünket: ki kerül a szomszédságunka?

Szó fordult, hogy mink béreljük azt a birtokot is, ha nem is egyébért, a kastélyocskáért, szőlőért s leginkább a kerek toronyforma villáért, amelyik a szőlőben látható. De biz én fáztam tőle: kisbirtok kis gond, nagybirtok nagy gond. Gazdatisztet szerződtessenek? Hogyan rendelkezzen én az ispánommal, mikor ő mingyárt az első megszólalásomból látja, hogy hajdu vagyok a harangöntésben. Ha meg ráhagyok mindent, mégrosszabb.

- Ne vállaljuk, Margit. Elég nekünk ez a kisbérlet. Majd idővel veszünk magunknak birtokot, városhoz közel és szebb helyen.

- Pesthez közel, vagy Bécshez.

- Majd ahol találkozik.

Volt már erről szó köztünk. Akkorra gondoltuk a birtokvételt, mikor majd örökösünk is jelentkezik. Ez valameddig még nem is volt kíváncsú: gyöngye fa letörik a gyümölcs terhe alatt.

Hát mink nem béreljük, de ki lesz a szomszédunk?

Arra-arra kerültem, amerre az özvegy cselédsége dolgozott.

- No van-e már új gazdátok?

Egyszer aztán ujságolták:

- Zemplénből jön egy úr, hétfőn.

- Miféle?

- Nem tudjuk. Csak annyit hallottunk, hogy *Cselkey*-nek hívják. Az özvegy tekintetes asszony már hordozóskodik.

Siettem haza, hogy megmondjam Margitnak.

- Jó név!

Margit örült.

- Hátha öregek? - aggódott aztán. - Hátha valami penzionált vén katonatiszt, akinek csak a neve magyar? Mord, magának élő...

Hétfőn aztán örömmel jelentettem:

- Fiatal házaspár, Margit! Fiakeren jöttek Nagybányáról. András béres látta őket.

Margit boldogan csapta össze a kezét:

- Milyen szerencse!

És összeölelkeztünk.

Másnap, hogy a lucerna-táblát foltoztatom, egy biciklis figurát látok a nyiresen túl, amint hasmánt tapossa a kerekét a tulsó dombon fölfelé. A fején panamakalap, a hátán valami teleszkop-forma feketeség. A ruhája kávészínű biciklidressz.

A bicikli azonban csakúgy gyűlöli a dombot, akár a ló. A biciklis végre leszáll a kerekéről és úgy tolja föl a dombra. Megáll. A teleszkopból valami nagy papirost vesz elő. Kiterjeszti: szemléli. Körül is néz. Alig öt perc múlva megint ráül a biciklijére, s a lábát előrenyújtva iramlík le a lejtőn.

Mi a csoda ez? Kataszteri kiküldött? Vagy *görredőnyvigéc*? aki térképen nézi: merre laknak a birtokosok? Minden tavasszal, mikor a cserebogár kibúvik, kibujnak ezek is egy cseh gyárból és kerengnek mindenfelé. Gyönyörű kárpit-képeket mutogatnak, és szállítanak aztán festett forgácsból készült süsdmeg-semmiket.

A biciklis az én dombomra kaptat. Nagy nyomatokkal dolgozik a kerekén, ahogy felfelé törekedik. S végre is hozzám jut.

- Cselkey vagyok, - lihegi amint leugrik s eldobja a gépét, - ön pedig ugye Szunyoghy úr?

Nálamnál jóval fiatalabb, tán huszonhatéves emberke. A szemén cvikker. Sárga bajuszát angolosan nyirja. Kissé orrhagon nyafog és magassarkú cipőben jár.

No nembaj: Berzsenyi ugyan le nem írta volna azt a híres sorát a nubiai párducról, ha aznap efféle magyar fordul meg előtte, dehát szomszédnak gyöngy.

Mingyárt tegeződtünk is, és biztattam, hogy ezentúl előbb sétáljon át hozzánk a feleségével együtt.

- Testvéreként várja a feleségedet az én Margitom.

- Kérlek, kézcsókomat add át ismeretlenül is.

S meghajolt, mintha Margit is ott állana.

- Ménkü ezt a dimbes-dombos világot! - mondta a verejtékét törölgetve. - Direkt erre a célra vettem ezt a biciklit, s most hogy összejárnám a birtokot...

- Biz ide nem alkalmas. De hiszen a gyaloglás vagy lovaglás egészségesebb.

No bizonyára az ő felesége is épp úgy érdeklődött Margit iránt, mert másnap már átsétáltak hozzánk.

Az asszony is szőke, még a bőre is szinte sárgásan fehér, vagy hogy azért látszott olyan sárgásnak, mert hósín fehér nyári delénbe öltözött. Kissé kövér, lihegő ajkú, - az állán már gömbölyödik a tokácska. A lábán alacsonysarkú fehér szarvasbőr félcipő. A kezében fehér-csipkés napernyő. A derekán aranylánc. Félfejjel magasabb a férjénél.

Eléjök siettem a mezőn, hogy megláttam őket. Margit meg az udvaron röppent eléjök.

Mégis a két asszony nem olyan egyszerre barátkozott össze. Kezet szorítottak, és nyájasan mosolyogva... szemlélgették egymást.

Némi örömmel láttam magam is, hogy Cselkeynének plombált foga van és hogy Margit sokkal fiatalabbnak látszik azzal a hajlékony nyakával, s hogy a meginduló társalgásban is Margit a nyugodtabb.

- Hogy tetszik neked ez a vidék? Mink szeretünk itt lakni. Pedig tudod-e, hogy tik vagytok az első látogatóink? Unatkozni fogsz.

Mingyárt az első beszélgetésből megtudtuk, hogy Cselkey se gazdának indult, hanem ügyvédnek. De a feleségének az apja gazda, s birtok marad majd rájuk. Hát addig is bérelt birtokon tanulgatja Cselkey a gazdálkodást.

A két asszony is, mingyárt az első órában nagy érdeklődéssel bontogatta egymásból, hogy melyikök milyen természetű? mit tud? mit szeret? mit hogyan szokott? Mi a kedves szövete? Mi a kedves olvasmánya? Mi a kedves parfönje?

- Hallottam, hogy lovagolsz, - mondta Cselkeyné, - s hogy olykor felénk is...

- Te nem lovagolsz?

- Isten ments! Rá nem ülnék!...

- Megtanítalak. Milyen jó lenne: kettesben.

- Köszönöm, - nevetett Cselkeyné.

Cselkey is biztatta:

- De kérem Ilonka, ez olyan lekötelező ajánlat... Ha parancsolja, veszek magának egy szelíd jó hátslovat...

Cselkeyné a fejét rázta, s a zongorára tekintett:

- Játszol? Vagy mind a ketten is? Mink is az urammal szinte mindennaposan. Ő hegedül.

Cselkey hozzámfordult:

- Játszol te is?

- Csak zongorán, - feleltem, - és azon is csak egy nótát: *Szeretnék szántani*, - egy ujjal.

Nevettek. Margit mingyárt meg is biztatta Ilonát:

- Hát játszd valamit.

A szőke asszony szabadkozott:

- Gyenge játékos vagyok.

- Ne higgyék, - mondta Cselkey, - Ilona művész. Olyan lélekkel játszik... Csak épp nem szokta meg a hallgatóságot.

- Hát te játssz, - kérlelte Margitot Cselkeyné.

Margit készséggel vállalkozott: mingyárt a *Mondschein*-szonátán kezdte, amelyen annyiszor szunnyadtam ebédutánonkint.

Cselkeyék bámulva hallgatták. Az asszony arcán mingyárt láttam, hogy Margitnak a nyomába se léphet. Cselkey szeme is kétszer akkorára nyillott, mint ahogy szokott.

- Művészién játszik, - bókoltak a végén őszinte csodálkozással.

Margit kipirult arccal kelt föl a zongoraszékről.

- Ez semmi, - szemérmkedett, - és nincs is ma játszókedvem. Nodehát most már te is játssz valamit.

Cselkeyné szinte ijedten mentegetődzött:

- Dehogyan is: kontár vagyok én hozzád-képest!

S nem lehetett rábírni, hogy a zongorához üljön. Pedig Cselkey is biztatta, noha nem annyira, mint előbb.

Uzsonna közben a gazdálkodásról is beszélgettünk. Én némi örömmel fitogtattam a gazdasági tudományomat és Cselkey előkapogatta a zsebkönyvét:

- Ez igen jó, köszönöm, - hálálkodott, - szíves engedelmeddel följegyzem. Én sztenografice jegyzek. Érted a sztenografiát?

- Nem, - feleltem határozottan.

Mert átvillant az elmémen Margitnak a naplója. Bizony a házasságunk után elolvastam loppal. Leginkább időjárásról szóló följegyzések voltak, de helyenkint panaszkodások is a sors mostohasága ellen, aggodalmak, hogy elvénül abban a faluban, s elvész az élete. Aztán örömek, az én dicséretem: *Életem megmentője* stb. Az esküvőnk után abbanhagyta.

- Nem, - mondtam, - nem értem. Nem volt kedvem rá, hogy megtanuljam.

Elkisértük őket a nyiresig, és ott kölcsönösen megígértük, hogy félreteszünk mindenféle spanyol etikettet és mindennaposak leszünk egymásnál. A két asszony összecsókolódzott, mikor elváltunk.

- No Margit, - mondtam aztán, mikor már visszafordultunk, - hogy tetszenek?

- Az asszony igen kedves, - felelte elmosolyodva, - de Cselkey... majom.

- A manó tudja, - mosolyogtam magam is, - hol teremnek az ilyen nyafi-legények. Dehát szomszédnak megjárja.

Másnap már viszonoztuk a látogatást. Csupa új bútor a házukban, szép íróasztal is, rend, tisztaság, és az a kellemes újbútor-szag. Megint csak Margit zongorázott. Cselkey meg hegedült hozzá. Nem volt éppen mestere a hegedűnek, de a kutyák nem vonítottak volna a játékatól. Érzéssel játszott, - már ugyanis hogy őbenne volt az érzés, nem a húrjában, - és legszívesebben a gé-húron játszott, mint a gordonkásból vált cigányprímás.

- Gyönyörű, - tapsolt Margit őszinte lelkesedéssel, - remekül játszik. Elhozza majd ugye hozzánk is a hegedűjét?

Aztán az asztalra uzsonna került: kávé és házikalács, mint nálunk.

- Pót-kávé nincs benne, - dicsekedett Cselkeyné. - Te teszel a kávédba, Margit? Ne tégy világért se! Olvastuk, hogy mindenféle rossz cipőből gyártják. Megőrlik. Festék is van benne és azért a festékért veszik az asszonyok, hogy feketébb legyen a kávénak a színe. Méreg.

Cselkey mosolygott:

- Ilonka mindenben mérget gyanít. Városon nem enged bort innom, mert hátha csinált bor. Konzervek nem kerülhetnek az asztalra, mert hátha valamelyik romlott. A szőlőt, epret meg kell mosni...

Margit mosolygott:

- Annyira félsz?

- Óvatos vagyok. Félni csak a puskától, pisztolytól félek. A mi házunkban nincs. Nem engedem meg Zoltánnak. Meg a mennydörgéstől félek: a pincébe bujok, mikor zivatar van.

Mosolyogtunk.

Aztán másra fordult a beszélgetés:

- Mikor szoktál kelni? - kérdezte Cselkeyné a feleségemet. - Én hatkor már fenn vagyok.

Margit elmosolyodva tekintett rám.

- Kérlek: el ne árulj.

- De elárullak, - feleltem. - Hát bizony Margit olyan, mint az éjjeli viola, a *mathiola*: voltaképpen csak este kezd élni...

Cselkeyné összecsapta a kezét:

- Este? Az előszobába se merek kilépni már este, hacsak az uram nem kísér.

- Este a legszebb, - mosolyogta nyugodtan Margit.

S hogy Cselkey cigarettával kínálta meg, elfogadta, és olyan mozdulattal vette az ajkai közé, mintha cigarettás volt volna.

Cselkey gyújtót is tartott azonnal eléje. Rágyújtott, bólintott. Kedves volt.

Nem kerülte el a figyelmemet, hogy közben Cselkeynek a cigarettájáról a hamu a szőnyegre hullott, és Cselkeyné mingyárt odapillantott. A szőnyeg nem volt értékes, de az asszony rendszertete mindig értékes. Olyan rendezett volt náluk minden, mint a színpadi szobákban. Az íróasztalon a két gyertyatartó mintha milliméterrel mérték volna ki: mennyire álljon az asztal szélétől, s köztük a kalamáris, tolltartó, - látszott, hogy ha csak egy ujjnyival is odább csúszik valami, Cselkeyné helyreigazítja.

Margit cigarettázva csevegett tovább:

- Este minden szép. Különösen holdvilágnál. Akárhányszor kilovagolok, ha korán kél a hold.

Füllentett. Csak egyszer lovagolt ki holdvilágnál, akkor is hamarosan visszatért. És én is csak azért engedtem, mert tudtam, hogy csak asszonyi ötlet. Füllentett, pedig nem szokott. Dehát a fennelgés is ragadós betegség.

Megszította a cigarettáját és tovább fennelgett:

- Dani nem szeret lovagolni, hát csak magam. Csupán a kutyám kísér, a Lúna... Annak is azért Lúna a neve. Még Pesten laktomban neveztem el Lúnának. Hát csak Lúnával... este... Olyankor szebb az ég, szebbek a fák. Minden út szép, minden állat szép, minden ember szép. A legszennyesebb béres is szép, mert csak azt látom, hogy ember, emberi árnyék. Megy valahova, vagy áll, - a mozgása épp úgy rejtelmes, mint a mozdulatlansága. De ha csak a kertünkben ülünk is esténként, akkor is olyan érdekes, olyan szép... A kert akkor legillatosabb. A falombok akkor legformásabbak. Minden rejtelmes, minden határtalan. A ló, ha nyerít az istállóban, vagy tehén elbődül, azt gondolom: a társának mond valamit. Denevér illan el némán a lombok között...

Cselkeyné összerázkódott:

- Nem félsz?

- Mitől?

- Hogy a hajadba csippeszkedik?!

Margit mosolyogva vont vállat, s letette a felére hamvadt cigarettát a tartóba.

- Mese.

- És a kísértetek? és a halál, a kaszás Halál? Én ha kint ülnék a kertben, azt látnám, hogy előlebben a homályból egy lepedős szellem és megáll előttem vigyorogva. Semmi nevetnivaló. Az én boldogult öreganyám egyszer öregapámat várta haza éjjelben, és kocsizörgést hallott, kiment eléje. Mikor a kapuhoz ér, s kinyitja az ajtót, arra siet el egy férfi-forma ember.

Nagyszélű kalap a fején. Kasza a vállán. Furcsa volt, hogy nem hallja a csizmája kopogását, de nem ügyelt rá.

- Te, mondja neki, nem tudod, hol késlekedik az uram? - Az ember megfordul. Akkor látja, hogy a Halál. Ájultan vitték be.

- Képzlődés, - mosolyogtam, - képzlődés.

- Képzlődés, - mosolygott Margit is.

- Nem. Igaz volt. Azon éjjel meghalt egy tizenegy éves leány, az ötödik házban a mi sorunkon. Margit szempillái eltágultak. Az arca elfehéült.

- Mégis képzlődés volt.

- De bizony nem. Akárhányszor hallottam öreganyámtól. Tisztán látta a vigyorgó halálfejet, és a fehér bordákat, ahogy a szellő félrekapta a Halálnak a lebernyegét. Az én öreganyám vallásos asszony volt. El nem mulasztott volna egy misét... Soha nem hazudott.

Nekem is megvizsgolt a hátam: a vén tikász jutott az eszembe, akit Hedvignek a halála előtt láttam a házam padján, a homályban, - mintha a várakozó Halál volna.

Cselkeyné az urához fordult:

- Zoltán, olvassa el azt a költeményét... Nem is sejtitek ugye, hogy az én uram költő. Már nyomtatásban is jelentek meg versei. A *Zemplén* című ujságba szokott írni.

Zoltán mosolyogva legyintett.

- Bolondságok.

- De nem. Hetvenegy költeménye van kéziratban és egy drámája. És ezt a történetet is versebe foglalta. No, olvassa el Zoltán...

- Ha parancsolod... De a kedves vendégeinket untatja...

Biztattuk, hogy nem unjuk a verseit.

- Dehát azt a halál-verset, azt nem, az még nem kész, hanem azokból olvasok inkább, amit a feleségemről irtam menyasszony korában.

Cselkeyné pirosan tiltakozott:

- Nem, nem... Az akkor volt.

- Azt az egyet, hogy *Ilonka tündér*... Hiszen az megjelent nyomtatásban is. Ötven koronát fizettem... azazhogy... ötven koronát fizetett a szerkesztő.

S elővett egy megsárgult, szögletein kilyukasodott ujságot. Halkan, de mégis fellengősen elnyafogta az *Ilonka tündért*.

A felesége beleizzadt a boldog szégyenkedésbe. Margit csodálkozott. Én magamban csak mosolyogtam. Ötödik osztályos koromban magam is költöttem a tanár rendeletére ódát, balladát, románcot, mindenféle lírai petrezselymet. A témát is a tanár diktálta meg. S harmadnapra valamennyien megköltöttük, - ki hogyan kotlott.

Mikor hazatértünk, Margit elgondolkozva mondta:

- Igen kedvesek... Csak a szobájuk olyan pinceszagú.

- Pinceszagú? Én inkább...

- Pinceszagú... De milyen szépen berendezkedtek. Láttad a faragott szekrényüket? És az a remek szalon...

- Hát veszünk mink is lelkem. Eddig nem járt hozzánk senki: nem kellett.

- A házunk is... Ez a hodály...

- Építtetünk különbet, ha akarod.

- S micsoda szép kávé szervis! Ha télen Pestre megyünk, mink is veszünk ugye?

- A legszebbet, Zsolnaynál.

- Mit szólsz a költeményére?

Vállat vontam:

- Remélem, nem kívánod, hogy én is írjak rólad olyan verseket. Sokkal többre becsüllek.

Vártam, hogy Margit nevet, de csak elmosolyodott, és elgondolkodva nézett maga elé.

A következő estén kiültünk vacsora után a kertünkbe, a lugasba, s néztünk a hold bontakozását. Az est hűvös volt, harmatos.

- Vedd rád a nagykendődet, - mondtam Margitnak, - megfázol.

S ahogy tapintom a kezét, valóban hideg volt.

Máskor is történt ez. Margit olyankor fölkel és bement valamelyik kendőjéért. Visszaült a helyére, legtöbbször úgy, hogy a feje a vállamon nyugodott.

Akkor este nem mozdult mingyárt.

- No eredj hát, Margit.

Megvonakodott:

- Hát gyere be velem. Röstellem, de... félek...

- Félsz?

- Mióta Ilonka elmondta azt az ostoba históriát...

- Hát csak nem hiszed talán?

- Nem. És mégis félek.

- Nohát azért is magad mégy!

Engedelmeskedett. De megfogta a kutyája nyakán az örvet, s vele ment be a kendőjéért.

Én aztán azon estén hosszan elmagyaráztam neki, hogy az ember csontépülete éppenséggel nem irtózatos, inkább csodálni való.

- Sajnálom, hogy nincs róla kép a házunkban, hogy elmutogatnám neked részről-részre melyik csont micsoda gondolata a Teremtőnek? S mennyire látható az a gondolat! Az iskolában nemcsak kisbibliából kellene tanítani ez ember teremtését, hogy sárból formálta a Teremtő és belefújt az orrába. Mennyivel tanulságosabb volna az ember csontjain megmagyarázni a testünk épületét, szerkezetét. Hiszen érett elméjű emberek se ismerik.

Érdeklődéssel hallgatott, de valamelyik következő napon, hogy már teljes sötétségben kellett lebocsátania a kárpitokat, engem kért rá:

- Nem merek kinézni az ablakon.

Másnap megint Cselkeyék jöttek hozzánk. A következő napra hívtak, hogy menjünk ki uzsonnára a szőlőjükbe.

Hát én is lóra ültem, mert csak parasztkocsink volt. Lovon pedig nem szívesen járok, mert gyerekkoromban egyszer vizes árokba vetett a ló, s attól fogva mindig rossz érzéssel ültem nyeregbe. Dehát a szőlő jó öt kilométernyi távolság: az igáskocsimra csak nem ülök.

Három-holdas jó szőlőcske volt, csak sövénykapus. De annál szebb a villácska. Közelről nyolcszögű építmény. Alól présház és konyha. Az emeleten jókora szoba. Zöld lemez-kárpitos ablakok, két ágy, diván, könyomatos képek is benne.

Láttam Margitnak az arcán a gondolatot:

- Még ez is külön, mint a mi lakásunk.

És én biztatóan néztem rá:

- Építettünk különbet.

Nekünk is volt szőlőnk, de nem azon a hegyen és semmi épület a szőlőben, csak egy domboldalba vájt üreg, amelyben csak prés állt és néhány kád és hordó.

Igy indult Cselkeyekkel az ismeretségünk.

Később aztán a mindennapos érintkezésben előbontakozott az állapotuk. Cselkeyné egy négyszáz-holdas birtokosnak volt a leánya, Cselkey meg valami egyingű őrökocska volt Új-helyen. Egy keresztelőn ismerkedtek meg, és az asszony nem fogadott el más férjet. Az anyja már akkor nem élt. Az apja vagyonos férjet szeretett volna, vagy legalább is olyat, akinek jó a hivatala. Cselkeyék azt mondták: fősvénységből. Én azonban azt gondoltam, hogy az öreg bizonyára meg akart maradni a birtokában.

Hosszú és ásítató volt a szerelmük története, de falun még az ásítás is érdekes. A fősvény apát végre is meg lehetett annyira lágyítani, hogy tudakozódott Cselkeynek a múltja felől és családjá felől. Csupa jó véleményt mondtak az ismerősök. Az öregúr azonban mégis rázta a fejét:

- Az apja cinikus ember volt: a felesége halála után tizednapra újra házasodott. Ez nem jó szívre vall. Amilyen a ló, olyan a csikaja is.

Nevettünk ezen a mondáson.

- Ma se értem, - boszankodott Cselkey, - mi van ezen botránkozásra való? Apám már akkor ötven éves volt, és a második feleségét ismerte. Minek várjon még tizenkét hónapot? Asszony elvégre kell a házba.

Margit helyeslően bólintott:

- Ha szerette...

Elmondták aztán, hogy a leány, - mármint Cselkeyné, elkeseredésében akkora porció patkány-mérget vacsorázott, hogy három orvos három nap dolgozott míg végre életre bírta keltetni. Végre is az öregúr nekivetette a leányát Cselkeynek, s adott vele három szobára való berendezést és tízezer koronát.

- Nesztek menjetek! Soha többé az életben ne lássalak benneteket.

Ők ketten eszelték ki aztán, hogy birtokot bérelnek.

Nem is csodálkoztam aztán, mikor már a második év végén váltó-blankettát hozott hozzám Cselkey:

- Kérlek: ne tagadd meg ezt a csekélységet. Nem adtam még el sarjumat, kukoricámat; elsején fizetnem kell. Negyedév se múlik, rendezem.

Ezer koronás csekélység volt. Mit tehettem? Hiszen ha megtagadom, vége a barátságnak. Elvégre nekem megér ezer koronát, hogy Margit mindennaposan szórakozik velők. Nálam is van már hegedű, hogyha Cselkey átjön, ne kelljen mindig elfuttatni Valért a hegedűjéért. Ugy összeszoktunk már, mintha testvérek volnánk. Már nem bántott, hogy nyafog. Margit se mondta már majomnak, amiért olyan udvarias a felesége iránt. Már nemcsak uzsonnára maradtunk egymással, hanem vacsorára is. Aztán hát az asszony-féle, hol egyik nyögdécsel, hol a másik, - amelyik egészséges, sajnálgatja a másikat. Cselkeyné kétszer is feküdt nagybetegen. Erősebbnek látszik pedig Margitnál, s mégis idő előtt törik le mindig a szekere.

- Megátkozott az apám, bizonyára megátkozott! - kesergett sírva.

Én is vigasztaltam, hogy az átkozódás asszonyszokás. Férfi nem átkoz meg senkit, - az csak a bibliában van; a boszus ózsidók...

Margit is ugyancsak megrémített egy télen; valami tüdőcsúcs-baja keletkezett a bal válla alatt. Vittem Pestre, Bécsbe, csaknem az ölemben hordoztam. Rettenetes volt csak rágondolnom is, hogy a második feleségemet is el kell temetnem.

- Mily jó vagy, - csókolta a kezemet Margit nem egyszer, - soha meg nem hálálhatom.

- Dehogynem, - feleltem. - Csak azt az egyet tedd meg, hogy kelj fel mindennap, mikor én, és fürödj meg hideg vízben. A bajod oka is látod: ez.

Fel is kelt, amikor birt.

De holdvilágos nyári éjszakákon nem akart lefeküdni:

- Csak még egykicsit maradjunk.

Másnap reggel persze nem háborgattam.

De már jele volt az alkalmazkodásának, hogy restelte, ha sokáig aludt. Kezdték már érdeklődni a konyha iránt is. Cselkeyné maga süttött-főzött: minden ételük izletes volt. Margit is eltanult tőle egyet-mást és kedvvel próbálgatta a konyhán.

A baromfiak is érdekelték már, pláne mióta pulykát is neveltünk meg emdeni ludakat. Ha az ördög bele nem avatkozik az életünkbe, csak olyan rendes jóasszony lett volna belőle, mint amilyen más gazdálkodó embernek a felesége.

Az ördög...

Mintha mindenki mellett járna ördög is, angyal is. Olykor cselekszünk rosszul, s nem tudjuk miért, csak mikor ránk zuhan a következménye. És olykor cselekszünk jól, mintha angyal mozdította volna rá a gondolatunkat. De az angyal mindig készülés nélkül cselekszik. Az ördög készüléssel, a fantáziánkat színes lámpással bódítva. Boldog, akinek az angyala ébren van, és elfújja az ördögnek a lámpását.

Egy februári reggelen lelkendezve rohan hozzánk Cselkeyéknek az egyik bérese:

- Tessen átjönni: meghalt a tekintetes asszony.

Csak elrémülök. Este tízkor még nálunk ültek. Még vendégünk is volt: a kerületi új orvos. Az orvos nálunk is hált, és korán reggel ment tovább. Cselkeynének semmi baja se volt. Jól evett, ivott. Nagyokat nevetett az orvos anekdotáin. Azon a télen már annyira hízásnak indult, hogy úgy lihegett mint a hízott lúd, - különösen ha gyalog jöttek át hozzánk. Mindig fáradtságról panaszkodott. De más baja nem volt. Igaz hogy egyszer a szívének valami különös meg-

rezzenését is említette. Időnkint mintha egy pillanatra megállna a szíve verése, aztán egy rándulattal megint megindul. Vigasztaltuk, hogy semmi az, mindenki velünk megtörténik olykor ebédután, két-három órával az ebédnek utána. S pláne önála: hiszen virított rajt az egészség. Mi történhetett?

- Azonnal fogjatok be, - mondom a cselédemnek.

S elképedve fordultam be az ajtón.

- Fenn vagy már Margit? Borzasztó hír...

Margit épp fészülködött. Csak leejtette a fésűt. Maga is majd leomlott a székről.

- Lehetetlen!

- Átjössz-e velem? vagy csak magam menjek?

- Megyek én is. Talán csak elájult: nem tudnak vele bánni.

Tekercsbe csapta a haját. Megtűzte három tűvel, és magára kapkodta a téli ruháját.

- Elájult, - lihegte könnyes szemmel, sápadtan. - Gyerünk, gyerünk! Sokat evett a kocsonyából! Csak nem mondhatom a mi asztalunknál, hogy ne egyék!... Az az ostoba ember!... Ki kell oldozni a ruháját... Fűző csak nincs tán rajta? Talán ecetjük sincs erős...

Szaladt a konyhára. Összekapkodott ecetet, szalmiákat, odkolont. Tárva-nyitva hagyta a ruhaszekrényeket. Csak éppen, hogy az ajtót zártuk be és kocsira ugrottunk.

S hajtottuk lóhalálában. Az úton nem is beszéltünk. Csak Margit szólt egyszer:

- Vajjon elküldte-e Cselkey az orvos után?

Tudtuk, hogy az orvos a szomszéd faluba utazott.

Hát bizony Cselkeyné meghalt. Semmi baja se volt reggel se, csak ahogy a harisnyáját húzta, visszacólt az ágyára:

- Jaj, Zoltán....

Többet nem szólt: meghalt. Locsolhatták azt, szagoltathattak vele akármit, nem törődött az többé földi szagokkal.

Az orvos alig két óra múlva belépett, és megvizsgálta.

- Szívszélhűdés, - mondta, - én már az este figyelmeztettem, hogy a nagybőjt egészségügyi rendelet.

Nohát azok szörnyű napok voltak. Margit feküdt belé, annyira siratta azt az asszonyt. Cselkeyben meg én támogatam, tartogattam a lelket.

- Utazz valahova, akárhova, csak utazz haladéktalanul. Mindennap átjövök és megnézem az istállóidat. Nem lesz semmi károd, csak utazz. És ne gondold, hogy most már az életed mindig siralom lesz. Én is így voltam két ízben. Ha valaki nekem azt mondja, hogy *lesz még neked barna feleséged is*, - hát agyonütöm. Ne hallgass senkire, a saját eszedre se hallgass most, csak mihelyt eltemetted, egyenesen a vasútra menj: válts jegyet épp az ellenkező irányban mint ahogy jönnél.

Egy percre se hagytam magára: ott maradtam nála az első értesítéstől a koporsó elviteléig. Az asszony apja eljött a temetésre. Semmit se beszélt a vejével. Csak hallgatta könnyes szemmel, amiket elmondtunk neki. Aztán a koporsót elszállították, és Cselkey, olt maradt vagy három hétig. Abbáziában járt. Én adtam arra is megint ezer koronát.

Depersze három hét mulván is úgy járt ő, mintha földig lógna a kalapja gyászszalagja, s mindig azt nézné, hogy nem lép-e rá.

- Vigasztald, - mondtam Margitnak, - vigasztald azt a szerencsétlent, ahogy csak tudod.

S vigasztalta úgy, hogy melléje ült sírni.

Cselkey nem is ment haza. Arra kért, hogy én menjek át és a házi cselédséget bocsássam szélnek, ő addig haza se megy, míg újakat nem fogad. Akkor legalább, ha a felesége volt cselédjeit nem látja, nem jut eszébe mindig róluk a felesége.

Nálunk hált azon az éjszakán, s reggelig sírt. Margit is megint sírt, hogy reggel meglátta:

- Szegény Ilonka. Milyen boldog asszony volt pedig...

Még a Cselkeyné halála előtt való napokban történt, hogy házépítésre szerződtem egy fiatal építőmesterrel, aki a szomszéd faluban papházat épített. Kellett, igen kellett már a tisztességes hajlék. Csak arra vártunk még, hogy lássuk: érdemes-e legalább is tíz évre meghosszabbítanunk a bérleti szerződést? A jövedelmünk abban az évben nem volt több háromezer koronánál, de reméltük, hogy évről-évre több lesz. Hát megegyeztünk az ezredessel is, az építőmesterrel is. Mondanom se kell, hogy csak Margit kedvéért bocsátkoztam akkora kiadásba: ötszobás tapétás lakás, harmadfél méteres ablakok, téli és nyári veranda, félredugott konyha stb.

Dehát hol lakunk addig?

Az új házat a réGINEK a helyére kell építenünk, mert hát az dombon is áll, közepén is van a birtoknak, a kétholdas kert is mögötte: öreg-szép dísfák állnak benne: bajos megint kertet újra-fásítani. Aztánhát a régi ház köveit is beleépítettjük: ezer korona megtakarítás.

Az építőmester úgy oldotta meg a kérdést, hogy a félszert javítja meg addig kis költséggel: meg se kell vennünk a deszkát, amelyből a falat csinálja, hiszen a padlódeszkák alkalmasak reá, két szoba deszkája. Benádálja kívül-belül, bevakolja, - nyárközépig, őszig is meglakhatunk benne.

- Lakjatok addig nálunk, - ajánlotta, Cselkeyné. - Hiszen meglehettek addig kissé szorosabban.

Persze nem fogadtuk el.

Egyszer háltunk nálok még az odatelepedésük idejében, - egy este tomboló nagy zivatar szorított nálok. És akkor azt tapasztaltuk, hogy a szobájok fala az ágyak mögött vízfoltos, nedves. Talán minden fal is nedves volt, azért uralkodott a házban doh. Már akkor én is éreztem.

Aztán más kellemetlenség is volt ott. Az ő hálósobájukat a mi hálósobánktól csak ajtó választotta el. A zivatar miatt Cselkeyné keveset aludt s reggel az ura költögette. No fene éremlygős volt hallgatnom:

- Alszik még az én napfényem! Ébredjen az én lusta kis tündérem... Felséges királyné, szabad megcsókolnom a lábacsáját!...

Én a díványon feküdtem és már ébren voltam. Sohse szerettem az ilyen frázisokat. Margitra lestem, aki az ágyban feküdt, vajjon hallja-e? Reméltem, hogy alszik. Hát Margit könyökölt a vánkosán és szemét-száját elnyitva hallgatódzott.

- Reggel van, királyném! - édeskedett tovább Cselkey, - parancsolja, hogy csöngessem a leánynak?

- Csitt, - ásitott az asszony, - halkabban beszélj. Add ide a papucsomat.

No kellemetlen volt. Megszoktuk, hogy figyelmes a felesége iránt, de királynénak nem mondta előttünk. És különben is kellemetlen látvány, ha valaki inkább lakája a feleségének, hogysen ura.

Az építés megkezdésekor Cselkey megint kínálta a lakását:

- Gyertek, legalább nem leszek magam. Irtóztató!... Tudod, hol hálok? Kint a szőlőben. Ha jól akarok aludni, ott hálok. Irtóztató!...

Két napra mégis elfogadtuk az ajánlatát: arra a két napra, míg a szoba padlóját felszedték és falat vertek belőle a félszeren. Még aznap begipszelték a nádat. Margit nem birt ott aludni a holt asszony ágyában: képzelődött.

A faházunkban jobban megvoltunk aztán. Pláne hogy a három szoba nyolc ablaka mind arra a két szobára került, világosabb is lett a helyünk. A hideg tavaszi napokon fáztunk benne, dehát türtük.

Akkoriban történt még, hogy Margit kilovagolt, s hogy én megfordultam a szobában, nyitva láttam az íróasztalkájának a fiókját. Csapózáras fiók volt az: csak a kinyitására kellett kulcs, - ha betolták a fiókot, magától bezárult. Feleségem ott tartotta a leánykori naplóját, az anyja leveleit, parfünjét, s másefféle apróságait. De a konyhapénzt is, - hogyha egyért-másért be kell futtatnia a faluba, ne kelljen engem előbb a mezőn kerestetnie.

Sok pénz sohse volt ott, de mégis járnak-kelnek a cselédek is a szobában.

Belenézek a fiókba: van-e benne pénz? Van vagy tíz koronányi, egy orvosságos skatulyában.

A szemembe ötlík egyúttal egy nyitottan behelyezett negyedréti papiros is: láthatóképpen azért, hogy el ne mázolódjék az írás. Sztenogramm. Napló.

Nini, hát megint írja?

Mert említettem tán, hogy az esküvőnk óta nem írt.

- Minek? - mondta egyszer a kérdésemre. - A hajó révbe ért: nincs jegyezni valója többé.

Hát csak emlékképpen tartogatta a leánykori álmodozásainak a jegyzékét. Csak úgy ívekben, egy kék szalaggal körülkötten.

Nézem, hogy mikor kezdte? Hát Cselkeynének a halála napján.

...Eltökéltem, hogy mától kezdve ismét irom a naplomat: hiszen annyi minden történik velünk...

Nyolc lap volt már teleírva. Nem olvastam el: nem érdekelt. Csak egy átfutó gondolatban fűcsáltam, hogy nem szólt róla.

Betoltam a fiókját, s el is felejtettem, hogy említsem neki; a tavaszi munka, még ráadásul az építkezés...

Májusban a fagyos szentek nagy hideggel érkeztek ránk. Fáztunk. Kályhát nem állítottunk a faházba, akkor meg már, hogy a bútoraink, szőnyegek is ott voltak, nem akartuk, hogy ott piszkoskodjanak a kályha-berakással a mesteremberek.

Cselkey kétszer is megfordult néha egy nap nálunk. Néha velem járt künn a mezőn, vagy a szőlőben. Néha csak ott gubbaszkodott magányosan, mint a beteg tyúk az udvaron, ott üldögélt a kút kávján, vagy a tetőzésre váró gerendákon.

- Vigasztald, - nógattam Margitot. - Én nem vagyok értője ennek a mesterségnek. Ha nekem bajom van, nem szeretem, ha valaki előemlíti s vigasztalga. De ez nem olyan ember. Ez nem is ember, hanem asszony, bajszos asszony.

És Margit melléje ült vagy sétált vele délutánonkint, mikor ráért.

Cselkey megintcsak hitt, hogy lakjunk nála az építés elvégzéséig. Nekem azonban a városban is sokszor volt dolgom, a fürdőszoba kályháját, kádját és egyéb felszerelését szereztettem meg előre. Mert a munka lassan haladt, gondoltam: legyen itt minden, mikorra rákerül a sor, - májusban van ideje a gazdának.

Dehát fajánszlapok is kellenek a fürdőszoba falára, és fajánszot Kolozsvárra nem árulnak.

- Nézzünk el Pestre, Margit: ott mindent megtalálunk.

- Tapétákat is ott válogathatunk szépeket, - vélte Margit.

- Jó.

- Kilincseket is... Azok az ordináre kilincsek minden-naposan bántják a szememet.

- Csak válassz kedved szerint.

S még aznap útra keltünk.

Az úton Margit kinyitja a táskáját.

- Elhoztam a naplót is, - mondja, - nézd milyen csomó. Ismersz valami jó könyvkötőt?

- Ismer a *Cim- és lakjegyzék*.

- De nem olvassák-e el?

- Érdekli is az a könyvkötőt.

- És egy tisztapapirosú könyvet is köttetnék: megint irok naplót. Annyi sok minden történik. Amelyik napunk nincs följegyezve, elvész az emlékezetünkben, elmúlik, mintha nem is volt volna a miénk.

Nézegette, rendezte, visszatette.

Pestről mindennap küldtünk Cselkeynek képes kártyát: ne érezze annyira a magányosságát. A kártyákat mindig én írtam meg persze, de mind a kettőnknek a nevében.

Fenn voltunk négy napig. Mindent megvettünk.

Margit persze kalapot is vett vagy kettőt. Már annélkül asszony nem fordul meg Pesten. Volt pedig otthon már vagy húsz kalapja: a szekrények teteje a felszerházban azokkal voltak megrakva. Verseskönyvet is vett vagy tizet, az új magyar poétákból, akikkel én sajnos nem foglalkozhatok. Mert én bizony rossz sakkozó vagyok: a lóugrás szerint költött verseket nem értem. Margit se érti, dehát divat, divat. Vett persze parfünt is, valami újfajta parfünt, aranyozott dugójú flakonban. Nem is szagolta, csak megvette, - mert divat. S ráadásul én is vettem neki valamit: vettem egypár szép gyémántfüggőt. Egy kirakatban tetszett meg neki az a félhold alakú gyémántfüggő. Ára: 1500 korona. Voltam olyan gavallér, hogy délután, mikor magam fordultam néhány bevásárlásra, azt is megvettem.

Drágálni fogja, - aggódtam, - és boszankodik, hogy mikor ennyi a kiadásunk, ilyenekre is költök.

No nem boszankodott, inkább elérzékenyült rajta:

- Milyen jó vagy! - rebegte hálás ölelésekkel.

A naplót is bekötötték, olyan divatos vastagfedelű zöld selyemkötésbe, amilyenbe a nők szeretnek kötetni.

Az úton, hogy mutatja a kötést, belenyitok a könyvébe, de tréfából fordítottan tartom, nézegetem.

- Lehet ebből a sok girbe-görbe vonalból valamit kiérteni?

Nevette.

- Hiszen fordítva tartod.

Fordítok a könyvön s megint nézem:

- Így mégannyit se értek belőle, galambom.

- Megtanítsalak rá?

- Minek?

S hogy lássa: mennyire csodálkozok a tudományán, érdeklődéssel fordítok még benne egy-néhány levelet.

Sztenogrammot nem lehet úgy egykapásra olvasni sorokban is, mint ahogy a közönséges írást. Mégis a legutóbbi bejegyzést olvasva, egynéhány szót fölvet a szemem: *Könnyes szemmel csókolta a kezemet...* Innen hiányzik egy *meg* szócska, - gondoltam. Lám, a nők még a sztenografálásban is elhagyogatják a zsebkendőjüket.

Magamnak nem vettem egyebet, csak egy újfajta lapos revolvert. Azt is csak Margitnak a kérésére. Tanyahelyen, ahol oláhok is laknak, jó utitárs az, kivált mikor sötétben megyünk hazafelé.

Azután már többet foglalkozhattam én is Cselkeyvel. Átmentem vele a gazdaságába, s megnézegettem minden vetését. Élesztgettem az érdeklődését a gazdasága iránt, hogy beleigazodjék megint a rendes kerékvágásba.

A házában is megfordultunk. A szobái csak megvoltak rendben, de az íróasztalán össze-vissza hevert mindenféle papiros, képes levelezőkártya, cigaretta-dohány, inggallér, hajkefe; gyertyacseppek, aprópénz, dugóhuzó, gomboscipő, teáskanál, olló, cérna. Ő maga is restelte, hogy a rendetlenség akkora nála, ahogy szivart vett fel, egyúttal néhány tárgyat a helyére igazított. Egynéhány levelet is nagyjából egycsomóba tolt és rátette a gyertyatartót. A gyertyatartó kőszőrült üvegből volt, három lépés távolságból is láttam, hogy alatta sztenografált levél hever. Az ilyesmi nem ritka olyan embernél, aki érti. Magam is diákkoromban nem egy pajtásommal váltottam nyarankint sztenoírású levelet.

Jólesett látnom, hogy ott hevernek azok a képes kártyák is, amelyeket mink küldtünk Pestről.

- Van gyújtód? - kérdezte.

És széjjelnézegetett.

Szivaros emberrel gyakran történik, hogy elfogy a gyújtója, - az enyém is éppen elfogyott.

Cselkey a csengőhöz ment. Megnyomta.

- Igaz: ez nem szól.

Átment a másik szobába.

Én azalatt az íróasztalán nézegettem, hogy talán hever valahol egy tok gyújtó?

Találtam is egy képes kártyalevél alatt. A mi kártyánk volt az. Rajta csupán ez az egy sor: *Rád is gondolunk ám öreg*. Az én írásom. Alatta a nevem. De oldalt ceruzával egy sztenografikus jegy is. Nézem: *Minden órában*.

Ezt bizonyára Margit írta rá. A levélszekrénybe ő dobta be egyszer a kártyákat, - eszembe jutott. No bizonyára nyersnek érezte mondatomat: a női lélek gyöngédségével finomította meg. Az ilyesmiben Margit páratlan volt.

- Van itt már gyújtó, - szóltam át Cselkeynek.

S rágyújtottunk.

- Ugye milyen rendetlenség, - röstelkedett könnyeláradó szemmel. - Nincs asszony... Gyerünk ki kérlek a kertbe: fojt itt a levegő.

Pedig már azokban a hetekben vidám is volt olykor. Az arca színe is megint egészséges, sőt valamennyire meg is hízott.

Egy délután hogy a szőleje felé nézek, ámulva látom, hogy lovon ül. A távolban csak akkorának látszott, mint egy hangya, de mégis megismertem a széles gyászszalagú panamakalapjáról. A szőlejébe ment lóháton. Kapások dolgoztak ott akkor.

Meg is ujságoltam mingyárt a feleségemnek:

- Cselkey lovagolni tanul.

Vártam, hogy neveti. Ő azonban csak alig mosolyogta.

- Bárcsak megtanulna, - mondta mégis némi érdeklődéssel, - legalább kíséretne olykor engem is.

S másnap hogy Cselkey átjött, mingyárt kérdezte is:

- Lovagolni tanul? Dani mondta, hogy látta.

- Próbálgatom, - felelte világunt arccal Cselkey. - A bogár egye meg: kétszer levetett.

- Hát végy egy jó hátslovat, - biztattattam. - Gyere be velem Kolozsvárra. Szánj rá vagy hatszáz boronát.

- Először is most nincs pénzem. Másodszor: ennyi próbából is látom, hogy nem nekemvaló.

Mosolyogtam: a ló bizony nem megbízható állat. Hires lovasok története, hires csonttörések története. Margitnak is csak azért engedtem meg, mert gyermekkorától lovagolt, meghát ez az egy kívánsága volt csupán menyasszony korában: teljesítenem kellett. A Pandur lovat egy cirkusz istállójából vettem Kolozsvárra. Jámbor és tanult ló volt, kékderes, széleshátú, de azért nem magas. Kedves volt, ahogy a Lúna kutyával mingyárt megbarátkozott. Lúna hűségesen kísérte őket minden kilovaglásban, s mikor hazatértek és Margit leszállt, csak odadobta a kantárszíjat Lúnának. A kutya a foga közé kapta a kantárszík végét és futton vezette a lovat az istállóba.

Akkoriban is Kolozsvárra készülődtem: már nem tűröm tovább az építőmesternek a hazudozásait! Hazug emberrel legjobb mingyárt az első hazugságánál végeznünk. Aki egyszer nem teljesíti az ígéretét, másodszor is elmulasztja, és mindig el fogja mulasztani. No, bemegyek Kolozsvárra: beszélek először is valami ügyvéddel, hogy micsoda következményei lehetnek annak, ha más építőmesterre bízom a továbbépítést? Egyuttal veszek egy jó hajtókocsit is: régen kellene már, különösen mióta építenek, szinte minden órában kell.

- Jösz-e velem Margit?

Margit habozott.

- Jobb, ha maradok: mióta építkezünk, mindent lopnak.

Hát bizony loptak. Még a kerti hőmérőmet is ellopták. A gyümölcsfa-csemetéről lelopták az üvegburkolatú faneveket. Mindenféle apróságot zsebredugtak az oláh napszámosok.

Még örültem is, hogy Margit otthon marad, Elvégre két nap folytán megfordulok.

Mentem.

Az ügyvéd végignézte a szerződésemet. A fejét rázta:

- Ebben nincs terminus. Szólítsa munkára még egyszer: fenyegetse meg, hogy az ő költségére hív össze szakértő bizottságot, s ha azt mondják: ennyi s ennyi időn nem ennyire kellett volna haladnia a munkának, ön más építőmesterre bizza.

Ilyen ügyvédek vannak Kolozsvárott! Szétnéztem aztán a lóvásáron is, és találtam egy tetszetős könnyű hajtó-kocsit. Nyolcszáz korona a lóval együtt. Drágállom.

- Vegye csak le ezt az első kereket.

Leveszi az ember. Látom a tengely végén, hogy nem új.

- Ki az eladója ennek a kocsinak?

- Az orvos úr.

- Melyik orvos úr?

Megyek az orvoshoz.

- Várjak, - mondják, - a munkaszobájában van.

- De nem várhatok ám.

Kijön az orvos. Kedves ismerősöm: csak kávéházi ismerős, de igen kedves, értelmes ember, - s afféle csevegő természet, mint az erdélyiek általában.

Behí a műhelyébe. Hát egy csontváz fekszik ott hanyatt az asztalán: tiszta fehér csontok. Fehér cérnával vannak a csontok végei összefűzve.

- Lássá, - mosolyog, - ilyennel is kell mellékesen babrikálnom, hogy megéljek. Holmi jótermetű csavargók idekerülnek a kórházból, és én szépen összefűzöm cérnával a csontjaikat, a szolgám meg aztán sárgaréz-dróttal. S a csavargó szegény megint útnak indul Németországba, Amerikába. Száz koronát fizetnek egyért-egyért.

- Hát aztán kinek kell az?

- Festőknek, iskolai muzeumoknak. Mostanában költők is veszik. Tudja az az ujfajta költészet, az a denaturált... Nodehát ne sajnáljon, nem olyan verejtékes munka ez, mint a sarjukaszálás.

S mutatja a vékony sárgaréz drótokat. Magyarázza, hogy azok a csontok végébe kerülnek. Csak egy árral lyukat szúr, egy kis fogóval belegörbíti a drótot. Egy órai kis munka. Nem is bánna, ha több csavargó járna Kolozsvár vidékén.

Kinyitott azután egy zöld sirtinggel kárpítozott szekrényt s mutatta milyen az összeállítása az embernek.

Ej, gondoltam, mégis kár, hogy nincs velem a feleségem.

- Dehát beszéljünk most már a kocsijáról, doktorom: hogy?

- A lóval együtt nyolcszáz korona.
- Szerszámmal, zablával, hozzátartozókkal?
- Még a szerszámkenőcsöt is odaadom.
- Nekem még valami kellene ráadásul s akkor nem is alkuszom.
- Micsoda?
- Az a csomó csont az asztalon. Meg az a dróttekeres hozzá, meg az a fogócska.
- Minek a?
- Tudományos mulatságnak. Szeretem az efféléket.

Hát persze, hogy ideadta: neki legfeljebb ha tíz koronájába került.

Mármost mi volt az én gondolatom, hogy azokat a csontokat megvettem?

Megépítem Margit előtt Ádámot, az első embert.

Egyenkint szedem neki elő a csontokat. Először csak a lábfejcsontokat, aztán a szárcsontokat térdig, aztán térdtől a medencecsontig, aztán a csigolyacsontokat és bordákat rakom össze. A drótfűzőkkel. Egy téli napon majd elmagyarázom neki a Teremtő gondolatait és bölcsességét, amint az emberi csontokban legérthetőbben szembetűnik. Akkor aztán a halál képe nem lesz az neki, ami Cselkeynének volt.

- No csak pakoljuk hát el azt az embervázat.

Az orvos fölemelte a koponyánál fogva az egész csontembert és bebocsátotta szépen egy méternyi lapos ládikába. A lábszárcsontokat, karcsontokat összehajtogatta. Olyanná vált, mint a Pompéji emberek csontmaradványai, akik összeguborodva haltak meg ott a tüzes hamuban. Betakarta, körülömködté szénával. Beszögezte.

Este kilenckor érkeztem haza, - előbb is, mint ígértem.

Az ajtó be van zárva. A cselédek hozzák futva a kulcsot: a feleségem még uzsonna előtt kilovagolt.

- Csak épp teát ivott, - mondja a szakácsasszony.

Különös.

A hold alig világított. A tanyám már csendes volt. Csak a cserebogarak brummogtak lomhán kerengő nagy fekete pontokként mindenfelé a júniusi enyhe levegőben.

Valér álmosan terítette az asztalt.

- Nem mondta, hova megy?
- Nem mondta. Csak annyit mondott, hogy lefekhetünk, nem vacsorázik. Arrafelé lovagolt.

És északkeletnek mutatott.

Margit arrafelé sohse szokott járni. Dombosak és keskenyek az utak arra. Délnek járt inkább, nyílt utakon a kaszálók között. És alkonyatkor mindig hazatért.

Tűnődtem: bizonyára azért maradt így el, mert nem várt haza. És azért próbált új utakat, hogy arra is keressen lovaglásra alkalmas vidéket. Máskor is bizonyára hosszabban elmaradt volna, dehát én napnyugtakor térek be mindig a házba, s mingyárt vacsorázunk is.

De hátha levetette a ló? Elvégre is minden ló ijedékeny, akármennyire dresszirozták is: megijedt valami bokortól, vagy keresztfától, vagy nyúltól, s levetette. Talán ott hever, ott kinlódik szegény Margitom valahol a vad sötétségben, talán köveken, talán árokban...

Nyugtalanság fogott el.

Az úton lódobogás hangzott.

- Jön már, - örvendezett Valér. - Terítsetek neki is?

- Persze, hogy teríts.

Perc nem telt belé, örömugetéssel jelent meg Lúna előttem. Margit is előtűnt.

Levettem a lóról és összecsókoltam.

- Hol jártál? Hát nem félsz már a sötétben?

- Éppen azért, - pihegte, - szokni akarok a sötétséghez. Szégyellem, hogy olyan gyáva voltam. Dehát hogyan hogy korábban megjöttél?

Örült. Kedves volt. Piros volt mint a rózsa. Vacsorázott velem nagy étvágygyal.

- Érdekes utat fedeztem fel, - csevegte. - Arra északnak. Micsoda festenivaló utak! Azért is maradtam ilyen sokáig. Ha korábban indultam volna, elmentem volna Nagybányáig is.

- Lásd, ez az okosság, - feleltem. - A lovaglás erősít. Csak még a hideg fürdőt szokd meg.

- Majd azt is.

Ragyogó szemmel nézett. Boldog volt. Szép volt.

Elmondtam neki, hogy mit tanácsolt az ügyvéd, és hogy milyen kocsit vettem. Néhány nap mulván itt lesz a kocsi.

- Szíjjakat is vettem a cséplőgépre. Abban a lapos ládában van. Nehogy azt véld, hogy narancs. Ilyenkor nincs narancs. Dolgoztak-e a kőművesek?

Azokban a hónapokban ez volt a mindennapos kérdésünk. A bontást március közepén kezdték meg és júniusban még derékig sem ért a fal, amelyet raktak.

Azt mondják, hogy aki nem tud imádkozni, menjen a tengerre. Ennek a mondásnak párja lehetne, hogy aki nem tud káromkodni, építtessen házat.

S éppen falun.

Az építőmester csak megcsinálja papiroson a házat hamar is, szépen is. De a valóságban!... Mihelyt az előpénz a zsebében van, az ügy egyszerre nem sürgős neki. Pallért küld és néhány napszámot. Az mind lomha, mind pipás, mind naplopó. Aztán hol homok nincs, hol mészre kell várni, hol a kőre, hol a téglára, hol a vízre. Hétfőn nem dolgoznak, mert még részegek, kedden esik az eső, szerdán a pallér beteg, csütörtökön megfagyna a malter, pénteken a munkások fele be van szólítva tanunak valami ötforintos pörben, szombaton délután bérfizetés. A következő héten nincs munkás, mert a szomszéd faluban tíz fillérrel többet fizetnek. Megint a következő héten aratás van:

- Hát kérem a napszámos mind arat ilyenkor.

Stb. stb.

És az építőmester aki a rajzot az asztalunkra teríti, mind olyan becsületesképű, serény, jószándékú, engedményekre kész, mindenképpen szíves gyöngy-ember, hogy szinte fölösleges a szerződés. Még volna egy kis cédula, amelyre a megegyezés nagyjában fel van jegyezve.

Még csak tető alatt se volt szeptember végén a házam.

No majd megőszültem a sok boszúságban és aggodalomban. Ostobaságot cselekedtem, hogy nagy summát adtam neki előre, s megint kisidőre rá hogy négyszáz forint kellett neki, szíves szóval adtam, csak haladjon a munka. Hát csak őszültem, rágott a méreg.

Margit azonban nyugodt szemmel nézte a huza-vonát.

Azaz dehogy nézte: csak én néztem, én hajszoltam, akit megfoghattam:

- Dolgozzunk emberek, hiszen itt éri a tél ezt a munkát!

Margit csillapított:

- Ne nyugtalankodj lelkem. A jövő hónapban meglesz. Igen restelli az építőmester: kért, hogy csak kasideig légy még türelmes iránta.

- Te még hiszel neki, Margit? Nem látod, hogy mindig csak pénteken állít munkásokat, mert szombaton pénzt kér. Nem adok neki több pénzt. Gyanakszom, hogy másutt is az én pénzem-ből fizeti a munkásokat.

S elzártam a zsilipet. Szeptemberben teljesen szünetelt a munka. Az építőmestert a szomszéd falvakban hajszoltam. Ha megtaláltam, a vállát vonogatta:

- Nehéz munkást kapnom. De holnap odaállítok tíz embert.

S küldött hármat.

- Mit cselekedjek evvel a kötnivalóval?

Margit csillapított és délutánonkint szorgalmasan lovagolt. Már háromkor elment és mindig Nagybánya-felé, és mindig sötéttel tért haza. Erősödött is szemlátomást.

Egyszer hogy tovább elmarad a szokottnál, nyugtalanságomban eléje indultam.

Nohát ez már mégis sok a lovaglásból! Hold sincs, és ő sötétben botorkál. No, megszidom: nem szabad többé a napnyugovást lóhátról néznie.

Megyek eléje a nagybányai úton.

A sötétség oly nagy, hogy csak a fehér kövekről látom az utat. A távolban itt-ott tűzszemek-ként piroslanak a falu apró négyszög ablakai, - csak pára rajtok a kárpit. Mégtávolabb észak felé két reszkető fehér csillag. El-eltűnik, meg elővillan, de mindig egyszerre tűnik el mind kettő, egyszerre villan elő mind a kettő. No, nem csillag, lámpás. Egyebet nem látok. A két csillag a falu felé közeledik, s eltűnik. Tétovázva ballagok tovább: hova maradhat az az asszony!

S akkor egyszerre mintha villám lobbant volna el a fejemben:

- Miért nincs itt Cselkey délutánonkint soha?

Ez volt az első gondolatom, amely gyilkos kérdőjellel cikázott át az agyamon.

- Honnan jött ez a gondolat? - nem tudom. De oly egyszerre jött, oly rettenetes erővel, hogy szinte megrogytam belé.

Megálltam. Nem birtam tovább lépni.

Mért nincs itt Cselkey délutánonkint?

A feleségével mindig délután jött át. A felesége halála után délelőtt is, délután is. Délelőtt velem járt a gazdaságban, a mezőn, erdőn, szőlőben. Délután csak Margittal beszélgetett. Hol kint, hol bent.

“Sirva csókolta a kezemet.”

Tehát nem hiányzik a *meg*!

És a stenografice írt levél, amelyet az üvegtalpú gyertyatartó alá tett!...

A levélkártya... *Minden órában...*

Cselkey lovagolni tanul!...

Margit fülében ott volt a minap a félholdas gyémántfüggő. Minek az a kilovaglásra?...

Csak álltam ott: nem birtam mozdulni.

Nem: ezt emberi szavakkal elmondani lehetetlen...

*

És Szunyoghy lecsüggesztette a fejét. Fakó volt. Percekig hallgatott.

Aztán egyszerre fölvetette a fejét és az órára tekintett.

- Tyü a tengeri sárkányát! - éjfél van Mayer barátom.

És fölkel.

Csak bámultam rá. Arca olyan nyugodt volt, mintha elcserélték volna.

- Itt az ideje, hogy lefeküdjünk.

- Bizony - hagytam rá. - A vége: úgy cselekedett, ön ahogy én?

- Hogyan?

- Hiszen mondtam: megöltem. De én csak az asszonyt.

Vállat vont:

- Megölte ő maga magát.

Kezet nyújtott.

Én azonban annyira idegesen vártam már a vallomását, hogy a kezét nem bocsátottam el:

- Mondja hát: *végzett*.

- Végeztem.

- Hogyan?

- Ahogy rászolgált. Pont. Mindennek a vége pont. S kezdődik új sor, új fejezet: új nap, új ég, új élet. De gyerünk aludni. Jóéjszakát.

Elég volt. A többi majd elmondja ő a törvényszék előtt.

Reggel állt már a hajó, mikor fölébredtem. Három perc nem sok: fölkapkodtam a ruháimat, becsatoltam az utazótáskámat. Száguлдottam föl a lépcsőn a kapitányhoz.

- Telegramm?

- Nem jött.

- Lehetetlen!

- Nem jött. Se Budapestről, se Bariból.

- Meddig áll a hajó?

- Alkonyatig.

Gondolkodtam: kiszálljak-e vagy ne szálljak ki? Nem szállhatok ki mégse, míg a telegrammot meg nem kapom. Lehet, hogy Bariból is, Pestről is addiglan jön meg a telegramm, amíg a hajó vesztegel.

Csak álltam a híd közelében, és szemléltem a kiszálló utasokat. Az első osztályú utasok mind kiszálltak. A második osztályúak közül is sokan.

Egyszer csak Szunyoghy is közeledik. A bőrkabát van rajta. A kezében a horgas bot.

Megrándultam. Szinte összehúztam a vállam, mint az oroszlan mikor kapásra készül.

Ő azonban nyugodtan és nyájasan állt meg:

- Nem volna kedve...

- A város megtekintésére? Szívesen.

És dobogó szívvel néztem rá: szökni akar? Letartóztathatom-e? A szava, hogy: *ő ölte meg magamagát*, kétféleképpen is érthető, csak úgy nem, hogy ő a gyilkos. S ha véletlenül igaz a szava?... még bajba keveredek, ha letartóztatom. No fene bogas ügy!

- Szívesen, - bólintottam, - legalább telegrafálok anyámnak. Csak annyi türelmet kérek, hogy a táskámért bemenjek: néhány narancsot veszek a piacon a harmadik osztályú gyermekeknek.

(Csak nem mondom neki, hogy a táskában a kézibilincset hozom: ha útközben kikottyantja az igazat...)

S kaptam a táskámat: kiszórtam belőle inget, keféket, mindent, - csak a kézibilincs maradt benne. Mentünk.

Megnéztük a híres *Villa Giulia* közkertet, színházat, képtárt, egyetemi muzeumot. Közben a póstára is bementem. Szunyoghy lent egy kávéházba ült be addig. Ismételten telegrafáltam Budapestre is: *Mi történt Szunyoghynéval?* S Bariba is.

Aztán visszatérésre nógattam Szunyoghyt. Útközben vettük meg a narancsot. Ő is egy nagy tasakkal.

A kapitány már a hídnál örvendő arccal fogadott:

- Telegramm, - csippentett a szemével, - megjött.

- Budapestről?

- Nem: Bariból.

Szunyoghy elvált tőlem. Fölbontottam a telegrammot. A bari rendőrség értesít, hogy a szökevény nincs a Rákóczin.

Hogy a légy csipje meg!

S gondolatokba mélyedtem: vasuton utazott-e az a huncut tovább? Talán nem mert felszállni Fiuméban: gondolta. Nápolyban egészségesebb?

A kapitány még ott állt mellettem, és várta, hogy mit mondok.

- Nincs a Rákóczin, - ujságoltam kedvetlenül, - Nápolyban talán horogra kapom.

- Énvelem is furcsa valami történt, - mondta a kapitány, - okosítson meg: önnek mesterségébe vág. A hajómon 1834 utast viszek és csak 1833 van beírva. Az imént jelentették ezt a furcsaságot.

- Nem értem kapitány úr, mi van ezen csodálatos? Hát egy utast nem irtak be.

- De kérem, ez lehetetlen. Minden utasnak a neve be van írva.

- Hát beszökött jegy nélkül.

- Az se lehet. Ha valakit kofferben csempésznének be, az is hamarosan kivilágosodna. 1833 utas van beírva, a szakácsok meg indulás óta 1834 tányér levest mérnek ki összesen.

- Hát valaki két tányér levest eszik.

- Az se lehet. Azt külön beírják. Meg kell nézetnem egyenkint a jegyeket. Ilyesmi még nem történt velem.

A magam két ügye sokkal inkább foglalkoztatott, hogysen a kapitány fontoskodására ügyeltem volna.

Azonban a kapitány tovább csevegett:

- És kérem a legfurcsább az, hogy egy név keresztül van húzva. Ki van törölve. Ki férközhett oda? A napló a hajó irodájában van. Oda utas be nem léphet. Se éjjel, se nappal, mert ott éjjel-nappal mindig ül valaki. És az efféle névsor dokumentum. Ha éppen törölni kellene, a kapitány elé terjesztik: a kapitány maga jegyzi be, hogy miért.

Elmosolyodtam:

- Hát kedves kapitány úr, nincsenek kísértetek: én magam töröltem azt a nevet. Az én nevem. Mert kétszer is beírtak. Bocsánatot kérek nem tudtam, hogy...

A fejét rázta:

- Efféle tévedés nem történhetik meg. Ha kétszer van beírva, akkor két azonos nevű utas van a hajómon. A nevet a jegy számához írják: tévedés nem történhetik.

Csak ekkor ült fel a nyúl a búzámban.

Nézzük meg csak mégegyszer azt a névsort.

Bemegyek a hajó indulása után az irodába. A névsort készséggel előadják. Nézem a jegyemet. A száma 717. Nézem a névsorban kitörölt utast. A száma 740. A neve az én nevem. Oda van írva: *Rendőrségi tiszt, Budapest*. Szintén a második osztályú utasok között. Ezt húztam keresztül.

Keresem a másik bejegyzést. Emlékeztem is reá, hogy hátul van, a legutólján beszállt utasok között. Csakugyan: *717. Imrefi Dezső rendőrségi tiszt. Budapest. Inkognitó: Mayer Adolf néven*. Az utóbbi négy szót magam írtam oda.

A hajó már ment. A kapitány is mellettem állt és nyugalommal dörzsölgette az orrát, mint aki bizonyos a maga dolgában.

- Hát, - emelgettem a szemöldökömet, - itt csakugyan van valami, ami elkerülte a figyelme-
met: a jegy száma. Meg kell kerestetnünk azt a 740-es számú utast.

Az irodai szolgálatban ülő tisztet akkor váltotta fel a másik, egy Petőfi-arcú fiatal olasz.

A kapitány szól neki:

- A 740-es számú utasnak melyik a kabinja?

A tisztt kivesz egy ívet a fiókból:

- 740, Imrefi Dezső... II. osztály 6. sz. kabin.

S elmosolyodik:

- Az a rendőrtiszt az, kapitány úr, aki inkognitóban utazik. Nekem mondta meg, hogy pincérnek öltözik nappalokint: figyel valakit a második osztályon. Mutatta az igazolványát. Hiszen jelentettem még az elindulás előtt Fiumében, kapitány úrnak. A névjegyét is odaadtam.

A kapitány biccentett:

- Emlékszem.

S rámnézett:

- Én azt hittem...

Nekem leesett az állam. Csak bámultam a Petőfiképző hajótisztre:

- Pincérnek öltözik?

- Annak. Igen ügyesen csinálja. Magam is mosolygom. Ma is néztem.

- Imrefi Dezsőt?

- Igen. Imrefi Dezső urat, a pesti detektívet.

És mosolygott, mint aki mulatságos titkot tud.

A kapitány rámnézett.

Én is a kapitányra.

- Kérem, - mondtam a tisztnak, - megmutathatná nekem: melyik az? De csak titkon.

- A kapitány úr rendeletére...

- Jó, - bólintott a kapitány, - néhány percre helyettesítem.

Átmentünk az ebédlőbe. Tele volt uzsonnázó utassal. Szunyoghy is ott ült. Teázott nyugalmasan.

A tisztt megállt velem az ajtóban:

- Az a szőke pincér, aki meghajolva áll. Ott a szürkeruhás agg hölgy mellett, és hallgatja, hogy mit rendel? Tizennégyes szám van a mellén.

- Köszönöm.

A tisztt elhagyott.

A pincér német típusú szőke fej. Nini! hiszen ez az a hosszúnyakú pincér, akit mindig szidnak, szamaraznak, s aki mindig háttal fordul olyankor felém. Szolgált ez talán már nekem is. De ki a manó néz pincérre, mikor az étlapon az esze.

Ahogy teljes arccal fordul felém és figyelmesen szemlélem, szinte megrogyok: hiszen ez az én sikkasztóm!... A kétezzer korona!...

S véltem, hogy sülyed a lábam alatt a padló.

De hogy a csudába nem ismertem rá eddig? Elfordult-e mindig tőlem, ha bent ültem? Persze hogy elfordult, mert hiszen szemmel kísért a huncut! Aztán hát szőke embernek a fényképe mindig rossz. Pláne ha olyan közönséges arc, amilyen legtöbb van a világon. A fényképész

határozott vonalú képnek az előállításán dolgozik, de szőke ember fényképén azt csak a retusban, kézi munkával csinálhatja meg: a szőke ember fényképe tehát sohse hű.

Szunyoghy barátságosan bólint. Csaknem kacagok rá: két legyet egy csapásra!

S leülök egy székre annál az asztalnál, amelyiknél a sikkasztóm szolgál.

Jön is hozzám, Lehajol, mintha siket volna.

- Teát, - rendelkezem egykedvűen, - citrommal és kekszet.

Közben az arcára tekintek. Ott a csorba lencse! Csak épp be van kenve valami szappanhabbal, vagy nem tom mi fehér kenőccsel, - bőrhámlásnak látszik.

Szolgált ez már nekem. Ismerősforma volt. Véltém tán egy átmuló gondolattal, hogy másutt is láttam már. Hiszen minden pincér többé-kevésbé ismerős annak, aki vendéglőkben, kávézókban megfordul.

De hogy került a kezébe az igazolványom?

- Teát citrommal és kekszet.

Ahogy rápillantottam, láttam a szeme rezgéséből, hogy tudja: kivel beszél. Az arca fakó volt, s a szeme körülete vörös, mint aki három éjjel kártyázott. És olyan félelem rezgett a szemében, hogy szinte hallottam a foga vacogását is.

De mért nem szökött meg a hajóról, ha látta, hogy én is beszálok?

Ezt már csak azután tudtam meg, mikor már Nápolyból a vonaton utaztunk hazafelé. Elmondta, hogy mennyire meg volt rémülve, mikor Fiumében meglátott. Már akkor a hajó megindult: látta, hogy szemlélgetem az utasokat. A haját fölfelé fésülte. A bajuszát lenyírta ollóval, s kérte a Petőfiképű tisztet, hogy pincérnek öltözhessen. Egyre lesett aztán. Kihallgatta, mikor Szunyoghynak bemutatkoztam: *Én is Mayer Adolf vagyok*. Aztán látta az ebédlőben, hogy nem ügyelek rá. Messzinában már kereket oldott volna, de ott álltam a hídon. Palermóban megint kiszökött volna, de látta, hogy táskával hagytam el a hajót: azt vélte, hogy nem is térek vissza. A vonatra ő Zágrábban szállt be, s épp abba a kupéba, ahol én aludtam: ellopta az igazolványomat.

Hát így üldöztem én őt tudtom nélkül, amíg egyre Szunyoghyn járt az eszem, nehogy kicsusszon a körmöm közül.

Hozta a teámat, letette gondosan, mintha valami királynak szolgálna. Vízet is töltött a poharamba, és nagybuzgón serénykedett másoknál is.

Nem néztem reá többé. Csak loppal kísért egy-egy pillantásom. Gondolkodtam, hogy rögtön elfogassam-e és zárkába tetessem? vagy hagyjam, mint Szunyoghyt? Nálam csak egy bokor kézbilincs van, de bizonyára van efféle szerszám a hajón is. No, még ma este megkérdezem a kapitányt.

A terembe a gyászruhás hölgy lépett be a kisleányával, aki megintcsak Szunyoghyhoz futott:

- Jójedelt Gáboj báci.

Az anyja nevetett:

- Aludt délután: véli, hogy reggel van.

Szunyoghy maga mellé ültette. Az asztalkendőt is ő kötötte a nyakába.

- Hát mit álmodtál Erzsikém?

Én csak ültem és komorkodtam, pedig sohse voltam vígabb. De komorkodtam, mint Hamlet, mikor monológját mondja: *Éljek-e vagy ne éljek? ez a kérdés*. Komorkodtam, hogy este elmondja végre a vígasztalásomra: mire vitte a *fantáziája*?

Ezt a komédiát aznap annyira hiven játszottam, hogy Szunyoghy az uzsonna után a vállamra tette a kezét:

- Mayer barátom, gyerünk ki a levegőre.

Kimentünk. Leültünk a tábori székre. Az ég már csillagos volt, a levegő enyhe. A föld nappalisan világos, ahova a villamos lámpások terítik a fényt.

Megvártam, hogy ő kezdje. Meg is szólalt:

- Szokott-e imádkozni, Mayer barátom?

- Csak este, lefekvéskor, - feleltem bús arccal, - akkor is csak egy sóhajzásba rövidített miatyánkot.

- Az is elég. Csak a végső szót váltsa néha egy modernebb szóra benne. Elvégre a miatyánk szavai nem eredeti szavai Krisztusnak. Az eredeti miatyánk csak egy görög fordítása maradt fenn. Azt fordították latinra. Latinról magyarra aztán valami idegen fáról pottyant barát.

- Idegen barát?

- Az: idegen, aki szótárból szót szóra fordítva magyarosította át a miatyánkot. Ki beszél így, ha magyar, mondjuk például: uzsonnát kér az anyjától: - *Mi anyánk ki vagy a konyhán... jőjjön el a te gondosságod... mi uzsonnákat mindennapit...* S ki beszél így: *Üdvöz legyek, üdvöz legyünk, üdvöz legyetek...* Ezt ugyan más barát fordította, később. De az is idegen volt: nem ismerte ezt a magyar szót: *Köszöntlek*. S mi az a *te neved*, a mi atyánkban, s az a *te országod*? Ezen van-e nyomaték hogy *te?* vagy ezen, hogy *neved, országod*? Én bizony inkább latinul mondom el.

- Én nem tudok latinul: réalba jártam.

- Hát iszen egy: akár latinul, akár magyarul, csak egy az. A miatyánk gondolatai Krisztus gyémántjai ócska rossz fatokban. Akár latin a tok, akár magyar, egy. De az utolsó szót imádkozza néha másképp egy jobb, modernebb szóval. Fogadja meg a tanácsomat.

- Hogy másképp?

- *Gonosztól* helyett imádkozza: *fantáziámtól*.

S fölkel. Sétált a hajó-födelén. Elővette a pipáját, ezüst szelencéjét: megtömte. Rágyújtott. A gyujtót beledobta a korláton át a tengerbe.

Visszasétált hozzám.

- Nem jó jel, ha valaki már délelőtt is szomorkodik. Szomorkodni az értelem nem szokott: csak a fantázia szomorkodik. Mindig a fantázia. Csak imádkozzon egyet délelőtt is azzal a szóval, amit ajánlottam. S egyék valami jó tizóráit, kaviárt vagy sonkát: szállítson energiát a testébe.

- A fantáziámat akkor se hagyhatom idekint: velem jön az ebédlőbe is. Nem marad el.

- De talpam alá szeghetem.

- Mindig?

- Mindig, ha fölül akar kerekedni az értelmemen.

- Kiirtsam a fantáziámat a fejemből? Hogyan?

- Nem is kívánatos. Fantázia nélkül mi maradna az életből? Csutak. Örülök, ha érzem, hogy van fantáziám, de csak ha jól viselkedik. Ha kellemes képeket játszik elém. Akkor szabadjára bocsátom. De mindig a markomban a féke, mindig!

S az arca elkeményült, mint ahogy az ellágyulásai után szokott. Most már értem: tehát a *fékre* gondolt olyankor.

Szótlatlanul ültünk aztán, s néztük a tündöklő csillagokat, hallgattuk a hajó mormolását.

Igen tetszett nekem az az ember. Szinte kelletlenül ültem már mellette: bárcsak azt beszélné, hogy a felesége gombászni járt az erdőbe, Cselkey meg ferblikompániát talált valahol, - igazán örömmel búcsúznék el tőle. Nodehát majd szólok otthon Kisfaludynak, hogy jó cellát adjon neki. És magam szerzek orvosi bizonyítványt, hogy a dohányzás egészségi szüksége Szunyoghynak. Szegény balek!

Kis idő mulván megint megszólalt:

- Mit hisz a hiszekegyből?

- A hiszekegyből? Az első mondatot.

Bólintott:

- Elég. Ha az első mondatot hiszi, hiszi az utolsót is.

- Az örökéletet?

- Azt. A kettő együtt jár. Ha nem hiszek Istenben, nem hiszek a másvilágban se. S akkor végső bontásában nem fontos semmi. Se egészség, se vagyon, se erkölcs, se reménység, semmi sem fontos, - maga az élet se. De aki hisz Istent, hiszi az örökéletet is, és akkor a földi életet is megbecsüli. Része az öröknek. Nem szabad elhajítanunk, mint valami rossz bakancsot.

- És ha elhajítjuk?

- Visszaküldenek érte. *Mars! Vedd fel!* A kutya-fáját neki: nem kívánok mégegyszer itt élni, ebben a közönséges, tüskés világban. Hogy én mégegyszer végignyomorogjam azt a sok iskolát, azt a sok rágós tankönyvet, hideget, kenyeretlenséget, apai pálcákat, pénztelenséget, küzködést, keserveket, siralmakat. Nem, nem! Egyszer elszenvedem becsülettel, aztán: *Jobb csillagot kérek!*

Biccentett. Elnézett a messzeségbe, ahol juhnyájhoz hasonló fellegek közül bontakozott a hold.

- A Föld csak fegyház, - mondta a pipája hamvát lenyomintva, - Isten országának a fegyháza. Hogy kerültem ide? nem tudom. Az akták nem hevernek a mennyei irattárban, s én úgy vagyok az emlékezetemmel mint a kappan, amelyikkel pálinkát itatnak, s tojásra ültetik. Csak annyit tudok, hogy ebből a fegyházból megszöknöm nem tanácsos. Visszahoznak, s nehezebb bilincsre.

- Szegény Szunyoghy, - gondoltam, - tehát megfordul az elméjében a *fegyház* gondolata.

Sétáló csoport ment el előttünk. Szunyoghy beljebb vonta a lábát. Az özvegy is arra sétált a leánykájával, szinte vidáman. S hívón pillantott Szunyoghra.

Ő azonban éppen a pipáját verte ki, s mingyárt újra is tömött. Nem látta meg. Szívesen szórakozott pedig vele.

- Jójó, - mondta rá, - de ez nem bizonyosság.

- Mi nem bizonyosság?

- *A fegyház, a szökés, a visszabilincselés.*

- Nekem bizonyosság.

- Bizonyosság?

- Az. Hát miképp lehetne másképp érteni a sok inségest, a sok nyomorékot, púpost, vakot, földöncsuszó koldust, éktelen arcukat? Az mind visszasuppolt lélek.

Meglátta az özvegyet aki nyájasan nézett reá. Lecsukta a pipája födelét, - nem gyújtott rá. Láttam, hogy föl akar kelni.

- Dehát, - vágtam ki erős kártyaképpen, - azon a másik csillagon is csak vannak nők.

- Bizonyára.

- Ahol nő van, ott bűn is van, s ahol bűnök vannak, vér is, könny is...

Elmosolyodott:

- De rózsá is...

És kezet nyújtott.

- No majd vacsora után... beszélgetünk megint.

Néhány lépéssel utolérte a gyászruhás hölgyet. Kézenfogta a leánykát, és sétálgatott velök a fedélen.

De negyedóra se múlt, visszaballagott hozzám.

- A leányka elfáradt, - mondta, - sokat szaladgált. De örülök, hogy valami kellemeset is mondhatok önnek: Zeleyné érdeklődött ön iránt kicsoda, micsoda? - Viharvert ember, - feleltem neki, - különben mezei gazda volna, mint én vagyok. - No, azt mondja, hát én segítek a barátján. Amerikában minden évben osztanak szét óerdőket, vadmezőket, ingyen. Megméri, huszakeres részekre osztják, megszámozzák, aztán kisorsolják a számokat a jelentkezők között.

Szunyoghynak ez a szívéssége persze nem igen érdekelt.

- Tudom, - feleltem vállat vonva, - de azokat a földeket nem a bevándorlóknak osztják, hanem csak a polgároknak. Legalább is három évig kell ott laknom, hogy megszerezsem a polgárjogot.

Azért mondtam ezt, hogy térjünk át már a vallomásra.

Szunyoghy nyugodtan sercentett gyújtót a pipájára.

- Hiszen éppen itt a szívésség: Zeleyné megfogja kérni a bátyját, hogy jelentkezzen a földosztáson. A bátyja meg a háza barátjait kéri meg. Azok is jelentkeznek. A nekik sorsolt akereket aztán önnek ajándékozzák. Először csak bérlet címén, aztán ha meglesz a polgárjoga, végleg. Micsoda derék asszony! Csupa jószág!

S nézett rám várakozón, hogy felderül-e az arcom?

Hát iparkodtam is arra, hogy derüljek.

- Igen köszönöm, - bókoltam. - Csakhogy azok a számok nem egymás mellett álló számok lesznek: egyik itt, másik ott: husz-harminc kilométernyi távolságban is egymástól.

Mosolyogva rázta a fejét:

- Ejnye beh csökönyös desperado! Csupa cserebere az a kezdet idején. Ugy fog ön is csereberélni, hogy a birtokrészek egymásmellé jussanak. Egy kis ráfizetés is kell olykor. Van-e pénze?

- Van valamelyes.

- Szívesen segítem majd amennyivel tudom. Most mingyár nem tudnám, de remélem, hamarosan alkalmaznak valamelyik bányában. S akkor... Majd visszaadja, amikor nekem is kell. A fő az, hogy vergődések nélkül helyezkedik el az új világban. Új föld, új ég, új élet - ez gyógyít meg minket.

- Köszönöm. Dehiszen ön alig ismer engem.

- Ismerem.

Csaknem nevetésre fakadtam.

- Dehát, - szinleltem a meghatottat, - mért nem foglalja le maga az özvegynek ezt a szíves-ségét?

- Majd egy-két év múlva. Egy évig emberek között akarok forogni. Az odaát élő magyarokkal is foglalkozom. Másfél millió magyar él odakint szétszórta, s egyetlen egy olyan egyesületük sincs, amelyik azon dolgozna, hogy a magyarság el ne veszítse a szívéből a *Szózatot*. Másfél millió magyar... Haza kell egyszer térniök, mint a darvaknak. Nem lehet messze az idő, amikor Magyarország ismét felszabadul...

- Hát ön még hiszi, hogy van Magyarország?

Rám-kövedt, mintha egy percre azt vélte volna, hogy nincs rendjén a négy kerekem.

Aztán elmosolyodott:

- Ez már igazán feneketlen elkeseredés! Estére magam paprikázom meg a levesét...

Két leány sétált el előttünk. Könnyűlábú surján leánykák, akik mindenre mosolyogva néznek. Még az árnyékuk is vidám, amint a villamos lámpás feketén veti őket a deszkára. Még arra a rövidnyakú fiatal jezsuitára is pajkosan pillantanak, aki szintén ott sétál és templomi arccal olvassa a breviáriumát. Aztán egy reszkető fejű, beteges asszonyság andalog el előttünk, sárgasávos kék plédbe és rosszaló csodálkozással tekint a leányokra. Mintha azt mondaná:

- Mily szemtelenül egészségesek!

Szunyoghy ismét megszólalt:

- Ha nincs rendjén a gyomrunk, nincs rendjén a fejünk se, fejünk ablaka se: ne bizunk a jövőben. Se a magunkéban, se a másokéban, se a nemzetében. De ha rendjén a konyha, rendjén a ház is: vidáman tekintünk ki az ablakon: van élet kint is. A magyar nemzet is él. Él és virágozni fog. Természeti törvény, hogy semmi se halhat el, amíg nem virágzott.

- Nagy Lajos kezén virágzott, Mátyás kezén is.

Szunyoghy a fejét rázta:

- Az csak májusi esső volt. Kétszer.

Sóhajtott, és a kezemre tette a kezét:

- Új kapcsolatokat kell keresnünk az étellel, barátom. Első kapcsolat az egészség.

- Azt ugyis tudom, - bólintottam rá, - az élet az egészségeseké.

- Látja, ez okos beszéd. De mi a második kapocs? A szeretet, a családi szeretet. Mindenki iránt való szeretet, aki velünk egykenyérből szeli a falatját. Mindenki iránt való szeretet, aki magyar szavakat mond álmában. De van még egy harmadik kapocs is, vagy hogy talán az illik elsőnek: a bizalom a Magasságban. Bizony ez az első, a legelső. Minden éjjel kigyulnak fölöttünk a fényjegyek: hogy odafenn is van valami. A hajó is azokhoz iránykodik. Az ember is, - már aki feljebb lát a háztetőnél. Lássá, ha ilyesmire is gondolunk, másképp ítéljük meg a magunk kis bajait, amelyeket csak a képzeletünk óriásít el, fekete fellegekké. *Sed libera nos a phantasia nostra...*

Ezt már szomorúan mondta.

A feje lecsüggedt.

Csak néztem.

- Tehát ön mégis igen sajnálja...

S megnyomtam ezt a szót: *sajnálja*.

Mélyen sóhajtott, a szíve legbelső üregéből. A szeme elnedvesült.

- Gondolhatja. A sírból emeltem ki őt. Napfényt, életet adtam neki. Ugy gondoztam, mint valami gyermeket. Kincsem volt: elveszett. Pedig hát ezt nem is dobtam a kandallóba...

S vacsora után elmondta:

Ha az a gyanum nem üt meg ott az úton, talán ma is boldogan ülnék otthon, s kevergetném mellette a teámat.

A gyanu azonban olyan, mint a taplóba esett szikra: ég tovább. Lassan, beljebb-beljebb, elnyomhatatlanul.

Az úton végre hangzott a lódobogás. Jött. Vágatást.

Mikor meglátott, megrántotta a lova kantárát, lépésre fogta:

- Oh szegény Danim! - fakadt ki elérzékenyülten, - ugye nyugtalankodtál? Nagybányaig voltam.

S leszállt a lováról. A kantárszárat a kutyának vetette.

Lúna szinte a levegőben kapta el. S víg nyiholással futtatta a lovat tovább hazafelé. Margit a karomba fűzte a karját, hozzámsimult, melegen, selymesen, mint a nyári éj fekete pillangója.

- Mennyire sajnállak! De képzeld: az a bolond Cselkey megint lóra ült ma és tanult. Az úton találkoztam vele és tanítottam. Kétszer is leesett. Még a cvikkerjét is összetörte. De erővel kísérni akart. Mit tettem? Holnap bizonyára feküdni fog.

Olyan tisztán, igazán hangzott minden szava, annyira egynek éreztem a lelkét a lelkeimmel, hogy szinte szégyenkeztem: hogy gondolhattam erről a jólélekről olyan szennyeket!?

Cselkeyt ő mindig tökéletlen figurának ítélte. Hát igaz, hogy délutánonként nem jött át az utóbbi időben, de az máskor is megtörtént. Heteken át nem jött vagy délelőtt vagy délután. A sztenografált levél nem Margittól való, hiszen legfőképpen hagyta.

A fülbevalóit még nappal tette föl, hiszen annyira örült neki, hogy gyakorta nézegette, próbálgatta.

A Minden órában ártatlan megjegyzés, a szíve jóságából fakadt. Csak persze, ha elfelejtjük a miatyánk végét, akármi szó is felfuvódik és dagad óriássá, hogy beleszörnyedünk. Messziről fejetlen barát, közléről karón száradó méhkas.

Annyira röstelkedtem, hogy csaknem elmondtam Margitnak. Ő kedvesen, melegen csevegett tovább. Látszott rajta, hogy a levegőnjárás megélénkítette a vérét.

S így érkeztünk haza.

Korán reggel, ahogy szoktam, fogom a kézi lámpásomat: kinézek az istállóba. S akkor valamivel korábban is keltem, mert az egyik tehenemnek a borjadzását is vártam. Igen óhajtottam, hogy üszőt borjadzom, mert drága szimmentáli tehén volt, és csodálatosképpen mindig bikát ellett.

No semmi: áll és eszik a tehén nyugodtan.

Benézek a lóistállóba is. A lámpásom fényénél megcsillan valami az ablakban.

Az első pillanatban azt véltem, hogy afféle zsebrevaló kerek tükröcske, aminőt a katonák tartogatnak a ládájukban. De hogy nagyobbnak látom, jobban odanézek. Hát látom, hogy biciklilámpás. Hiszen ez Cselkeynek a lámpása!

- Hogy kerül ez ide? - kérdem a legényt.

Véltem, hogy ellopta valaki Cselkeytől.

- A Pandur nyakára való, - feleli álmosan.

Furcsa volt.

Kimegyek. Gondolkodok. Bizonyosan Cselkey adta oda az este. Hát persze: sötét volt, - ezt láttam. De hogyan, hogy akkor már nem égett, mikor találkoztunk! Ugrott a ló s elaludt tőle a lámpás.

Nem foglalkoztam vele többet.

Tíz óra felé Cselkey keres meg a kukoricaföldön. Törettem a kukoricát.

- No, - mondja, - hát mit végeztél Kolozsvárott?

Őszi kabát volt rajta, új, mókus-színű, nagy gombú, s a kabát külső zsebéből előpiroslott egy könyvecskének a felső széle. Bizonyosan a feleségem könyvtárából való.

Elmondom neki: mit végeztem az ügyvédemmel.

A fejét csóválja:

- Micsoda gaz náció!

Beszélgetünk délig. Panaszkodik, hogy a saruját nem tudta még eladni. Arankás volt a rétje: én tanácsoltam, hogy adja el és vegyen helyette jó takarmányt, különben elborítja minden földjét az aranka.

Kedvetlenül pillogott maga elé.

- Kellene vagy ezer korona. Takarékpénztárba menjek? Irtóztató most a kamat.

Sokaltam már, hogy mindig én segítsem ki a pénzzavaraiból. Felét se adta vissza. S különben is fogytán volt a pénzem.

- Hát majd meglátom, - feleltem. - Tudod, hogy nekem most micsoda nagy a költekezésem. Holnapután megmondom: adhatok-e?

Csüggedt fővel állt ott. Aztán az órájára tekintett.

- Dél van. Ugyan kérlek, tedd a zsebedbe ezt a könyvecskét. A feleséged könyvtárából való. Kézcsókkal köszönöm.

S hazatért.

Én még kasideig ottmaradtam. Ahogy a kezemben a könyv, nézem: miféle? Verses könyv. Azokból való, amelyeket Pesten vett Margit, mikor legutóbb ottjártunk.

A könyv szinte magától kinyílik a kezemben, s ott ahol kinyílik, homályos foltot látok az igen fényezett papiroson. Belől csaknem a varrásnál.

A folt törlőgumminak a nyoma. A törlésben egy-két görbe vonalka látható. Sztenografikus vonal.

Megint föllobbant bennem a pokol tüze. Ki írta azt oda? Mért írta oda? Ha a versre vonatkozó megjegyzés volna, akkor a vers alatt volna, vagy fölötte. De bent van a megjegyzés, bent a hajtás mellett!...

Forgatom a könyvet, mindenütt tiszta. Csak azon az egy lapon, a 7-iken.

Eszembe jut, hogy egyszer délután Valért láttam a nyires közelében, amint ott egy legénnyel beszélget. A legény az én szolgám: Bozsor Bandi, s arra van kiküldve, hogy tarlórépát vessen egy szántásba. Ördög beléjők, hát otthon nem találkozhatnak?!

A nyiresnek indulok. A legény el is válik a leánytól, s visszatér a táblába. Valér azonban ahelyett, hogy visszatérne, a Cselkey-tanya felé siet. Kosárka van nála.

Jön felém.

- Hová mégy?

- Cselkey tekintetes úrhoz. Könyvet küld neki a tekintetes asszony.

S kiveszi a könyvet a kosárból: mutatja. Be volt takarva a könyv ujságpapirosba.

Nem ütköztem meg rajta. Bizonyosan nem volt ideje Margitnak, hogy előkeresse a könyvet, délután küldte el.

Hazaérkezek. A feleségem a konyhából mosolyog rám. Keztyüs kezében a palacsinta-sütő és fakanál.

- Palacsintát sütök. Mingyárt tálalunk.

Bemegyek. Nyitom a könyves-szekényt. Beleforgatok az egyik új verseskönyvbe. Semmi. Nézem a 7-ik lapot.

Törlés, hosszú törlés.

Nézem a másik könyvet, a 7-ik lapot. Törlés. Egy vonalka látszik: sztenografikus vonal.

Még másik négy könyvben is.

Eszembe vágódik, hogy Cselkey semmit se szólt a lovaglásról, leeséséről. Nem is látszott rajta semmi ütődés. Nem is sántított. A szemüvege ép volt. Hát igaz, hogy lehet tartalékban több szemüvege is.

Vajjon, ha azt mondanám Margitnak, hogy adja ide a gyorsíró tankönyvét, mégis érdekel: megtanulom...

A szekrényre nézek: ott van-e az a tankönyv? Nem látom. Összeforgatom a szekrényt, hiszen oly szembeötlő az az egyetlen rongyos könyv a gondozott könyvek között... Nincs sehol.

Nézem: nem csúszott-e hátra?

Nem. Nincs sehol.

De hallom, hogy jönnek. Ülök az asztalhoz.

- Mi bajod, Danim? - néz rám Margit,

- Semmi, - felelem. - Csak a szokott boszuság. Estére utazok. Hozok más építőmestert. A háznak két hét multával készen kell állnia. Akármennyibe kerül is.

Elámul.

- Nodehát éjjel...

- Rászánom ezt az éjszakát. Holnap estéig megfordulok.

Kisidő mulván ismét szóltam:

- Cselkey visszaadta a könyvedet. Odatettem a szekrényedbe.

- Jó, - felelte nyugodtan.

- Ezer koronát kér megint.

- Ezer koronát?

- Sarjut venne a magáé helyett.

- Hát adj neki. Lehet, hogy egyszer majd nekünk kell az ő segítsége... Becsületes ember. Dehát igazán elmégy ötkor? Talán még meggondolod.

- Nem, ezen nincs mit gondolkodnom. Csak nem töltjük a telet ebben a faházban!

S a szemébe néztem.

A szeme nyílt volt, tiszta és ártatlan. A szeme pillái oly nyugodtak mint az imádkozóé, aki szentképre néz.

De most már kék vagy zöld: teljes világos bizonyosságot akarok! Az ártatlanságáról! Nem a bűnösségéről! - mert nem hiszen, hogy bűnös, - de gonosz látszatok dolgoznak ellene: szét kell tépnem azokat a látszatokat!

S hivattam. Jancsi kocsis. Előtte rendelkeztem!

- Ötkor itt állj. Viszel az állomásra.

Elővettem a táskámat is.

- Csak egy inget, gallért, zsebkendőt-mit készíts bele Margit. Én még egyet fordulok addig a kukoricásban.

S indultam keletnek. A dombhajlatban kanyarodtam nyugatnak. Fölkerültem a nyírfaligetbe.

Lesbe ültem.

Nem telt bele egy óra, látom, hogy a Lúna kutya futkos az úton, s utána mingyárt egy piros-kendős leány válik elő a tanyám felől. Kosár van nála. Valér.

Mintha jégvíz ömlött volna át az ereimen!

A fák között eléje fordulok, mintha csak véletlenül találkozánk. Előveszem a pipámat, fujogatom.

- A szomszédba mégy, Valér? Nincs a kosaradban véletlenül egy tyúktoll? Eldugult a pipám.

- Nincs, - mondja nyugodt mosolygással, - csak egy könyvecske.

- Hát nézz szét itt kissé a fák alatt, hátha találsz itt valami pulykatollat, vagy akármi madártollat?

S leültem.

- Tedd le addig a kosaradat.

A leány leteszi nagy készséggel a kosarát. Bóklász a fák között. Én meg előveszem a könyvet. Nyitok a hetedik lapra. Ott az írás. *Hétkor találkozhatunk. Dani Kolozsvárra utazik őtkor.*

Véltem, hogy ott halok meg.

- Valér, - kiáltottam aztán a leánynak. - Találtam már alkalmas fűszálat. Mehetsz.

S ballagtam a szőlőnek.

Az úton figyelmesen néztem a patkónyomokat. Pandurnak az egyik hátulsó patkóját a múlt héten verték fel. Megismertem, melyik az a nyom. A nyom behaladt a szőlőlapun át a szőlőbe. Az alj ott a kapun belül füves. Diófa áll ott, s venyige-rőzse alatta. A patkónyomok ott már nem vizsgálhatók.

A visszatérést úgy intéztem, hogy épp akkorra legyek otthon, amikor a kocsí előáll.

Margit uzsonnával várt.

- Nem eszek, - mondtam, - csak gyerünk, nehogy lekéssek.

- Hát ruhát se öltesz másikat?

- Nem.

- Van időd.

- Nem, csak add a táskámat.

- A revolveredet is beletettem, - mondta az asszony. - Ki tudja, éjjel...

- Hát bizony...

- Tedd a zsebedbe.

- Jó.

Gépiesen vettem ki a táskából: tettem a zsebembe.

Margit a köpönyegemet is kihozta.

- Pénzed? - kérdezte halkán.

A zsebembe tapintok. Az asszony tudja, hogy a mezei lódenkabátomban nem tartogatok bankókat.

Le kell szállnom, be kell mennem. Az íróasztalom alsó fiókjaiban egy nagy bőrtárcában van néhány százkoronás bankó s két ezres. Az értékpapirjaim ott vannak. De csak a pénz teszem el, hogy lássa.

- Milyen szórakozott vagy, - mosolyog, - látod, ha nem figyelmeztetlek...

Megcsókoltam, mint szoktam.

De olyan volt nekem minden tagom, mint a mesebeli emberé, akinek a testét varázslat dermesztette meg.

Még a mozdulatom is szinte gépies volt, hogy az út hajlatánál benyultam a zsebembe, s elővettem a zsebkendőmet. Fölemelkedtem az ülésen s visszanéztem.

Margit ott állt a kert sarkán, ahogy szokta, s intett a zsebkendőjével.

Viszonoztam.

Az állomásról visszaküldtem a kocsimat.

S ültem a várószoba padján, ültem, mint valami ólomtyúk.

A vonat jött. Szólongattak: szálljak be.

- Nem: otthon felejtettem az erszényemet.

S indultam vissza, haza, gyalog. A táskámat, köpönyegemet otthagytam az őrnél az állomáson.

Már akkor lenyugodott a nap. Az útra homály borult. Könnyű szél lengette a falombokat. Csak ballagtam mint az alvajáró.

Hátha mégse igaz!

Hétkor találkozhatunk. Ezt talán előttem is megmondta volna neki. Elvégre a nőféle lovagolni se szeret egymagában. Neki fontos, hogy valakivel találkozhatik, beszélgethet.

De mért irta könyvbe? Irhatta volna levélkében is.

Talán restelte, hogy levélpapírost vegyen elő. Két három szóért még bóríték-cimírások is.

Dehát mért irta, hogy elutazok? Mért fontos az, hogy elutazok?

Hát csak ártatlan közlés. Az asszonyféle szeret ujságotlani. Talán örül, hogy tovább kimaradhat: ellovagolhat Nagybányáig, - nem kell arra gondolnia, hogy várom.

De mért van hat könyvben is, talán több könyvben is írás? Mért van kitörölve? Mért épp a hetedik lapon?

Hát talán pajkosságból irt valami szót először, csupa jóságból, hogy Cselkeynek az elméje elforduljon a gyászatól. Vagy talán rátukmálta Cselkeyre a könyvet, hogy olvassa el: igen szép, - s nem bizott az ígéretében; odairta: *Erről megtudom, hogy csakugyan elolvasta-e?* Cselkey aztán kigumizta az írást. Vagy válaszul, vagy, hogy megréfálja Margitot, ha Margit kérdi:

- Megtalálta-e a jegyzetemet?

Ő erre felelni fogja:

- Micsoda jegyzetet?

Margit diadalmasan nyitja fel a könyvet, s bámul, hogy nem lát semmit, - és nevetünk.

Igy lehetett.

Aztán a következő könyvekben már gondolta, hogy Cselkey megnézi a 7-ik lapot: nincs-e ott megint valami pajkos jegyzet. Hát odairta: *Ma nem lovagolok ki.* Vagy: *Ma kilovagolok.* Vagy vacsorára hívta át, mikor az építkezés miatt kedvetlenkedtem.

Mindez így történhetett.

És a patkónyomok be a szőlőbe?

Hát arrajárt. A sövény-kapu nyitva volt. Láta bent Cselkeyt a kapásai között: beugratott egy szóra. Vagy talán kérte, hogy igazítson a hevederen.

És a lámpa?

A *Pandur nyakára való*, - mondta a legény. Ezt úgy is lehet érteni, hogy ott szokott lógni, de úgy is, hogy azt véli: lóra való lámpás.

Milyen tiszta, nyugodt szemmel nézett rám délben... Hányszor juttatta már hóhérekre is a látszat egyik-másik ártatlant! A velencei péklegény... Hát mikor én magam is betörő tolvaj vádjával álltam a professzoraim előtt! és a szemembe köptek, ki is löktek az iskolából! kilöttek a lakásomból is! Mindenki elítélte! Ha a véletlenség angyala közbe nem szól, ma szakács volnék talán valamelyik vendéglőben, és azt susognák a társaim a hátam mögött: *rovott multú!*

A sötétségben ablak-világosságok: a faluba érkeztem. Itt-ott köszöntek, fogadtam is gépiesen. De kik köszöntek? nem tudom.

Hüvös szellőcske zörgette az útfélen a korán lehullt gesztenye-leveleket.

Nyolc óra volt, mikor hazaérkeztem.

A tanyám csendes volt. Az esti homályban az új ház olyannak látszott, mintha régi várnak a maradványa volna. A kútágas mint egy nagy fölemelkedő elejű krokodilus.

A tanyán csak egy ablakszem világoskodott: az öreg Illésé. A többi már nyugodni tért. A szakácsasszony is.

No lám!

Margit nem szokott nyolckor lefeküdni. Tehát a konyhabelieknek megmondta, hogy ne várják vacsorára. Azok is lefeküdtek.

Hát csak feküdjenek, nyugodjanak. Csak reggel legyenek talpon idején.

A kúttól egy nőalak ugrott el. Bizonyosan meghallotta a cipőm kopogását, s meg is ismerte. Csak elsuhan mint valami árnyék, s a konyha felé tűnt el. Én is megismertem, hogy a Valér leány.

Aztán egy férfialak mozdult el a kúttól. Az csizmában kocogott az istálló felé.

- Te vagy Bandi?

- Én vagyok, tekintetes uram, - feleli kissé röstelkedő hangon. - Kinéztem, hogy a téglából nem lopnak-e az oláhok?

Nem szóltam rá. Ő azonban megfordult még, s megállt:

- A tehén az éjjel is aligha ellik meg, tekintetes uram.

- Jó-jó: lefekhetsz.

A kulcsot az ajtó fölé egy résbe szokta dugni Margit. Kitapogattam. Beléptem. Gyertyát gyújtottam.

Az asztalon egy pohár tej, tálcan, és mellette asztalkendő alatt kenyérszelet. Margit ágya meg van bontva. Mellette a széken a nappali ruhája, ahogy a lovaglőba átöltözött. Nem sietett, mert összehajtogatta. Az íróasztalon azonban ott-találom az aranyozott dugójú parfönös üvegcséjét,

amelyikkel a haját szokta illatosítani. A fésűjét is künn-felejtette. Ez már sietésre vall. S minek fésülködött? Minek parfönözte a haját?

Ismét elnehezült a mellem.

Fogom a gyertyát: mégegyszer végigkutatom a könyvesszekrényt. Keresem Markovicsot. Ha nincs, elégette. Ha elégette, azért égette el, hogy a szteno-írást meg ne tanulhassam.

A könyv nincs.

De hátha csak azért égette el, mert rongyos volt? Hogy több helye legyen a szekrényben?

S állok a gyertyával, mint valami világító szobor, amelynek nincsen agyaveleje. Se gondolata. Csak valami bűg a fejében, mint az üres csigában.

Az óra hangos zengéssel verte a kilencet.

Arra a hangra újra megindult a fejemben a gondolkodás: hm, minek keresem én Markovicsot? hiszen ott a naplója!...

S mintha a végítéleti rézkürtökön harsogna ez a szó. Falat, plafont rázón. Hegyet, völgyet, világot, eget, földet reszkettetően harsogna ez a szó: *a naplója!!!*

Hol a kulcs?

A kulcsocskát az aprópénzes erszényében szokta tartani. Az erszény a kabátjában van. Hol a kabátja?

A széken.

Tapogatom...

Az erszény nincs benne.

Hol lehet?

Szemlélődök a szék körül: hátha leesett?

Keresem, mintha az életem folytatása volna. Keresem, mintha a holnapi napot keresném, amelynek meg kell lennie, hogy *holnapután* is következhesse...

De nini: minek keresem én azt a kulcsocskát! hiszen tudom még, hogyan nyitott zárat az én lakatos-tudományú őrmesterem! *Csak egy görbe szeg, s a balkéz mutató ujjával felfelé szorítsd.*

A szeges katulyát a másik szobában láttam, az íróasztalom kacatos fiókjában.

Ahogy lépek, a padló reccsen. Megdöbbenek, mint a tolvaj. Pedig máskor is reccsent. Nincs leszögezve.

Nem vitték ki azt a katulyát?

Talán nem.

Nem! itt van! Vékonyka szeg kell és hosszú: a kulcsocska nem nagyobb egy svédgyújtó-szálnál. Vékony szög van itt bőven, de hosszú nincs.

Hátha valami drótot görbítenék meg? Arra kalapács se kell, csak fogó.

Hol is talállok drótot és fogót?

Eszembe villan a kolozsvári láda. Az orvos beletette a fogócskát is, drótot is. Az ugyan vékonyka drót, de azok a szegek, amelyekkel a ládát leszögezte...

Lépek a másik szobába. A láda azonképp hever ott, ahogy meghoztam. Ott szorongnak a fölös butoraink is egymáson összevissza, mint a bútoros boltokban. Székek, asztalok lábbal fölfelé. A kalapdobozok szinte toronyban egymáson. A Pestről hozott tapéták tekercei, kárpitok, szőnyegek, új bútorok is azon gyékényburkolatosan, ahogy a vasútról megérkeztek. Minden nagy összevisszaságban. A nagy aranyozott tükör mellett bádog-szentartó. A díszes pipatartó mellett a petroleumosbödön. Ott tartottuk, hogy a cselédek ne járjanak rá.

Fölteszem a gyertyát az egyik almáriom sarkára, s előválasztom a ládát a tapéták és szőnyegek mögül, két szekrény közül.

Mivel feszítem ki?

Az özlábnyelű papírmetsző törrel. Az íróasztalomon van.

Könnyű munka volt. Minden oldalon könnyen emelt a tör: a födelét egészben levettem. Jó hosszú vékony szögek.

Hát most csak a fogót keressük meg.

Fölállítom a ládát egy asztalra, hogy könnyebben keressek. Ahogy levonom a szénatakarót csak elhökölök. Abban a gyertyavilágos homályban ahogy előtűnik és felém mozdul az a vigyorgó csontember, s a két karját a feje fölé emeli, - mintha sujtásra emelné...

Ménkü bele!... hiszen tudtam, hogy mi van a széna alatt, és mégis átvizsgolt rajtam a hideg. Cselkeyné öreganyja jutott az eszembe. Brr!

Nodehát csak múltó borzalom volt. A következő percben már nyugodtan kerestem alatta-fölötte a fogót. Ki kellett vennem az egész csontembert, s félre-vetnem. Koppant és csörgött a sarokban, ahogy félredobtam. A hajladozásban valami kiesett a zsebemből. Az is koppant. Beleesett tán a ládába. Nem is néztem. Annyira siettem. Csak a fogót kerestem, a fogót...

Másnap tudtam meg, hogy az órák esett ki. Törődtem is én akkor vele. Csak a fogót kerestem, a fogót...

Mintha azon a kis lapos fogón fordulna, hogy felsüt-e holnap is a nap, vagy bentreked az erdélyi hegyek gyomrában?

Megtaláltam.

Egy szeget kivontam a deszkából: talán jó lesz. Próbálom mingyárt görbíteni is: no nem lehet.

Mégegy szeget kell kivonnom: nemegészen a hegyéig. S félrenyomnom lábbal. Aztán ki ügyesen...

Sok bajlódással görbítettem így meg három szeget is.

Beleizzadtam.

Mikor aztán odamegyek a három szeggel az íróasztalhoz, látom, hogy az erszény ott hever az asztalkán, a kulcs meg benne van a fiókban.

A kezem annyira reszketett, hogy a gyertya kiesett a tartójából s egyszerre sötétségben álltam.

De még a sötétségben is a fiókhoz nyultam. Kivontam és beletapogattam: ott van-e a két napló?

Ott volt.

Kivettem.

A lábam is reszketett.

- Ez nem helyes! - mondtam akkor, - nem helyes, nem okos! Izgatott vagy! Szégyeld, magad, hogy izgatott vagy. Az értelem világossága nem reszket soha. Rajtad nem az értelem az úr!

Leültem az íróasztal elé, s az ölembe bocsátottam a két könyvet. Csillapodni igyekeztem. Esmélkedtem.

Hát jó: mondjuk, hogy bűnösnek bizonyul: mit cselekszek?

Megölöm?

Mire jó? Színpadra való az ilyesmi. *Imádkoztál-e Dezdemoná?* Intelligens ember nem ordít és nem fojt.

De Cselkeyt...

Mire jó? A feleségem hűtlensége nem tisztul meg attól, mint az inggallér.

Magamat...

Mire jó? Margit nekem csak feleségem volt. Más az élet és más a feleség. Élet csak egy lehet, feleség több is.

De mi kiabál hát bennem mégis: *Ölj!*

A fejem nehéz volt és zúgott, mintha szélvihar volna belezárva.

Beteg állapot ez! - gondoltam. Ezt le kell gyűrnöd! Addig nem szabad megnézned a naplót, amíg nyugaltságot nem bírsz kovácsolni az idegeidre!

S amíg így erőlködtem, hogy az elmém maradjon az állapotom ura, a két könyvet tapogattam: az-e valóban!

Nem lehet más?

Ki lehet tapintani, hogy selyemkötés. A virághimzés is érezhető rajta. És mégis: mintha nem az volna... kemény, vastag földél, de nem olyan puha, mint a vonaton tapintottam. S nem is egyenletes!

Letettem a két könyvet, s gyújtót gyújtottam. Fölvettem a gyertyát. Olyan nyugalmat erőltettem a kezemre, hogy amíg gyújtottam, nem reszketett.

De amint leállítottam a gyertyát, megint reszketett.

A fiókban valami erősen csillogott, mint két szentjános-bogár. Egy pillantással láttam, hogy a fülbevalója. Mért nincs a tokjában? Mért nem tette most is fel? - nem érdekelt. Csak a napló, a napló!...

A napló csaknem tele volt már írva.

A sorok kigyókként táncoltak a szemem előtt. Az ujjaim is reszkettek. Le kellett tennem a könyvet, s könyökön olvasnom.

Hátul kezdtem, de csak ami sort a szemem kibirt kapogatni:

...féltem..... almafa..... elgördített.... Szibéria..... smaragd... nem... Zoltán... Zoltán... Zoltán...

Ma ismét.....

Könyörögtem: menjen el erről a vidékről...

.....megelesztettem a kantárszárat.....

.....

...marcangol...

.....

Zoltán... Zoltán... Zoltán...

...csakhogy neki semmi érzéke a költészet iránt. Szíve nemes. De üres templom, melynek zenéje nincs.....

.....

...veled a gyehenna is mennyország nekem...

...Istenem könyörülj rajtam!....

csak nevet.....

...Hogy feledkezhettem meg magamról ennyire.....

.....

.... Szegény jó Danim!...

.....alkudozni a becsülettel... Milyen komédiás vagyok!... Mosolyogni, mikor a szívet félelem fagylalja át...

...Nem, soha többé! S délután mikor hármat ver az óra, mintha az ördög kényszerítene, hogy felöltsem.....

.....

....Csaknem házáig kísért....

....pokol... az arcom... A lámpást a faluvégén eloltottam, nehogy meglássa

.....

....S hogy a kezemet nem nyújtottam, a kengyelhez nyult és fölemelte kissé a szoknyám szélét, a lábamat csókolta meg....

.....

Ebben a néma gyónásban az volt a különös, hogy az első bizonyosságok mázsás jégtáblákként zuhogtak a mellemre. Azután lassankint mintha elcserezték volna a fejemet, valami különös nyugalom szállt meg. A kezem sem reszketett. A szemem se táncolt. Nyugodt voltam, mint az északi jégtenger. Mintha nem rámtartozó bűnöket olvasnék.

Utább már nem is érdekelt. Az asztalra vetettem.

Tudtam már azt is, hogy a könyv táblája mért olyan kemény? Szinte unalommal döftem bele az olló hegyét és hasítottam fel. Versek. Cselkeynek a versei... Rózsaszín papirosra, mint valami szabólegény...

Egyet se olvastam el.

Csak ültem ott jéggé meredten. Bámultam magam elé.

Egy egér felfutott az asztalkára, ide-oda szaglált, megállt: rámbámult, megint szaglált, aztán leugrott. Hallottam a kis huppanását is.

Fölkeltem.

Fogtam a gyertyát: mentem a másik szobába.

Aztán megint csend van, siralomházi csendesség. Az óra éjfél ver.

Fogtam a petróleumos bödönt: végigöntöttem a petróleummal a padlót, bútorokat, jobbra-balra.

Az első szobában is.

A fogason a mezei bőrkabátom lóg. Azt magamra öltöm. Fogom megint a bödönt: belocsolok mindent, mindent, ágyakat is, székeket is. Végre eldobom a bödönt. Csendesen ökledezik belőle tovább a petróleum, s patakzik a padlón. Fogom a felére égett gyertyát, körülburkolom félig papirossal, hogy abban a papirosban meg tudjam állítani. A kezem már nem reszketett. Beállítottam a petróleumtölcsébe.

A fejemre nyomtam a kalapomat, fogtam a botomat: kiléptem a házból, mint valami vasuti állomásból, amely többé nem érdekel.

Sötét volt künn. Csak néhány csillag bágyadt fénye világított valamelyest. A szél még fujdogált.

S mentem nyugodt ballagással, arra se gondolva: merre. Csak ahogy máskor is cselekedtem.

Mentem a sötét, susogó éjszakában. Órákig vagy évekig mentem abban az éjszakában, - nem tudom. Csak arra emlékszem, hogy nem találkoztam senkivel,

A gondolataimból egyszercsak lónyerítés zavar fel. Akkor nézek körül: Hol vagyok?

Hát hol vagyok? ez a különös! - Cselkeynek a szőlője alatt vagyok. Micsoda ló nyerít? A pirosuló hajnalfényben látom, hogy két ló legel a szőlőaljban, a venyigehalom mellett. Az egyik a Pandur. Másik: Cselkeynek a lova.

S akkor megint mintha a pokol minden kénfüstje a mellemre fojtódna. A fejem mintha nem az én fejem volna, hanem valami felhörkenő oroszláné. A testem mintha nem az én testem volna, hanem egy világrombolásra lecsapni készülő üstökös csillagé.

A zsebembe tapintok: a revolver benne van.

De mintha a kezem kővé vált volna rajta.

Állok.

A hajnal piros szemeztetést erősödik. Látom, hogy a két lovon rajta van a nyereg. A lábuk azonban meg van békózva. Legelnek, nyugodtan ropogatják az őszi fű sarját.

Állok.

A szőlőbeli házikó oldala pirosas világítású. Az ablakok zöld lemez-kárpitja le van bocsátva. Csend van köröskörül, csak a szél mozgatja a szőlőlombokat. A két ló legelget nyugodtan. De furcsa, hogy ilyen nagyvilágossággal hajnalodik...

Visszapillantok: látom, hogy az én tanyám ég.

Abban a percben megint visszatért a nyugodtságom.

*

És Szunyoghy, mintha illusztrálni akarná a nyugodtságát, azzal a fagyott halszem nézésével nézett rám, mint ahogy szokta, mikor az ellágyulását leküzdi. Csak épp hogy az arca volt fakó, mint a halotté.

A szivartárcájába nyult és szivart vont elő. Oly lassan-nyugodtan metszette le a végét, hogy már majdnem kiáltottam rá: *Hát aztán!?*

Szunyoghyt azonban csak a szivarja érdekelte: gondosan megnézte, jól metszette-e le? Megfordította: kifujta belőle a port. Nem gyújtottam neki gyujtót, mert éreztem, hogy a kezem remegne. Gyújtott ő maga. És egy füst, két füst... Olyan figyelemmel szivta, mintha nem is beszélgetnénk!

- No és... - fakadtam ki végre, - hát visszatért a nyugodtsága...

- Visszatért. (S vállat vont.) Szégyeltem volna holtomig is, ha vissza nem tér. Mi közöm velök tovább?

- Hát nem *foglalkozott* velök tovább?

Csodálkozva tekintett reám:

- Minek?

- Minek???

- Minek?

Akaratlanul is megdobbant a lábam.

- Hát ön eltűrte!?

- Mit?

- Hogy a felesége...

- A feleségem?

S rám bámult, mintha akkor látott volna először.

Aztán vállat vont:

- A feleségem? Az nem az én feleségem volt.

S nyugodt szemmel tekintett a szivarja felszálló füstje után.

Én is rábámultam, mintha én is akkor láttam volna először.

- Nem a felesége? Nem a felesége volt!?

- Nem.

- Hát ki?

- A volt feleségem. Hiszen mondtam önnek, hogy rávilágosodtam. A naplója... Mi a napló? Beszéd írásjegyekben. *Sajátkezűleg* beszélte el, - hogy ilyen furcsán kell mondanom, - sajátkezűleg vallotta meg, hogy már június óta nem feleségem. Csak külső formák szerint. A házasságunk kötelékéből kilépett. Csak illedelmi tekintetekből nem közölte velem. Vagy hogy félt...

- No és...

- Mi közöm többé vele? Mi közöm vele? Nem is jól mondtam, hogy június óta nem volt a feleségem: sohse volt az. Ha a házasságok az *Égben köttetnek*, sohse volt az. A földi hivatali könyvekbe beirhatták, az égi könyvbe nem írták be. Ott csak Hedvig maradt. Őt már akkor beírták oda a nevemmel, mikor először mutatta meg az ősanját, mikor a tekintetünk először mélyedt egymásba, egymás szívének a megérzésével.

- Tehát...

- Amint mondtam: visszatért a nyugodtságom. Mint színházban, mikor benne élünk egy történetben, s egyszer csak lehull a kárpit, és visszazökkenünk a közönséges világítású valóságba. *Finita la commoedia*: gyerünk.

- No és...

Vállat vont:

- Eloldottam a Pandur lovam békóját. Kivezettem a szőlőből. Ráültem és ellovagoltam. Nyugodtan léptettem a vasúti állomásra. Nem arra, amelyiken felszállni szoktam, a másik állomásra, ahol nem ismernek. Még sötét volt, mikor odaérkeztem.

Ahogy leszállok a lóról, akkor látom, hogy a Lúna kutya is ott van. Nem tudom, hogy termett ott. A szőlőben nem láttam. Dehát egyszer csak ott van. Áll előttem az állomás úti lámpása alatt és a farkát csóválja. Sárga szemével kérdően néz reám.

Megfordítottam a lovat és rápaskoltam:

- Eredj világgá te is jámbor állat.

A ló neki is lódult. A kutya azonban nagy szökemléssel kanyarodott eléje, s elkapta a kantárszárat.

Csak nem hozza tán vissza?

Nem: vitte a lovat trappban tovább. A szőlőbe vitte-e vissza? vagy a tanyára? vagy világgá ment vele? nem tudom. Én tán fél-órát vártam ott, s beültem aztán a vonatba. Ki se igen szálltam belőle Fiuméig.

Fejemet ráztam:

- Lehetetlen!

- Mi lehetetlen!?

- Hogy ön *csak úgy* jött el. Más ember...

- Tudom. De mi jögon?...

- A férj jogán!...

- De ha nem voltam már férje.

- Nem az ön nevét viseli-e most is?

Vállat vont:

- A nevemet. Egy Slézinger is viseli a nevemet. Hunyadi Mátyás nevét is viselik, Petőfiét is. Ötven krajcár...

- De a...

- A név csak annyi az emberen, mint fiakeren a szám.

- És a csábító?

Megint vállat vont:

- Margit érett korú. Itt nincsen csábító: csak megegyező felek vannak.

Hitetlenül néztem reá. A vadállatok nem így gondolkodnak. A megcsalt férjek pedig vadállatok. Az a szerelmes pár nem jött ki a maga lábán abból a szőlőből.

S mintha igazolná is a gyanumat: gondolatokba mélyedten veregette a hamut a szivarjáról. Sóhajtott:

- Olyan, mintha mindez valamikor régen-régen történt volna...

S fölemelte a fejét:

- Alig egy hete.

- Ön azt mondta, sok venyige-rőzse hevert ott a villa körül.

- Sok.

- És a villának bizonyára csak egy ajtaja volt. A venyige könnyen gyullad...

- De mondom, hogy már akkor nyugodt voltam...

- És a revolver?

- Most itt van a zsebemben. Jobb lett volna, ha egy csomó gálócsi dohányt dugtam volna zsebemre.

(Tyhü fene! Erre vigyázzunk, vigyázzunk majd!)

- És az értékpapirosok?

- Ottmaradtak a tűzben. Nem sok volt. De még a bizonyítványaim is. Azt mondják, Amerikában nem kell. Bizony az mind hamu. Az értékpapirosok... bizony kár...

- Nem gondolt rájuk?

- Hogy gondoltam volna? Nagyobb értékpapirosom volt nekem az asszony. Én csak az ő elvesztését éreztem akkor. Elveszett visszaszerezhetetlenül. Éshát... lássa, más ember, ha ekkora értéke elvész...

- Főbe lövi magát.

- Hát ez az. Ez az, amit cselekszik, aki nem úgy imádkozza a miatyánkot, ahogy ajánlottam. Mert csak a fantázia mondja: *minek élnél tovább!* Mihelyt meg tudom választani: melyik gondolatom a fantáziámé, melyik az értelmemé, bizony nem kérdezem, hogy *minek éljek? mit ér az élet?* Aztán hát a Teremtő úgy tett le bennünket ebbe a földi világba, hogy a mellünkbe is tett egy kis külön világot, amelyet a nagynál is nagyobbnak érzünk. Mindenkinek kell szeretnie valakit. Aki nem szeret senkit, nem szeretheti magát se. A Teremtő azért osztotta két nemre az emberiséget...

Az utóbbi szavakat maga elé mélyedten mondta. A szivarja kiesett a szopókájából az asztalkára. Fölvette és visszaigazította. Söhajtott:

- A szeretet angyali ének az emberi szivben. El-elhallgathat az az ének, mint ahogy zivatarban, rossz időben a madár is hallgat, de...

- Dehiszen önnek senkije sincs!

Kegyetlen mondás volt, de boszús voltam rá, hogy nem vall, csak okoskodik. A szemére akartam lobbantani, hogy maga-maga ellen beszél.

- Önnek senkije sincs!

A szeme elnedvesült.

- Hát bizony a Földön-élők közt... Dehát keresünk új kapcsolatokat az étellel.

- S ha nem találunk?

- Találunk. Mindig találunk. Ha felhős is az ég valameddig, egyszercsak mégis megérkezik a nap megint, s meghozza a maga sugarait.

*

Másnap reggel Nápoly kikötője táru l föl előttünk. Közöltem a kapitánynyal, hogy a pincérjét le kell tartóztatnom, s lehet, hogy Szunyoghyt is. A telegrammnak meg kell érkeznie.

A szőke ifjúval könnyen végeztünk. Egy matróz bevezette a hivatal-szobába. Nem is tagadt, hiszen megtaláltuk nála az arcképemre ragasztott igazolványomat is: arra nem mondhatta, hogy az ő arcképe. Megkötöttük a kezét, s összeszedtük a holmiját. A pénz benne volt a kofferjában. Alig hiányzott belőle valami.

Minderről az utazók semmit se tudtak. Mind a földélen álltak, s nézték a nagykaréjban kibontakozó várost.

Szunyoghyt is a földélen találtam. Ott áll a hajókorlátnál, az özvegy mellett. A leánykát két karral tartotta egy tábori széken. Ők is a várost nézték s a Vezuvot, amely csöndesen pipált az olasz ég kék boltja alatt. A harmadik osztály felől felhangzott a harmonika-szó, amint széles lélekzetekkel muzsikálta a *Santa Luciát*.

Mikor a hajót megkötötték, már ott állt a telegrammos ember a hidnál. No mingyárt megtudjuk, hogy kijött-e a szép Margit a szőlőből? vagy hogy mások hozták ki?

A telegramm csakugyan nekem szolt:

Satmar-megei... tanjai Sunoghy Danielneval nem toertent semmi rendoeri, csak feerjeevel tuezvesz, oes meretlen okból. Feerj beneeget, elszenesedett contjain constaltak.

Foekapitánysag.

Nem hittem a szememnek? Csalódtam volna?... No ennek az egy csalódásomnak mégis örültem.

A sikkasztómat rábízta egy olasz csendőrré, magam pedig megkerestem még egyszer Szunyoghyt.

Azon a helyen állt, ahol előbb láttam. A leányka már a karján ült és egy staniolba csavart csokoládé-kockát bontogatott. Szunyoghy, jobbra-balra mutogatta és magyarázta az özvegynek Nápoly szembeötlő épületeit.

Az özvegy érdeklődéssel hallgatta.

- Nézd hát te is Bözsi, - biztatta a leánykáját.

Bözsi elmosolyodott, s hozzányomta az arcát Szunyoghy arcához, mint a hizelgő kismacska szokta.

- Pardon, - mondtam. - Kiszállok. Búcsúzom...

Szunyoghy meglepődve nézett rám:

- Kiszáll?

- Nincs miért utaznom tovább: én már megtaláltam az *áment*.

Szunyoghy bámul:

- Az *áment*?

- Azt: az áment, az ön miatyánkjára, Önnek, mint látom, nincs is miért keresnie többé.

És melegen megszorítottam a kezét.

Az özvegy mosolygó szemmel, kérdően nézett Szunyoghyra.

(Vége.)